

6
10 D
51

Opus doctum aeque, ac elegans,
sed ab Ecclesia Romana
peculiari decreto damnatum.

DE PHILIPPI MELANCHTHONIS ORTV, TOTIUS VITAE CVRRICVLO ET MORTE,

IMPLICATA RERVM MEMORABILIVM TEMPORIS ILLIVS HOMINUMQUE mentione atque indicio, cum expositionis serie cohærentium:

NARRATIO DILIGENS ET ACCVRATA

Ioachimi Camerarii

PABEPERG.

προέθετο αὐτὸν ὁ θεὸς ἱλαστήριον

διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.

LIPSIAE

CVM PRIVILEGIO.

PROOEMIVM ad Illustriss. Principem ac Dom. D. Philippum Landgrafium Hassiæ, Principem Cattorum &c.

SAEPE ET MVLTVM EGERVNT mecum amici viuente adhuc & bene valente Philippo Melanchthone, vt, quæ de illius genere, vita, studijs, actionibus comperta haberem, literis mandare inciperem. Multa autem mihi nota esse arbitrabantur, quem & celeriter in eius familiaritatem peruenisse, cum ille primum sese in has regiones contulisset; & coniunctissime cum ipso vixisse scirent. Disputabant pertinere, me narrante potissimum cognosci illa, ad celebritatem necessitudinis nostræ, & hunc fructum capere vtrunque constantissimi in vera amicitia vsus, hone-

stissimum simul atque iucundissimum videri. Sæpe literas mihi ab eo non aliter quam fratris nomine inscriptas legerant. Sæpe viderant quam amanter ipse me coram complecteretur, & de me absente sermones honorificæ inprimis mentionis audiuerant. Quibus omnibus moti, & me nostræ amicitiæ hanc operam dare, & aliorum cupiditati conciliare istam noticiam æquum esse existimabant. Ego vero, qui & gauderem opinione de nostra coniunctione aliorum singulari, & mihi huius copiam gratularer, non nolui quidem hanc descriptionem aggredi & istud opusculum absoluere, Sed nescio quo pacto semper interuenit aliquid quo hic conatus impediretur, donec æterni Dei voluntate è medio sublatus est, & migrauit ex hac vita Philippus Melanchthon cum

ingente luctu & maximo dolore bonorum omnium, & occasionem mihi eripuit non modo gratificandi amicis, sed eiusmodi etiam expositionis edendæ, quæ ab ipso lecta & plenior & emendatior de eius admonitionibus diuulgari posset. Cum vero post casum mortis illius vehementer vrgeremur, vt tandem huius scriptionis laborem susciperemus, iniecit moram partim animi in recente mœrore perturbatio, partim, vt verum fatear, aliæ complures opt. & doctiss. virorum hoc argumento prolatæ lucubrationes, inter quas, cum neq; opus esse iam putarem studio in hac parte nostro, & illis legendis sæpe acquiescerem, hebetiores redditæ fuerunt cogitationes animi mei, incitatioq; pristina resedit. Itaque anno toto vertente res ea fuit dilata. Sed cum & ami-

 ci subij-

ci subijcerent officij considerationem, et me recordatio cõsuetudinis suauissimæ nostræ indies quasi interpellaret, sensi rursum paulatim instigari me & impelli ad hanc operam, si possem, nauandam, & tempore neglecto, quo ad fruendum nobis communiter ista elaborarentur, nunc quasi exequiarum hæc & funeris iusta non persoluere amico, ne impietatis crimen subiret, veritus sum. Itaque & officio meo & amicorum voluntati studui tandem satisfieri, vt expungatur nomen, ne quid debeam, secundum Plautum. Neque aliorum iam edita præclara scripta me à proposito deterrere par esse duxi, ac potius veluti calcar hoc adhibitum mihi fuit. Quod enim illi fecissent vt testarentur affectionem erga mortuum suam, id me non facere indignum iudicabam.

Quam-

Quamuis autem eadem à me referrentur quæ illi commemorauissent, non tamen metui ne quis hoc reprehenderet, ac potius cum aliud quasi filum animaduerteretur, diuersæ orationis varietatem delectatione non carituram esse speraui. Deniq; quæ alij tradidissent, ea meo quasi testimonio confirmari, & quæ reticuissent, diligentia nostra explicari neutiquam alienum visum est. Venit autem mihi in mentem, hoc proœmio tuam, illustrißime Princeps Philippe, clementiam compellare, & tuæ pietati, virtutiq; & in rerum grauißimarum atque difficillimarum tractatione, forti, excelso, magno animo veluti dedicare hæc composita à me de Philippo Melanchthone: Qui & nomen haberes cum illo commune, & viuum clemētißimo

fauore esses complexus, & multorum, quæ in isto scripto vel enarrantur vel indicantur testis & explicator esse posses. Scio etiam illustrißimæ clementiæ tuæ iudicio atque sententia sæpe commendatum celebratumq; singularem in modum Philippi studium in cognoscenda, & asserenda fortitudinem, & labores propaganda cœlestis veritatis & opt. disciplinarum doctrina, & tuenda vtraq; solicitæ probitatis integritatem, diligentiam, assiduitatem, fidem, & mortuo familiaris desiderij dolorisq; acerbi tributum esse honorem. Statuente illustrissima consideratione tua, non ad suæ tantum patriæ vtilitatem & decus fuisse natum Philippum Melanchthonem, sed ad Germaniæ eximium ornamentum productum vniuersæ. Memoratur aliorum alijs locis gloriosa

osa procreatio, Germania autem nostra, inq; ea illustrißima domus Palatinæ vicinæ terris tuis & coniunctæ etiam affinitatis vinculo, Bretta vrbs alumno Philippo Melanchthone ad omnium hominum memoriam commendata celebrabitur, & quasi in nitidißimo auro maximarum laudum aliarum, huius veluti gemmæ pulcerrima species enitebit: fama ortus & incunabulorum ipsius. Sane in hoc etiam genere & isto loco, quo Philippus Melanchthon fuit, illa, quemadmodum Poëta fecit de Empedocle & Sicilia:

Etsi magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaq; fertur
Rebus opima bonis multa munita virum vi:
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se
Nec sanctum magis & mirum carumq; videtur.

Atq; mihi est persuasum illustrißimam clæmentiam tuam iudicij since-

ri & sententiæ incorruptæ grauitate, conseruare benignitatis constantiß. fauorem erga communem ciuem, neque pati vt bona de eo existimatio labefactetur, & tueri famam absentis huius, quem præsentem abs tua illustrißima mansuetudine & maximi fieri, & clæmentiß. affectione diligi, est multis atque clariss. signis declaratum. Accidit autem huic id quod perpaucis, vt non quiesceret inuidia, & odium post mortem ipsius, ac potius vt magis tum quam prius illo viuente pasceretur, carpens atq; arrodens optimi & innocentiß. deq; omnibus publice priuatimq; bene meriti sanctißimum nomen, & in hoc lacerando auram popularem colligens & applausum vulgi quærens, nimirum qui tantum & talem virum insectari non dubitassent, vt ipsi aliquid fuisse perhibeantur. In

medio autem est huius sæculi mirifica vanitas in affectando scientiæ propriam quandam & peculiarem famam, quam ita demum quidam consecuturos se sperant, si aliorum simplicem & planam doctrinam detorquendo & inuoluendo peruerterint. Deprehenditur hoc fieri in omnibus ijs, quæ ingenij facultate & studij industria exponi solent, vsque adeo vt nihil iam fere sine contentione & iurgijs atque certaminibus disputetur aut enarretur. Accedit summa inhumanitas, vel vt verius dicam immanitas, conuiciorum & maledictorum, & pertinacium in altercãdo rixarũ, quæ nisi vsurpentur, neq; autoritatem habere quicquã, neq; conseruari libertatẽ pleriq; existimant. Quid dicã de impudentia ac sæuitia insolentiæ? Quæ leuiss. sæpe de rebus capi-

capitales inimicitias excercet & prælia ciet cruenta, cum pietatis & humanitatis lenitas atque verecundia de veritate quoque & in caußis grauißimis seueritatem illa quidem, vt decet, adhibeat, sed remoueat iracundiæ atque odij importunitatem. Quæ intuens non possum non admodum timere, ne magna calamitas honestis & liberalibus studijs impendeat, euasura ad religiosæ etiam pietatis detrimenta. Nisi fortasse, id quod multo tristius est, ista quasi murmura antecedunt tempestatem extremæ barbariæ, qua inter verborum sententiarumq; dißidia, excitatis etiam bellorum prælijs, vna cum rebus spes quoque bona penitus extinguatur atque intereat. Sed de hoc fiat, quod æterno Deo visum fuerit, cuius misericordiam imploremus, vt propitius nobis

repri-

reprimat iræ iustißimæ impetum, & clementer parcat veniamque det tam stulticiæ peccatis quam improbitatis delictis. Ad Philippum autem Melanchthonem quod attinet, haud scio an vel imprimis gloriosa sit huic maleuolorum contumeliosa obtrectatio, quæ hoc profecto efficit, vt & personæ Phil. Melan. reprehendentium, & res quæ notantur, & tractationis futilitas atque peruersitas scurrilisq́ue audacia atque impudentia, eum, quem oppressum cupiunt, altius extollant, & cuius nomen infamare conantur, illius hoc reddant admirabilius atque illustrius. Non aliter quam de noctis tenebris & caligine, diei lucem atque splendorem eminere & magis conspici cernimus. Potuerunt Socratem calumnia accusationis lædere & popularis leuitatis iudicio condemnare,

Any-

Anytus, Melitus & Lycon, sed sapientiæ virtutisq; existimationem tantum abest vt diminuerint, vt aucta hæc ad accusatorum dedecus & ignominiam redundarit sempiternam. Nihil tale aggressum est ignauum odium & cum formidine coniuncta inuidia, neq; omnino struere machinariq; valuit in Philippum Melanchthonem viuentem. Nunc exultat importuna temeritas & excurrit vanißima iactatio huius & illius, qui, vt Græcorum vulgus Hectoris interfecti corpus fortiter confixerunt, quemadmodum cecinit Homerus, telis suis: Sic mortui Philippi Melanchthonis nomen ignominijs & probris appetunt. E quibus vnus cæteris ferocior glorioso voto optat adhuc superstitem esse Phil. Melan. vt in eo scilicet vim ingenij & do-

ctrinæ copiam experiri liceat. At hic si vultum isti nugatori suum ostendat reuersus, profecto ipsi & gregalibus atque socijs ad pedes statim animus delabatur, et in fuga per aperta citatis

Atria, quamuis lata domus arcta ostia fiant,

quemadmodum ait apud eundem Poëtam adhuc ignotus procis Vlysses. Alter turbulentæ istius & seditiosæ cateruæ & ipse signifer delicatus scurra, tanquam Thersites studio sibi habet lacessere maledictis summos & maximos viros, Qui nescio quos funestos capiti quidem ille suo cantus effutire fertur, sic effundens furiosas verborum spurcorum nugas, vt aliquos dicatur reperire qui ipsum audiant, & voce eius etiam permulceantur, quamuis hoc deterius non

Ille sonet, quo mordetur gallina marito,

Tum quidem cum immaturi et absoni

modi

modi ab intorto gutture eliduntur. Adiunxit se his pietatis & humanitatis omnis manifestus hostis transfuga quidam, qui talia iam scripta edidit, qualia si non dico probare sed omnino ferre possunt promulgari, illi ipsi, quibus impudens os istud turpissime assentatur, sane miror. Hi inter se discordantes, in oppugnando tamen nomine & conuellenda opinione doctrinæ Philip. Melan. iam conspirant, & hanc quasi in medio positam palmam habent, vt confidentissime & insolentissime inuehantur in viri, pietate, virtute, sapientia, humanitate, integritate, fide præstantissimi famam, & eius, qui de ipsis non modo optime est meritus, sed sine cuius benignitate atque beneficentia ipsis obscuris & ignotis delitescendum, & famelicis atque nudis esuriendum

endum

endum & algendum fuisset. Verum etsi indignitas facinorum istorum tanta est, vt à potentia quoque pia atque religiosa & de salute patriæ solicita, animaduertenda sit, futilitas tamen ineptiarum tam friuola est, vt, quod quidem ad Philippum Melanchthonem attinet, istiusmodi βωμολοχίαι contemnendæ simpliciter neque omnino curandæ esse videantur. Nisi putamus eruditißimi viri Theophrasti causa moueri aliquem debuisse, quod contra illum meretricula quædam Leontium, vt accepimus, nescio quid libri scripsisset & emisisset. Nam virus istud maledicentiæ nefariæ non nocet profectò Philippo Melanchthoni, cum sibi autores huius ipsis, non illi, fœdißimas notas inurant ignominiæ & infamiæ, quas nulla vnquam dies eluere poterit, quæq;

hærebunt in ipſorum memoria, ſi quæ forte ad poſteritatem propagabitur, perpetuo. Quos vel debitæ & ſalutari in pœnitendo perturbationi, vel vltricibus ſcelerum pœnis relinquentes, ita pergamus & id agamus quod inſtituimus, Et tuæ quidem Illuſtriſsime Princeps Clementiſsimæ pietati & ſapientiæ, vt ſpero inprimis, ſed & alijs compluribus gratam acceptamque futuram narrationem & quaſi hiſtoriam exponamus, commemorantes ea, quæ de Philippi Melanchthonis, patria, parentibus, genere, educatione, vita, moribus, morte, partim ipſi nos præſentes cognouimus, partim explorauimus, & certo veroque indicio comperimus. Quibus ſi quædam aſpergerentur cum negotiorum tum perſonarum mentiones

huc

huc pertinentes, vel non abhorrentes certe ab instituto opusculo, neque hoc repræhensum, ac potius sententia bonorum & non inhumanorum omnium probatum iri, sumus arbitrati.

PHILIPPVS MELANCHTHON NAtus est in oppido nomine Bretta, qua parte territorium Palatinatus Rheni attingit fines agri Vuirtenbergensis, solem Orientem versus, fitq; illac iter à proficiscentibus ex Italia Galliaq; in loca Germaniæ, quæ quoniam ad oceanum sita sunt quasi decliuia, appellari solent Inferiora. Non est oppidum illud vel ambitu amplum vel extructionibus magnificum, vel exquisitis operibus munitum, sed situ peramœnum, & pro captu Germanorum satis bene atq; splendide ædificatum, & tam firmum vt bello Bauarico grauem Ducis Vuirtenbergensis oppugnationem sustinuerit, & virtute præsidij defensum sit, neque in potestatem hostium venerit. Quinetiam eo tumultu quo plebs rustica atq; vrbana aduersus dominos suos arma cœpit, cum seditiosi scirent, vndiq; multa in oppidum illud deportata conuectaq; esse, potiendi ipso cupiditate nihil non conati aggressiq; sunt. Sed etiam tunc, tametsi ingens multitudo oppugnantium neque propinqua auxilij spes vlla esset, cum summa incolarum laude & oppidum Principi & bona dominis fuere conseruata. Ciuium opes sunt mediocres, & quæ parantur cum agricultura tum rebus negocijsq; inter se aut cum vicinis contrahendis, non commercijs externis & ingen-

tibus lucris quæstibusq; singularibus faciendis. Incolæ incredibili humanitate præditi, & moribus ingeniisq; sunt politis ac bonis. Migrauerat eo pater Philippi Georgius ducta vxore, laudati & honorati illic viri Iohannis Reuteri, qui & præfecturæ oppidi munere aliquot annis functus est, filia Barbara. Fuit autem Georgij pater Nicolaus, qui Eytelbergæ sub arce domicilium habuit, & cuius ad vicinum sacellum ibidem monumentum sepulcri nunc etiam visitur. Ipse Georgius & probitate, integritate, taciturnitateq; & fide, etiam prudentia atque solertia, & quod admirabili artificio opera armorum elaborare sciret, quibus & defenderentur contra vim aduersariorum in conflictu, & instruerentur ad hos percellendum sternendumq; qui manum siue in acie cum hostibus, seu in ludis equestribus, cum suis (quæ exercitationes tum in aulis Principum studiosissime frequentabantur) conserere vellent: Harum igitur artium ille peritus, & ijs virtutibus quas commemorauimus ornatus, in noticiam peruenit maximorum & potentissimorum Principum, ijsq; carus fuit, in quibus nominasse satis sit & Regem optimum & bellatorem Inuictissimum Diuum Maximilianum Imperatoris Friderichi filium, Quem Georgius aliquando cum glori-

oso prouocatore Italo cui nomen Claudio Bataro, certamine singulari congressurum ita instruxit, & sic arma ipsius machinando parauit, vt fortissimo Viro Maximiliano victoria certa facile etiam & celeriter contingeret. Claudius enim non diu repugnans, cum, quanto omnibus rebus esset inferior sentiens ad pedes Maximiliani se abiecisset, ita in potestatem eius se tradidit. Sed paulo post orto pernicioso bello inter Palatinos & Bauaros cognatos Principes, cum Georgius patriæ suæ Principi Philippo operam officiumqꝫ quod debebat, fideliter præstaret, inprimis machinarum tormentorumqꝫ ratione administranda, missus cum quibusdam Monhemium, in morbum incidit insanabilem, Etsi Princeps in curando eo summum studium diligentiamqꝫ adhibuit, credebaturqꝫ puteo, vnde aqua ad cotidianos vsus hauriend a fuerat, veneno infecto, malum hoc illis accidisse. Sane qui cum eo aduenerant intra vertentem annum omnes mortui fuere, Georgij vita remedijs & exquisita curatione ad annum quartum producta. Decessitqꝫ tandem & ille cum ante dies XI. socerum amisisset, & ipse totum quadriennium vixisset perimbecillis. Cæteram autem vitam sine querela omnium, & cum laude plurimorum, inprimis religionis amans, & profana omnia

dicta ac facta fugiens, & neque serio neque ioco verbis rebusq; designans quicquam, quod vel minimam impietatis speciem haberet, aut propter leuitatem esset vituperandum, vel etiam à grauitate veritateq; recederet. Ante omnia falsitatem mendaciaq; & fraudes auersatus fuit, multa etiam pietatis studio & amore obseruans, quæ indicanda non putauimus, quod aliquorum opinione superstitiosa videri possent. Tunc Philippus habuit annos XI. quem susceptum ex filia cum fratre vno Georgio minore annis non prorsus quatuor, & sororibus tribus, auus uoluerat tam ipsum quam fratrem apud se educari. Mater vidua mansit annis totis XII. postea cum Philippum duxisse vxorem audijsset, non sine quadam offensiuncula nupsit iterum, viro honestissimo ciui Brettano. Fœmina fuit illa valde prudens atque pia, quam & nos vidimus in patriam proficiscentis Philippi comites anno Christi, M. D. XXIIII. & eam, quam diximus, esse perspeximus. Cum in ludum publicum mitterentur pueri illi fratres vna cum auunculo & ipso puero, cępit tum lues fœda passim homines in Germania primum inuadere, & miserum in modum non solum excruciando sed mutilando & membra depascendo affligere, quam Hispanicam nonnulli, plerique

que Gallicam nominabant. Quo malo cum Magiſtrum ludi auus puerorum laborare reſciuiſſet, contagionem metuens, nepotes cum filio domi apud ſe retinendos duxit, vbi matura ætate iuuenis opera primis literarum elementis curauit erudiendos. Nomen illius fuit Iohannes Hungarus quem grauem annis vidimus Phorcæ, & audiuimus præclare concionantem de filio Dei Domino noſtro Ieſu Chriſto, & puram Euangelij doctrinam explicantem Principibus & populo frequenti, virum optimum atque integerrimum. Eminuit autem ſtatim in Philippo præſtantia ingenij, quod & celeriter perciperet atque comprehenderet quæ tradebantur, & fideliter meminiſſet, & liquido exponere illa ſciret. Vtq; fit in generoſis animis, in puerili tum etiam ætate admodum quieſcere non poterat, ſed quærebat vbiq; aliquem cum quo de auditis diſputaret. Ea erant nimirum præcepta artis Grammaticæ & initia ſermonis latini. Itaque & circuire & veſtigare aduenas ſcholaſticos qui tum peregrinari conſueuerant, & maxime gaudere ſi qui adultiores offerrentur, quos ſæpe animaduerſum fuit cum multorum admiratione & pudore eorum à puero Philippo mirifice exagitari. Itaque omnes de indole tali bonam ſpem conceperunt, & paulo poſt mortuo tam auo

quam patre, paucorum vt diximus dierum interuallo, matris propinquorumq; consilium ac voluntas in studijs pijs & honestis educandi filium institutum aui persecuta est. Quanquam autem docilitas in Philippo tanta, quanta in nullo altero ostenderetur, & simul acris animi & mentis sagacis præclarissima signa perspicue cernerentur, & vis ingenij ingens tunc adeo appareret, nihilo tamen minus summa elucebat suauitas, qua omnium facile fauorem sibi ille conciliabat, & declarabatur futurum, vt vehementior natura ipsius non ad austeram neque tristem seueritatem deferretur, sed ad grauitatem lenitate comitateq; cōditam euaderet: id quod euentus comprobauit. Nam feruentior incitatiorq; in eo animus immitis aut sæuus nō fuit, cumq; esset ad iracundiam pronior, nihil tamen fecit vnquam commotus quod insignem haberet deformitatem, aut omnino magnopere culpandum esset. Pronunciatio nonnihil balbutiens non modo tanquam praua colloquentibus molesta & iniucunda non fuit, sed puerilem loquacitatem visa etiam est decere. Quod vitium tamen procedente ætate attentione & cura sic emendauit, vt vix tenuissima illius vestigia, verba præsertim eo accurate faciente, apparerent atq; deprehenderentur. Illis temporibus litera-

rum

rum ludus Phorcensis celebrari præ cæteris, cuius Magister esset Georgius Similerus patria Bimpinensis, qui habebatur & erat, pro illius ætatis captu, doctus & eruditus inprimis. Iam enim plurimis in locis melius quam dudum pueritia institui, & doctrina in scholis vsurpari politior, quod & bonorum autorum scripta in manus sumerentur, & elementa quoque linguæ Græcæ alicubi proponerentur ad discendum, cum seniorum admiratione maxima & ardentissima cupiditate iuniorum, cuius vtriusque tum non tam iudicium quam nouitas causa fuit. Similerus, qui postea ex primario Grammatico eximius Iurisconsultus factus est, initio hanc doctrinam non vulgandam aliquantisper arbitrabatur. Itaque Græcarum literarum scholam explicabat aliquot discipulis suis priuatim, quibus dabat hanc operam peculiarem, vt quos summopere diligeret. In omnibus autem Philippus Melanchthon ita proficere & eas facere progressiones, & ita se erga omnes communicatione eorum, quæ ipse percepisset & teneret, gerere, vt nemo non eum & laudaret & amaret. Habebat socios studij fratrem Georgium & Iohannem auunculum, quorum Georgius in hoc cursu non permansit, & in patria præcipuos honores ciuitatis suæ consecutus est & gessit.
Quæ,

Quæ, cum hæc ſcribere inſtituiſſemus, ipſius maxime conſilio opeq; nitebatur, fungentis annis multis præfecturæ munere: Iohannes Spirenſi collegio ad S. Crucem prefuit, quem ibi & nos aliquando vidimus, virum dignitate & humanitate excellentem. Viuebant hi apud ſororem Iohannis Reuchlini, quod quadam cognationis neceſsitudine familiæ illæ coniungerentur. Eueniebatq; ſæpe vt Reuchlinus patriam & ſuos viſeret, qui in gubernatione terræ Vuirtenbergenſis tum vna cum aliis paucis autoritatem ſummam atque grauiſsimam obtinebat. Solebat igitur in puerorum ſtudia ille inquirere, & de iis, quæ ſciret tradi eis in ludo, percontari. Longe autem Philippo omnibus reſponſionibus præcellente, Reuchlinus indolem pueri exoſculatus, & ſpe ſingulari de illo concepta, libellos quoſdam ei donauit, inter quos plenior præceptorum Grammaticæ Græcæ tractatus & liber fuit, comprehendens interpretationem Latinam præcipuorum Græcorum vocabulorum, quæ opera Lexica vocantur. Hac copia inſtrumenti auctus Philippus, ipſe ſeſe indies magis magisq; incitare, & vtriuſque ſermonis Græci latiniq; vberiorem comparare facultatem. neque ſcribere tantum aliquid ſoluta oratione, ſed tentare etiam verſuum compoſitionem. Et oblatis

tis aliquando factis à se quibusdam Reuchlino, per iocum donatus ab hoc fuit pileolo puniceo, quo insigni, vt fert consuetudo, Reuchlinus fuerat decoratus, cum titulus ei Doctoris decerneretur. Philippus vero lætus dono, & veluti generosus equus ornatu gaudens, prioribus semper aliquid adijcere, & cognitionem partam cumulare. Tunc & æqualibus suis scriptum quoddam ludicrum Reuchlini instar Comœdiæ illis diebus editum, ediscendum distribuit, & suas cuique partes asignauit, vt coram Reuchlino ad se reuerso fabula ea ageretur. Quod etiam factum est cum summa ipsius voluptate atque lætícia. Quando & Philippi nomen, quod haberet ille familiæ significans solum nigrum germanico sono, in græcum Melanchthonis mutauit, sicut ipse à fumo deminutum suum, ita ab Hermolao Barbaro aliquando in Italia conuersum, Capnionis esse voluerat. Hunc conatum mutandi nomina familiarum, memini audire doctos & præstantes dignitate viros, qui reprehenderent, quod isto pacto familiarum noticia quasi obteri videretur. Sed sunt omnino quædam ita aspera & veluti horrida, vt lingua Græca latinaue exprimi neque posint neque debeant, Quæ si literis quibusdam vel adiectis vel detractis quasi dolare, vt leuiora fiant, aliquis velit, quem-

quemadmodum de barbaris omnibus fere fecerunt veteres, nihilo ille minus appellationem obscuram & suis ignotam hoc modo redditurus sit, quod à mutatione illa interpretationis nihil iam differet. Sed de his nunc disputare alienum fuerit. Phorcæ (quam latinis verbis contractis Portam Herciniæ esse eruditi volunt) Philippus pene annis duobus mansit. Et inde ad pleniorem ingenij cultum & quasi mercatum doctrinæ vberiorem cura matris ac propinquorum missus est Eytelbergam in patriam auitam, vbi & sedes Principum & celebris Academia esset. In qua doctissimorum virorum in omni genere disciplinarum copia florente, Philippus iam ætate ephebus statim eam de se opinionem commouit, vt alijs quoque docendis idoneus haberetur. Ibiq; tum ille & exercendi stilum scribendiq; rationem suo exemplo suscitare, & studio industriaq; admirabili cum sibi fauorem caritatemq; omnium ordinum atque hominum conciliare, tum animos æqualium ad bonas literas artesq; maiore assiduitate & diligentia colendas impellere. Vixit Philippus Eytelbergæ apud clarissimum illo loco & tempore virum D. Pallantem, cuius sapientiam virtutemq; & excellentem humanitatem atque beneficentiam, cum perquam honorifica mentione eius, quotiescunq; hæc inci-

incidiſſet, verboſe ſolebat prædicare, & ita vt facile appareret, memoria ipſum conſuetudinis iſtius admodum delectari. Huius viri prudentiſsimi conſilijs aula multis annis feliciter vſa, & ope Academia ſuſtentata, ornata, aucta eſt. Qui obijt mortem Anno Chriſti M. D. XII. XVI. Calend. Sextil. ſepultus Eytelbergæ in vrbis primario templo cum elogijs epitaphiorum vtriuſque linguæ verſibus perſcriptorum, ex quibus latinum diſtichum hoc inſerendum putauimus:

Conſilio pollens, largus rerum, ore diſerto
Doctor erat Pallas, hac tumulatus humo.

Dedit Philippus Melanchthon ibidem illis temporibus operam inſtituendis duobus filijs Comitis Ludouici Leoniſtenij generoſæ proſapiæ & indolis pueris, & familiariter vſus eſt Petro Sturmio Argentoratenſi Iacobi fratre nobilitate generis, virtute & ſapientia clari religioſæꝗ pietatis amantiſsimi, Bimphelingi, quemadmodum accepimus diſcipulo. Eytelbergæ etiam Philippus quaſi tirocinium quoddam depoſuit ſcholaſticum & Bacularius eſt factus. Quo nomine honorum in Academijs initia appellantur, natus annos ferme XIIII. Cum autem animi in diſcendo impetus & honeſta ambitio inſtigaret eum, qui modo exceſsiſſet ex Ephebis, vt altius honoribus ſcholaſticis aſcenden-

dum

dum putaret, & ad maiorem dignitatis gradum contendendum, petendumq́ Magistri titulum, aduersata tum voluntati ipsius sententia fuit præcipuorum quorundam, quod ætati isti tribuendum tantum esse negarent. Quo impedimento cursui cogitato moraq́ illata offensus, & quod tentationes febriles crebro sentiret, locum & proposito suo & valetudini aduersum relinquere statuit. Ea tempestate Tubingensis Academiæ in Vuirtempergensi regione (quam Charitinorum vetere nomine fuisse coniectura est) fama fieri indies maior atque melior. Quæ optimi & illustrissimi Principis Eberhardi cognomento probi & Barbati, paterna cura præclarissime fundata & collectis viris doctrina varia præstantissimis, condita fuerat ante annos triginta sex. De hoc Principe, cum eam rem ageret & Academiam Tubingæ collocare vellet, accepimus id quod & memorabile & non abhorrens ab hac narratione, duximus referendum. Est sane Academiæ institutio res magna & magnificienda, sed superiorum tamen temporum de his existimatio multo optima & præclarissima fuit. Interrogatus igitur tum à quodam externo Princeps Eberhardus, cuius opera in eo quod perfici volebat vti cogeretur: Quidnam regionis & terræ haberet? quod tanto ornamento

mento dignum esse iudicaret: respondisse fertur: Cætera omnia esse mediocria, vel etiam infra mediocritatem, vno autem commodo atq; fructu suæ regionis se merito gloriari, Quod, in quamcunq; partem illius solus forte ipse delatus, si acquiescere liberet, tuto & cum omni securitate in cuiusuis ex suis, qui obuiam factus esset, sinum deponere caput & somnum capere posset. Idem audiui aliquando eundem dixisse in Principum quodam consessu, cum alius alia suæ terræ bona extolleret narrando. Erant Tubingæ tunc & Theologi, vt illis temporibus, eximij. Erant Iurisconsulti quorum nunc etiam nomina illustria & opera laudabilia in ore & manibus sunt eorum, qui hæc studia tractant. Humaniorum autem studiorum & Philosophiæ professores eos semper habuisse Tubingam constat, quorum eruditionem & scientiam totam Germaniam excoluisse scimus. Ex quibus tunc, cum eo Philippus venit, viuentes & operam nauantes docendo, Iohannem Stofelerum & Franciscum Stadianum, quem & coluit & dilexit Philippus inprimis, & Henricum Bebelium, quem mortuum versibus Epitaphijs Græcis Philippus ornauit, Et Iohannem Brassicanum nominasse in præsentia satis habuimus. Cum autem natura atq; voluntas Philippum

ad commercium cum musis, id est bonis literis & erudita doctrina, incitaret, tanta tamen fuit in eo vis ingenij & ardor discendi, vt nullarum rerum cognitionem non attingendam atque comprehēdendam putaret. Itaque & Theologos & Iurisconsultos & Medicos audire, & libros omnium professionum illarum inspicere, & vndique quandam scientiæ quasi possessionem occupare, & non tam laudem venari, quam vsum sibi fructumque cognitionis acquirere. Ad Theologiæ tamen studium maxime propensa esse cupiditas illius, quod religiosæ pietatis amore flagraret, sententia hac confirmata in puero paterna maternaque educatione atque disciplina. Theologiæ tum materia non sacræ literæ & scripturæ diuinæ erant, sed quædam obscuræ & spinosæ intricatæque quæstiones. Quarum nugatoria subtilitate exercebantur & defatigabantur ingenia. Philippus autem Melanchthon factus bonarum artium Magister & primus, declaratis tum simul XI. renunciatus, cum illo etiam in genere tenui & aspero nulli non modo qui pari ætate esset, sed ex prouectioribus quoque atque adeo senescentibus, cederet, veritatem tamen quęrere & amplecti inprimis, & politiori doctrinæ operam dare. Animaduertebatur librum habere in manibus in templo & inter opera-

operationem ſacrorum. Cum grandior qui-
buſdam ille videretur ijs, quibus preces de-
ſcriptæ continentur, quicp more in templis
vſurpantur, malcuoli quidam rumuſculos
ſparſerunt, legere Philippum neſcio quæ
ſcripta tempori & loco illi non conuenien-
tia. At ipſe nactus fuerat ſacrorum biblio-
rum codicem, tractabili forma chartis minu-
tioribus paulo ante primum à Iohanne Fro-
benio Baſileæ impreſſum, quibus legendis
quam tunc adeo cœpit, eam conſtantiſsime
dare operam in tota ſua vita perſeuerauit, &
talem librum ad omnes conuentus publicos
poſtea detulit, ſecumcp ſemper habuit. Cum-
que aſſcriberentur ab eo in chartis paſsim
vtiles & præclaræ ſententiæ veterum, quæ ei
illorum ſcripta legenti potiſsimum arriſiſ-
ſent & nonnullis in locis explicationes quæ-
dam, quibus contigerat libros iſtos videre,
ab his copia ipſorum maxima cupiditate ex-
petebatur. Itacp cum eſſet Philippus natu-
ra liberaliſsimus & ad gratificandum cun-
ctis quibus poſſet rebus procliuis, ſæpe abla-
tos iſtos ſuos & donatos aliquibus libros
comparatis alijs mutauit. Sed hæc poſtea ac-
ciderunt. Illis temporibus vir prudentia &
Iuris publici ſcientia celebris colligere cepe-
rat hiſtorias & exponere tempora rerum me
morabilium geſtarum ab origine prima mun

di, ei nomen fecerant Naucleri, quod in familiæ nomine Germanici nautæ significatio esset, qui sunt vergæ. Librum autem hunc exprimendum susceperat Thomas Anshelmus, qui Typographicam officinam habebat Tubingæ. A quo perfectum fuit, vt & illius scripti & aliorum, quæ à se ederentur, curam respectumq; Philippus susciperet, quo prodirent correctiora. Is tunc & in hoc opere Naucleri partim disponendo, partim augendo, partim etiam retexendo id præstitit, vt lectio libri istius à plurimis expeteretur & fructu voluptateq; non careret. Iisdem ferme annis, quibus Philip. Melanch. Tubingæ mansit, numero VI. luctatus est Iohannes Capnion cum monachis, à quibus propter sententiam dictam de libris Hebraicis grauissime vexabatur. Ea erat familia Dominici, & Colonienses quidam Theologorum titulo superbientes, qui in Capnionem se plane hostiliter inferebant. Iudicium fiebat Romæ, & Capnio cum causam facile defenderet, aduersariorum tamen opibus & potentia admodum premebatur: tametsi illi neque patroni viri summi deessent, & studia omnium, qui amabant aut saltem videri volebant amare eruditam doctrinam, præstarentur tam prolixe vel effuse etiam, vt alacritate cum ista offensum fuisse constet. Qui ipse vir

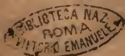
vir optimus, quamuis cuperet innocentiam ſuam tutam eſſe, & intelligi quam atrox ſibi fieret iniuria, ſic tamen optabat vim à ſe depelli ne læderentur vlli, vtque inimici non vel maxime meritis conuicijs ſed veritatis ſimplice oratione refutarentur. Ingrata etiam erat prudentiæ & grauitati illius ſeneſcentis, iuuenilis leuitatis exultatio, & hanc non tam facto quam exemplo nocere poſſe perſpiciebat. Sed nihilominus, qui, cum maxime fauerent & quam optime cuperent Capnioni, multo peius oderant importunitatem eorum, quos Capnionis euerſionem prætendere animaduerteretur, oppreſsioni naſcentis doctrinæ eruditæ vniuerſæ (hanc enim quod ipſi penitus ignorarent metuentes exiſtimationi ſuæ, exoriri & conualeſcere iniquiſsimis animis patiebantur & ægerrime ferebant) His igitur infeſti illi ſtudioſi politioris doctrinæ, cauſam Capnionis ſuam ducere, & illius aduerſarios omni genere ſcriptorum infamare, tam deridentes & eludentes futilitatem quam inſectantes & increpantes improbitatem. Inter quos princeps, Vlrichus gente Huttenus, patria Francus, ordine eques, ingenio acerrimo & animo confidentiſsimo, literis perquam eruditus, & litigantes monachos cum Capnione varie exagitauit, & illam factionem tum quidem ve-

hementiſsimis ſcriptis, ſed aliquanto poſt armis quoqꝫ expeditis, adortus eſt. Huius eſt carmen triumphale victoriæ Reuchlini cum pictura etiam in illius conſpirationis gregem contumelioſa, vbi vnco trahitur quidam, qui cum Iudæus aliquando fuiſſet, ſuam operam in Capnione lædendo atque euertendo, conductam illam quidem magna, vt credebatur, pecunia, dediſſet. Sed de Capnione extat narratio Philippi Melanchthonis, quam curauit quodam in conuentu ſcholaſtico Vuitebergæ, vt ſolebat, recitandam. Vnde ſi quis de Capnione plura cognoſcere cupit, petere ea poterit. Nam mihi hoc ſcriptum etſi non alienis, verboſis tamen & longis huiuſmodi expoſitionibus complere non libuit. Capnioni igitur tum rebus & dubijs & valde difficilibus ac moleſtis, aſsidue & fideliter præſto fuit Philippus Melanchthon deſcribendo potiſsimum ea quibus defenſio cauſæ continebatur, & quæ ad iudicium mittenda erant, & quicquid omnino ad Capnionis innocentiam declarandam & conſeruandam ſalutem dignitatemqꝫ (quæ petebatur vtraqꝫ) pertineret, omnib. modis adiuuando. Neqꝫ Philippus ad Capnionem modo Stuggardiam, vbi hic habitabat, crebro accedere, ſed Capnio quoqꝫ ipſe ſæpe venire Tubingam ad Philippum, & cum eo in ſcholaſtico contu-

contubernio versari atq; pasci, & iucundissime post alios necessarios & ad se pertinentes sermones, de communibus studijs & liberali institutione confabulari. Etsi enim Capnio non fuit literis elegantioribus penitus excultus, & doctissimum tamen virum & liberalium disciplinarum cupidissimum fuisse eum constat. Hebraicæ autem linguæ peritissimum. Cuius prorsus senem doctrinam ipsum profiteri neq; puduit neq; piguit. Hæc tempora intuenti & negocia consideranti vis mihi quædam inuicta fatorum ob oculos versata est, id est, Quid eueniat diuini iudicij sententia iam lata, de rebus hominibusq; in hac vita. Tunc enim & illas præcipites ferri, & horum omnes rationes cunctaq; consilia conturbari, & conuertere in contrarium, licet videre. Quo autem progressa fuerit quorundam insolentia atq; importunitas prætendentium sanctitatem atque obseruationem religionis, neminem fugit, cum tamen re iampridem penitus amissa, species quoque euanesceret, vel etiam mutata ab illa grauitate & seueritate cum maiore indies deformitate & contaminatior appareret. Cum autem deberent ij, quorum tunc res agebatur maxime, & pericula impendentia prouidendo cauere, & causas illorum attendendo auertere, Tanta fuit cæcitas, vt & has

ruendo impellerent, & illa vltro commoue-rent atque accerſerent. Non enim ipſi vitia ſua, quæ neq; occulta amplius eſſent neq; o-mnino tegi poſſent, corrigere conati, ſed de his dimicare etiam, & prauitatem turpitudi-ne cumulare non ſunt veriti. Habebant au-tem perſuaſum tantas eſſe vires eamq; poten tiam ſuam, vt euerti aut percelli labefacta-riq; nulla impreſsione nulloq; impetu poſ-ſent. In quo opinio eos ſua adeo eſt fruſtra-ta, vt leuiſsima aggreſsione illa tanta moles ſtatim ſic concuſſa ſit, vt poſtea non magno-pere alijs machinis ad conuellendum opus eſſet, ſed ipſa, cum ſemel ruere cœpiſſet, per ſe prolaberetur atque conciderct. Quid enim magis contemtum & nihili haberi, ex-oriente bonarum literarum & artium ſtudio, & liberalium ingeniorum facultate? Quam parum in iſtis momenti & ponderis pleriſq; viſum? Nedum metuerent aliqui ab his de-trimentum aut damnum confirmatæ barba-riæ. Neglecta igitur vel potius deſpecta par-ua & puerilia hæc, in elatione animorum & ſuperbia immenſa, ruinis, quæ & factæ ſunt & nunc etiam impendent occaſionem dede-runt. Quæ illi, cum & cupide admittere & libenter excipere, & ſtudioſe amplecti opor-tuiſſet, repudiarunt inſolenter, & abiecerunt faſtidioſe, & contumelijs omnibus inſectati fue-

fuerunt. Nunc igitur meritas pœnas dant non ſtulticiæ ſed veſaniæ ſuæ, &, ſi perrexerint vrgere propoſitum, exitio ſuo perniciem Reipub. videntur eſſe implicaturi. De quibus quem non docent ea, quæ accidiſſe conſtat, is non moueretur mea certe diſputatione. His igitur omiſsis inſtitutam expoſitionem proſequemur. Erant tum ſtudia Philoſophiæ, qua Theologia inuoluebatur, ſciſſa in duas præcipue partes. Quarum vna veluti Platonicam de Idæis ſeu formis abſtractis ſeparatisq; ab ijs, quorum moles corporum ſenſibus ſubijceretur, ſententiam tuebatur. Hæc de eo quod generalis cogitatio comprehendit, vt Hominem, Animantem, pulcritudinem, etiam ſpondam atq; menſulam, quia natura & res ſingularis conſtituitur, Reales iſti ſunt nominati. Altera pars Ariſtotelem magis ſequens, ſpeciem iſtam de ijs, quæ ſuam naturam ipſa haberent, vniuerſis colligi docens, & concipi intelligendo notionem hanc ex ſingulis quibuſdam exiſtentem atq; contractam, neque naturas eſſe has per ſe ipſas priores ſingulis, neque re ſed nomine tantum conſiſtere: Nominales appellati fuere & moderni. Habuitq; vtrumq; quaſi agmen ſuos ductores & autores quorum ſectam ſequi placuerat. Atq; non ſolum contentiones & iurgia inter diſ-

ſentientes, ſed dimicationes etiam ac pugnæ commiſſæ fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, ſed manuum quoq; violentis. Hæc diſsidia & Tubingenſem Academiam inuaſerant, contubernio bonarum artium & Philoſophiæ ſtudijs deſtinato, in duo quaſi caſtella diuiſo, ex quibus de opinione ſua factiones illæ acerrime præliantes, inimicitias graues exercebant. Philippus qui certam docendi diſſerendiq; rationem probaret, & Ariſtotelica in hoc genere primas tenere intelligeret, magnificas, & ſplendidas & amplas alteras diſputationes non amabat. Quamuis autem in verborum contentionibus ſuam ſententiam ita aſſereret, vt aduerſantes facile refelleret, Id tamen eximia humanitate & parata omnibus, qui vti vellent, opera perfecit, vt ſua autoritate inter ſectas illas odia reſtinguerentur, & quamuis ſtudia diſcreparent, voluntatum tamen maneret coniunctio. Alijs etiam officijs plurimis contubernium interdum rebus difficilibus fulciuit, & ſuſtentauit conſilio opeq; ſua. Nam curatio in eo, conſuetudine Academiæ eius quoque fuit, qui & optimarum artium diſciplinarumq; eſſet Magiſter, & publicæ doctrinæ munus gereret. Poſtquam annos ſex confecit Tubingæ diſcendo & docendo cum magna laude omnium,

um,

um, conuentus fuit ordinum Imperij Romani Augustæ Vindelicorum, quem egit Maximilianus Imperator postremum, Anno Christi M. D. XVIII. Nam proxime secuti anni initio ex hac ille vita migrauit. Ad hunc conuentum venit & Dux Saxonum Friderichus vnus ex Septemuiris, penes quos est deligendi Imperatorem Rom. potestas. Accessit & Martinus Lutherus, qui ineptias & ludibria in doctrina Ecclesiastica cum exitiosa impietate coniuncta notasset & reprehendisset, de quæstu quodam redimendi veniam factorum faciendorumq́, & hanc mortuis quoque conciliandi, quas vocarunt indulgentias. Non enim tolerabile quibusdam videbatur, ausum esse liberam aliquem vocem emittere, & quæ egissent ij, in quorum manu arbitrium esse statuebatur rerum diuinarum & humanarum omnium, improbare. Voluerat autem Dux Friderichus sedem esse Academiæ (sic enim vsitatum est nominari congregationes profitentium doctrinam & studium optimarum disciplinarum atque artium) in oppido ad fluuium Albim sito, cui nomen à colore albo Vuiteberga, etsi non ignoro à Vuittechindo quosdam nomen illud deducere, quod fuit fortissimi & potentissimi Principis in ea gente, & qui diutissime vim & arma Francorum oppugnante Saxonas

Carolo

Carolo Magno, ſuſtinuit. Oppidum hoc caput eſt regionis eius, quam propriam & peculiarem poſsidet gerens perſonam Septemuiri in Saxonia creandis Imperatoribus Romanis. Atq; fundata Academia confirmataq; autoritate ante annos circiter XVI. Princeps Fridérichus nullam curam tunc nõ ſuſcepit, qua auctior ornatiorq; illa fieret. Itaque fama Philippi Melanchthonis nomen celebrante ad ipſum quoque delata, agi iuſsit cum Capnione de conducenda opera doctrinæ Philippi & ſuæ Academiæ recenti adiungenda. Et de eadem re literas ad Capnionem diligenter ſcriptas miſit, in quibus inter alia honorificam mentionem fecit de patre Melanchthonis tanquam familiariter noto. Fuit igitur Capnio autor Philippo, vt conditione, quæ offerebatur, vteretur: Animaduertens hanc prioris loci mutationem, exiſtimationem ipſius meliorem eſſe reddituram. Extat inter alia, Capnionis epiſtola de hac ipſa migratione & itinere iſto ad Philippum nuper à me edita. Ita igitur ille Tubinga diſcedens in Saxoniam, multis ibi cum deſiderium tum memoriam præclaram ſui reliquit, ex quorum numero Similerus teſtimonio ſplendido ornaſſe eum perhibetur, in quo & hoc eſſet: Non intelligi neque æſtimari ac perpendi quantum Academiæ decus

decus & commodum decederet. Transijt eques eo itinere Norinbergam, vbi cum prę⸗stantissimo dignitate & sapientia viro atque etiam doctrina perculto inprimis Vuilibal⸗do Pircamero noticiam amicitiamq; iunxit. Transijt & Lipsiam ibiq; vidit primum Pe⸗trum Mosellanum Richardi Croci docendis literis Græcis successorem, quorum vterq; dei de alterum mirifice dilexit & coluit. Peruenit tum in amicitiam ipsius & Andre⸗as Francus Camicianus iuuenis illis tempo⸗ribus doctrinæ eruditione celebris, qui di⸗gnitatem postea & honores præcipuos est consecutus. Solebat narrare Philippus quid accidisset Lipsiæ in conuiuio, quo hospitem eum Collegium primarium Academiæ illius honoris causa acceperat. Cum enim cibi crebro inferrentur, & quoties hi apponeren⸗tur, vnus quispiam meditata oratione ad i⸗psum verborum aliquid faceret, animaduer⸗sa re Philippus, postquam semel atq; iterum respondisset, tandem, obsecro vos, inquit, viri Clarissimi patiamini me auditis orati⸗onibus cunctis ita deniq; semel respondere. Nam re improuisa non accessi ad toties di⸗cendum necessaria varietate instructus. Atq; ita aiebat tum pompam eam superuacaneæ compellationis deinde adhiberi desijsse. Cum Vuitebergam venisset, celeriter consecutus
est

est fauorem & admirationem omnium, & Academia illa mirabiliter cæpit tunc celebrari & frequentari. Vera autem ratione & tractatione illustri doctrinæ omnibus muneribus fungebatur: Et Græcas literas quarum cognitionem paulo ante Ricardus Crocus Lipsiæ profitendo plurimorum studia concitauerat, qui iam reuersus in patriam, hoc opus doctrinæ reliquerat inchoatum: Has igitur Philippus Melanch. cum exquisitius docendo tum certius tradendo, tum etiam scripta veterum autorum huius linguæ vberius enarrando, & singularem expectationem de se concitauit, & vndiq; allexit auditores atq; discipulos, cum haberet annos integros XXI. & ageret XXII. Vsus ego sum Croco præceptore Lipsiæ puer, pene triennio, eiq; me, si qua facultas mihi harum literarum contigit, tam initium quam progressum referre acceptum debere confiteor. In Grammatica sane doctrina, quod est eruditionis omnis in quocunq; sermone fundamentum, Crocus excellebat. Ad quod autem vitæ genus & quæ studia postea se contulerit non est mihi compertum. Quamuis autem Petrus Mosellanus Lipsiæ & ipse excitaret plurimorum studia & eruditę doctrinæ fama suum nomen & Lipsicam Academiam illustraret: Fuit tamen Philippi opera multo in docen-

docendo ſpecioſior, qui à prima pueritia naturæ & voluntatis inſtinctu bonarum literarum & artium ſtudia ſecutus, nihil tum etiam aliud curaret aut ſpectaret, quam iſtius curriculi laudem, in inſtituti atq; propoſiti incredibili conſtantia. Vnde eum non ſpes maioris dignitatis, non opulentiæ cupiditas, non deniq; cuiuſdam mediocris ſaltem, quod plurimis eſt moleſtum, exiſtimationis deſiderium dimouit, ſed in eo ſpacio quod ſemel ingreſſus fuerat, perpetuo ſine vlla declinatione perſeuerauit. Etſi autem Illuſtriſsimi & vere optimi Principis Friderichi voluntate & iuſſu, accerſiti erant & venerant Vuittenbergam in omni genere doctrinæ excellentes viri, nondum tamen neq; ordine neq; elegantia optimarum literarum & artium pulcritudo conſpiciebatur, & cogitationum ſolertiæ explicationis officiebat obſcuritas, cui quaſi caligini ibi lumen à Philippo primum eſt illatum, & ſapientiæ quidam horror eruditæ doctrinæ veluti ſerenitate depulſus. Hoc omnibus accidit volentibus & lætis. Neque quiſquam metuit, vt talibus temporibus plerunq; fit, ne quid de ſuis vel laudibus vel vtilitatibus decederet alterius gloria atque commodis. Philippus autem cum ætate & dignitate ſuperiores ſtudioſe obſeruaret & coleret, æqualibus omnia officia in familiaritatis

ſuauiſ-

ſuauiſsimo vſu præſtaret, cæteros varijs beneficijs, docendoq; & multiplice alia opera, ſubleuandoq; quibus rebus poſſet, ſibi adiungeret, non modo neminem maleuolum aut inuidum, ſed amantes & cupidos conſuetudinis ſuæ & admirantes ſe atque venerantes pro cuiuſq; conditione, habuit, expertusq; eſt vniuerſos. Mirabili tum incremento augeſcebat fama Martini Lutheri, & fatali conuerſione, id eſt, decreta iuſtiſsimo iudicio diuino, mutari incipiebat adminiſtratio rei Eccleſiaſticæ, quæ vndique iam labaſceret & tanquam vetus ruinoſumq; ædificium demolitione ſaltem partium aliquarum inſtauranda eſſet. Hoc cum fieri iſtamq; curam ſuſcipi ab eis quorum propria eſſet, boni & pij ardentiſsimis votis optarent, & prudentes, niſi fieret, quid timendum eſſet prædicerent & monerent: Tantum abfuit vt reſpectus ad tam neceſſariam rem excitaretur, & incuria illius excuteretur, vt contra, quaſi metueretur ne caſus non accele raret, temeritas arrogantiæ & audacię furor, & deſpiciens omnes alios ſuperbia quorundam, cæco quodam impetu vtcunq; adhuc ſtantia, dum vitioſa ſarcire & tegere conantur, partim conuelliſſe, partim labefactaſſe & corrupiſſe videatur, ita vt quid nunc refici emendariq; recte poſsit non appareat, & quem-

quemadmodum fabula de cribro narrat fatuum dixisse, constitui nequeat, qua parte res illę obstruantur quaq; relinquantur patentes. Cumulatis enim & exaggeratis doctrinæ erroribus & actionum facinoribus indignis professione salutis & vitæ æternæ & cœlestium rerum studio, & religione sincera confusione superstitionis contaminata, denique & enarratione doctrinæ, & vita atque moribus, omnium pene sententia atq; confessione correctionem postulantibus, non modo neglecta ab ijs, quorum maxime intererat conseruari, illa omnia fuerunt, sed demonstrantes etiam laborãtium quasi membrorum medicinam, inhumanissime reiecti, & adiumenta omnia remediorum pertinacissime repudiata. Cum interea plurimi non in ædificando sed destruendo perquam strenue occuparentur. Intueatur enim nunc aliquis res & negotia ista, & æquo animo perspiciat, non propendente iudicio in hanc aut illam partem: Inueniet profecto miseriæ & calamitatis præsentis simul & impendentis, non esse autores eos, qui inclamantur contumeliose à quibusdam, sed illos ipsos, qui istos accusant, eosque se statumq; suum euersum velle, insimulant. Quid enim non modo quasi delitescentem in otio & quiete, religiosæ etiam pietatis sensu timidum Marti-

num Luterum excitarit, ſed poſtea quoque ſtimulando inſtigarit, & iritando prouocauerit, non eſt profectò ignotum neque dubium. Circumferebat & proponebat quidam audacia ingente & facundia populari præditus, eas merces, quarum mentionis nunc iſtud venalitiorum genus pudet. Indulgentias appellatas eſſe ſupra oſtendimus. Pertinebat negotium primum ad maieſtatem æterni Dei, & attingebatur impie veritas cœleſtis, deinde Reipublicæ detrimenta erant manifeſta. Neque apparebat, qui, non tam malitiæ & fraudum, quam rapinarum & prædæ & atrociſsimarum iniuriarum finis ſperandus eſſet. Ibi tum Martinus Luterus, qui Theologiam publice doceret Vuittenbergæ, de ijs rebus quærere & quædam ad diſputandum proponere. Id ſtudium eaq; conſideratio omnium approbatione digna, cum maiorem attentionem & tam ardui negotij animaduerſionem commouere deberet, hoc modo effecit, vt aduerſario prorſus contemto, non modo abſurda & falſa non emendarentur, ſed addita noua vanitate & commentis alijs inanioribus redderentur magis euidentia. Philippus autem Melanchthon qui cerneret eſſe in Martino Lutero naturæ bonitatem, & ingenij excellen

cellentem vim, & virtutem atque ſapientiam maiorem quam in vllo cognouerat, venerari ipſum atque diligere præ omnibus. Luterus Philippi viciſsim probitatem, doctrinam, eruditionem, fidem, candorem, animum paratum ad ſuſcipiendos ferendoſque labores, ſtudium diligentiamq; maximam quærendi cognoſcendique veritatem, & induſtriam explicandi ſingularem, eam denique facultatem ſcientiæ & eloquentiæ, quæ ætatis illius & noſtræ gentis rationem & modum longe ſuperaret: Hæc igitur omnia animaduerſa in Philippo intuens Martinus Luterus non modo eum viciſsim diligebat, ſed dignitate & annis ſuperior non dubitabat neque verebatur colere, habere in numero amicorum, atque etiam ex omnibus amicum præcipuum atque intimum, cum eo communicare ſuas, cognoſcere ſtudioſe ipſius rationes atque ſententias, perconctari libenter, & interrogationibus elicere quo ipſe fieret doctior. Itaque inter hos talis neceſsitudo & tantus familiaritatis vſus contractus confirmatuſque fuit, quo veriorem arctioremque vix reperias. Admodum autem & ſcelerate errant, qui in huius ſæculi deformitatem atque peruerſitatem

& præſentes ærumnas defigentes oculos, de illorum hominum conſilijs & actionibus male ſentiunt, & eas iudicant vitia & prauitatem conſecutaſq; calamitates contemplando. Nihil in mente tum vlli erat neque voluntatis alia incitatio, niſi religionis pietas & pura doctrina in omni genere diſciplinarum vt reſtitueretur, vnicuſque hic ſtudij ardor, vt certa & vera & recta comprehendi tradique poſſent. A qua cura operaq; refutari & reprehendi neceſſe ſcilicet erat, dubia, falſa, praua, quæ plurima vndique occurrebant in tractatione doctrinæ vniuerſæ. Fieri autem omnino nequit, quin monendo & docendo, dum errores notantur, minus etiam clementer dicatur interdum aliquid, vt qui ſordida loca expurgant ſolum inquinatum nõ poſſunt non attingere & ſcalpere verrendo. Accidit autem tum id, quod in fabula, qua narratur, quendam ne in facinore deprehenſus manifeſto opprimeretur, iuſſum fuiſſe ſibi proſpicere & fuga conſulere, demonſtratumq; locum, qua euadere concederetur, vbi nimirum in area puteum vidiſſet, nam ibi maceriam concidiſſe vt fugæ exitus pateret. At iſte cum ad locum veniſſet & non reperiſſet puteum, ſed ruinas quaſdam veteris putei, recurrit & expoſtulat cum monitoribus, ac negat puteum eſſe eo loco,

loco, ſed ruinas putei. Quid tua? inquiunt illi, non enim vt biberes ſed vt fugeres ſuaſimus. Reperiſti ne autem demonſtratam maceriam? Reperi inquit ille, At vos non debuiſtis putei ſed ruinarum veteris putei facere mentionem, Non enim iſte iam puteus eſt, ſed aliquando fuit. Tu vero, inquiunt illi, tibi proſpice & maceriæ ruinas quærito, non diſputato de putei ruinis, ſi tibi tua ſalus curæ eſt. At vos, inquit ille, tamen male monſtraſtis. Non nos quidem, inquiunt hi, male monſtrauimus, ſed tu male tibi conſulis rixando alieno tempore. Dumq; non deſinit iſte nugator altercari, adueniunt qui comprehendere eum volebant, & correptum inter litigandum ad ſupplicium trahunt. Quid mollius dici potuiſſet, quam contra impudentiſsimas conciones de Indulgentijs dicebatur? Hæc admonitio non modo nihil profuit, ſed nouæ tum abſurditates prolatæ fuerunt. Dumq; vna audacia trudit alteram, eo tandem res euaſit vt glorioſus Eccius in arenam iſtam deſcenderet, qui primo aduentu, vt de milite Plautino paraſitus prædicat, difflaret vno ſpiritu aduerſantes diſputationes. Congreſſui iſti atque certamini deſtinatus fuit locus Lipſia, vbi quaſi committerentur duo athletæ Caroloſtadius & Eccius, eodemq; placuit venire

Martinum quoque Luterum, quem eſt ſecutus Philippus Melanchthon, & operam ſubſidiariam in eo prælio nauauit, admirabilem omnibus, Eccio ingratam & nocentem. Sed de his negotijs nunc non eſt texenda narratio, & ſentio me fuiſſe in hac mentione verboſiorem quam eſſe debuerim, cum huc modo contenderit expoſitio, vt comitatus ille commemoraretur ſocietatis fideliſsimæ, non deſerente eo tempore Mart. Luterum Philippo Melanchthone, cum cupiditate ipſius, tum vero inprimis ſtudio veritatis. Hoc tempus occaſionem dedit noticiæ noſtræ, quæ coniunctione neceſsitudinis deinde eximiæ aucta amicitiæ peperit memorabilis vſum, quem, vt ſpero, poſteritas non ignoratura eſt. Nam cum fama promulgatæ diſputationis Lipſicæ multi excitati eo proficiſcerentur, contulit ſe eodem ex Academia Erphordiana, vbi tunc ego degebam, Adamus Craphthus, quem Cratonem nominabamus. Hic quod inter nos totius vitæ & ſtudiorum omnium eſſet dulciſsima communitas, alijs ſermonibus, quos haberet ſæpe cum Phil. Mel. in cuius quandam pene familiaritatem iuuenis ille optimarum artium ſtudioſiſsimus ſe inſinuaſſet, vltro mei nominis & ſtudij fecerat mentionem, & hortando effecerat, vt aliquid ille ad me ſcriberet. Attu

litq;

litq; Adamus mihi compositos exaratosq; à Phil. Melan. in charta parua versus græcos quatuor, quorum vltimo hoc compellabar:

ὦ μέγα γερμανῶν θαῦμα παλαιγενέων.

Reliquorum non memini. Et dum testimonio eius, qui in tam præclara esset existimatione, mihi placens, ostento chartam istam omnibus, ita nescio quomodo ibi illa mihi euolauit, secundum Plautum, vt fuerit amissa. Siue autem commode vel etiam prolixe loquendo de me Adamus beneuolentiam mihi tum Philippi Melanchthonis conciliauit, seu opinione & spe bona de me, & vt redderet alacriorem in studiorum liberalium cursu, seu etiam naturæ quadam inclinatione ille complexus me talia scripsit: Hoc certe est effectum, vt Philippus currentem me, quemadmodum dicitur, incitarit, stimulosq; admouerit pungentes diu noctuq; animum, neque sinentes cupiditatem præclarissimi, quemadmodum arbitrabar, studij optimarum disciplinarum & artium languescere. Ex eo tempore videndi ipsum opportunitatem semper quæsiui. Quam tandem nactus fui post triennium metu pestilentiæ & motibus quibusdam temerarijs schola Erphordiana dissipata, cum venisset ad me Pabepergam in patriam Georgius Pætus Vorchemius optimus & doctissimus & grauissimus vir

(quem Magistrum & hóspitem mihi delegeram Erphordiæ) & inde me secum, probata re meis parentibus, ad visendam Vuitenbergensem Academiam, quæ tanta omnium commendatione celebraretur, abduxisset. Sed de me & coniunctione cum Philippo Melanchthone mea satis, vel etiam, vt aliquis forte dicat, nimium. Reuersus Lipsia non depugnato sed incœpto prælio (fuit enim ista disputatio veluti clasicum eius belli quod dudum commotum fieri tunc magis acerbum atque pestiferum cœpit, cuius qui finis tandem futurus sit, nondum liquet) Philippus Melanchthon Vuittenbergam maiore contentione animi in Theologicam disciplinam incubuit, cum tamen nihilominus coleret liberales & ingenuas artes & has omnibus modis augeret & ornaret. Neque diu post desponsa ei virgo fuit honestissima veteris & præcipuæ familiæ in ea vrbe, quam duxit vxorem agens annum XXIIII. cumque ea vixit in matrimonio castissimo annos XXXVII. & vtriusque sexus liberos suscepit quaternos, filios duos & totidem filias. Desijt autem parere illa anno coniugij duodecimo. Fuit fœmina hæc religiosissima & viri amantissima, materfamilias assidua atque diligens inprimis, liberalis & benefica in omnes, pauperum ita studiosa, vt & dando

sine

ſine diſcrimine, & deprecando pro illis, & conciliando quibus aliquid poſſet commodi, non modo ſuarum rerum facultatumq; minus rationem habere, ſed interpellatione & compellatione pro his ad alios vti ſoleret nonnunquam intempeſtiua. Summa vitæ morumq; integritate, inq; perpetua cura religioſæ pietatis honeſtatisq;, & victus & cultus negligens, neque hoc Philippus Melanchthon offendebatur, qui nullis deliciarum blanditijs caperetur, & voluptatum omnes illecebras fugeret. Non durus ille quidem neque aſper aut inhumanus, ſed nimis etiam interdum facilis atque indulgens, qui ne ſodalitia quidem hilariora vitaret, atque etiam congreſſuum talium eſſet autor, quiq; conniueret ad ſuorum familiarium nimiam aliquando læticiam. Cum quidem ab ipſo nihil fieret aut diceretur perperam & praue, ſed præſentia & ſæpe inſtituto eius caueretur, ne leuitas iuuenilium cupiditatum in turpitudinem aliquam erumperet, cum ludis etiam ſeria miſcerentur. Quod fiebat in conuiuijs potiſsimum, quæ more Germanico Rege ſodalitij creato, apparari ſolent. Tum enim hoc ſeruabatur vt nunquam conſiderent ad epulas niſi prius ſcriptis prolatis & recitatis, quæ componi oportebat ab illis ſodalibus oratione ſoluta & verſibus. Itaque vt videri poſ-

ri posſit nonnihil ſeuerioris diſciplinæ deſi=
deratum eſſe, id tamen præſtabatur, vt vere=
cundiæ pudoriſq; nulli congreſſus eorum,
qui bonos, vel non ſaltem nihili prorſus &
futiles perhiberi ſe vellent, eſſent expertes.
Sed redeat oratio ad domeſticam Philippi
Melanchthonis vitam. Cum & ipſe nullis
cogitationibus & curis vacaret, niſi ſaluta=
ribus Reipub. & priuatim tam laudem quam
vtilitatem afferentibus, magis quidem aliȷs
quam ſibi, & talem haberet huius vitæ ſoci=
am, factum eſt non modo vt augendæ rei fa=
miliari nulla opera ab ipſis daretur, ſed vt
etiam ea copia, quæ ſatis abundans non tam
quærebatur quam affluebat, effunderetur
promiſcua benignitate, neq; parceretur vel
pecuniæ vel penui, quin petentibus quic=
quid in manu eſſet ſine recuſatione tribuere=
tur. Videres igitur in ædibus illis, perpe=
tuo accedentes & introeuntes & diſceden=
tes atque exeuntes aliquos, In quibus tur=
ba verſaretur omnis ætatis, ſexus, conditi=
onis atque adeo gentis. Exportabaturq; &
auferebatur non indies ſed horis ſingulis &
pene momentis aliquid. Nam ea domus di=
ſciplina erat, vt nihil cuiquam negaretur.
Veniebant autem ad Philippum Melanch=
thonem plurimi, qui literas ad aliquos pete=
rent, qui ſcriptum ſuum quodpiam vt emen=
dare=

daretur, orarent, qui teſtimonij publici diplo-
ma confici vellent. Alij qui aliqua de re ſua
& oblato negotio conſilium, vt ſibi daretur
rogarent. Alij quod accidiſſet publice priua-
timue reſpectum ipſius & conſiderationem
& opem requirens narrantes. Alij querelas
varias deferentes. Multi etiam ſtipem plane
exigentes, quam veluti deberi ſibi ab illius
immenſa benignitate ſtatuerent. Qua in par-
te nonnullorum augeri confirmariꝗ; impu-
dentiam, & erant qui tunc ægre ferrent, &
Philippi Melanch. facilitatem improbarent.
Interea alij ad coniugem, aut liberos deueni-
re, & ſibi ſuisque quo adiuuarentur & ſub-
leuarentur quærere. Quorum nemo non ali-
quo munere affectus aut triſtis abire viſus.
Ipſe Philippus acceſsionis ad fortunas qua
fieret ditior conſilium cœpit nunquam, quin-
etiam oblata emolumenta aliquoties reſpu-
it, & quæ plurimi expetere atque arripere
deque quibus digladiari non deſinerent, ea
cum eſſent in poteſtate ipſius plane abiecit.
Quæ cum ita quemadmodum expoſui, ad-
miniſtrarentur, non potuiſſet ſe & ſuos ille
alere atque ſuſtentare, niſi diuina quaſi
Virgula neceſſaria & plura etiam quam ab-
ſumerentur, ei vndique affatim ſuppeti-
uiſſent. In quibus modice retinendis ſi
paululum attentionis voluiſſet adhibere,
potu-

potuiſſet locupletiorem hæreditatem ſuis relinquere. Erat autem in familia ipſius vnus, qui ad eum initio ſtatim venerat Iohannes Sueuicæ gentis, commendatus à Hieronymo Pamgertnero, qui illo famulo vſus fuiſſet, quem, expertus fidem & probitatem eius & amorem erga dominum mirabilem, Philippus valde carum habuit. Hic curabat domi ipſius omnia, emendo, condendo, cuſtodiendo, promendo, denique res rationeſque domeſticas tractando vniuerſas: Cuius vigilantia, aſsiduitate, circumſpectione, diligentia non etiam nulla prudentia, & multa incommoda auertebantur in illa familia, & quantum poterat, tantum adiumenti afferebatur, non modo ad ſuſtentandam eam, vt quotidianis ſumtibus impendia ſufficerent, ſed ad copiola aliqua in poſterum muniendam. Hic conſenuit apud Philippum mortuus in ædibus ipſius, Anno CHRISTI M. D. LIII. relicto exemplo famuli & miniſtri eiuſmodi, vt nomen eius maiore cum laude memoretur, qui ſeruili conditione fuiſſet, quam multorum potentia & diuitijs & honoribus excellentum. Quia autem mentio eſt facta Philippi Melanchthonis, cuiuſdam, dicendum enim verum eſt, negligentiæ in ſuis retinendis & ſeruandis, non putaui reticendum, quod aliquando factum eſt, de

quo

quò & ipſius procliuitas in largiendo, & quorundam in auferendo proteruitas poterit certius cognoſci. Donabantur ei multa aurea & argentea nomiſmata antiqua. Hæc fere auferebat qui primus, vbi ille accepiſſet, aduenerat, & nobis nonnulla cum daret, ſolebat dicere, niſi ego ſumerem, relicturum me eſſe alijs. Quodam tamen tempore denarios cõpluſculos congeſſerat, qui maxime ſignis & ſcriptura & imaginibus placuiſſent, eos externo cuidam, quem nominare nunc eſſet inhumanum, cum oſtendiſſet, animaduertit contemplatione eorum ipſum valde delectari. Iubet igitur ſumat vnum aut alterum, quos præ cæteris cupiat. At ille, ego vero vniuerſos inquit cupio. Non negabat Philippus ſe impudente poſtulatione fuiſſe offenſum, ſed dediſſe nihilominus illos, & ſatiaſſe ſe dicebat cupiditatem inuerecundi ſpectatoris, eorum, quibus alterum etiam gaudere & capi, par fuiſſet eum cogitare. Hæc igitur non aliquot annorum ſed omnium quibus & celebs & coniunx & viduus vixit, vita hac in parte illius fuit. Mirifica autem erat taciturnitas & diſsimulatio beneficiorum in largiendo. Sæpeq́numero pecunia exhauſta, pocula ſua ipſe ſolus clanculum detulit ad aliquem mercatorem, nihil curans iuſtúmne precium an minus eo perſolue-

ſolueretur. Qua domeſticæ vitæ ratione expoſita, quia huic loco conuenire hæc putauimus, pergamus ordine enarrare reliqua. Diſputatione illa Lipſica finita, cœpit non ita diu poſt peſtilentiæ malum oppido eſſe infeſtum. Itaq; tum dilapſus cœtus ſcholaſticorum fuit, cum Mart. Luteri Philippiq; Melanchthonis nomine plurimi inuitati vt Vuittenbergam peterent, feciſſent, vt admodum frequens Academia illa eſſet. Inter quos adoleſcentes duo fuerunt mei Lipſiæ condiſcipuli ambo, alter etiam contubernalis Sebaldus Munſtererus & Caſpar Cruciger, quorum vterq; virtute ſua & diligentia ſtudij præcipuos honores in illa Academia geſsit, & interuallo ſane multorum annorum mortuus dolorem amicis & deſiderium ſui omnibus maximum reliquit. Secutum eſt tempus quo conuentu indicto Berbetomagi in Vangionibus Carolus Quint. Cæſar fide publica accerſitum cauſam dicere iuſsit Mar. Luterum, qui tanquam impiæ defectionis à religionis ſanctitate & ſeditioſus à Pontifice Romano vel illius potius aſſentatoribus & aſſeclis, accuſabatur. Is cum iter illud ingreſſus eſſet, Philippus Melanch. ita Vuittenbergæ remanſit, vt omnem curam laboremq; rei ſcholaſticæ ſuſtineret. Accidebat autem tum quod ſimilibus temporibus ſemper ſolet,

ſolet, vt vitijs detectis & apparentibus, cum, qui maxime deberent medicinam facere, negligerent atque etiam plurimi irritarent mala, & quemadmodum dicitur, eſſent vngues in vlceribus, multa ſuſciperentur & fierent cum audacter tum inordinate, nonnulla etiam turbulente. Et Vuittenbergæ variorum generum diuerſarumq; nationum iam magna copia confluxerat. Et illa omnino ætate fatalis rerum conuerſionis, prouenerant homines qui mouerent & concitarent & nouarent aliquid indies. Quorum procliuitate credibile eſt, permittente Deo, abuſum eſſe eum ſpiritum, qui Diabolus appellatur, quia diuinis operibus obtrectare & diſsipare atque euertere quæ poſsit, perpetuo conatur, tam vi manifeſta quam occultis machinationibus. Non enim audacia & facinora illa quorundam (de quibus dici aliquid neque alienum ab inſtituto, & cogitari nunc quoq; vtile eſſe exiſtimo) humanæ malitiæ videntur fuiſſe. Neque res tamen noua neque inaudita prius iſta tunc oblata eſt. Nam hiſtoriæ ſimilia atque eadem plane narrant, quibus alijs temporibus animis hominum in errorem & fraudem inductis, vita perturbata fuerit. Non habeo autem pro certo dicere, vbi locorum & quibus maxime autoribus ſecta iſta furioſa, de qua deinceps dictu-

dicturus sum, exorta sit. Sed vnus vagabatur passim, cuius nomen Germanicum habet Ciconiæ significationem. Is ex plebe imperita & simplice plurimos deceptos falsitate opinionis perniciosæ complebat. Erat autem facile & in promtu insectari eos, qui in Ecclesiastica re præsidebant, aut munere quopiam fungebantur, in quos nihil tam contumeliose dici posset, quod non factorum illius generis improbitate confirmaretur. Primum igitur eam congregationem, quæ à talibus gubernaretur & administraretur, Ecclesiam esse Christi negare, & dicere ex illa discedendo hanc institui oportere. Et quibus hoc persuaderetur & placeret, eos denuo baptismo initiandos esse. Vnde Anabaptistarum secta illa nomen inuenit. Sed non insistebatur hoc loco, progrediebaturq; vanitas doctrinæ ad statum Reipub. vniuersæ mutandum. Nihil enim recte & debito modo fieri geriq; vspiam perhibebant, quod summa rerum esset penes malos, & à religiosa pietate studioq; honestatis & virtutis alienos, qui suis cupiditatibus priuatim seruirent non commodis publicis, & omnia ad voluptatem referrent, in dominatione superba ac insolente. Atq; decreuisse Deum extinguere istud genus & sufficere alterum innocentia iusticiaq; & sanctitate præditum. Ad

cuius exordium atque incrementa, docebant necessariam esse curam & diligentiam in procreanda sobole. Et ideo neminem ducere vxorem debere, ex qua non sciret se liberos pios & gratos æterno Deo & ad communionem regni cœlestis electos, suscepturum esse. Id autem non aliter quam ipso Deo patefaciente sciri posse. Et iactabatur præcipuum donum Dei in illis cœtibus, prædictionis euentuum futurorum, & arcanorum indicij, cuius eximiæ & salutaris rei in veritate nomen est græcum Prophetia. Compertum autem est multis horum per quietem somni mirabilia visa, & species quasdam vigilantibus etiam aliquibus, sed paucis, oblatas esse. Cognitum etiam est fuisse in cœtu isto fœminas vaticinantes. Ciconia iste se imperitum literarum esse penitus simulabat, vel erat etiam fortasse, prædicans sibi diuinitus scientiam salutarem contingere. Esse tamen studebant hi in numero suo literatos aliquos. Sed & isti ipsi se magistros doctoresue homines habuisse habereue affirmabant nullos, & copiam scientiæ sibi diuinitus conferri vniuersæ. In quibus vnus erat Marcus nomine præcipuus, qui sibi à Deo hoc esse datum tributumque eximium gloriabatur, vt ipse interpretando & explicando scripta sacrarum literarum excelleret: Hic

gentis quæ putatur incolere eam regionem quam veteres Nariſcorum appellarint, ciuis, aliquando fuerat diſcipulus ſcholæ Vuitembergenſis. Sed ſtudia deſeruerat, ſiue antea, ſeu poſteaquam in illam ſocietatem perueniſſet. Nam & hoc erat in legibus iſtorum: Ne quis in ocio liberali bonis artibus & literis operam daret: Neu aliunde ſcientiæ cognitioniſq; facultatem quæreret, quam ab æterni Dei benignitate, cui adiumentis humanis nihil eſſet opus. Nam cur colere aut venerari aliquis vellet Deum? Si non dignaretur eo beneficio quod datum eſſet patribus & ſanctis viris priſco ſæculo. Quin etiam par commercium colloquiumq; eſſe à Deo flagitandum, & vrgentibus tribui. Hæc ſecta abſente in Vangionibus, & poſtea neſcio vbi, Martino Lutero pene anno toto longe lateq; eſt peruagata. Ciconia interdum venire Vuittembergam, ſed ibi minus libere & aperte verſari. Cæteri aliis in locis ſerere fallaces ſermones quibus animi imperitæ multitudinis peruertebantur. Sed grati hi erant plurimis ſpem licentiæ rerum omnium & ſimul cuiuſdam regni oſtendentes. Quod ſibi Ciconiam policeri credebatur, à quo auditum eſſet, viſum ſe videre aliquando dormientem aduolaſſe Gabrielem angelum, & poſtquam aſtitiſſet propter

pter se cum alia commemorasse, quæ profe=renda nondum putaret, tum hoc dixisse: Tu collocabere in solio meo. Idq; inter=pretatum Ciconiam, promissum sibi princi=patum esse regni noui & paulo post exori=turi. Hæc initia sunt cladis & calamitatis quæ peruasit Germaniam, serpente malo paulatim & procedendo acquirente vires, nemine ad cohibendum auertendumue ve=ras rationes ineunte, aut capiente salubria consilia; donec tanquam amnes eo plenio=res, quo longius à fontibus feruntur, illi co=natus & talia incepta in manifestos seditio=num tumultus & perfidam vim confluxe=runt, motuum popularium, & ad extremum in occupationem vrbis Monasteriensis, & regni nefarij detestandum nomen. Quæ cau=sæ fuerunt, vt Germania scelere & immani=tate rapinarum & cedium fœdissime lacera=retur, & passim vastaretur ferro & igni, de quibus & aliorum narrationes extant & hoc loco plura commemoranda non sunt. Ci=conia, qui vt dictum est vagaretur, neque vspiam fere diu consisteret, quæ concepe=rat animo ea strenue exequebatur. Siue hu=ius autem mandato seu sponte sua Marcus, cuius supra mentio est facta, Vuittembergæ aliquantisper mansit, quem & nos ibi vidi=mus & cum eo sumus sæpe collocuti. Re=

ceperat autem eum ad se Philippus Melanchthon, vel innata sibi bonitate, cum hominis eum misertum esset, vel vt certius cognosceret quid istud genus doceret. Censebat enim neque admittendum neque reijciendum quicquam temere, & quod parum alicui exploratum esset. Itaque hic hospitem quidem habebat Philippum, sed nihilominus ad alios ventitabat, & non paucos in suam sententiam perducebat. Quorum caput fuit Martinus Cellarius, qui istis pertinacissime diu sane adhæsit & causam hanc ægit atque defendit. Cumq; anno XXV. in Prussiam venisset, in liberam custodiam Principis iussu datus, multa scripsit de doctrina illa. Postea animaduertens labascere partes & spem se frustrari, Basileam se contulit, vbi ducta vxore quiete deinceps vixit. Hic Sueuicæ gentis cum Philippo Melanchthone Tubingæ vsum quendam habuerat, cumq; & ipse post discessionem illius Vuitembergam tandem venisset, à Philippo Melanchthone humanissime acceptus & tractatus amantissime est. Nondum probabat ille scholasticæ prioris doctrinæ mutatam rationem, deq; ea cum Philippo sæpe disputando pugnabat. Cum autem & ingenio esset minime hebete, & studij diligentia percultus, tradidit ei Philippus Melanchthon

disci-

discipulos instituendos, habuitq; ille scholam priuatam, frequentem & fructuosam. Hunc igitur Marcus amicum & socium & adiutorem & comitem atque etiam ducem nactus, ita tum propemodum semestre substitit Vuittembergæ. Vbi fiebant omnia indies difficiliora, leuitate & petulantia cupiditatis rerum nouarum. Iamq; non mussitabatur sed fremendo ferebatur palam, non quasi pedetentim ad tollenda vitia quæ in operationes sacrorum irrepsissent, progrediendum, sed irruendum & demoliendum statim quicquid perperam introductum vsurpatumq; esset. Ac duorum potissimum deligebatur repentina mutatio: Ritus actionis in peragenda Eucharistia, & collocatarum in templis imaginum simulacrorumq; amotio. Quæ non modo conuelli exterminariq;, sed publice per contumeliam, propter venerationis impietatem, exportari & concidi aut comburi volebant. Neq; carebat factio ista patrocinio quorundam autoritate præditorum, in quibus & Andreas Carolostadius nominabatur. Philippus Melanchthon tunc quoq; fouebat apud se Marcum, quamuis perspicue cognouisset, inania esse omnia quæ afferret, & dissentanea inter se, & pleraq; nugatoria, nonnulla etiam eiusmodi, vt non esse sana neq; integra cum men-

te deprehenderetur. Ex quibus vnum hoc duxi exponendum. Quodam tempore ſcribente neſcio quid Philippo, Marcus, qui forte aduerſus illum aſſediſſet, in ſilentio & cogitationibus ſenſim ibi conſopiri, & demittere caput in menſulam, ad quam ſedebant, & obdormiſcere. Poſt non multum temporis experrectus erigere ſe & intueri Philippum & interrogare ſubito: quænam eſſet exiſtimatio eius de Iohanne Chryſoſtomo, cumq; Philippus commode reſpondiſſet, ſe ſentire de illo præclare, quamuis verboſitatem ipſius interdum non probaret: Tum Marcus, modo, inquit, vidi illum ſpecie triſti in purgatorio. Ad hæc Philippus primum ridere, mox diſcedere deplorans perturbationem tantam in illo, qui purgatorij faceret mentionem eam, quam ipſorum aliæ diſputationes mirifice refellerent. Sed cum Philippus pondere rerum & negotiorum difficultate ſuperaretur, neque ijs quæ ſibi imponi indies grauiora ſentiebat par eſſet, & impendentium periculorum magnitudinem perſpiceret: crebris ſuis aliorumq; literis permouit Luterum, vt Vuittembergam rediret. Et ille (qui paulo ante clam paucis diebus ibi fuiſſet) tunc palam eſt reuerſus, neq; indicata re Principi, neq; quoquam permittente, animo excelſo & confidente. Et

niſi

nisi hoc facere maturasset, res Vuittembergensis non modo grauiter afflicta atque vexata, sed perdita & funditus diruta fuisset. Reuersio eius incidit in Nonarum Martij dies, Anni Christi M. D. XXII. quibus diebus conciones eo habente omnia conquiescebant, & audientes, cum singularem facultatem explicandi susceptas res, tum dicendi vim, tum etiam virtutem atque fortitudinem admirabantur & reuerebantur autoritatem. Interrogatus tunc vnus ex Marci familiaribus, ecquid Doctorem esse Luterum egregium iudicaret? Imo inquit angeli non hominis vocem mihi audijsse videor. Sed Marcus ijs diebus aberat, cum nescio quo quarumue rerum causa discessisset. Mox tamen hic se Vuittenbergam ad suum, quem ibi habebat, gregem recepit. Qui rursum ad ipsum confluere & opiniones haustas inter se confirmare, & Marco ad retinendas & defendendas eas animos hortando addere. Inque omnibus maxime & ardentissime M. Cellarius cuius paulo ante meminimus. Placuit igitur Martinum Luterum accedi & ei summam doctrinæ exponi. Aegre Luterum hoc concessisse rescivi. Sed tandem certo die & hora fecit potestatem Marco ad se veniendi, solo Philippo Melanchthone sibi adhibito, cum Marcus Cellarium & alterum quen-

dam ex suis adduxisset. Audiuit Luterus placide narrantem Marcum sua. Cum dicendi finem fecisset, nihil contra illa adeo absurda & futilia disserendum ratus Luterus hoc modo monuit: viderent quid agerent. Nihil eorum quæ commemorassent sacris literis niti, commentaq; esse cogitationum curiosarum, aut etiam fallacis & fraudulenti spiritus deliras & perniciosas subiectiones. Ibi Cellarius & voce & gestibus vesanis, cum & solum pedibus & propositam mensulam manibus feriret, exclamare & indignari, ausum esse Luterum suspicari tale aliquid de diuino homine. At Marcus paulo sedatior, vt scias inquit, Lutere, me spiritu Dei præditum esse, ego, quid in animo tuo conceperis, sum indicaturus, idq; est: Te incipere inclinari ad hæc vt meam doctrinam veram esse credas. Cum Luterus, vt ipse postea dixit, istam dedita opera sententiam cogitando esset complexus: Increpet te Deus Satana. Post hæc plus verborum faciendum Luterus non putauit, & minantes gloriantesq; eos dimisit, Ac nescio quid pollicentes de mirabilibus effectionibus, quibus probaturi sua essent, cum hoc modo dixisset: Is Deus quem ego veneror & colo facile vestra numina, ne quid tale efficiatur, cohercebit. Eo die oppido illi excesserunt, & Chem-

bergo

bergo distante pass. amplius milib. quinq; literas plenas maledictis & execrationibus ad Luterum miserunt, de quibus longiorem esse narrationem hanc meam non decet. De Ciconia autem & Marco ipso quid factum sit; & quid ipsi amplius conati, quiq; exitus vitæ eorum fuerint, non habeo compertum, deq; eis narrata atque prodita scio neque temporibus neque personis consentanea. Et in exponendis his fui prolixior, quod istis rebus & negotijs omnibus Philippi Melan. labores, curæ, opera, consilium, fides, implicarentur. Post hæc res satis tranquillæ toto biennio fuerunt. Martino Lutero, quem non desinerent aduersarij cum manifesto dedecore suo & causæ quam agebant detrimento, lacessere scriptis leuissimis atque etiam ineptissimis, magno animo & summa contentione afferente sua & aduersariorum scripta confutante. Scholasticam autem doctrinam publicæ priuatimq; assiduo exercebat Philippus Melanchthon, optimarum artium studia conformando & expoliendo, ordiens ab horum quasi pueritia & progrediens ad vltimam veluti ætatem (id quod annis aliquot perfecit) vt initium cum fine deniq; coniungeretur & coireť, & omnis ista tractatio orbe vno comprehensa absolueretur, cuius græcum nomen esse placuit ἐγκυκλοπαιδείαν. At-

 que

que idem sacrarum etiam literarum diuersas interpretationes explicationesq́ꝫ conficiebat & elaborabat. Cum interea ab occupationibus aliorum negotiorum & opera, quæ dabatur omnibus vti volentibus, nihil ei quietis aut ocij vel ad corporis valetudinisq́ꝫ curam, vel aliam vitæ suauitatem & recreandum animum relinqueretur, neque ab ipso vsurparetur, præter vnam voluptatem, quam ex consuetudine & familiaribus colloquijs amicorum percipiebat, qua quoties licebat libenter fruebatur. Quod autem tum facere cepit, vt seruiret voluntati atq́ꝫ etiam cupiditati quorumuis & obsequium suum in promtu cunctis esse vellet, ab eo omni postea tempore non voluit recedere. De quo quidem & memini diuersa iudicia diuersorum audire, & intelligo in vtramq́ꝫ partem disputari posse. Idq́ꝫ indicabo vbi prius de habitu corporis ipsius & valetudine & natura atque ingenio ac moribus, quam hoc loco apte inseri posse existimaui, narrationem absoluero. Fuit statura Philippus breuiore, non tamen breuitate notabili, cum à communi virilium corporum modo illa non procul abesset. Membrorum compositio plane elegans, frons explicata & ardua, insignis vena quadam ampliore in illa eminente, capillus rarior, collum procerum, iugula insigniter concaua,

caua, oculi pulcri & acies horum mirabiliter clara, pectus satis amplum, venter & ilia astrictiora. Omnium autem partium corporis & integra atque vera sua figura & congruens erat soliditas. Sensus omnes acres, in corpore nulla mole carnium grauato, & eiusmodi vt facile illud quidem propter subtilitatem afficeretur, sed laboris tamen esset patientissimum, neque facile defatigaretur. Atque narrabat ipse quoties adolescens Tubinga Stuggardiam ad Capnionem venisset, id quod sæpe facere consueuisset, & illa vina bibisset pleniora, artuum dolores se statim cœpisse inuadere, & ideo studuisse citius reuerti Tubingam. Vna fuit ei molesta insomnia. Nam accidebat nonnunquam vt totam noctem vigilaret, quo incommodo cum propter debilitatem quæ consequebatur, tum obstrepentes, vt fit, cogitationes iniucundas grauissime affligebatur. Sed hoc malum depulit diligentia in victu, præsertim cum ætate procedente vinis vteretur pleniorib us & alijs generibus potus, quib. somnus conciliari solet. Ad quem se dabat statim post cœnam, & surgebat mox aut non longo interuallo post mediam noctem. Omnesq; scriptiones & commentationes cæteraq; res vel saltem præcipuæ matutina opera ab eo perficiebantur. Requirebatur autem

ab eo

ab eo quies somni nocturna placida. Quantum igitur poterat, cauere, ne qua re perturbaretur animo iturus cubitum: & eam ob caussam literarum vespere allatarum lectionem in posterum diem plerumq; differre, earum præsertim quas principes aut ciuitates misissent, quibus rem seriam atque magnam agi suspicaretur. Atque senescens post meridiem interdum, non ille quidem in lecto, sed supra scamnum alicubi recumbens & somnum capiens conspectus est. Cum autem eiusmodi potum, quem diximus, prodesse ei increbuisset, vndiq; ad ipsum benignitate principum ciuitatumq; & amicorum aliorum studio ille mittendus curabatur. Cōstat fuisse admonitum primis statim annis aduentus sui, Philippum ab Illustrissimo Principe Friderícho, subijciente, vt videtur, hoc optimo & doctissimo humanissimoq; viro Georgio Spalatino, quo Princeps peculiari sacerdote vtebatur, vt haberet rationem ipse sui in conseruanda valetudine, neu vini vsum intermitteret. Valde autem delectabatur copiola quadam boni & egregij potus, non tam sua ille quidem, quam hospitum, quos & inuitabat humanissime & libentissime accipiebat, & aliorum quoque quibus hunc impertiebat, gratia. Nemini autem omnium in toto oppido cella ipsius clausa

clausa erat, & quicquid ea condebatur id petenti promi in hac domo mos erat. Attentione igitur ille & diligentia assequebatur, vt talis corporis firmitas perpetuis laboribus sufficeret & inter continuos illos duraret. Cum & à medicinis magnopere abhorreret, neque vllam exquisitam curam corporis adhiberet, ac potius in hac re & parte esset negligentissimus; vel is etiam qui proposito destinato omitteret atque adeo fugeret omnia, quæ corpori curando apta sunt: Vnde factum est, vt tandem balnea etiam prorsus vitauerit, quæ aliquando cum amicis ingredi consueuisset. Atque in tali corpore, quale est designatione quadam à nobis effictum, Animus erat, quem & illud caperet, & qui idoneum istud quasi domicilium haberet. Humor, quem flauæ bilis nomine appellant, abundantior, materiam præbebat affectionibus animi vehementioribus. Grauiter ergo commouebatur, eratque in eo impetus hic repentinus; qui tamen sedabatur celeriter. Reipub. & amicorum negotijs ex animo afficiebatur, & hæ curæ interdum sic excruciabant animum ipsius, vt morbus contraheretur. Sed naturæ vi, bilis deijciendo expellebatur, eoque alleuari ille se sentiebat. Ingenio fuit liberali, comi, admodum benefico & humanissimo; ad gratificandum sem-

per

per paratus. Etiam minimis in rebus officijsq; præſtandis non modo ſatisfaciebat expectationi omnium, ſed hanc ſuperabat quoque. Quinetiam ſua interdum merita alijs eum tribuiſſe & aſſcripſiſſe cognitum eſt. Non ille conſulto alterum quemuis vel aperte maledictis lædere, vel oblique infamare, aut nigros ſales, vt dicitur, aſpergere, notamue & ignominiam vlli inurere. Nullum etiam fere dictum aut factum alicuius tam duriter vnquam accepit, vt ab illius beneuolentia familiaritateq; & vſu refugeret. Nullæ in eo maleuolentiæ aut ſuſpicionum latebræ. Nullæ æmulationis quaſi inſidiæ. Nihil ſubdolum, ſimulatum, tectum, fallax, contraq; ſincera, ſimplicia, aperta, vera omnia, oratio libera, ſæpe etiam ſine circumſpectione & conſideratione coram quibus illa haberetur, Exceptaq; eſſe quædam dicta ipſius & ad quoſdam inuidioſe delata notum eſt. Quod cum ipſe ſciret, nullam tamen cautionem huic parti adhibebat, ne ab amicis quidem & beneuolis admonitus. Eadem in ſcribendo libertas erat, Quinetiam libros ſcriptaq; ſua omnia, & literas quæ afferebantur cotidie plurimæ à diuerſis & diſſimilibus conditione, loco, fortuna, relinquere omnium oculis, & manibus expoſitas, ex quibus ſubtractum plurimum eſſe conſtat.

ſtat. Et ipſe hoc animaduertens, hortanti-
bus ſuis etiam, vt cuſtodiret ſua, præſertim
cum alijs hoc vt facerent aſsidue præciperet,
neque pericula tantum ſed malum præſens
ſæpe demonſtrantibus, adduci nunquam po-
tuit vt eſſe aliter inciperet & ſententiam con-
ſuetudinemq́ hac in parte ſuam mutaret. Vo
luntati aliorum promtiſsime inſeruiebat atq́
adeo cupiditatibus indulgebat, cum erga ſe
eſſet duriſsimus & immitiſsimus. Quæ non
fiebant iudicio ſed naturæ manſuetudine &
bonitate. Secq́ intelligebat ipſe hoc agendo
peccare, cum ſciret & teſtaretur quam per-
nicioſa res eſſet impunitas & licentia, neque
eam coherceri amplius poſſe ſæpe deplora-
ret. Pueros paruulos nimio pene amore
complectebatur, & naturæ affectio hæc in
ipſo inſignis & pene intemperata fuit, pru-
dentia in alijs ſumma & conſideratio quid
deceret. Nihil ruſticum aut agreſte, feſtiua
& venuſta plurima. Iocis delectabatur, vel
tempeſtiuos potius, vt inter epulas & pere-
grinationes, minime triſtis atque horridus
natura, non vitabat. Vtebatur autem ijs
ridiculis, quæ ſine contumelia ac probro mor
dentia læderent neminem, & ſales haberent
non ineruditos. Ambiguis libenter & ſua-
uiter ludere cum pueris maxime & adoleſ-
centibus ſolebat, hoc ipſo etiam exercens in-
telli-

telligentiam illorum ad ſerias fallacias conſiderandas & explicandas, ijſq; enarrandis ingenia eorum acuens, & alios conſideratione horum fatigari cernens & explicando interdum falli, iſtam hilaritatis occaſionem habebat. Hiſtorias quoque & narratiunculas vtiles & memorabiles crebro exponebat. Moribus omnino placidiſsimis & manſuetiſsimis fuit. Comitas in eo & affabilitas prorſus ſuauis. Si quando etiam vehementius perturbabatur, vt veluti de poteſtate videretur exire, ſedabatur ea cito quaſi tempeſtas, & redire ſtatim ille ad ingenium, ferreq; vt antea quæcunq; ei imponebantur onera, & exequi quod mandabatur, & efficere quod petebatur. Idq; in ſe vel vitium vel vitij quiddam ſimile ipſe agnoſcebat. Ac poſtquam deferbuerat ardor ille, iocans de ſe meam referebat interdum narratiunculam & rythmos noſtrates, quibus perhiberetur quidam percutere & confodere, & eſſe tamen vim illam ſæuitiæ lentam atque mitem. Itaque vt iracundiæ commotio in eo erat & ſubita & acris, ſic nemo illo cognitus eſt placabilior, quiq; moderari ſibi & temperare affectionibus ſciret melius. Animus ipſius in nullos inuidia, odio, maleuolentia ſuffuſus, ad omnes autem apertus atque ſimplex admirabilem in modum. Inter docendum

inter-

interrogare aliquos fere ſolebat de iis quæ tractabantur. Idq; faciebat admodum ſcite & appoſite, quod præcepta artium liquido teneret, & meminiſſet exquiſite. Fuitq; in eo valde bona memoria non rerum modo & ſententiarum ſed verborum quoq; & orationis. Quæ igitur legendo comprehenderat, ea hærebant in animo ipſius. Et, ſi quid forte commentatus perſcripſerat, paruo negotio idem verbis propemodum eiſdem & eadem ſerie horum ſine ſcripto poſtea pronunciabat. Itaq; diſputando in reſponſionibus ad obiecta aduerſariorum plurimum valebat, & erat illis metuendus. Id quod non ſemel, inſtitutis de religione doctorum virorum diſſentientum partium colloquiis, cognitum eſt. Si res ſeria ageretur ſtudio habebat hoc in primis ne eſſet dubia oratio & ſententia incerta. Neque peius quicquam oderat quam in argumentando verſutias & fallacias concluſionum, quæ σοφίσματα, & quam totam non facultatem, ſecundum Ariſtotelem, ſed voluntatis incitationem σοφιστικὴν appellarunt. Et ſermo igitur planus atq; purus & id quod volebat intelligi (Intelligi autem volebat concepta animo vera & definita ac certa) ſignificans in ſtudio ipſi erat, & cogitationes contortas argutiis implicantibus iraſcebatur, ita ſæpe grauiter, vt ſtomacha-

macharetur, & obiurgando ipſe peruerſitatem callidorum, & veteratorum increparet acerbius. Ea autem erat acrimonia illius vt celeriter deprehenderet talia, neq; fere eum quiſquam falleret in hoc genere. Vſq; adeo autem abhorrebat à dubijs & incertis ſermonibus, vt ambiguas figuras orationis in rebus ſerijs quamuis vſitatas ferret iniquius. Ac memini aliquando inter epulas cum vinum appoſitum ipſi valde probaretur, iubere illud ex conuiuis vnum guſtare & dicere quid videretur. Qui cum reſpondiſſet conſueta ἀντιφράσεως forma: Eſſe illud haud malum, pene cum indignatione Philip. Melanch. Bonum, inquit, vinum ſic laudari non debet, quod ſimplicem & propriam commendationem vſurpandam cenſuiſſet. Hoc etſi vulgarius atque leuius, moris tamen in illo huius indicium illuſtre non putaui prætermittendum. Vſque adeo vero indiſerta, confuſa, vaga, indefinita, inexplicataq; auerſabatur, vt quoties cum aliquibus de tempore eſſet conſtituendum, ſemper momentum horæ iuberet nominari. Et ijs ſuccenſebat qui intra aliquas horas duas aut circiter conueniendum agendumue quippiam eſſe dicerent. Similiter in mandatis dandis exponendiſq; negotijs maximopere enitebatur, vt de qua re ageretur, ea res plane & ex-

expreſſe demonſtraretur. Itaq; non ſolebat curare iubendum ſignificandumue aliquid, quod ipſe coram narrare, indicare, mandare poſſet, ſed hoc munus exequebatur ipſe. Cogitandi & omnia diligentiſsime expendendi in eo cura pene erat infinita. Itaq; in ſua inquirere ipſe ſemper & retexendo ſtudere fieri meliora. Quod ſi in vno ſtudiorum genere ei perſeuerare inq; illo ocioſe verſari conceſſum fuiſſet, haud ſcio an ea opera efficere & edere potuiſſet, quæ omnium aliorum elaborationes longe vincerent. Nunc hoc fiebat vt nihil vacui temporis ipſi relinqueretur prorſus, ſed & ijs continuo occuparetur quæ ſupra indicaui, & nouo quodam mirifico labore inſuper defatigaretur. Cœperant enim pleriq; ipſius & aliorum celebritate moti expetere, vt manu eorum aliquid in ſuis libellis perſcriberetur, quod oſtentare poſſent. Atq; aliqui ad tales ſcripturas cartas conglutinatas & libellos peculiares circumferre, cui rei incredibile eſt, quantum temporis operæq; tribuerit, cum qualis res eſſet animaduerteret & negando tamen neminem vellet offendere. Iam quicquid tunc ab alijs Vuittenbergæ librorum conficiebatur in omni genere doctrinæ, eorum nihil ſine hoc quaſi Theſeo, vt dicitur, vel non ipſo plane magiſtro & autore elabo-

F 2 raba-

rabatur. Quæ vero in doctrina publica dicebantur, quæ recitanda forte erant solennibus in conuentibus, quæ proponendæ aliquarum rerum significationes, ab hoc vno scribebantur. Atque visæ sunt chartæ cum humidis adhuc literis reliquæ afferri ijs, qui iam pronunciare composita ab eo priora cœpissent. Quid dicam de prooemijs? quibus si ab hoc scriberentur, quod commendari omnes & vendibilia fieri opuscula sua scirent, expetebant hæc plurimi, cum interea & externis daretur opera aliqua ipsius, conscribendis ijs, quibus illi docendo, concionando, disputando vterentur. Sed hos labores & istas occupationes tantas æquabat vel etiam superabat vnus: Literas quibus aliqui commendarentur & testimonia perscribendi, quæ non modo patiebatur facile abs sese impetrari, sed dabat etiam perquam liberaliter & prolixe. Nam & facultates ipsius & operæ quibuscunque dari illæ possent, in promtu cunctis, neque suum ei quicquam tam proprium erat, quam communia omnia omnibus. Atque est facilitas ista, & hæc ea res, quam supra notauimus & reprehendi posse sumus confessi. Cum quidem reprehendi interdum audiuerimus. Deque ea quoniam dubium non est venire in mentem vnicuique quid culpantes dixisse & nunc dicere credi-

credibile sit, mihi silendum esse duxi. Sed vituperatione tamen liberare eum, vt opinor, potest, immensa bonitas humanitasq; naturæ & nullum sibi suisq; prospiciendi & consulendi studium, & seruiendi aliorum commodis more etiam confirmatum propositum, & benefaciendi gestiens voluntas: Ac fortasse etiam flagitatores partim molesti improbitate, partim asiduitate acres, quos illum quoquo modo absoluere atque dimittere voluisse, mirandum non est: In quo animus scilicet illis explendus fuit. Itaq; pauci quod optauissent non fuere consecuti. De nullo autem scribebat quicquam non admodum honorifice & exquisitis verbis atq; sententijs. Ac si causa magna esset, cur hoc facere nollet, nihil scribebat potius, scimusq; pecunias sæpe eum aliquibus dedisse, vt illi discederent neque instarent literas petere, & ita quasi redemisse ab eis interpellationes. Quæ cuncta quamuis in vitio esse videantur: ita tamen & ipsa fuerunt indicanda. Vt enim in facie formosa næuum, referre expressa illius imago debet: Sic narratio de magnis & præstantibus sapientia atque virtute viris labeculam quoque aliquam, si forte asit, repræsentans non facere hoc perperam existimanda est. Philippum omnino Melanchthonem mira afficiebat solicitudo de euentu

rerum, negotiorumqꝫ quorum ille particeps esset factus, & tum maxime cum acciderat, vt aliquid ipse censeret aut suaderet, vsqꝫ adeo cauendum esse bono viro statuebat, ne culpam admitteret, neue per errorem quoqꝫ aut imprudentiam caussam mali daret. Inqꝫ his aliquando angoris perturbatio tanta fuit, vt illi pene succumberet. Cum cæteris rebus & maxime priuatis atque suis, animum satis bonum haberet, vel etiam magnum atqꝫ excelsum, qui & iniurias patienter ferret atque adeo contemneret, & in periculis adeundis minime esset timidus. Verecundia in eo tanta fuit ad vltimum vitæ diem, quantam haud scio, an qui in altero cognouerit, reperiatur nemo. Sed interea nihil omnino quod inhonestum non esset neque turpe, quamuis paruum atque humile, facere eum pudere aut pigere. Itaqꝫ ea ipsum tractare, agere, exequi multi viderunt, quæ infimi etiam famuli inuiti & grauate administrare cernuntur. Valetudo cum initio esset minus bona viuentis sub alieno cœlo & inusitata ratione cibi & potus vtentis, & corpus valde attenuaretur, & peruigilationibus debilitaretur, quem admodum diximus, temperantia tamen moderatoqꝫ simul & accurato victu illam corroborauit, vt stabili & firma vteretur, neque morbos haberet vllos infestos, præterquam calcu-

calculorum à ſtillicidio veſicæ, quemadmodum Plinius locutus eſt (hæc græcis eſt λιθουργία & λιθίασις νεφριτική) quorum ſæpe acerrimos ſenſit cruciatus. Non multis annis ante mortem etiam oculorum epiphoris atq; lippitudine conflictatus eſt, & cum ſpirandi viæ ſemper patuiſſent, neſcio qua de cauſſa nares tandem obſtructæ fuerunt. id quod grauiſsime moleſtiſsimeq; tulit. Humoris etiam ad lumbos vapores & flatus (qui grauis interdum ægritudinis cauſſam dant tam corpori quam animo, (πάθη hæc ὑποχονδριακὰ vocarunt) tentabant eum nonnunquam, vnde doloris nonnihil capiebat. Potus ei neceſſarius erat, gratus & bonus. Eſca qualibet ſine faſtidio veſcebatur. Sed cibos preciosos & opipare conditos & delicias epularum prorſus oderat. Piſciculos minutos probabat in cibo maxime, & olera atque pulticulas omnis generis expetebat, carnes non item. Et adoleſcens in contubernio Tubingæ (vbi perpetua conſuetudine hordei iuſcula cibum communiter capientibus apponuntur) ſæpe cum iuſculo alterius ſuas carnes commutauit, vt ipſe iuſculum duplex alter carnes duplices haberet. A piſcibus omnino non abhorrebat veſcebaturq; libenter ouis. Sed hæc recentia illos feruentes afferri cenſebat oportere. Itaque in au-

lis vtrumque esse cibum ingratum solebat dicere, quod neque recentia oua, & pisces fere tepidi apponerentur, quos iocans neque frigidos neque calidos edi debere aiebat. Magnificos apparatus conuiuiorum detestabatur, neque dubitabat libere reprehendere & obiurgare eos qui instruxissent. Ac recordor eum me præsente aliquando quodam in conuiuio omnium rerum copia abundante, cum hospes, quemadmodum mos est nostrorum hominum, hortaretur eos qui aderant & Philippum inprimis, vt quæ potuissent acquiri, ijs contenti esse & vesci hilariter vellent, se quidem pro suis facultatibus operam dedisse vt quam optime acciperentur, sed videre se & fateri parum effecisse, quia nihil quod magnopere bellum esset, apponeretur, & quæ huiusmodi alia tunc commemorari solent vsitata dissimulatione: Ibi igitur recordor non sine indignatione cum sermonem Philippum interpellasse & grauiter monuisse re manifesta tali oratione non esse vtendum, atque adeo metuendum ne ea ipsa ab æterno Deo animaduerteretur, cui potius gratiæ agendæ essent, cum suppeditante largiter tam multa, tum benigne concedente non modo vsum verum etiam abusum illorum. Sed pergamus ad reliqua. Vestitus cum retinebat modum quo initio fuerat

rat vſus. Tunicam ſemper geſtabat, tam do= mi quam prodiens foras, vt tectum vndiq; corpus eſſet. Interior veſtis conſuetudine horum temporum linea duplex fere indue= batur, & ſuper eam lanea altera. Quam ve= ſtem exeuntes in publicum nunc variam ge= ſtant, eius honeſtam ſpeciem demiſſæ ad pe= des cum manicis nunquam mutauit. Neq; paſſus eſt perſuaderi ſibi vt externis vllis ſe= ricis aut ſimilibus vteretur. Pelles tamen non reſpuit aquilonares illas, quod eſſent ad calefaciendum corpus efficaciores. De balba voce Philippi dictum iam eſt aliquid, cuiuſmodi & Ariſtotelis fuiſſe accepimus, quam tamen Philippi ingraueſcens paulu= lum ætas ita emendauerat, vt nihil audiretur quod offenderet quenquam. Sed & iuuenis incedens aliquando alterum humerum de= torquere nonnihil ſolebat. Horum vtrum= que qui imitari vellent reperiebantur, quem= admodum & alios geſtus, vt manuum, quas inter loquendum mouebat, & ſupercilio= rum quæ ſuſtollebat. Sed imitati tamen complures ſunt meliora atque potiora. His expoſitis de ſtudijs ipſius & quæ huc perti= nent nunc etiam quædam addamus. Cum in omnium liberalium ſtudiorum genere fla= grantiſsima eſſet cupiditas Philippi Melanch thonis: nihil tamen habuit prius aut anti=

quius pietate religiosa, quam sanctissime semper coluit, & cui omnes quasi neruos ingenij sui intentos esse voluit. Itaqꝫ in eis potissimum omnibus viribus elaborauit, quibus doctrina Ecclesiæ Iesu Christi explicari, constitui, illustrari, amplificari posset. Inqꝫ eam partem quam operam dederit, & quid incumbendo effecerit, cum sit euidens neque quisquam fere nesciat, nostra expositione non est opus, præsertim quam longius excurrere necesse esset, quam instituti scripti ratio & modus pati ferreqꝫ videatur. Et procedens tamen narratio sua illam serie attinget & assumet. Cum autem requiri ad eam doctrinam Hebraicæ inprimis linguæ cognitionem constaret, quam adolescens discere non negligenter inceperat, hoc consecutus est continuatione studij illius, vt scientiam huius adipisceretur haud vulgarem, ac potius nullorum facultate, qui hac excellere putarentur, admodum inferiorem. multumqꝫ & sæpe collocutus est de eius linguæ difficili & obscura tractatione atque noticia, cum Bernhardo Ziglero, qui Laterensis à nobis nominabatur, & ad eam docendam Lipsiam tandem fuit accersitus, & apud se cum Crucigero, quos ambos de natura & veritate illius diligentissime cogitare & rectissime iudicare perspexerat. Ama-

bat autem & magnifaciebat Ziglerum non tantum propter iſtam cognitionem & doctrinam, ſed quod de omnibus rebus conſideratio illius eſſet accurata & ſagax, Ingenium autem perquam liberale &, vt ita dicam, candidum, & conſtantia ſumma atq; fides certa. Cætera ſtudia & conſtituebat atque ordinabat, & ipſe ſine intermiſsione exercebat. Cumq; Vuittenbergæ exercitationes ſcribendi dicendiq; diu ſane iam eſſent pene nullæ, hoc autore cœptæ ſunt materiæ rerum vtilium ſcribi & publice declamari. Cum ipſe ſuo exemplo præiret cæteris. Nam tum pronunciauit orationem de legibus, quæ poſtea edita fuit. Non ceſſabat autem vrgere & ſua & aliorum opera, aſsiduitatem doctrinæ publicæ, Et crebro veniebat ipſe in ea loca & ad illas horas, quibus aliqui docebant, & apud diſcipulos aſsidens audiebat profitentes. Quo fiebat vt & hi magis attenti, & exiſtimatio ipſorum melior eſſet & diſcipulorum retineretur frequentia. Quia vero ſciebat omnem humanæ ſcientiæ veritatem mathematicis diſciplinis contineri, neque ſine his aut doctrinam certam, aut ſtabilem cognitionem eſſe vllam, quibuſcunque modis poterat ad has colendas ſtudia iuuentutis inuitabat & alliciebat. In quo non parum negotij ei exhibeba-

bebatur, propter ſtudiorum iſtius tractatus minus elegantes & quaſi blandos: Cum ita adhuc traderentur omnia, vt qui non quaſi aptus & natus ad hæc per ſe eſſet ipſe, horrore illo explicationis deterreretur, nedum audiendo profeſſores artium illarum, aut edita ſcripta legendo magnopere proficeret. Vt igitur ſidera ſpectantibus nota fierent, & tota iſta doctrina clarior eſſet & quaſi venuſtior, inſtituit vt Plinij liber ſecundus enarraretur, & ad illud ſcriptum applicarentur ea, quæ aſtronomicam ſcientiam perficiunt. Quæ eſſe nemo fere neſcit, primum cœli vel potius mundi quandam diſtinctam deſcriptionem, deinde omnium orbium & ſtellarum conuerſiones & motus demonſtrantem rationem. Quo nomine, & quia integerrimum & optimum hunc virum cognouerat, valde dilexit Caſparem Bornerum, cumq; eo celeriter neceſsitudine, poſtquam in has regiones venerat, coniunctus fuit. Nemo autem Bornero ante illa tempora exquiſitius aut induſtria maiore ſitus, loca, figuras, ortus obitusq; ſiderum ſignorumq; cœleſtium obſeruauerat, neque huius contemplationis iter planius oſtenderat. Fuit hic omnino vir egregius & multis magnis veriſque virtutibus ornatus, qui pijs & ingenuis ſtudijs fundandis tuendiſque fortunas vitamq; ſu-

am

am impendit. De Philippo autem Melanch=
thone, quod hæc mentio requirat, fortaſſe
reliquum ſit vt indicetur facultas orationis
& quo in genere ceruditæ doctrinæ præſtitiſ=
ſe cæteris ille videatur. Sed hoc cum mani=
feſtum perſpicuumq; ſit, quod eius ſcripta &
extent & ſint in manibus omnium, me diſ=
ſerere eſſet ſuperuacaneum. Apparet de= 5
fuiſſe illi non quidem ingenium, non copi=
am & vim ſapientiæ & doctrinæ, non litera=
rum ſingularem eruditionem, ſed inchoata
perficiendi atq; elimandi tempus atque oci=
um. Etſi natura à quadam granditate ab=
horrens, iudicium voluntatemq; ipſius con=
uertit ad curam potius verſandi in quodam
caſtigato & puro atque ſano genere oratio=
nis, quam in ſublimi & vehemente & cuius
compoſitio operoſa eſſet, elaborandi. Om=
nino autem ſubtilis & arguta concinnitas
& proprie diſerteq; eloquendi omnia ſtudi=
um conueniebat diſputationibus doctrinæ
& ſcholaſticæ veluti vmbræ. Non ille ina=
nibus verbis quaſi perſtrepere. Non à re
propoſita ſermonem abducere, non aliena
intexere. Sed veluti intra ſuas ripas flumen
orationis cohercere. Hæc eſt in exponen=
do perſpicua, in narrando & ornata ſatis &
copioſa, in argumentando acuta, neque ta=
men mollis aut eneruata, verumetiam non
decla=

declamatoria quidem illa abundantia, ſed luculenta breuitate fortis & animoſa, eoſque aculeos defigens, qui penetrando vulnerent non pungant tantum perſtringendo. Nihil autem eſt in hac fucatum, nihil inæquale, nihil ineptum, nullum aucupium varietatis quaſi in pictura colorum, nullus tumor, denique ſimplicia ſunt & recta omnia. Vt ſi de horum temporum & noſtrorum hominum pucrili adhuc veteris præſtantiæ imitatione tam glorioſe loqui liceat, non dubitem, Atticum perhibere Philippum Melanchthonem. Id quod eſſet euidentius & clarius, ſi mediocre ſaltem ocium ad ſuorum illi limam & expolitionem conceſſum fuiſſet, quæ pleraq; omnia non edita ſed effuſa, non compoſita ſed feſtinanter in cartas conjecta, non emiſſa ſed expulſa ſunt, non prodierunt ſed euolarunt, vrgente ſcilicet neceſsitate & re poſtulante. Verum ne ſic quidem languent aut diſſoluta, ieiuna, trita, vulgaria ſunt, ſed cum aſtricta aptis conuerſionibus, tum membris integris continuata. Vtque fortaſſe ſplendor tanquam ſolis aut auri in illis non eluceat, nitor tamen profecto oſtendit ſe tanquam ſideris aut gemmæ. Et vt non quaſi aurea corona conſpiciantur hæc redimita, pulcerrimos tamen in eis elegantiæ & munditiæ floſculos

los

los licet cernere. Vnum eſt in ſcriptis Philippi admirabile, quo haud ſcio an noſtra ætate alius illi iure conferri poſsit nemo: Sententiæ in oratione non modo crebræ & exquiſitæ, ſed adeo opportunæ, & apte ſuo quæque loco collocatæ. In ijs autem quæ ex veteribus aſſumi & quibus expoſitio plenior & ornatior & illuſtrior reddi ſolet, quas Græci ἀπεκδοχάς vocant, vicit non modo Philippus ſtudium & induſtriam aliorum, ſed hac ſolertia cæteram facultatem ſuam ipſe ſuperauit. Quid dicam de exemplis commemoratis & enarratis, & adhæc ijs de quibus ageretur accommodatis? In quo genere plurima ſunt in medio opera atque monumenta ſtudij & induſtriæ ipſius. Quid de exquiſitis & ſubiectis rationibus atque cauſis? In quibus quod eſt conſiderationis & omnino felicitatis cuiuſdam ſingularis, hoc præſtabat, vt afferrentur & pertinentia ad propoſitum atque rem de qua agebatur, & illuſtrantia explicando doctrinam inſtitutam. Cum ſtudium iſtud, dum colligit ſæpe vndique omnia, non ſolum corripere ſuperuacua, ſed aliena quoque attexere ſoleat, adeo vt aliquando plane ineptum deprehendatur. Hoc autem prudentiæ erat, ne quid admiſceret abhorrens aut etiam abſurdum aut certe ſuperfluens, in quo aberraret

& va-

& vagaretur expoſitio, nedum contrarium aut diſſentaneum aliquid irrepere pateretur. In quo vel indiligentia vel ſiducia & erga ſe fauore, reperiuntur eruditorum quoq; aliquorum ſcripta iuſtæ reprehenſionis crimen non effugere. In originibus nominum ſcrutandis, inq; capiendis coniecturis obſcurorum & incertorum, non modo mirifice ſolers & gnauus, ſed etiam felix fortunatusq; erat. Neque vetuſtis nominibus interpretandis & ad ea quæ his ſignificarentur attribuendis, cuiuſquam opera noſtro ſæculo cognita eſt præclarior atque melior, Quo ſtudio ad certam rerum & firmam cognitionem atq; ſcientiam vix aliud eſſe poſsit efficacius. Vel ſine illo hæc potius fluctuat ſemper & labaſcit. In ijs de quibus conſultaretur, aut etiam deliberatis ſcribendo explicandis & componendis, nemo attentam cautionem illius & dilucidam expoſitionem vincere immo aſſequi potuit. Quam autem res operaq; iſta difficilis & magni momenti ſit, norunt illi qui in manibus eam habuerunt & ſunt experti. Vidi cognouiq; ego eum in talibus operibus non modo ſententiarum pondera examinantem, ſed verba ſingula quaſi aurificis ſtatera perpendentem. Cum vero natura eſſet Philippus Melanchthon is, qui veſtigando ſcrutandoq; aliquid nõ facile

falle-

falleretur, tum eius animum præsagijsse multa & prædicta ab eo quæ euenerunt scimus, & visa somniorum euidentia atque certa plerumque per quietem illi oblata (quod genus hominum Aristoteles εὐθυονείρους vocat) neque fere diuinando hac in parte esse deceptum. Tentabant idem imitando, sicut cætera, alij quoque, & audires passim percontantes de somnijs & hæc recitantes atque conijcientes & vbique somniantes plurimos, neque personis neque rebus similibus. Sed hæc apponi poterunt ad superiorem mentionem imitationis præposteræ, cum certe exemplum illius multi cum laude & fructu sint secuti. Quod autem hic vniuersæ rerum naturæ consideratione & inquisitione causarum, quibus illæ continentur, exerceri iuuentutis studia ad religiosæ pietatis & cuiuscunque muneris administrationem functionemque valde prodesse sciret: primum tractando Physica erudite, voluntates commouit & animos excitauit discipulorum, & multis illa iucunda vt essent perfecit, deducendo cogitationes ad Medicinæ artis eam partem, quæ stirpes tractat, & cæteras res, quarum explorata noticia in faciendo artem, non modo voluptatem sed vtilitatem affert præcipuam, vel etiam ad spem laudabilium operum in curando, necessitatem ha-

bet. Deinde ad eam quæ eſt Ptolemæo pars Aſtronomiæ ſeu Aſtrologiæ, præuidens futura & occulta aperiens, de cœli quadam inſpecta facie & animaduerſo habitu (nunc Aſtrologiam proprie plerique vocant) Ad hanc igitur ſiue experientiæ ſeu artis rationem plurimos commendatione ſua perduxit. Non enim ignorabat fore, vt liberali quadam curioſitate animi adoleſcentum facile caperentur, & ita ab alijs occupationibus abſtracti in ſpacio ſtudiorum vtilium & bonorum retinerentur. Quinetiam per iocum ſolebat manus aduerſas aliquorum intueri, & de lineis ibi apparentibus indicare id, quod à quibuſque expeti, aut quo delectari illos ſciret. Neque ideo tamen Chiromantices ſuperſtitioſam diuinationem confirmabat, aut leuitati ineptijſque iſtis dabat operam, vel alijs eas commendabat, cum conſtet acerrimum fuiſſe eum inimicum, omnium quibus falſitatis nugarumue aliquid implicaretur, vel quorum omnino fundamenta non niterentur euidente veritate & certis rationibus ſtabilirentur. Diligenter autem & accurate rem diſtinguebat, neq; patiebatur hominum ſtulticiam & vanitatem cum vera intelligentia & recto vſu confundi. Quamobrem cum naturæ conſideratione & perueſtigatione coniuncta à

præſti-

præstigijs & falsitate superstitiosa vaticinationum longissime separabat. Et quemadmodum illorum studium collaudabat, ita hanc impiam optimæ & præclarissimæ rei corruptelam vehementer detestabatur. Atque requirebat in veteribus quibusdam & prudentiam & moderationem, qui temere ac intemperanter cum Astrologiã insectati essent, tum vniuersas mathematicas disciplinas reddidissent inuisas. De quo quamuis cum sæpe multumq; verba grauiter faceret, tum scriberet luculente, & existebant tunc tamen aliqui, qui illi tanquam autori approbatoriq; superstitiosi studij obtrectarent, totamq; occupationem huius disciplinæ malam ac perniciosam esse assererent: & nunc etiam liberius à quibusdam hoc nomine mortuo maledicitur. Sed cum manifesta sit falsitas criminis istius, & maleuolorum euidens improbitas, nostram defensionem attexi nihil attinet. Refellit enim hos non modo res ipsa, sed ipsorum etiam odij immanis scelerata acerbitas. Ipse sane Philippus, qui de his, quemadmodum paulo ante indicauimus, dixisset scripsissetq;, quibus hoc studium & factum eius ad omnes bonos vel non saltem insignite malos, facile defenderetur, nunquam voluit cum vllo contendere neq; dimicare. Id quod etiam fecit in alijs omnibus.

Contentus veritate doctrinæ ſuæ, & non ignorans rixando & litigando non explicari quicquam, ſed omnia magis dubia & incerta fieri. Itaq; non ille reprehendentibus & interdum accuſantibus ſæpe etiam inſolenter calumniando inſectantibus, reſpondere, non de ſuis, quæ notarentur, apologias edere; non etiam pro ſua fama propugnare, ſed iniuria accepta tacere & patientia frangere vim aduerſariorum. Interea tamen ſua attente conſiderare & inſpicere & limando reddere meliora. Quæ opera & vtilior Reipub. & ipſi honeſtior fuit, quam ſi digladiando certamina auxiſſet, & quibuſdam materiam hanc celebritatis expetentibus, in ea nanciſcenda adiutor fuiſſet. Itaque & Philippi Melanchthonis ſcripta in quæ plane hoſtiles impreſsiones aliqui fecerunt, & nunc in manibus & poſthac futura ſunt, cum pleraq; hæc oppugnantium iam euanuerint, &, ſi quid adhuc in huius ſæculi leuitate quaſi innatat, id breui interiturum ſit vna cum autorum nominibus, demerſum in caliginem & tenebras ſempiternas. Neque rerum iſto ſtatu, & conditione tali temporum, & ijs ingenijs ſtudijſq; hominum, & adeo confuſis, perturbatis, difficilibus negotijs (quod haud fere cerneret quæri veritatem, ſed dimicare de ſuis pleroſque opinionibus tanta pertinacia;

cia, vt in aduersantes non aliter quam feræ bestiæ vesano impetu inueherentur) faciendum sibi Philippus Melanchthon putauit, vt decertando & contendendo eas horas absumeret, quæ forte salutarium actionum & preclaræ doctrinæ occupationibus, quibus nihil prius ei neque potius erat, superfuissent, cum præsertim nihil proficeretur hoc labore ad eos qui non disputare, argumentari, disserere nouissent, neque omnino vellent aut possent pati sese reprehendi aut admoneri, sed maledictis & contumelijs præliantes vterentur, & ita refutarent contra suas rationes adducta, quibus aduersari idem esset ac caluum nutando frontem, secundum prouerbium Græcorum, inferre arieti, & viatorem scrutari vesparum cauernas. Quapropter sinebat vociferari impune quoslibet, & ipse quiescere & tacere, & dicere sibi quoque in ea parte decretum esse facere, quod filiola aliquando sua se facturam esse dixisset. Cum enim hæc abfuisset quondam domo diutius, & ipse eam interrogasset; quid matri respondere vellet, quæ esset grauiter increpatura moram illam: Tum memorasse hanc simplice puerilicp sententia aiebat, velle se respondere Nihil. Atque ipse insectantum se iniurias silentio perferre, sibi quoque videri optimum censebat, siue de odio

maleuolentiaq́ eorum propria illæ existe- rent, seu aliorum arbitrio ac voluntati in- seruirent. Quæ ipse quidem ad dijudican- dum relinquens Deo æterno, cuius oculis paterent omnia, non desinebat & voce sua in schola præsentes, & scriptis absentes do- cere & salutari cognitione instruere. Im- pendebatq́ his quasi sumtus laborum & de- fatigationum & infinitarum molestiarum, neque valetudinem adeo suam neq́ vitam ipsam maiori curæ habebat, quam publicam vtilitatem & priuata plurimorum commo- da. Quemadmodum enim quidam scri- psit: Lusciniæ suauissimos cantus magna homines voluptate afficere, ipsi auiculæ ni- hil prodesse, ita labores, vigiliæ, occupatio- nes, opera huius viri, ad aliorum vsum com- moditatemq́ pertinebant, ipsi nihil affere- bant emolumenti, neq́ fructus quicquam ex ijs ille capiebat, præter studij industriæq́ ho- nestissimam voluptatem. Cumq́ audiret interdum aliquos cupidos certaminum vsur- pare prætendendo voluntati incitatæ ad ri- xas sententiam iactatam in scholis etiam Iu- risconsultorum: Crudelem esse eum qui ne- gligeret famam suam, ridens quærere sole- bat: Quemnam conueniret existimari eum qui ipse læderet? Non enim certe isto pacto defendi illam, ad eos saltem qui veritatis aman-

amantes essent, & sapientia virtuteq; prædi-ti. Quia autem de Philippi Melanchthonis scriptis mentio facta est, non fuerit fortasse alienum monere, nonnihil horum & viuente eo, cum magis non prohiberet, quam iuberet aut permitteret, cumq; etiam plerumq; ignoraret, & post mortem ipsius, quædam prodiisse neq; specie illustria neque re eximia, edita nimirum non tam ad nominis ipsius famam, quam puerilis institutionis vsum, & fortasse aliis quoque de causis. In his sunt explicationes quædam & interpretationes scriptorum veterum, accommodatæ ad captum auditorum & ex tempore multa non tam dictata quam effusa & quomodocunq; excepta, cum præsertim variis & diuersorum negotiorum necessariis tractationibus occupato ocii temporisq; tantum nunquam concederetur, quantum requireretur non ad elaborandum modo, sed cogitandum quoque, vt eiusmodi quippiam efficeretur, quod perfectionis insignem laudem haberet. Quapropter de talibus libellis non ab ipso, sed ab aliis diuulgatis, de ingenio, doctrina, eruditione, facultate Philippi Melanchthonis iudicium neutiquam fieri conuenit. Sed de iis qui etiam dicta & sermones cotidianos atque familiares ipsius collegerunt, & ausi sunt cum suis commen-

tationibus diuulgare quid dicam? Isti vero neque studio neque iudicio neque omnino consideratione aliqua congerentes, quæ ne audijssent ipsi quidem, sed ex alijs fortuito cognouissent, stolida sua temeritate sese quidem infamarunt inprimis, sed & Philippi Melanchthonis nomini maculæ aliquid asperserunt, & multorum bonorum virorum futilem atque nugatoriam, vel indecoram quoque & indignam mentionem inculcantes, indignationem illa offensione concitarunt. Verum in huius sæculi impudente licentia, hoc scilicet ad alia innumerabilia mala apponendum, & dandum est insulsæ hominum vanitati, & existimationis seu lucelli quoque aucupio, cum permittantur fiantque impune alia cum flagitiosiora tum sceleratiora. Sed diximus scilicet de his plura quam necesse fuisse videatur. Quod restat igitur ad id exequendum procedat narratio. Exponemus autem reliqua annorum serie quos viuendo confecit Philippus Melanchthon, & quid memorabile ei in singulis acciderit, & quibus præcipuis magnarum rerum tractationibus adhibitus, denique quod curriculum vitæ ipsius fuerit vniuersum. Quibus si quid forte admiscebitur quod exilius & leuius alicui videatur, venia dabitur mihi, qui fieri potest, vt propter mirificum summi amo-

amoris ſenſum erga Philippum Melanchthonem, quædam æſtimem carius quam mereantur. Quod ſi inter aliquos noſtris temporibus veræ amicitiæ conſtans atque firma fuit coniunctio, & inter nos eam fuiſſe ſpero plurimis eſſe notum vel certe perſuaſum. Diligere ille me cœpit antequam vidiſſet. Conſpectum tanta amoris affectione eſt complexus, vt excitari beneuolentia illa diuinitus videretur. Neque enim à me quicquam quod eius fauorem mereretur profectum, neque mei ille indigens, neque vtilitatis expectatio ylla fuit. Niſi fortaſſe ex ſimilitudine ſtudioru[m] voluntatumq; exardeſcere potuit amor iſte, qui familiaritatis & cotidianæ conſuetudinis vſu creſcens, ad perfectionem veræ amicitiæ progreſſus eſt, vel certe imaginem quandam atque ſimulacrum expreſſit. Acceſſit par propemodum ætas quod triennio tantum integro me eſſet ille maior. Vt caritas beneuolentiaq; noſtra ſpacium ferme æquale ad decurrendum ingredi videretur. Et Philippus Melanchthon, quanquam nuper & Reipub. & ſuis & mihi ereptus eſt, non tamen memoria ſanctiſsimæ neceſsitudinis ſimul etiam ſublata eſt, neq; hæc reliquo vitæ meæ tempore extinguetur, & viuet etiam in poſteritate grata ſemper. Pietas enim illius & humanitas, virtus, ſapien-

tia, liberalitas, constantia, fides, doctrina, amoris causa fuit. Quæ tantæ laudes mortuæ profecto non sunt neq; morientur vnquam: Neq; solum mihi in oculis sunt, qui & certius intuendo & fruendo vberius, penitus eas perspexi, sed ab alijs quoque compluribus & nunc cum admiratione perpenduntur, & posteris notæ celebresq; sunt futuræ. Ex quibus, qui recto consilio & spe honesta & laudabili voluntate suscipere aggrediq; in studijs præsertim maiora voluerit, erit nemo, qui non ipsius cupide & adiumentis operum vti, & exemplum ad sequendum proponere sibi velit. Mea quidem nulla dulcior est cogitatio, ea, qua familiaritatis consuetudo & necessitudinis nostræ vsus reminiscendo quasi repræsentatur, cumq; hoc bono non inuenio alterum quod debeam comparare, in quo mihi de maximis rebus consensio, inq; eodem consilium auxiliumq; difficili tempore rerum priuatarum, & consolatio sæpe doloris, gratissimaq; interdum & plena oblectationis quies fuit. Nemo vnquam sensit eum esse à me offensum, cum laboris & molestiæ caussas ei aliquando me dedisse, ipse nunc quoq; ægre feram. Ab eo nihil vnquam contrarium mihi, aut quo vel minima tristitia afficerer, dictum factumue est. Neq; est in hac fortuna conditioneq;

nostra

noſtra alijs de rebus dicendum, ſed domi tamen & foris ſic vna fuimus, vt conſiliorum rerumq́ omnium inter nos eſſet ſocietas. Studia certe eadem communiaq́ prorſus fuiſſe & lætor, & gloriari non verear, & in dolore non poſſum non iucundiſsime recordari. Quæ cum omnia in animo mihi ſint & verſentur ante oculos nonnihil lenitur deſiderium amiſsi tanti amici, præſertim cum ille ſuo omnino tempore deceſſerit. Cumq́ de eo narratio inſtituta ſit, ſi nihil quod cognitionem meam non effugiſſet, ſilentio prætereundum arbitrer, vel ignoſci ſtudio meo poſſe, vel diligentiæ etiam gratiam haberi oportere exiſtimo. Et vt aliquid mihi memorabile alteri paruum & contemnendum eſſe videatur, excuſare me, quemadmodum opinor, poterit omnibus inſitus error de ijs, quæ ſingulari quadam & eximia cupiditate adamauerunt. Etſi autem luctuoſa & acerba mors Philippi Melanchthonis omnibus fuit non ſuis modo ſed etiam extraneis, bonis ſaltem aut non certe improbis, in ea tamen tempora eaſq́ res hæc incidit, vt ei non tam longiorem vitam ademiſſe æternus Deus, quam maturum finem largitus eſſe videatur. Superauit annum LXIII quem modo perpauci attingunt. Diſtracta omnis vita illius fuit ingentibus laboribus & curis perpetuis,

petuis, & grauissimis Reipub. priuatisq; negotijs & expertibus omnis remissionis solatijs. Obijt mortem placide & omnino feliciter, suauissime acquiescens obdormiscendo in eius veneratione, quem semper religiosissime coluerat, filij Dei Domini nostri Iesu Christi, & spe immortalitatis & vitæ æternæ: Et hoc ipso exitu è vita beatus, & quod declinans præsentem miseriam impendentia non modo pericula sed mala migrando hinc vitauit. Non cognoscit iam in terris indices orientes nouas perniciosarum rixarum turbas, & inexplicabilium quæstionum controuersias, & maiorum dissidiorum causas, non ambitione animos plurimorum & inuidiæ odijq; flammis incensos, non scelera audaciæ ruentis atque præcipitis ad interitum. Non videt præsens ea suscipi & geri, quorum exitus anxie solicitum animum ipsius sæpissime habuissent. Non audit aut legit indicia & significationes consiliorum actionumq; vel absurdarum atque peruersarum, vel etiam exitialium ac pestilentum. Non spectator est eius furoris, cuius impetum ipse semper valde metuit, vt animorum acerbitate palam erumpente, etiam coniuncti antea studijs atque doctrina dissilirent, & se mutuo gladijs suis pene in oculis aduersariorum conciderent. Atque abitu omnino

suo

ſuo hoc conſecutus eſt, vt non amplius, hu-
ius aut illius nomen tanquam Pelopidarum,
neq; rumores nefariorum conatuum & au-
daciæ infinitæ exaudiat. Non adhibitus
eſt ad illa, quæ cum non poſſet ſimplicis ve-
ritatis aſſertione defendere, varias multipli-
cesq; aliorum excogitationes, quibus inter-
polarentur, & tortuoſa quædam veluti em-
blemata ferre & admittere fuiſſet ei inſtar
mortis. Deniq; effugit alias aliorum cri-
minationes, vt ab his nimium facilis aut le-
nis aut timidus, ab illis plus æquo pertinax,
durus, confidens perhiberetur. Quin et-
iam aliqui, quod ille profecto inprimis do-
lenter tuliſſet, veteratorem eum & alijs hor-
ribilis ignominiæ nominibus impudentiſsi-
me mentientes, non dubitarunt appellare.
Nemo iam obſtrepit auribus ipſius expro-
brando dicta ſcriptaue partim inſidioſe ex-
cepta, partim deprauata atque palam cor-
rupta, neque ſuſpicionum malicia præſen-
tem onerat. Atq; hæc omnia opportunita-
te ipſi optatæ mortis ille effugit, vt ſtatuen-
dum hoc ſit, non aliter quam propitij Dei
benigniſsimo conſilio ortus fuerit & his tem
poribus nobiſq; donatus Philippus Melanch
thon, eſſe eundem bonitate & fauore ergà
ipſum diuino ſublatum, & ademtum ei vnà
cum vita ſenſum metumq; calamitatum ea-
rum,

rum, quæ ſtatim mortuo illo affligere religioſæ pietatis optimarumq; diſciplinarum & artium ſtudia atque doctrinam grauius atq; turbulentius ceperunt. De qua quid deinceps futurum ſit vel ominis cauſa, vel ne ſeniles deſperationes inculcaſſe & materiam cuiuſdam quaſi declamationis videar quæſiuiſſe, plura non dicam commendans noſtræ ætatis ſalutem & proſperitatem cuſtodi generis humani Filio Dei, Deo æterno & ei permittens cætera. Atq; ita vt me facturum iam dixi, vitæ curſum, quem in terris confecit Philippus Melanchthon ſerie annorum perſequar enarrando. Anno Chriſti Ieſu M. D. XXIIII. proficiſci illi in patriam placuit. In quo tamen ipſo etiam non tam ſuæ cupiditati quam arbitrio amicorum morem geſsit. Comitem habuit eo itinere Vilhelmum Neſenum, cuius familiaritate iucundiſsime vtebatur, & quem propter ingenij bonitatem, prudentiam in iudicando, doctrinam, multarum rerum cognitionem atque experientiam & magni faciebat & valde diligebat. Sequebantur Philippum duo adoleſcentes Franciſcus Burcardus Vinarienſis & Iohannes Silberbornerus Berbetomagenſis, quorum vterque poſtea dignitate & honoribus longiſsime proceſsit. Burcardus enim Illuſtriſsimis Principibus patriæ ſuæ

ſuæ gratiſsimas & præclariſsimas operas dedit, & rebus difficilibus atque duris præſtitit fidem & nauauit ſtudium. Silberbornerus cum Iuriſconſulti perſonam egregie tueretur, aduerſa valetudine quaſi apud ſe eſt detentus, qui ſi corpore valuiſſet, honorum laudiſq; tantum aſſequi potuiſſet quantum collibuiſſet animo ſuo. Sed artuum cruciatus, quibus crebro affligebatur, longius eum progredi paſſi non ſunt. His & ipſe me tunc adiunxi, ſumusq; vecti equis omnes, eo quiſq; quem potuit nanciſci. Et venimus Lipſiam, Quo die obijt mortem Petrus Moſellanus, qui corpore fuerat perimbecillo & paruo, cum ingenio & eruditione doctrinæ excelleret. Ad eum morientem acceſſimus Philippus & ego, & hoc luctu triſti acerboq; ſumus affecti, ille amico eximio, ego cariſsimo præceptore deinceps cariturus. Erat Neſſeno veniẽdum certis de cauſis Francofortum ad Menum. Illuc igitur primum ſumus profecti, & accepti tractatiq; publice priuatimq; officioſe & benigne. Cum autem hoc itinere placuiſſet tranſire regionem eam, cui nomen fagi Buchononiam fecerunt, manſimus vnam noctem Fuldæ, vbi tum Crotus Rubianus & Adamus Crato degebant. Qui aduentu noſtro affecti magno gaudio omnia humanitatis & hoſpitalitatis officia prolixe nobis

nobis præstiterunt. Ibi etiam certi aliquid primum cognouimus de morte Vlrichi Hutteni, quem vt viuum magnifacere & admirari propter doctrinæ eruditionem & præstantiam ingenij, sic ab illius natura vehemente & excelso animo & voluntate ad nouas res propensa, quam consuetudo etiam quorundam immoderatiorum incitarat, nonnihil timere Pilippum Melanchthonem licuit animaduertere. Intercesserat Hutteno cum Croto Rubiano singularis vsus à prima adolescentia, quo autore vel certe adiutore reliquit ille contubernium Fuldanum, in quod pene puer magis disciplinæ quam religionis caussa datus esset, & Coloniam Agrippinam ad optimarum artium & literarum studia percolenda profectus est. Postea venit in Italiam vnde eum reuertentem in patria mea primum vidi anno Christi, vt meminisse videor, M. D. XVII. Celebrabat autem fama non eruditionem modo illius, sed fortitudinem quoque, gloriosi facinoris prædicatione: Quod Gallicæ gentis quatuor Viterbij, quo forte tunc Roma ille excurrisset (cum eodem diuertisset à Rege Gallorum legatus quidam ad Pontificem Leonem contendens) orta rixa ac certamine, profligasset dimicando, vulneratus quidem & ipse desertusq; à socio itineris illius, quemadmodum eum audiui

diui Fuldę narrantem anno Christi M.D.XIX. secutus conferentem se Erphordia in patriam Adamum Cratonem summum nostrum. Vbi iterum tunc Huttenum vidi & cum eo aliquot dies familiariter sum versatus, decedente ex aula Moguntina in qua circiter biennium manserat. Adiunxit deinde se Francisco Siccingensi, cum quidem & antea implicatus fuisset motui bellico, quem fecerat in agro Vuirtenbergensi Huttenica gens interfecto populari ibi quodam suo, & rei militaris studium præ se ferret, & repræsentante se imagine armata maxime delectaretur. Tandem hic postremo grauis querelæ scripto contra D. Erasmum Roterodamum edito, quod ille parum sane molli spongia abstergere studuit, non procul ab vrbe Tigurina morbis confectus, quibus frequentibus & acribus laborauerat, mortem obijt, annos natus XXXVI. Fuit nobilitate & laude generis antiqui inprimis clarus, doctrinæ eruditæ princeps, impatientissimus iniuriarum, libertatis immodicæ cupidus, non prorsus alienus à sæuitia, quæ etiam vultus acerbitate & minus clemente interdum oratione indicabatur. Sed neque opum abundantia neque corporis, inquo admodum pusillo atque debili inerat animus ingens ac ferox, viribus pollens: vt de eo mihi sæpe in mentem vene-

rit verſuum quibus perhibetur : ſi reſpondiſſent vires atq; potentia Demoſthenis propoſito & ſolertiæ, nunquam fuiſſe futurum , vt in Græcia ſumma rerum potiretur Macedo. Nam ſi conſilia & conatus Hutteni non defeciſſent quaſi nerui copiarum atque potentiæ, iam tum mutatio omnium rerum extitiſſet, & quaſi orbis ſtatus publici fuiſſet conuerſus. Et dolore autem tum Philippi Melanchthonis ac noſtro & deploratione quoq; Croti quaſi iuſta facta ſunt Hutteno. Deq; eo in itinere verſus à nobis compoſiti , & refutati quidam mortuum lacerantes. In quibus cum Luſcinius quiſpiam nominaretur, vulturem hunc potius eſſe Epigrammate quodam Melanchthonis dicebatur. Venimus autem Fulda die tertio Francofurtum, vbi reperimus Ludouicum Carinum , cuius tum ſuauitate Philippum Melanchthonem admodum delectari animaduerti potuit. Poſtquam in patriam venit vnaq; nos omnes, eas ædes petiuimus, quas incolebat vitricus ipſius. Ibiq; diuertimus apud matrem Philippi. Sed ego comitibus adoleſcentibus duobus, quos ſupra nominaui, incenſus cupiditate videndi Eraſmum Roterodamum, perrexi Baſileam. Et inde reuerſus cum diſcedente Philippo Melanchthone (cuius aduentus quemadmodum ſuis fuerat lætiſs.

& iu-

& iucundissima consuetudo, ita abscessio triste desiderium reliquit, matri præsertim & fratri Georgio) eo itinere Eytelpergam veni. Vbi Hermannum Buschium vidimus, qui Philippum iuuenem senex amantissime cum quadam reuerentia complexus, nobis adolescentibus se ita quoq; dedit, vt facile intelligi posset, affectionem beneuolentiæ & amoris erga nos ipsius esse singularem. Academia etiam Eytelpergensis studium erga Philippum Melanchthonem suum officiosissime & benignissime declarauit. Reuertentibus nobis non longe Francofurto obuiam factus est Illustriss. Princeps Hessorum Philippus, admodum adhuc iuuenis, proficiscens ad ludos indictos Eytelperge, vbi Principes Germaniȩ conuenturos esse aiebant XIII. & affuturum quoq; vel potius iam adesse Cardinalem Campegium. Is quendam ex suis, qui nomen sibi Nauseæ imposuerat, Germanico significationis illius in latinum mutato (patriam enim habuit hic in montana regione Pabepergensi ad Menum) Eum igitur ille ad Philippum Melanchthonem miserat, vt cum ipso, quasi sua sponte accessisset, de controuersijs ortis colloqueretur, & sententiam voluntatemq; ipsius exploraret. Vtq; etiam polliceretur prolixe: Si Philippus desertis partibus ad se transire vel-

let. Eum Philippus cum ſimplice & breui reſponſo dimiſerat: Ea quæ ſtatueret & ſciret eſſe vera, nullius mortalis reſpectu aut gratia neq; ſpe emolumenti aut ambitione amplecti ſe & defendere, neq; ab ijs qui illa docendo protuliſſent & nunc aſſerendo confirmarent, vnquam ſeparaturum ſuas rationes. Quod autem adhuc feciſſet, vt doctrinam puram & ſinceram diligentia ſtudij ſui præſtaret ſine obtrectationibus & pugnis, in eo ſe eſſe perſeueraturum. Hortari omnes qui in hoc genere communi tranquillitati & ſaluti conſultum vellent, vt ad ſananda vulnera, quæ amplius tegi non poſſent, conſilia atq; operas conferrent, & quorundam furioſam audaciam coherceri ſtuderent, qui exulcerata veluti infeſtis vnguibus lacerare non deſiſterent. Hoc niſi facerent, & ruere ſi mallent, videndum eis ne prolabendo ipſi primi præcipitarentur. Itaq; tum Nauſea diſsimulatis omnibus abierat. Sed Princeps Heſſorum cum in Philippum Melanchthonem, vt dixi, incidiſſet, de aliquorum fortaſſe indicio, qui ſcirent eum in patria fuiſſe, ſuſpicatus illac eum reuerti, & animaduertens equitatum noſtrum eſſe minime equeſtrem, idq; quod res erat arbitratus, ad Philippum Melanchthonem aduehitur, & nunquid ipſe ſit Melanchthon, interrogat: Ille
ſe eſ-

ſe eſſe reſpondit, & honoris cauſa de equo deſcenſurus iubetur à Principe in equo permanere, & conuerſo itinere ſecum pernoctare, cupere enim ſe de quibuſdam cum eo loqui, habere autem bonum animum neque quicquam metuere. Philippus & à Principe nihil ſibi ſe timere, reſpondit, & eum eſſe, de quo quid fiat, non multum referre videatur. At enim, inquit, arridens, ſi tamen te adducam & tradam Campegio, haud illi ingratum me facturum crediderim. Ita Philippus tum propter Principem pergens ad quædam fortuita interrogata, reſpondit & breuiter neque explicate. Non enim aliter tum poterat. Principis etiam animus nondum magnopere res illas curare, atq; eſſe alijs cogitationibus intentus videbatur. Sed cum Philippus enixe peteret, vt ſibi ſuum iter exequi cum bona Principis gratia concederetur, impetrauit tandem ne abduceretur longius, eaq; conditione Princeps illum dimiſit, vt de quæſtionibus quas audijſſet moueri, reuerſus domum aliquid diligenter conſcriptum curaret quamprimum ad ſe perferendum. Perconctatus etiam eſt de commeatu, & iuſsit iter fieri per loca ſuæ poteſtati ſubiecta, & mandata dedit de vſitata deductione in ſuo territorio. Ex quo poſtea per iocum neſcio qua ſententia Princeps ille di-

ſcipulus Philippi fuit à quibuſdam appellatus. Reuerſo Vuittenbergam Philippo Melanchthone nobiſcꝫ cum ipſo, inuſtus eſt acerbiſsimus dolor, ex triſtiſsimo caſu mortis Vilhelmi Neſeni, qui lintre piſcatoria traiecturus Albim, id quod ſæpe ab eo recreandi animum gratia factum fuerat, cum impegiſſet illam latenti ſub aquis arboris trunco, de improuiſo vacillante inflexacꝫ in latus lintre, excidit & in amne eſt ſuffocatus, cum quidem eo die poſt prandium paululum conſopitus, talem ſpeciem per ſomnum oblatam vidiſſet, offendentis lintris & fluctuantis & prolabentis ſui ipſius in fluuium. Id ipſe, aduentanti tum Philippo, qui crebro accedere eum ſoleret, narrauit, deridens cum iocis ſomniorum vanitatem. Recordati & nos fuimus, quid in itinere accidiſſet. Eſt oppidum Heſſorum Traeſa, vbi cum pernoctaſſemus, mane exeuntes petiuimus præterfluentem amnem aquationis cauſa. Dumqꝫ ibi Philippus Neſenusqꝫ & ego, cæteris prouectis donec equi biberent moramur, conſpicit Neſenus tres coruos in proximo colle & ore & alis ſonos geſtusqꝫ edentes ſingulares, quaſiqꝫ tripudia facientes. Quærit igitur ex Philippo, Quid portendi augurio illo exiſtimet? Quid enim, inquit Philippus, aliud, quam vni ex tribus nobis propinquam mortem.

mortem. Hoc dicto ſenſi grauiter percuti animum meum & me vehementer perturbari, cum Neſenus iocoſe eludens illud, ita hilaris pergeret. Atqꝫ tum quidem veritus fui interrogare Philippum, quid in mentem veniſſet ei vt de oſcinibus iſtud interpretaretur. Sed poſtea narrauit ſe exiſtimaſſe, qui tam imbecilli eſſet corpore & valetudine mala, non poſſe eſſe vitam ſuam diuturnam. Et eo ſane itinere interdum non modo grauiter ſed periculoſe etiam inſomnia & peruigilationibus fuerat conflictatus. Neque hæc eo commemorantur, quaſi aut obſeruationi ſuperſtitioſæ volatus geſtuſqꝫ auium aliquid à me tribuatur, aut Philip. Melanchthon tales diuinationes vnquam curarit, ſed vt intelligatur mirabiliter interdum quædam accidere, quæ neque deridenda ſint, & poſt euentum varias cogitationes commouere ſoleant. Scripſit de morte Neſeni Epicedium optimus & doctiſsimus vir Iacobus Micyllus, & extant cum noſtra tum aliorum Epitaphia. Auxit triſtitiam hanc nuncius crudeliſs. hoc anno interfecti viri grauis atque conſtantis, & doctrina egregie inſtructi, magnanimi quoque, ſed & ſapientis & perquam modeſti Henrici Supphanienſis, qui in Dietmaria (quo accerſitus venerat ad cœleſtem veritatem demonſtrandam populo illi & con

cionandum de Euangelio Iesu Christi) inopinato compræhensus & excruciatus immaniter horribili supplicio necatus esset. De cuius mortis autoribus & architectis hoc reperiebatur, vt fraude & malitia vicini sacerdotij eam oblatam esse optimo & sanctissimo viro dubitaret nemo. Valde hunc Philippus Melanchthon dilexerat & fuerat aliquando Vuittenbergæ carus vniuersis, & celebrauit eundem Philippus mentionibus honorificis, quas inseruit scriptis suis. Post Neseni hunc casum placuit mihi paulisper secedere, & tunc ad Clarissimum virum Georgium Sturciadem summum amicum me contuli, qui in patria forte erat Annæbergæ. Et Vuitenbergam reuersus non diu illic mansi, reuocatus in meam patriam. Quo profectus sum circiter idus Octobris. Interea Andreas Carolostadius nonnihil vel ipse dedit turbarum, vel non cauit certe neque prouidit ne quid daretur. Et tum quidem Vuittenbergam reliquit, ita vt simultatem cum Vuittenbergensibus sibi esse fateretur, & non dubitaret aliqua notare & repræhendere, quæ ibi docerentur. Deq; ijs etiam edita scripta quædam fuere. Præ se ferebat tamen studium de illis ipsis cum Lutero & alijs disserendi, & suæ quædam rationes si explicarentur & adimerentur dubitationes, se libenter

ter in ipsorum sententiam concessurum, & denuo cum eis coniuncturum esse. Sed hæc dum mouentur, & incipiuntur actiones, & obtinetur vt tuto Carolostadio quos velit conuenire liceat, interuenit calamitas seditionis plebeiæ. Post quam tamen & ipsam impetratum fuit ab Illustrissimo Principe Iohanne, qui fratri Friderícho successerat, vt in Saxonicis regionibus domicilium habere Carolostadio liceret. Qui aliquantisper antequam in Heluetiam abiret, priuatus vixit Chembergi. Ita iam progrediens expositio nostra ad annum Christi M. D. XXV. peruenit, qui quasi inundatione quadam seditionum fatalis fuit toti Germaniæ, cum quidem de siderum superioris anni congressu, astrologi plerique eluuies aquarum prædixissent. Sed hæ fuerunt sanguinis, & horribilium facinorum, de quibus modo scribendum non est. Harum rerum scelerata consilia & actiones nefariæ quibus angoribus confecerint animum Philippi, qua affecerint solicitudine, quantopere excruciando afflixerint, verbis exprimi nequit, & de literis ipsius ad amicos missis & alijs scriptis perspici potest. Euenit autem vix sedatis illis tam turbulentis & periculosis motibus, vt Martinus Luterus vxorem duceret, paulo etiam ante mortuo Friderícho Principe Septemuiro

creandis Imperatoribus Romanis. Ex quo facto maximum dolorem cœpit Philippus, non quod illud damnaret, sed quod occasionem dari cerneret inimicis & maleuolis, quos habebat Luterus & numero complures, & opibus potentiaq; præstantes, acerbius insectandi & liberius maledicendi ipsi, cum præsertim, quicunq; hoc facere voluissent, adiuuari atq; instrui tempore animaduerteret, in quo plurimum ad omnium rerum momenta situm esse constat. Verum cum & Luterum ipsum iisdem cogitationibus nonnihil conturbari intellexisset, non modo suum est dolorem moderatus, sed illum quoq; consolando erexit, & tristitiam molestiasq; eius hilaritate colloquiorum leuauit, & ad pristinam eum alacritatem reduxit. Eo anno proficiscens cum nobilitate generis, pietate, virtute, sapientia præstantiss. viro Iacobo Fuxio ordinis equestris in Franconia, cui Prussiam videre placuerat, quod post oppressos seditiosos magna esset vbiq; confusio rerum, & quorundam ferox insolentia, & nihil vspiam amantem patriæ & studiosum veritatis & alienum ab inhumanitate oblectare posset: Tunc igitur Vuitenbergam veni, & reuertentes cognouimus interea allatas literas fuisse scriptas ad Philip. Melanchthonem à senatu vrbis Noricæ, quibus accersebatur ad delibe-

deliberationem de ludo literarum apud se instituendo. Norimbergæ tum Principes senatus erant Caspar Nucelius & Hieronymus Ebnerus, & Lassarus Spengelerus nomine quidem scriba senatorius, sed reuera consiliorum omnium fere autor ac gubernator. In Nucelio vigebat animus altus atq; magnus, & ita prudens, vt neminem audiuerim, cum sermonibus interfuerim de eo plurimorum, qui in isto genere ciuilis rationis ac facultatis quenquam præstantiorem illo cognouisse diceret. Quæ secum ipse deliberando è Rep. esse statuisset, ab ijs nullius odio aut amore abduci se patiebatur. Non obtineret aliquid & vinceretur aduersantum numero, at ipse dissimulare studium & propositum suum, & facere quod omnes cuiuscunque artis non vulgariter periti seruant, vt permanente eadem de sui operis absolutione sententia, non facile mutent efficiendi illud institutum modum, neq; desistant ab experiendi conatu. Itaq; cum iam Nucelius aliquid abiecisse aut reliquisse existimaretur, comperi alio tempore occasionem eum nactum ex improuiso de eodem referendo perfecisse, vt approbaretur decernendo. In Ebnero ingenij maior erat mansuetudo & placidior quietiorq; mentis habitus. Innocentiæ cura summa & bonæ conscientiæ custodia. Vt

horum

horum duum quasi copulationem ciuitati illi ad felicem statum Deus largitus esse videri posit, temperamento quodam optimarum quidem naturarum, sed quarum tamen vtraque aliquid haberet alterius dissimile & suum, administrationem Reipub. fortunans. Spengelerus autem & vsu rerum, & quadam etiam inchoata doctrina excellebat, exploratacp & perspecta multis difficilibus & arduis negotijs fide atcp industria, cum inextincto ardore asserendi defendendicp vera & recta tam ad Deum quam homines. Itacp nihil erat ei antiquius religionis sinceræ & puræ instauratione. Quod autem intelligeret & perpenderet animo suo, quantum esset situm ad spem omnis prosperitatis rerum diuinarum & humanarum & salutarium in hac vita actionum, in puerili institutione, hortator & instigator fuit senatui, vt peritos aliquos bonarum artium & literarum reperirent, qui operam darent suam ciuitati in pueritia erudienda, quibuscp congregatis eximius quidam apud se ludus aperiretur. Cumcp illi duo quorum virtutem & sapientiam veluti adumbrando paulo ante indicauimus, sentirent idem, non magno negotio effectum fuit, vt Philippo Melanchthoni publice scriberetur, & de eius sententia atcp iudicio totam rem constituendi causa,

ad-

aduentus ipsius peteretur. Qui cum recusandum iter istud non putaret, & potestatem faciendi impetrasset à suo Principe, ita est illud huius anni autumno ingressus, & nos sumus vna profecti, eoq; itinere Pabepergæ apud meum patrem habui hospitem Philippum Melanchthonem cum in illo comitatu esset egregius generosæ stirpis & mentis iuuenis Melchior Fronspergius. Norimbergæ autem hoc actum est, vt proximo anno rediret illuc Philippus Melanchthon & adduceret Eobanum Hessum, cum iam conuenisset vt Micaelus Rotingus & ego ibidem illo tempore adessemus. Fuitq; anno Christi M. D. XXVI. nobis magistris inchoata publica doctrina bonarum literarum atq; artium in ea vrbe, adiunctusq; mox nobis Iohannes Schonerus Mathematicus. Laborabat Philippus vt socium haberemus operarum scholasticarum doctissimum virum Sigemundnm Gelenium gente Bohemum, Qui ante annos aliquot ex Italia, vbi patrimonij totius pecuniam in necessarios studiorum sumtus impendisset, reuersus aliquantisper vixerat apud Philippum gratissimus huic hospes & nobis sodalis iucundissimus. Sed nescio quæ res illum Basileæ, quo tunc ad Frobenianos se contulerat, detinuerit, vbi & ad senectutem vxore ducta peruenit,

& in

& in literis bonis operam nauauit, vir honesto loco natus, & vtriusque linguæ peritissimus, & valde ingeniosus & mirabiliter diligens. Hoc ipso anno & curarum nonnihil & molestiæ aliquid ex me percepit Philippus Melanchthon, cuius solicitudines de amicis essent ingentes, præsertim ijs in rebus quarum vel minima ex parte autor ipse extitisset. Fuerat decreta legatio ad Carolum V. Imp. Rom. Qui in Hispania illo tempore coniugio operam dabat, cum duxisset Lusitaniæ Regis Emanueli filiam. Ad hanc legationem obeundam quatuor delegerant, inter quos præcipuus erat Generosus & Nobilis Comes Albertus Mansfeldensis, apud quem cum facta aliquando de me à Philippo mentio fuisset, & ille secum aliquem esse vellet, qui loquendi scribendique latine vsum quendam haberet, conditio mihi vna proficiscendi ita lata fuit. Quam cum iuuenis ætate & animo mores externorum cognoscendi cupido minime repudiandam putarem, obstitere mihi quædam ad quæ expediendа consilio opeque illius indigebam. Itaque nonnihil laboris mea causa tunc Philippus suscepit, & procedente, vt credebatur, itinere solicitudine de me affectus fuit maxima. Sed cum ventum fuisset Eslingam, vbi proceres Imperij congregati dare mandata

&

& absoluere legationem debebant, conuersa res fuit, & visum illo itinere ad id destinatis supersedendum, neq; Cæsarem tunc missis legatis interpellandum; & quæ significari placuisset, literis exponenda esse. Reuersi igitur Norimbergam sub huius anni exitum nonnihil, quemadmodum existimabatur, periculi vitauimus, & anxietate sua Philippus est liberatus. Sed sequens propter nostras ærumnas grauius illum afflixit, præsertim gaudentem indicio literarum, quibus certiorem eum feceram de consilijs actionibusq; coniugij mei. Hanc enim læticiam tristissimus casus calamitatis à fratre meo acceptæ contaminauit. De quo, rebus illis iamdudum compositis, & quia renouare ingentem dolorem & sæuissima vulnera quasi refricacare non lubet, plura dicenda non sunt. De Philippo Melanchthone hoc prædicare debeo, neq; laboris vllius defatigatione retardatum, neq; formidine vllorum deterritum, neq; metuentem flagitationum offensiones, & hos illosq; appellando, & itineribus sese defatigando, & consulendo, & deprecando, facile declarasse quanti nos faceret, & quid in amicitia fieri oporteret suo exemplo demonstrasse. Sed & hæc omittantur, ne exequi & texere narrationes de me non de illo videar. Non diu ante finem huius anni pa-
trem

trem ego amiſi meum, Annos natum LXXXI. magis aduerſorum mole quam morbo oppreſſum, qui luctus Philippo Melanchthoni mecum communis fuit. Eſtq; ille me tunc conſolatus amantiſsime ſcripta epiſtola. Quæ, ſi videbitur, & res feret, vna cum alijs aliquando proferetur in lucem. Annus Chriſti M. D. XXVIII. pene obruit Philippum conſultationibus & curis de maximis negotijs & rebus difficilimis atq; grauiſsimis & præſente diſcrimine pleniſſimis. Quæ tempeſtas vt ſubito extiterat, ſic ſtatim abijt. Sparſa enim fama & delato indicio conſpirationis cuiuſdam ad eos vel cohercendos, vel in ordinem redigendos, qui auſi fuiſſent ritus priſtinos religionis noſtræ immutando veluti ſeceſſionem quandam facere, Principum quorundam animi iracundia & dolore exarſerunt. Sed Illuſtriſsimus atq; Præſtantiſsimus pietate, virtute, ſapientia, & optimus Princeps Iohannes Erneſti Filius, Friderichi frater, Iohannis Friderichi Pater (quæ ex hac domo præclariſsima nomina noſtra ætate pulcerrimis laudibus & ſummo ſplendore effloruerunt) Dux Saxonum, vnus ex Septemuiris Imperij Romani, clementia atq; manſuetudine operaq; & ſtudio ſuo iam exorientis belli exitiale incendium reſtinxit, & Germaniam periculo, omnes

metu

metu liberauit, cum ſe cum præberet cuius virtutem & integritatem & abſtinentiam inimici quoq; admirarentur & laudarent. Sed iſta à nobis enarranda hoc loco non ſunt. Eodem anno & laborioſæ & inuidioſæ res occupatum tenuerunt Philippum Melanchthonem. Quod enim multa inordinate & perperam in adminiſtratione rei Eccleſiaſticæ fierent, inſpici iuſſit Illuſtriſs. Princeps Dux Saxoniæ Iohannes ſtatum Eccleſiarum ditionis ſuæ. Huic negotio & ex nobilitate quidam primarij, & cum alijs Philippus Melanchthon præfectus fuit. Plurima ibi comperta ſunt, ad quæ reſpectu maturo opus, multa deprænhenſa vitia, quorum emendatio neceſſaria eſſet. Neq; breuiter dici poteſt, quantum boni illa inſpectionis opera diligentiaq; effectum fuerit, cum & peccata aliquot annorum corrigerentur & fulcirentur ruinæ multis in locis labefactatarum Eccleſiarum, & proſpiceretur in poſterum incolumitati illarum. Complexus tunc eſt Philippus doctrinæ ſummam perſpicua breuitate, & compendio memorabili, vt certo ſcirent docentes in Eccleſijs regionum illarum, quid ſequi deberent, Neu diuerſa & diſſentanea traderentur. Qui libellus maxime & vtilis per ſe, & tempore neceſſarius, non caruit obtrectatoribus varijs, quorum aliqui

requirerent neruos & vim contentionum, alij dicerent prodi causam, rursumq; libertatem eripi & adduci in seruitutem homines. Nam autore & monitore Philippo aliquid tunc de disciplina & vita nonnihil dissoluta constitutum, & eo libello cum fidelissimis præceptionibus & salutari doctrina perscriptum fuerat. In quo si aduersarij tantum errassent ferri poterat, sed coniunctos in caussa, non tam iniquos certe iudices, neq; censores immites esse oportuit. Verum leuitas plerorumq; talibus temporibus perspicitur, cognosciturq; quam in paucis & studium veritatis vigeat, & sententia certa sit atq; firma. Philippum quidem labascere, qui eadem placide exponeret, quæ ab alijs vehementius disputarentur, rati aduersarij ægerunt cum eo vt ad se transiret, & conditiones tulerunt defectionis, vt putarunt, haud respuendas, cum interea apud quosdam suorum quoq; ipse oneraretur suspicionibus & inuidia odioq; premeretur, & hanc mercedem acciperet studij, diligentiæ, laborum, fidei suæ. Annus proximus Christi, M.D.XXIX. quo matrem quoq; amisit migrantem ex hac vita, & ipse mirifice exercuit Philippum Melanchthonem propter actiones conuentus Spirensis, quo cum Illustriss. Principe Duce Saxonum Iohanne ille venerat.

rat. Erant res multiplicibus & varijs modis exulceratæ & vndiq; magis impendebant malorum incrementa, quam ſubleuationis aut proſperitatis ſpes oſtendebatur. Et tantis in miſerijs Reipub. controuerſijsq; ortis ijs, quæ capitalia odia ordinum cum iam excitauiſſent tum adhuc alerent, non tam hoc alienatis inimiciſq; animis diſſidentes agere videbantur, vt explicatis dubijs & quaſi decidendo occaſione diſcordiarum remota, ita diuulſæ ſeparatæq; partes benigna pacificaq; compoſitione rurſum iungerentur, quam veluti dedita opera iritare ſeſe mutuo, & odio quietis diſsidia vetera confirmare, & his alia addere, ſuamq; vrgere perniciem, perinde ac ſi impendens exitium auerti nollent. Cum autem his ſimilia alijs etiam fatalibus temporibus, orbisq; terrarum locis acciderint, fortaſſe liceat conſolatione hac, quamuis infirma & miſera vti: Haud tibi ſoli, & ferenda ſint illa patienter. Vtinam præteritis omiſsis, quamuis grauia & intolerabilia ea quibuſdam eſſe videantur, non pudeat aduerſis doceri, & libeat cauere prouidereq;, ne priores difficultates, vt leniſsime dicam, nouis alijs cumulentut. Quod adiuuante Filio Dei pacis ſinceræ largitore, eſſet in procliui, ſi illius voluntati ſeruirent ſtudia hominum, & non indulgeret quiſq; ani-

 mo ſuo,

mo ſuo. Neq; me fugit, à nonnullis Philippi Melanchthonis anxias ſolicitæ mentis curas ſæpe eſſe repræhenſas & plane vituperatas, tanquam nimias & immodicas & timiditate quadam deſperata neq; Deo æterno gratas & hominibus odioſas ac contrarias, quæq; ſuſceptis interdum rebus vtilibus officerent. At ille neq; ignauo metu, neq; deſperatione culpanda quorundam vehementiam non probabat, ſed ipſe erat attentior atq; circumſpectior veramq; conſiderationem adhibebat, & ne temeritatis iuſtum crimen vllo incepto ſubiretur, præſtandum eſſe iudicabat. Neq; negabat ſe intuentem præterita & contemplantem præſentia, non parum interdum vereri quid deniq; futurum eſſet, & ea cura ſolicitudineq; angi animum ſuum fatebatur. Quod quibus vſu non veniret, eos non tam fortes quam nimis audaces vel nullo ſenſu etiam humanitatis præditos videri poſſe arbitrabatur. Vt autem fabula narrat quendam qui cæcus eſſet per ponticulum anguſtum ſine trepidatione tranſijſſe, cum alij videntes & periculum intelligentes idem facere non poſſent, ſic profecto prudentis animi cogitatio ſemper in cautione timida eſt, cum nimia fiducia alij quamplurimi admodum ſæpe inſolentes feroceſq; eſſe videantur. Ac memini me aliquando perturbatum Melanch-

lanchthonem hortari, vt illas curas deponeret, & reijceret, secundum præceptum Dauidicum, in Deum æternum. At ille si, inquit, nihil curarem, nunquam implorarem Deum. Cum autem curas finiat religiosa pietas precibus, nimirum expers esse earum penitus illa nequit. Et curis igitur ad preces impellor, & precibus curas depello. Diligentia sane & circumspectio, cura, attentio Philippi Melanchthonis non probabatur æque omnibus, cum reperirentur qui ad voluntatem sensumq; aliorum iudicia sermonesq; suos perfacile inclinarent, & ideo grati acceptiq; essent ijs, quibus assentiebantur vel etiam assentabantur. Philippus vero qui in cupiditate benefaciendi quamplurimis & commodis aliorum seruiendi, ad res suscipiendas promtus paratusq; esset, consulendo autem agendoq; cum perquam solicitus tum propter summam fidelitatem nimis etiam anxius de euentu, nonnunquam liber quoq; tam monendo quam reprehendendo, cauere non poterat quin aliquos offenderet, non etiam nullos à se plane alienaret. Non debui hoc loco omittere, quod compertum haberem, qui & ipse tum salutandi Philippum Melanchthon. gratia Spiram venissem, accidisse optimo & elegantissimo atq; doctissimo viro Simoni Grynæo. Tametsi me non

fugiat & ab ipſo Melanchthone eſſe eam narrationem inſertam libro cuidam ipſius, & ſciam de hac re quoſdam ita locutos vt ficta, quoſdam vt nugatoria. Mihi quidem minime ſuperſtitioſo, & ei tamen, qui nunc etiam numinis diuini vim & efficacitatem in terris aliquando cerni non dubitem, haud videtur illa extenuanda nedum deridenda. Quæ ſeſe ad hunc modum habet. Eytelpergæ Grynæus tunc, vbi ducta vxore conſederat, opt. diſciplinarum & artium doctrinam profitebatur, cum autem cæteris in partibus philoſophiæ non facile ei parem reperires, tum mathematicarum ſcientiarum erat peritiſsimus. Viſum fuerat huic quoqꝫ Spiram vicinam venire, vt cum Philippo Melanchthone pauliſper verſaretur. Ibidem aderat & Faber Conſtantienſis qui magna vehementia reſiſtebat puriori Eccleſiaſticæ doctrinæ & in hac vitiorum emendationi. Erat quædam Grynæo cum hoc neceſsitudo antiqua, qua fretus accedit hominem & cum eo primum alijs de rebus familiariter colloquitur, deinde & ſermones infert de ijs quæ erant in manibus. Monet hortaturqꝫ ne veritatis hoſtis eſſe pergat, neu ſeſe non modo cum eam oppugnantibus coniungat ſed his etiam autorem ducemqꝫ præbeat. Diſputat cum ipſo libere, confidentius quoqꝫ aliquid dicit.

dicit. Faber qui valde offenderetur oratione tali, dissimulare tamen omnia, & iubere reuerti ad se Grynæum, vt accuratius de tanto negotio disputarent. Narrat amicis hoc Grynæus, qui dissuadent reditum ad Fabrum & rem periculo non carere ostendunt. Erat Philippus vna cum suo grege collocatus in hospitio domunculæ sacerdotis cuiusdam senis, nequaquam mali hominis. Ibi Grynæus & ipse fere semper esse consueuerat. Venit eodem forte Gryneo absente quidam eo habitu specieq; eiusmodi, quæ dignitatem præ se ferret singularem, quæritq; ex Philippo vbi Grynæus sit. Modo, inquit Philippus, ille abijt. Vellem adesset, inquit hic, & scire se indicat parari ipsi insidias, in quas incidere nollet virum bonum & doctum, sic enim prædicari. Ita ille, quisquis fuit, nam cognosci id non potuit, discessit. Reuertitur paulo post Grynæus, Quem Philippus iubet redire Eytelpergam statim neq; diutius Spiræ commorari, ac miranti quæ esset festinationis tantæ causa, narrat omnia in via, cum deduceret ipse eum ad Rhenum, quo loco Illustriss. Princeps Elector Ludouicus Palatinus peculiarem traiectum instituerat. Et non diu post affuit armata quædam manus ad compræhendendum Grynæum missa. Neq; quisquam aliter

ſupicari potuit quam à Fabro ortum id & tantum periculum Grynæo creatum fuiſſe. Natus hic in iugis montium vicinis Vuittenbergico agro, Viennæ ad Danubium bonarum artium ſtudijs operam dederat. Cumq; Eytelpergæ annis aliquot ſubſtitiſſet contulit ſe poſtea Baſileam, ibiq; multis egregiæ doctrinæ operibus editis, mortuus eſt anno Ieſu Chriſti M. D. XLI. Commigrationis autem illius non minima cauſſa fuerat, cupiditas vtendi conſuetudine Iohannis Oecolampadij, Quem doctrina excellentem cœleſtis & æternæ veritatis, id eſt, ſacrarum literarum ſtudioſiſſimum, ſimulq; integritate vitæ atq; morum honeſtate & ſuauitate ingenij venerandum ac amabilem cognouiſſet. Sed redeat ab hac digreſsiuncula ad inſtitutum narratio noſtra. Dum illi qui debuerant rebus laborantibus ſuccurrere potiſsimum & remedia adhibere, vel omnino facere medicinam negligunt, vel ita facere aggrediuntur, vt malum indies redderetur inſanabilius & aſperius, Non modo non ſedata fuerunt iam commota, ſed indies quaſi tentationes nouorum morborum acceſſerunt. Et metu iniuriarum atque violentiæ inceperunt tunc ſibi aliquanto diligentius proſpicere illi, qui vt deſertores veteris religionis accuſabantur & damnabantur. Itaq; capita, vt aiunt, illi con-

conferre & de coniunctione ac fœderibus ad necessariam defensionem colloqui. Feruebant in Heluetia ea tempestate contentiones, & ciuitas Argentoratensis, ritus quosdam iudicio & persuasione sua impios, abrogauerat, frementibus ijs, quibus mutatio illa detrimento futura esset. Atque Spirensi conuentu cum vrgerentur decreta priora valde dura & leniora antiquarentur, coniuncti Principes quidam refragari manifesto non dubitarunt, testantes publice talibus decretis quæ fraudi esse possent progressionibus doctrinæ veritatis cœlestis, se non assentiri neque ijs teneri velle. Horum primus fuit opt. & excellentiss. pietateque Illustriss. Princeps Iohannes Dux Saxonum. Adhæseruntque eis ciuitates potissimum duæ Norimberga atque Reutlinga. Et fuit ista origo atque causa nominis & cœtus eorum qui sunt appellati protestantes. Solenni autem Iuris publici obseruatione res illa acta & scripto exposita, & postea missis ad Imperatorem Rom. Carolum V. legatis, subiectissima significatione indicata est. Qui legati illum in Italia conuenerunt peregeruntque apud ipsum mandata, aduentantem ad Imperatoris titulum coronationis augusto ritu adipiscendum & obtinendum à Pontifice Romano. Sane rediens mecum in memoriam earum re-

rum quæ illis temporibus gestæ fuerunt, non possum non vehementer succensere quibusdam, qui ignari omnium quædam tunc dicta atque etiam scripta Philippi Melanchthonis nunc contra ipsum colligunt atque proferunt. Quo tamen nihil fere aliud consequuntur, quam vt inhumani vel potius impij odij sui nefariam acerbitatem patefaciant. Vt in mari procellis ventorum commoto fluctus multiplicantur, sic inceptiones inusitatorum augescebant. Et de dogmatibus disputationes quorundam erant alicubi horridiores, & consilia animosa atq; festinata actionesq; præcipites. Neque quod Medici præcipiunt, cauebatur, ne indigesta adhuc atque cruda agitarentur impellendo. Quæ animaduertens & perpendens Philippus Melanchthon non poterat non pietatis prudentis attentione metuere, quorsum illa euasura essent. Itaque si quid suscipi moueriq; cognouisset turbulente aut saltem audacter, valde perturbabatur, autoribusq; irasci & aduersari illis solebat. Non rem interdum improbans, sed intempestiuam aut præposteram rationem repræhendens, eorum præsertim qui alacritate quadam nimia delinquerent, & exultando laberentur, & viam nondum tritam ingrediendo nonnusquam aberrarent. Cum ipse non modo veritatis sed simplicis huius

& pu-

& puræ esset amator, & quicquid abhorreret à doctrinæ directa & plana veluti via, recederetq́; á proprietate disertæ & perspicuæ tam expositionis quam explicationis, id magnopere fugeret. Fontem autem doctrinæ integræ & sinceræ in Ecclesia, vnde ea hauriretur vniuersa, præter sacras literas nullum aperiendum admittendumq́; cum & sciret & inprimis defenderet, Doctrinam nihilominus quasi deduci, vt liquido flumine & sine ambagibus manaret, per consentientem antiquitatis piæ atq́; religiosæ explanationem tanquam alueum debere statuebat. Cum igitur intempestiuæ vel etiam importunæ nouitatis quasi eruptiones, quæ nouorum quoque certaminum & distractionum maiorum causæ essent, neutiquam illi placerent, tum fœderibus deuinctas coniunctiones & armorum communitatem implicari in negotium religionis & specie mirificum, & reipsa periculosum esse intelligens, curis grauissimis & maxima solicitudine afficiebatur de talium consiliorum atq́; actionum euentu. Non autem temporibus, personis, occasionibus, ipsisq́; adeo negotijs atque rebus perspectis, distinctis, exploratis, omnia quæ dicuntur confusa atque obscura esse necesse est. Qualia sunt partim obtrectantia bonis & maledica, partim scurrilia atq́; nugatoria,
partim

partim etiam calumniosa & mendacijs referta scripta quorundam, quæ his temporibus euolant tanquam monedulæ aut sturni & magno numero & stridore ingrato, &, si quid adhuc reliquum est boni, illud carpendo perimunt, & omnem spem fructuosorum tractatuum præcidunt. Qui nisi reprimantur aut fugentur, quid futurum tandem esse existimandum sit, non libet dicere, itaq; hoc ipsum relinquo vnicuiq; cogitandum, & ad pertexendam narrationem redeo. Hoc etiam anno Illustriss. Princeps Philippus Landgrafius Hassiæ pio consilio & studio laudabili perfecit, vt Marpurgi conuenirent primarij doctores Ecclesiarum Saxonicarum & Helueticarum & suarum. In quorum numero Philippus quoq; Melanchthon fuit. Et est in illo congressu de capitibus præcipuis doctrinæ Ecclesiasticæ tractatum, ac de plærisq; quidem plane consensum, de nullo autem tunc sane iracunde litigatum, aut in controuersia alienatis odio animis discessum. Celebrauit nominatim compellando eos qui tunc conuenerunt elegante epigrammate Euricius Cordus postea inter alia edito. Erant autem omnino ante oculos & inter manus multæ & magnæ difficultates illo tempore, & ærumnosa Respub. & Ecclesia afflicta. Nam & bellorum vndiq; furor inflamma-

flammabatur, & de Religione crescebant discordiæ, & multa loca fame pestilentiaq; erant infesta. Quæ de aliorum narrationibus poterunt ab ijs, qui per ætatem non meminerunt, cognosci. Cum autem Turcicus exercitus, qui ad oppugnationem vsq; vrbis Austriacæ Viennæ processerat, virtute præsidij, cui præfectus esset Illustrissimus & fortissimus Princeps Philippus Ruperti F. Philippi nepos, Palatinus, de conatu & spe potiendæ vrbis depulsus, in qua capienda omnes vires opesq; suas fuerat expertus: Hic igitur cum fœde vastata Pannonia discessisset, vt nihil amplius eo quidem tempore esset Germaniæ ab illo periculi: Et iam antea tentatis omnibus & fortuna vndiq; aduersante, Franciscus Rex Gallorum quamuis duris conditionibus pacem cum Imperatore Carolo fecisset & inter hos potentissimos Christiani nominis Principes reconciliata gratia videretur: Ita igitur tandem primum in Italiam ad Pontificem Romanum veniendum & inde in Germaniam progrediendum Carolus statuit, si quo modo præsens quod operæ precium esset efficere, & laboranti Reipublicæ conturbatæq; Ecclesiæ opem ferre posset. In qua parte & consilia ipsius recta & veras rationes fuisse multa vel plurima potius sunt argumento.

Sed

Sed obstitit nimirum Caroli egregio proposito & eximiæ voluntati, impediuitque progressionem ad salutem & dignitatem Reip. in fatalis mutationis articulo, cum hominum pertinacia & effrenata sæculi licentia, tum tantæ iampridem factæ labes, & res vsque adeo vel conuulsæ vel certe inclinatæ, vt tanquam ruinosum ædificium sarciendo tegendoque instaurari non possent, sed siue neglectas concidere illas, seu demoliendo & extruendo denuo restitui in pristinum locum oporteret. In quo quidem quanto mora fit diuturnior, tanto vel grauior & horribilior ruina, vel demolitio & reædificatio laboriosior atque molestior est futura. Verum illa tum spe eoque animo in Germaniam venire voluisse Carolum Imp. cur dubitare aliquis velit, caussam non reperio. Indictus igitur conuentus fuit qui ageretur Augustæ Vindelicorum anno Christi M.D.XXX. Quo tandem Carolus accessit Idib. Iunij, cum illic ordines Imperij iamdudum præsto essent, inque ijs primus Illustriss. & opt. Princeps Iohannes Dux Saxonum & Septemuir, qui & ante & modo honoris causa nominatus, similiter vt deinceps nominetur, narrationis series & res feret. In huius comitatu inter Theologos fuit Philippus Melanchthon. Acta res sic est, vt plerique suspicarentur,

rentur, promiſſa quædam Pontifici Romano vt fierent, operam dari. Itaq; vehementer obiurgatis illis, qui tanquam deſertores veteris religionis pene ſeditionis inſimulabantur, & varia aggreſsione eorum animis tentatis, Quod inter hos etiam ipſos quædam adhuc controuerſa eſſent, iuſsi ſunt omnes ſcriptis ſententiam ſuam demonſtrare. Tum informata quædam ſumma fuit doctrinæ vniuerſæ quam profitebantur & ſequebantur Eccleſiæ Saxonicæ & cum his concordantes. De qua poſt diligentiſsimam conſiderationem compoſitum eſt ſcriptum compræhendens capitibus aliquot expoſitam & explicatam doctrinam illam vniuerſam, opera ſtudioq; & cura atq; immenſo labore Philippi Melanchthonis. Quo ſcripto contentionibus diſputationum agitatæ quæſtiones variæ, cum ordine diſpoſitæ tum aſſertione ſimplice & aperta illuſtratæ definitæq; ſunt. Vt ab hoc tempore certa & explicata ratio doctrinæ cœleſtis veritatis vno ſcripto expoſita cœperit extare. Quia autem de hac conſentientibus Principibus & illorum conſortibus ſuo nomine commemorari placuerat, quid & verum eſſe perſuaſum haberent, & in quibus tuendis defendendiſq; perſeuerandum eſſe ſtatuerent, Confeſsionis titulo ſcriptum illud Carolo Imperatori fuit obla-

oblatum. Maluerat hoc Philippus non Principum & eis adiunctorum nomine edi, sed docentium, qui Theologi vocantur. Nam & magis decere istos talia disserere, & autoritatem illam potentiæ quasi liberam reseruari, vtilius esse iudicabat. Sed obtineri id non potuit, quod actionem illam splendidiorem fore subscriptis istis nominibus existimaretur, & alijs quoque de causis, vt hoc fieret, videretur melius. Propositæ autem fuerant complures descriptiones, quædam etiam admodum verbosæ. Nam qui in causa hac coniungebantur, ij iusserant suos quique Theologos aliquid conscribere. Quæ legenda cognoscendaq; erant Philippo. Qui non ille quidem de eorum, quæ asserebantur, veritate ambigebat, neque incerta multoq; minus falsa defendi putabat: Sed quanquam & sacrarum literarum autoritate & consensu religiosæ pietatis ab initio ea niti sciret, ne agendo tamen optima causa in tanta rerum perturbatione & hominum tam insolentia quam ferocia atq; etiam arrogantia, læderetur, neu qua in parte negligentia aut confidentia peccaretur, solicite & anxie metuebat. Cumq; onus totum ipsi impositum esset & ab eo sustineretur, cura laudatissima afficiebatur, ne quid committeretur, quo & sua ad Deum conscientia vulnerari, & bona

ad ho-

ad homines violari existimatio, & Reipublicæ pernicies incitari videretur. Ipse ego inter tales cogitationes non modo suspirantem sed profundentem lacrimas conspexi, & pietatis atque prudentiæ cum iustissimas querelas, tum grauissimos sapientissimosque sermones illius audiui. Hæc quibusdam securioribus displicebant, & Martino Lutero indicata inflatius, quandam epistolam expresserunt, qua increpari timiditatem Philippi, vt iactabant, ille non dubitaret. Eamque ad inuidiam ipsius circumtulerunt, cum magis laudationem illa quam vituperationem Philippi contineat. Sed nescio quo pacto huius viri dicta & facta omnia perpetuo, quasi signum quoddam, proposita fuerunt, ad quod dirigeret veluti sagittas calumniarum & obtrectationum leuitatis improbitas. In arduis autem & non carentibus præsente discrimine negotijs circumspectionem atque etiam timorem, qui culpat, Ei nimirum improbatur præceptum veteris poëtæ Græci censentis: deliberationes sæpe esse repetendas, Iubentisque consultare bis & ter perpendentes ea, quæ in mentem ipsis venerint, subiecta memorabilis sententiæ verissima ratione: Quod damnorum esse maximorum autores soleant præcipites, & qui impetu quodam vehementiæ efferantur. De quo nos

quidem quaſi dimicare diſputando non vo-lumus. Atque vtinam feſtinatione proter-uitatis noſtra quoque ætate non confirmata aliquoties eſſet præcepti illius contemti aut refutati admonitio, vel non ſaltem deinceps accepto detrimento, quam præclara hæc & ſalutaris ſit, intelligatur. Non grauabatur Philippus quoſcunque accedere & de rebus illis tantis quid ſentirent cognoſcere. Non etiam verebatur cum aduerſarijs colloqui. Quæ, cum fierent ab eo optimo animo, ne-que nocerent cauſæ ac potius valde prodeſ-ſent, non tamen effugerunt criminationes et-iam amicorum, parum recte de his exiſtiman tium, vel ardore quodam cupiditatum ſua-rum, vel minus perſpectæ rei indiligente con ſideratione. Quinetiam ſi qua ad aliquos Philippus Melanchthon ſcripſiſſet liberius minuſq; acerbe & accuſatorie de ijs negotijs, quæ tum diſceptabantur, ea conquiri atque proferri ad inuidiam illius. Ac fuere cir-cumlatæ literæ ad Legatum Venetum ſcri-ptæ, quæ in Senatu Venetijs nec non Romæ recitatæ fuiſſe dicerentur. Sed omnia iſta fortiter contemſit Philippus Melanchthon acquieſcens in recta bonaq; conſcientia, & nequaquam inflectens conſilia actioneſq; ſu-as ad aliorum ſententiam ac voluntatem, ſed ad veritatem ſolam conſtantiſsime dirigens.

Vnum

Vnum erat quod pene omnibus reclaman-tibus ille non intermittebat ſuadere, non modo aſtipulatore ſed etiam autore ipſo Lu-tero. Nimirum Epiſcopi ſi concederent li-bertatem & vſum puræ doctrinæ cœleſtis veritatis, ſecundum expoſitionem confeſsio-nis editæ, ne recuſaretur atque denegaretur reſtitutio ordinariæ poteſtatis ſeu admini-ſtrationis ſuæ quibuſq; diœceſis. Quod qui-dem quale eſſet, cum cæco, vt dicitur, appa-rere deberet, tamen varie & mirabiliter ex-agitatum fuit. Audiui ipſe quoſdam aliquan do, quos & morte ſublatos, & tali in men-tione non putaui nominandos, ſed eos au-diui cum me illi non prouidiſſent, de hoc ip-ſo capite potiſsimum accuſantes Philippum 9
inhumaniſsime, cum vnus ex illis diceret: ſi eſſet ingente pecunia conductus à Roma-nenſi factione, vt ipſorum ſtatum tueretur, ſe non videre qua meliore alia ipſiſq; vtilio-re ratione cauſſam, quam iſta, agere poſſet. Neque Philippum ſuæ partis ſed aduerſario-rum patronum habendum eſſe, & quidem præcipuum atque ſingularem. His ſine ve-recundia proferebantur etiam & atrociora & magis contumelioſa quædam, quorum magnopere poſtea pœnituit & puduit ple-roſque. Philippus autem Melanchthon & 10
coram interdum hac de lenitate remiſsioneq;

appellari, & quid de eo homines loquerentur certior fieri literis. Verum nihilominus permanere in sententia, & tenere cursum bene institutum, neque mutare curationis modum, tanquam medicus peritus, dum constaret ratio illius, quamuis non efficeretur statim quod aliqui optarent & cuperent. Neque ipse laborare de nugis quibusdam, neque seruire voluntati sibi aliquid quærentium aut etiam assentari ad arbitriumq; eorum sese & nutum accommodare. Sed vrgere necessaria &ea, quibus æterni Dei veneratio instauraretur, ad salutem omnium mor talium, & relinquere cuncta quibus turbarum aut belli causa dari videretur. Atq; ipsis aduersariorum capitibus eum tunc confessionem extorsisse constat: Veram esse sententiam, quod est fundamentum doctrinæ Christianorum vniuersæ: Quod nullo alio humano opere, nullo merito, nullo denique pacto acquiratur & contingat reconciliatio gratiæ cum Deo alienatis & spes certa salutis ac vitæ æternæ, nisi fide tantum quæ habeatur filio Dei patris æterni λόγω συναϊδίω, & qua credentes freti sint atque nitantur. Exortus est paulo post ex turba illa quæ vel per contumaciam nollet, vel propter obscuritatem caliginis errorum non posset aspicere lucem eminentem clarissimæ veritatis,

qui-

quidam qui ſe nominaret Cochlæum, de patriæ appellatione, in qua eſt Cochleæ ſignificatio quales graduum in ædificijs ſunt. Vicus autem ille eſt in arenis Noricis. Qui quod cuperet videri eruditus, actiones, vt ipſe ſcilicet exiſtimauit, accuſationis grauis & rei capitalis inſtituit atq; perſcripſit ad Imperatorem Carolum, quibus ridicule Philippicarum titulum fecit. Eas & malitia improbitatis & ineptiarum leuitate refertas, non puto ab alijs negotijs tantum vacui tem poris Imperatori, vel etiam in ocio quoque eam voluntatem fuiſſe, vt legeret & nugis iſtis operam daret, quæ ſane iam inter tales delirationes plurimas prorſus euanuerunt, neque vſpiam fere compareant. Sed in his tamen cum alia atrociter obijciuntur Philippo 11
tanquam autori Confeſsionis, tum ad Pontificis Romani Legatum acceſſio & ſermones cum eo habiti humiles & abiecti. 12 Atq; nuper adeo alter quidam, qui neſcio cuius linguæ formæq; nomine Staphylum ſe vocat, Græcum enim illud eſſe non vult, Et à Philippo Melanchthone inprimis adiutus, ad honoreſq; & commoda productus, vt alij complures, qui parem gratiam meritis ipſius retulerunt, cum in Pruſsia quo à Philippo Melanchthone commendatus Illuſtriſs. Principi Alberto venerat, tantam dignitatem

tantasq; opes non adipiſceretur, quantas illuc contendens ſpe ſibi deſponderat, Principem ſimul cum reliquit, ſimul à cauſſa deſciuit, cum Philippo Melan. quoque ſimultatem quandam exercens offenſionis priuatę, quam nunc indicare non eſt viſum. Hic igitur, vt ab autore confeſsionis illius Philippo Melanch. tanquam fonte, multos & varios riuos manaſſe ſectarum pernicioſarum in Eccleſia perhibet mirifico quodam & ioculatorio illo quidem ſcripto, ſed ita impuro ac potius ſpurco, itaque calumnijs & mendacijs conflato, vt quamuis neque dolere contra ſe iſtiuſmodi, neque pro ſe edi gaudere quiſquam debeat aut poſsit, rabies tamen iſta animaduerſione ſeuera digna eſſe videatur. Quod quidem totum tale eſt, vt non pertineat prorſus ad Philippum Melan. Nam ſubſcriptio confeſsionis huius nunc etiam in medio eſt eorum, qui autores ipſius dici haberiq; voluerunt. Eorumq; aliqui ipſi adhuc ſuperſtites, & cæterorum ſucceſſores atque poſteritas, illius autoritatis perſcriptionem agnoſcunt & tuentur. Itaq; ipſi tantum in componendo ſtudium induſtriamq;, & exarando operam ac manum Philippi Melanchthonis adhibuerunt & vſurparunt, Rem ipſam & negotium proprium eſſe & ſuo ipſorum periculo ſuſcipi geriq; volue=

voluerunt. Qui profecto accuſantur, non Philippus Melanchthon, repræhenſione & inſectatione ſcriptum iſtud culpantium. Et hi fortaſſe aliquando temeritatem petulantiæ iſtius refutari cohercerique ſtudebunt. De iis vero quæ vel minus caute vel parum fortiter ægiſſe Philippus Melanchthon à ſuis & aduerſariis dictus eſt, concedatur ſane erraſſe eum. Fuit enim certe homo. Homiminem autem natum labi atque peccare, naturæ ipſius neceſsitate contineri demonſtratur. Neque mihi propoſitum eſt laudationem hoc libello Philippi Melanchthonis & tanquam Encomium pertexere, neque ego illum cuius pietatem, virtutem, doctrinam eruditionem ſuſpicio, facio tamen, vt de adoleſcente Comicus ſeruulus ait, Deum. Sint ſane & hoc in genere quædam peccata ipſius: Et vt promiſcua gratificatione & meritis erga dignos atque indignos & facilitate, lenitate, manſuetudine, humanitate ſua deliquerit, ſic nimia quoque fuerit & infinita conſideratio, ſolicitudo, circumſpectio, metus illius: Minus tamen hæc omnia Reipublicæ damni dediſſe, immo plus vtilitatis attuliſſe depræhendetur, quam aliorum audacem confidentiam & animi vehementis ſubitos impetus & orationis libertatem. Vt taceam copiam effuſam atque profluentem

tam temere cogitatorum, quam male & indecore cum plurimorum exitiosa offensione pronunciatorum, vel etiam effutiendo prolatorum. De his igitur satis. Philippi Melanchthonis illo tempore studium diligentiaq; & fides, seruijt & tributa est explicationi disertæ & simplici ac planæ æternæ cœlestisq; veritatis. Et quoniam non sunt illa commenta noua turbulentæ vanitatis, sed relata in expositionem ordinatam atque distinctam & præsentibus temporibus ac rebus accommodatam, prophetarum apostolorumq;, & qui illorum vestigia secuti sunt docendo in Ecclesia Christi, oracula atque consentientis perpetuo sanæ & integræ doctrinæ testimonia: Manebit profecto huius scripti diuinum opus, donec in terris colligetur cœtus Christianus, quod vsq; ad extremum diem mundi futurum esse religiosa pietas nouit. Prolatum fuit & recitatum coram Imp. Carolo responsum quoddam, quo refelleretur assertio confessionis illius. Cuius exemplum vt communicaretur ijs, quorum sententiam confutare conaretur, quantumuis supplice Ducis ipsius Saxonum Iohannis Princ. Elect. & consentientum petitione, impetrari non potuit. Attentione tamen quorundam diligentum, præcipuis tam capitibus quam argumentis exceptis ac notatis,

notatis, confeſsionis poſtea Apologiam Philippus ipſe ſcripſit, cum explicans quædam copioſius, tum aduerſarios pertinaciter inſolentes vehementius vrgens. Quæ cum deinde ederentur frequentius, operam dedit Philippus vt alicubi expoſitio eſſet dilucidior & plenior. Nam præclare dicitur: Multa diem monere, & poſterioribus cogitationibus priores fieri meliores. Nihil tamen aliter factum, neque vllum mutatum dogma, neque momenta rerum conuerſa ſunt. De quo ne deeſſet materia ſcilicet ſerendi rixas, quidam quæ ipſis non tam in mentem, qua deficerentur, quam animum, qui quieſcere non poſſet, & buccam, vt dicitur, venerunt, auſi fuerunt efferre atq; euomere. Quorum futilitas & quaſi ſordes, tantæ ſunt, vt præterire eas auerſando & vitare declinando omnes puræ doctrinæ amantes debeant. Sed reducatur narratio paululum ad ſuperiora, quo certius cognoſcatur quid illo tempore actum ſit, cuius nunc quoq; temporis mentio ſæpe fieri ſolet, & quo negotium religionis crebro tractatum nititur fere vniuerſum, & quia Philippi Melanchthonis diligentiæ, ſtudio, operæ, quam tunc rebus communibus nauauit, à nonnullis per calumnias malitioſe eſt obtrectatum. Placuerat quemadmodum oſtenſum eſt, cognoſci præſente Carolo Impera-

perat. controuerſiam de Religione. Librum igitur obtulerunt, qui proteſtantes nominabantur, compræhendentem ſummam doctrinæ Eccleſiaſticæ apud ſeſe, de quo ſupra diximus. Huic aduerſarij reſponderunt verboſo ſcripto. Eius cum fruſtra peteretur editio, & nullo modo obtineri poſſet exemplum, res eo vergere videbatur, vt infectis omnibus diſcederetur vtrinq;. Quod quia & turpe & non expers periculi creditum, conſilium captum eſt deliberationis de toto negotio per paucos. Tunc igitur ex vtraque parte lecti fuere ſeptem viri, eisq; illa eſt conſultatio commiſſa. Poſtquam inchoata conſideratio fuit eorum, quæ proteſtantes aſſererent, ſatis bene res initio procedere. Nihil aduerſarij quoque tanquam à capitibus Chriſtianæ fidei abhorrens notare. Fidei efficacitatem Iuſticiæ tribui: Remiſsionis peccatorum & vitæ æternæ nullum eſſe meritum humanorum operum: Implorationem ſanctorum hominum, qui mortem in terris obijſſent, ſeu Inuocationem, ſcripturæ ſacræ neq; præceptum habere neque teſtimonium: Quæ Miſſa vocatur eam non perhibendam eſſe ſacrificium pro viuis & mortuis: Itemq; alia quædam his ſimilia nequaquam damnare. Progrediente autem conſideratione, ſeptem capita potiſsimum deſcripta propoſitaq; ſunt,

ſunt, de quibus ſi fieri poſſet, partes concordarent. Hæc fuere ea quæ ijs verbis, quibus propoſita eſſe cognouimus putaui recenſenda. 1. De vtraq; ſpecie. 2. De Miſſa. 3. De coniugio ſacerdotum. 4. De votis Monachorum. 5. De poteſtate & Iuriſdictione Eccleſiaſtica ſiue Epiſcoporum. 6. De bonis Monaſteriorum. 7. De Confeſsione. In his aqua, vt dicitur, hæſit. Cumq; nulla ſpes conſenſionis oſtenderetur, quamuis conditiones ferret, vt ſua opinio erat, commodas, pars vtraque, Tentatis omnibus, tandem, quod inter paucos citius rectiusq; conueniri poſſe crederetur, numerum deliberantium placuit minui, Et pro ſeptem tres in conſilium illud adhiberi. In quo cæteris ſuorum remotis Philippus Melanchthon remanſit. Inſidioſe hoc inſtitutum ab aduerſarijs ſuſpicabantur multi, Quibus cupiditas pacis in Philippo, & animus placidus à contentionibusq; alienus non eſſet ignotus. Itaq; callide ij ſolum Philippum retineri ſtuduiſſe exiſtimabantur, quo facilius retinerentur ea, quæ nolebant amittere. Sane tum Philippus Melanchthon in tam magno periculoſoq; negotio ſolus relictus, de omnibus non modo cogitare accuratius, ſed quærere etiam diſputareq; liberius, nec non argumenta afferre, cur hoc aut illud aduerſarijs flagi-

flagitantibus concedi deberet, quo magis disserendo veritas & elucerct & confirmaretur. Hoc est interpretatione maleuolorum in eam partem detortum, vt de Philippo Melanchthone cum opinio conciperetur, tum spargeretur fama ea, quam paulo ante indicauimus, innocentissimo illo prorsus, id quod exitus declarauit. Sed cum nullis machinis effici posset vt res componeretur, ita tandem fuit discessum vt potuit, non vt fuit expetitum. Atq; hæc fuerunt istius fere anni negotia & res quibus interfuit & præfuit Philippus Melanchthon. Annus autem Christi M. D. XXXI. cuidam de Rege Ferdinando, quem designari Cæsarem Imperator Carolus voluerat, controuersiæ, consilia actionesq; adiunxit federum, inter eos, qui propter dissidium in doctrina Ecclesiastica aduersarios multos se habere cernerent, & tam ab insidijs quam violentia oppressionem formidare cogerentur. De quibus relatum quidem fuit ad Theologos quoq; Sed præcipua occupatio in his Philippi Melanchthonis nulla. Cuius omne studium omnisq; cura tribueretur doctrinæ laboribus. Quod tamen & ipse de istis rebus vel cognosceret vel etiam interrogaretur ab aliquibus, fiebat vt magnis & grauibus interdum curis perturbaretur, præsertim cum edito decreto Augu-

Augustano & verbis asperiore & sententijs pene minace, suspensi multorum animi essent, & expectatio, spes, cupiditas, metus miscerentur. Accidit autem vt quasi pacificatoriam quandam personam quidam suam interponerent, & in hoc solicite incumberent, vt reperiretur via vel ad certam pacem vel saltem ad firmas aliquas inducias, vt in Germania quantulocunq; sane tempore esset tranquillitas. Ad quas actiones animus voluntasq; Imperatoris Caroli ideo erat propensior, Quod compertum ille habebat expedita esse arma Turcica & magnos exercitus contractos, qui pergentes iam Pannoniæ appropinquarent, ipso gentis illius Imperatore, quem Magnum Turcam vocant, copias adducente. Accedebant motus in Heluetia qui & ipsi quorsum euasuri essent omnes de Repub. solicitos magnopere vereri cogebant. In quibus Philippi Melanchthonis anxietas, dicendum enim verum est, maxima erat & cognoscebatur. Sed & turbæ in Heluetia celeriter post vnum aut alterum conflictum, sedatæ fuerunt. Et induciæ anno Christi M. D. XXXII. præclaræ factæ in vrbe Norimberga, & auxilijs communibus Imperator Carolus adiutus, apparatus magnitudine & fama nominis sui potentissimum hostem auertit. Quem recipi-

entem ſe Imperator non modo fortis & qui nullo terrore commoueretur, ſed prouidus etiam atq; ſapiens perſequendum, eo præſertim anni tempore non putauit. Magnam etiam triſtitiam attulit Philippo & animum ipſius vehementer afflixit Illuſtriſsimi atque Optimi & Præſtantiſsimi Principis Iohannis Ducis Saxoniæ mors, quam ille anno hoc obijt ſenex, placide & omnino feliciter, migrans ex hac calamitoſa atque caduca vita in æternam ac beatam, Idibus Auguſti. Sed hunc luctum nouæ etiam curæ auxerunt. Cum enim Imperator Carolus, inducias de quibus diximus, fieri paſſus eſſet, ad id vſque tempus quo Oecumenica Synodus congregaretur, quod Semeſtre fore oſtenderant, profectus in Italiam ea de re cum Clemente Pontifice Romano ita ſtudioſe & ſeuere quoque egerat, vt Pontifex quamuis putaretur nullo modo rem procedere velle, mitteret tamen legatos declarantes ſuam de ſynodo ſententiam & promtam voluntatem. Quorum vnus ad Illuſtriſsimum Principem Iohannem Friderichum qui patri Iohanni ſucceſſerat, Vinariam ſedem domus illius in Duringia, venit. Suſceptæ deinde fuerunt deliberationes & Theologorum quoque exquiſita ſententia. Philippus ſane Melanchthon ſimulari à Pontificijs omnia, & hoc agi, vt

vt conditionibus intolerabilibus ferendis deterrerent à voluntate veniendi ad Synodum ordines illos autores ſcripti Auguſtani, non habebat exploratum neq; perſuaſum. Itaq; ſimplice animo & vera conſideratione id cenſuit, quo illis plus pene concedebatur quam peterent. Nam neque indici à Pontifice Romano Synodi conuentum improbabat, neq; eum in illa præſidem recuſabat. Quod vero poſtulabatur: Vt iam tum ſe ſtare decretis Synodi velle promitterent vniuerſi, id nullo modo admittebat. Quod & accuſationes & defenſiones & ſententias liberas oportere eſſe diceret. De euentu autem antequam diſceptatio & cognitio inciperetur, paciſci, præpoſterum eſſe, neque fieri hoc oportere. Neque omnino formam eam iudicij eſſe, obligatis iam partibus ad probandum id, quod quale futurum eſſet ignoraretur. Neq; à ſponſionibus forenſibus & ciuilibus compromiſsis exemplum ſine euidente & pernicioſo errore transferri ad has dijudicationes. In qua ſententia ſemper permanſit. Cum eſſent qui neque vt indiceret Pontifex Synodum, neq; vt in ea præſideret concedendum eſſe arbitrarentur. Nam & iudicandi iure conceſſo, potentiam principatus illius, quæ tantopere oppugnaretur ſtabiliri, & præſidendi dignitate prærogari autorita-

torita-

toritati illius. Sed neq; hæc Philippum Melanchthonem fugiebant, & res si ad legitimam cognitionem & incorruptum iudicium, vel qualemcunq; etiam non simulatam atq; fictam disceptationem deduceretur, prospiciebat, necesse esse, vt antequam vllæ actiones inciperentur, nedum sententia lis dirimeretur, talia explicarentur atq; definirentur. Sed res de Synodo tum facilis fuit, Quam cogi Pontifex nollet, Imperator Carolus non posset cogere. Itaq; iste quoque annus inter consultationes non nimis contentiosas abijt. His etiam tribus annis continuis conspecti Cometæ fuerunt. De quibus multa ad amicos Philippus scripsit, suas cum eis rationes communicans & explorans sententias ipsorum. Cum autem anno Christi M. D. XXXI. Cometes ex eorum genere, qui Pogoniæ vocantur, apparuisset in plaga solis occidentis, conspectus est vel idem vel alter similis ei proximo anno mane in orientis solis parte, Et anno XXXIII. tota nocte vnus fulsit ad stellas propinquas Septentrionibus. Quo loco cerni desijt. Hic annus pestilẽs fuit vrbi Norimbergę, et eodem, quod Eobanus Hessus Erphordiam se recepisset, schola Norica, quam vt suum opus labefactari nollet, nonnihil exercuit animum Philippi Melanchthonis. Etsi magis nos solicitum

citum eum habebamus, quibus illuc se conferendi ipse autor & suasor fuisset. Excercuerunt & aliæ quædam curæ mistæ iustiss. indignatione: Quod literæ nescio quæ prolatæ sparsæq; dicerentur, quibus turbas excitatum iri ingentes & perniciosas intelligebat. Neque ille tam autoribus earum irascebatur, quam diuulgantibus talia temere & incaute. Negotia etiam Britanica considerationes ipsius tunc cœperunt commouere. Rex enim Insulæ illius, cum quo nupta esset Caroli Imperatoris matertera, de altero coniugio consilia inibat, siue tunc consuetudinis istius satietas fieri cœpit, seu aliæ eum causæ ad diuortium hoc impulerunt. Quod inuito & refragante Pontifice Romano factum cum damnaretur, vsque adeo iritauit animum Regis, vt statim Romani Pontificis quasi iugum, sub quo ad id vsque tempus fuerat Britania singularem in modum pressa, repelleret & penitus excuteret. Hocq; ipso ad coniunctionem vel respectum saltem adigebatur eorum, qui Pontificis Romani potentiam dominationemq; oppugnabant, quamuis aliquando se illis opposuisset, edito libro præferente nomen suum. Quod factum adeo gratum acceptumq; Pontifici fuerat, vt Regi titulus nouus decerneretur, Defensoris fidei. Mittebantur igitur & legati & literæ,

 & Phi-

& Philippo negotia illa significabãtur, quem minime fugiebat fore vt ipse inprimis consuleretur, & magnitudinem rei periculaq; contemplans animo, magnopere tum adeo solicitabatur. Accedebant rumores, qui spargebantur de conatibus Landgrafij Philippi restituendi in ditionem terræ suæ Vlrichum Ducem Vuirtepergensem ereptam ei ante annos xv. Sed hanc proxime sequens annus tunc inchoatam molitionem absoluit, Reductusq; Dux Vuirtepergensis & postea de recuperatione illa belloq; toto transactum fuit, & ipse Philippus benigne inuitatus vt Tubingam veniret. Sed negotia eiusmodi in manibus habebantur illo tempore impendereq; videbantur, vt Illustriss. Princeps, cui opera fidesq; Philippi addicta erat, eum dimittendum nullo modo putaret. Accessit tamen illuc deinde cum ego iam ibi studia bonarum artium docendo excolerem, & in Academia ordinanda, quæ sic satis perturbata erat, adiumento nobis fuit, hospes noster vno pene mense. Hoc etiam tempore Landgrafius qui animaduerteret atq; perpenderet quantum mali detrimentiq; daretur doctrinæ veritatis dissidio Helueticarum & Saxonicarum Ecclesiarum, & litem illam cernens fieri indies maiorem, multaq; à quibusdam admodum horride & insolenter, à

qui-

quibusdam vehementer & immoderata quadam libertate cum dici tum scribi, operam studij pietate & fide pleni dedit, vt apud se conuenirent vtrinque vnus, & breuiter atque diserte compræhensam suæ partis sententiam exponerent. Idque negotium Philippo à suis datum fuit, qui ipsorum sententiæ ad Landgrafium esset nuncius. Neque quicquam tunc præterea actum est. Interea de coniugio ducta iam altera vxore & priore repudiata, solicitus Rex Britaniæ vndique colligebat suffragia, quibus illud contra sententiam damnantium, inprimis Romani Pontificis, approbaretur. Et quia sperabatur hoc facturos facile & libenter Saxonicos dominationis pontificiæ inimicos, remittebatur indies aliquid de seuitia, quam ad illud vsque tempus pariter cum Gallia, crudeliter excercuerant in eos, qui Saxonicarum Ecclesiarum exemplo, non assentirentur Pontificiæ doctrinæ. Et Philippus Melanchthon litteris nuntijsque fiebat certior, aduentum suum in Britanniam magnopere expeti, & futurum vt ab ipso Rege accerseretur. Orabantque amici, ne recusaret, neue grauaretur illud iter suscipere. A quo sane animus ipsius neutiquam abhorrebat. Rex autem Britaniæ, vt matrimonium nouum legitimo modo & iure bono videretur contractum, nihil non experiri, &

refragantes omnes odisse, & hanc maxime ob causam ad eos, quos ante fuerat insectatus, inclinare credebatur. Cuius voluntati repugnans inter alios Thomas Morus vir doctrina atque dignitate præstans, & qui præsentis status mutationem fieri nollet, & cui nouitas coniugij displiceret, supplicio vltimo affectus est. Rex autem Galliæ, qui in Italia bellum gerere & occupare Mediolanum cuperet, societatem Principum Germanorum expetebat. Cumque conuenissent fœderis faciendi iterum gratia aliquot, eodem Legatus Gallicus accessit. Non autem potuit verecunde peti coniunctio sine excusatione crudelitatis suppliciorum, quibus plurimi in Gallia per summos cruciatus fuerant necati: Itaque tunc & in seditiosos quosdam suæ gentis animaduertisse Regem dictum est, & petitum vt de Religione diligenter re deliberata sic consentiretur, ne asserendis defendendisque non necessarijs aut etiam superuacaneis dubijsue, Respub. & Ecclesia amplius turbaretur. Petitum etiam fuit vt mitterentur ex Germania aliqui viri docti & boni, qui de dogmatibus sententiam suæ partis exponerent. Fuerat autem quorundam studio effectum, vt Rex non alienus à Philippo Melanchthone videretur, cui & accurata explicatio rerum, quas tractandas ille suscepisset,

ſet, & ab aduerſarijs ſine acerbitate diſſenſio, valde placeret. Itaq; non modo amici inſtitere literis ſuis, vt in Galliam ad Regem proficiſceretur, ſed hoc etiam obtinuerunt vt ipſe Rex miſsis literis ad Philippum clementiſsime eum inuitaret ad congreſſum ſuum. Eo anno peſtilentiæ metu Vuittenbergenſis ſchola diſsipata fuerat, & Philippus Melanchthon cum pleriſque Magiſtris doctrinæ conceſſerat in oppidum Duringiæ Ihenam. In Gallia autem Regis animus perturbatus ira indignationeq; nullum modum ſeruare neque facere finem ſuppliciorum. Et arrepti primum indicati conuictiq; tanquam conatuum ſeditioſorum, quod vno tempore paſsim libelli quidam Pariſijs clanculum propoſiti & ad Regij quoque conclauis ianuam affixi fuiſſent: Huius igitur facinoris conſcij ſtatim complures compræhenſi & ſubiectis ignibus torrendo excruciati ita demum viui combuſti ſunt. Sed indicibus præmio propoſito & conceſſa deferendi accuſandiq; licentia quibuslibet, plurimi etiam illius audaciæ nequaquam participes, rei facti & crimine defectionis ab Eccleſia, quod Luteraniſmi nomine inferebatur, damnati & cremati fuerunt. Erant & pietate & doctrinæ literarumq; eruditione in illo Regno, dignitate etiam & honoribus præſtantes qui

dam viri, quibus crudelitas iſta immanis admodum diſplicebat & ingentem afferebat dolorem. Et hi Germanos celebres eruditionis nomine in Gallia, beneuolentia fauoreq; complectentes tuebantur atq; protegebant, neq; patiebantur eos ab iſta violentię feritate attingi. Inter quos excellebat benignitatis & omnino virtutis ſapientiæq; fama domus Langæa & in hac Princeps Vilhelmus Bellaius, qui Galliam ſuæ ſapientiæ, fortitudinis, integritatis, fidei ope moriens deſtituit grauiſsime laborantem & in ſæuiſsimo bello & aſperrima fortuna illius, Anno Chriſti M.D.XLIII. Germanorum autem, de quibus egregia ingenij, doctrinæ, virtutis, ſapientiæ, pietatis eſſet exiſtimatio, princeps habebatur Iohannes Sturmius. Per occaſionem igitur illis de negotijs inter ipſos verba fieri, & conſilia rationeſq; iniri ac quæri, quibus tam grauiter laborantibus rebus ſubueniri poſſet. Perfectumq; eſt diligentia & ſtudio horum, vt apud ipſum Regem mentio fieret doctrinæ Saxonicæ, & Philippi quædam ſcripta coram eo legerentur, quorum dilucida expoſitione & diſputationibus placidis Regis voluntas ad clementiam conuerſa ferebatur, conſiderantis, & quouſque eſſet ſuperſtitio progreſſa & quibus in tenebris iacuiſſet obſcurata veritas cœleſtis, & quam

tetri

tetri errores doctrinam disciplinamq; Ecclesiæ occupassent. Verentis etiam fortasse, ne animaduersionis iracundia insontes cum sontibus corriperet. Hoc cum Philippo Melanchthoni esset significatum, amicis suadentibus atque hortantibus literas scriptas mittit ad Episcopum Parisiensem Iohannem Bellaium. Quibus monet & orat: Animos Principum in Galliæ regno mitigari studeat, autorq; sit, vt ratio ineatur, qua sanari Ecclesia posit, quam indies magis magisq; lacerari appareat. Abusus quosdam esse repræhensos, & nunc multos pios atque doctos veritatem quærere & doctrinæ genus purum, non praua cupiditate aliqua sed studio religionis. Atque esse ortas controuersias de maximis rebus quæ nulla armorum vi aut suppliciorum metu opprimi posse videantur. Non patrocinari se turbulentis & seditiosis, neque ijs qui improbitate & malitia veritatem simplicis doctrinæ corrumpant, quos fanaticos solebat vocare. Verum horum etiã furori sic maxime resisti posse, si extet certum doctrinæ genus, quo ambigentum animi confirmati nitantur. Ostendit quantum momenti sit in Galliæ florentisimo regno, ad omnium bonorum animos tam erigendos quam deijciendos. In eo si exemplum istud statuatur, vt non modo fanatici

& ſeditioſi coherceantur, ſed nulla prorſus admittatur emendatio Eccleſiaſticæ doctrinæ & errorum correctio, ſicꝗ præſentia Eccleſiæ vitia ſumma vi defendantur, futurum eſſe vt vbicꝗ gentium magna de ſpe boni pijꝗ decidant. Addit: Eſſe eas preces & vota iſta, vt in periculo communi ſuccurratur Eccleſiæ ſimul atque Reipublicæ non vnius nationis ac gentis, ſed omnium in toto orbe terrarum religioſæ pietatis & tranquillitatis publicæ cupidorum. Multum profuiſſe conſtat has literas, & lenitam eſſe Regis iram, & de ſuppliciorum ſeuitia nonnihil remiſſum. Inculcatum autem fuerat Regi in Germania turbarum, motuum, ſeditionum cædium, vaſtitatis, denique malorum omnium cauſſam fuiſſe mutationem doctrinæ Eccleſiaſticæ, & falſo pleraque coram eo narrata. Quamuis igitur minime ignoraret ac potius perſpicue videret, quid in doctrina & ritibus vſitatis non modo vitiorum ſed omnino ſcelerum hæreret, Tamen à nouitate ſimilia incommoda vel parem potius infelicitatem metuere exiſtimabatur, & eoſdem euentus, quos perſuaſum hactenus habuiſſet de innouata doctrina Eccleſiaſtica extitiſſe. Sed ſiue hoc ſeu aliud fuit, quo Rex Galliæ tunc ad clementiam ſe inclinauit, & eo adduci paſſus eſt, vt de rebus tantis cogitandum

tandum diligentius certiusq; cognoscendum arbitraretur, Primum in Germaniam missus alijs etiam de causis Barnabas quidam Voræus, amicorum literas scriptas Philippo attulit, & cum eo locutus est de profectione ad Regem, pollicitusq; non modo literas regias quibus accerseretur, sed cum obsides etiam, qui darentur, dum abesset, tum præsidia quibus deduceretur & reduceretur, vt vndiq; periculi metus esset amotus. Vrgebant rem amici, qui persuadere conarentur, in congressu colloquioq; cum Rege Melanchthonis, non Galliæ solum sed pene orbis terrarum fortunam esse positam. Si illum præsentem vidissent, simul salutem suam cum aliorum omnium coniunctam affirmare se conspecturos. Si in illis fluctibus & seuissimis tempestatibus audijssent aduentantem, iam portum & tutissimam stationem sibi ostensum iri. Quod si negligeret aut etiam contemneret postulata Regis, fore vt omnis spes, qua sustentati in maximis periculis & præsenti discrimine fuissent, debilitata infringeretur, & simul ægre aliquantulum sopiti ignes rursum suscitarentur, & suppliciorum immanitas recrudesceret. Atque eum cogitare, æquum esse censebant, non iam à se tantum rogari, sed ab omnibus hominibus, Non ab ijs, qui grauissima sup-

plicia perpeſsi ſint, neque qui eadem pertimeſcant præſentiam eius exoptari, ſed aduocari ipſum Dei Chriſtiq; Ieſu voce. Remoueret igitur ex oculis Cæſarea & regia nomina. Non reſpiceret populorum coniunctionem aut alienationem, funeſtas flammas intueretur & fumantes rogos, in quibus innocentiſsimorum hominum corpora conflagraſſent, & ſe plurimorum periculis quibus immineret idem exitus, moueri fineret. Hæc & his ſimilia cum Philippo & ſcriberentur & nunciarentur, & multiplice ille cura & varia conſideratione afficiebatur atque perturbabatur. Difficile enim erat conſtituere, quid in tanta ac tali re fieri oporteret. Vel ea potius quæ offerebantur inexplicabiles habebant quæſtiones & diſputationes infinitas. Non cum reſpectus ad ſe aut ſuos, non longinquitas loci, non periculorum metus morabatur, quamuis hæc ab ipſius amantiſſimis præſentia demonſtrarentur, ex quibus quidam inſidias vitæ eius ſtrui ſuſpicabantur, & eum literis grauiſsime ſcriptis, vt caueret admonebant. Verum cum nihil eſſet prius illi neque antiquius gloria Filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti, tot piorum bonorumq; ſalute & incolumitate, tranquillitate Eccleſiæ tantis procellis infeſtæ, hac vna cura excruciabatur & in eo adhærebant cogita-

gitationes vniuersæ, Quod dubitaret de consilio suscepti negotij, & quæ actiones futuræ huius essent, non posset decernere, & de exitu felice plane desperaret. Neq; ille quid sibi conduceret omnino laborabat, sed ne quid in tanta re imprudenter factum, turbarum mala asperiora redderet prouidens, mirifice solicitabatur animo suo. Veniebat ei in mentem varias esse opiniones diuersorum in Gallia, & ea erat expertus, quæ causam darent circumspectionis atque formidinis. Audiebat tanquam seditiosos esse eos damnatos de quibus tam crudeliter supplicia sumsissent, Præterea cum intellexisset Gallos hoc agere vt quædam discrepantium capitum in Ecclesiastica doctrina controuersiæ tollerentur, hoc maxime timebat, ne minuta aliqua & quæ sua sponte iam è manibus elaberentur, concedentes, retinere vellent ea, in quibus potissimum falsitas impietatis resideret. Quod videbat neque fieri debere, & si tentaretur, plus secuturum mali quam boni. Cumq; esset de Regis voluntate existimatio ipsius præclara, tam multis tantopere illam prædicantibus, Quid ipse tamen Rex, vt maxime vellet atque cuperet, posset efficere non sine causa dubitabat. Itaque rescribens amicis hortabatur eos, darent operam vt Rex curaret maturandam Synodum & per quos-

quoſcunque liceret ad hoc impelli ſtuderent animum ipſius. Tum enim communiter iucundæ rationis occaſionem omnes habituros, qua Eccleſiæ afflictæ ferretur auxilium. Cætera conſilia ſibi ſignificabat videri inutilia, quæ periculoſa eſſent omnia. Hæc ad amicos perſcribens ipſis vt in re præſente deliberationem totam permittebat. Quod non tergiuerſandi iſta cauſa commemorarentur, ſed vt ipſi ſtatuerent quibus nota Gallia eſſet, quid expediret. Cum in omnem euentum fauorem atque gratiam Potentiſsimi Regis, cauſæ conciliari poſſe optaret. Quod ſperabat fore, veris & commodis ſermonibus. Non enim ignorabat quanto odio vbiq; hæc laboraret, excitato aduerſariorum fictis criminibus, Itaque ſi ipſi in eo perſeuerarent, vt exiſtimarent ſuum aduentum profuturum & Galliæ & Eccleſiæ vniuerſæ, policebatur ſe paratum promtumq; fore ad ſuſcipiendum iter iſtud, relatis quidem prius omnibus ad Illuſtriſsimum Principem, qui haberet conductam operam ſuam. Itaq; omnia fidei prudentiæq; ipſorum committere. Cum autem Voræus & ſtudioſius de Philippo ad Regem reuerſus loqui, Et prolixius promittere, & ſi accerſeretur policeri aduentum ipſius non dubitaſſet, ita à Rege literæ ſunt miſſæ, Quibus collaudato

dato ſtudio ipſius, quod Rex ab eo adhiberi intellexiſſet in ſedandis altercationibus inuectis in Eccleſiaſticam doctrinam, quoniam ipſe ſe laborem itineris non grauatim ſuſcepturum eſſe oſtendiſſet, quo ad Regem ſe conferret, coramq; illo de concordia doctrinarum cum ſelectis aliquot Gallicæ nationis viris doctis diſſereret: ita petebatur vt literis regijs tanquam fidei publicæ obſidibus fretus, quamprimum adueniret, neque ſe abduci vllius perſuaſione ſineret, à tam pio ſanctoq; inſtituto. Nullam enim rem vnquam maiore Regem cura, ſtudio, ſolicitudine animi complectendam duxiſſe, quam vt laceratæ diſſenſionibus Eccleſiæ detrimenta ſarcirentur, & pulcerrima politia illius inſtauraretur. Deniq; affirmabatur modis omnibus aduentum Philippi futurum eſſe Regi gratiſsimum. His literis acceptis omnino erat animus Philippo in Galliam proficiſci, neque expectationem & ſpem de ſe conceptam amicorum fruſtrari. Neque operam ſuam quæ nauari poſſe crederetur, ſubtrahere afflictæ Eccleſiæ. Sed vt veniam hanc ei Ill. Princeps ipſius daret, & poteſtatem cum bona gratia in Galliam ſe, illo tempore, conferendi faceret, impetrari non potuit. Cum alia autem obſtare viſa ſunt tum non minimo impedimento fuit, bellum quod

Rex

Rex Galliæ aduerſus Imperatorem Carolum non meditari aut moliri, ſed iam mouere & gerere ferebatur. Cognitum quoque eſt maleuolorum quorundam obtrectatione Opt. & Præſtantiſs. Principis animum ad quandam hæſitationem fuiſſe perductum, vt nonnihil Philippo diffideret. Itaq; denegans & plane præcidens petenti Philippo copiam ſibi clementiſs. fieri in Galliam veniendi, literas miſit ad eum verboſe & ſeuere ſcriptas. In quibus hoc potiſsimum mouit Philippum & à conſilio itineris Gallici deterruit, quod oſtendebatur verendum eſſe, ne iſta profectione non modo nihil fructuoſe perficeretur, ſed ne detrimenta maiora acciperentur, & cauſæ darentur, quibus de cauſis publica Germaniæ quies turbaretur, Neue adeo ipſius Principis quædam negotia redderentur difficiliora. Hoc omnino periculum in ſe recipere ille noluit. Itaq; cum magno dolore multorum non etiam nullorum reprænhenſione cum Voræo, quemadmodum Rex voluerat, non eſt profectus. Et ei literas dedit abeunti, Quibus inprimis Regi gratulabatur cupiditatem ſanandæ Eccleſiæ, non violentis remedijs ſed vera ratione & Rege Chriſtianiſsimo, quo ipſe titulo ornaretur, digna. Qui in diſſenſionibus illis ita ſtuderet vtriuſque partis impetus moderari vt explicata

cata doctrina Christiana atque perpurgata, simul gloriæ Christi, & dignitati Ecclesiastici ordinis & tranquillitati publicæ consuleretur. Orabatque vt non desisteret Rex in hanc curam cogitationemque incumbere, neque asperioribus scriptis aut iudicijs quorundam sineret se adduci, vt etiam res bonas & Ecclesiæ vtiles deleri pateretur. Se quidem literis Regijs acceptis quantum potuisset conatum esse atque contendisse, vt statim ad Regem accurreret. Quod sibi nihil esset optatius, quam vt pro sua tenuitate aliquid opis afferre posset Ecclesiæ, quodque in optimam spem venisset, Postquam cognouisset eam esse pietatem ac moderationem Regis vt in commune gloriæ Christi consultum cuperet. Nullo vero se modo potuisse tunc iter ingredi, propter maximas difficultates, quibus adhuc esset implicatus. Quas posset Rex cognoscere ex Voræo cui essent notæ. Quamuis autem moram quandam illæ afferrent, tamen non esse animum suum ab illa profectione auersum. Quod & ipsum planius & copiosius expositurum Voræum esse consideret. Atque ita Voræus dimissus Regem inuenit in belli Italici apparatu, cui postea ista res curæ non fuit. Estque deinde etiam atrocius suppliciorum sæuitia vexatum regnum Galliæ. Itaque vt fit, alij de tota re aliter sentire & loqui.

Qui-

Quidam credere si Philippus aduenisset, Multa Regi indicari demonstrariq; potuisse, quorum ignorantia causam daret, vt & ipse iuberet iratus abhorrentia ab ingenij ipsius naturæq; bonitate, & ad ea quæ gererentur inhumanius, conniueret: Plurimum habituram momenti existimationem de Philippo singularem, futuram liberam de magnis & paruis disputationem: Neque offensuram Regem in asserenda veritate libertatem orationis, ac constantiam potius eum magnopere delectaturam fuisse: Qui iam inciperet intelligere aliquid. Nisi enim ita esset, neglecturum fuisse, vt antea rem totam, & iracundiæ suæ indulgentem vindicaturum offensiones. Plurimum situm in eo vt audiatur interrogatio, & responsio statim subijciatur. Valde autem cauendum fuisse, ne Rex cui propemodum certo promissus esset aduentus Philippi ex illa frustratione, vel opinionem conciperet leuitatis, vel suspicionem hauriret diffidentiæ, atque ita de integro & à caussa alienior, & in aduersantes sententiæ suæ asperior immitiorq; redderetur. Alij incerto dubioq; euentu in tam magna grauiq; re periculum faciendum fuisse in Rege illo causæ conciliando, & secretum à cæteris cum ipso colloquium instituendum nullo modo censebant. Erant etiam qui Philippo

soli,

ſoli, committendam talem actionem potuiſſe tuto negarent. Experiebaturq́ iniquitatem ille fortunæ fatalem, vt minus recte iudicaretur à nonnullis de conſilio hoc ipſius. Necq́ deerant qui omnia in partem deteriorem interpretarentur. In qua veluti palæſtra miſeriæ totam vitam illius luctatam eſſe ſcimus. Sed prudentes & callidi aliud actum quæſitumq́ exiſtimabant, cum in ipſo belli quod aduerſum Cæſarem Carolum gereretur apparatu maximo, ſuſceptas inſtitutaſq́ tales tractationes cernerent, & plærique inuidiam in Principem cui ſeruiret Philippi opera, deriuare vel minima ex parte oportere nō putabant. Sic igitur illa profectio tunc repreſſa poſtea euanuit, & ſunt in Republica & Eccleſia ea ſecuta, quæ, niſi quatenus ad Phil. Melanch. aut temporum negotiorumq́ quæ hac narratione continuanda putauimus, ſeriem proprie pertinent, à me iam non exponentur. Sane Philippus Melanch. inuitus retentus eſt. Et aliquantiſper remanendi in Saxonia animum habuit hæſitantem. Amicíq́ eius non ſine cura fuere, ne quid ei triſtius accideret. Verum iſta quaſi vulnera clementiſsima humanitate Illuſtriſs. & Opt. Principis ipſius & celeriter & facile fuerunt ſanata. Non duxi ſilentio prætereundum, quo horum negotiorum & difficultatem &

M fortaſſe

fortasse pericula significata esse credi posse videatur. Nam quo tempore propter pestilentiæ contagionem Vuittenberga plærique scholastici tam Magistri quam discipuli vrbem relinquere decreuerant, paucis ante horum discessum diebus flamma de cœlo decidit ante ædes Philippi Melanchthonis & templi tectum visa est lambere. Cum quidem alias etiam significationes notasse eum constet, quibus ab earum rerum quæ secutæ fuerunt, molestia curisq; & periculis quoq; præmonitum se fuisse intellexerit & recordando sæpe commemorarit. Atq; istæ fere de Gallico itinere curæ molestiæq; tunc exhibitæ Philippo fuere. Nihilo autem minus ambire visus est deinde Rex Galliæ societatem Saxonicorum, & cum ipsius quoque legatis de capitibus controuersis Ecclesiasticæ doctrinæ est disputatum. Sed Britanici magis assidui fuerunt in hac parte & cum Philippo inprimis libere collocuti. Inter quos Nicolai Heti & eruditio & humanitas ab ipso laudabatur. Ab his etiam est vel commoditate verborum persuasum Philippo, vel precando expressum, vt Regi Britaniæ quasi dicatum epistola præposita librum ex suis vnum peculiari compellatione mitteret. Redierunt mox anno Christi M. D. XXXVI. Vuittenbergam Magistri doctrinæ publicæ

& di-

& diſcipuli, quos diſceſsiſſe metu peſtilentiæ diximus. Et Philippus hypochondriacis doloribus eſt conflictatus, quos vſu herbæ chamæleontis mitigauit, & ſcimus efficacitatem illius remedij eum prædicaſſe. Dum autem cum Britanicis legatis acriter de capitibus doctrinæ Eccleſiaſticæ diſputatur, & eo res deducitur vt de plæriſqꝫ conueniat, deqꝫ diuortio tantum diſſenſio reliqua eſt, id accidit de coniuge altera à Rege ducta, quod omnium animos valde perturbauit, & legati circiter menſem Iunium Vuittenberga diſceſſerunt, & ſolicitudine Britanici itineris Philippum liberarunt. Nam hæc illis flagitantibus vna cum alijs fuerat ei deſtinata. Sunt tamen aliæ tunc deliberationes actionesqꝫ inſtitutæ atque ſuſceptæ Theologicorum colloquiorum, quorum euentus cum ſolicitum habuiſſet inprimis Philippum, ipſius moderatione & diligentia effectum eſt, vt ille ſatis eſſet felix. Atqꝫ ita quod diu conceptum animo iter habuerat tandem eſt ingreſſus, vt & in patriam & Tubingam ad nos veniret. Vbi, quemadmodum dictum eſt, habuimus eum aliquantiſper gratiſsimum & iucundiſsimum hoſpitem, & autorem conſiliorum ordinandi res ſcholaſticas & doctrinam publicam conſtituendi in illa Academia.. Eſtqꝫ eum Illuſtriſs. Princeps

Vlrichus clementiſsime complexus. Deq; eius ſententia accerſendum curauit Iohannem Brentium è ſalinis Sueuicis, cuius annua opera Eccleſia & ſchola ſalutari & bona vſa eſt. Habuit comitem eo itinere Clariſsimum virum Philoſophiæ & inprimis Medicinæ artis profeſsione Iacobum Milichium, cuius ingenium rectum, ſincerum iudicium, in conſilijs prudentiam ac fidem, animum firmum, voluntatem perpetuam atq; conſtantem in optimarum artium diſciplinarumq; ſtudijs colendis, & tuendis amicitijs, perſpectam maximi faciebat, vt par erat, Philippus Melanchthon, & Milichium diligebat inprimis. Hic Friburgum Briſgoicum patriam habuit, natus loco perquam honeſto. Cumq; conſediſſet Vuittenbergæ, quemadmodum & alij externi complures, poſt multorum annorum actam ibi vitam ſumma cum laude & præcipua plurimorum vtilitate, anno Chriſti M. D. LIX. maximo omnium luctu mortuus eſt, agens annum ætatis LIX. Hæc excurſio, cuius & valetudo & cupiditas videndi amicos cauſſa fuiſſet, varios rumuſculos commouit, vel à maleuolentia inuidiæ & odij, vel temeraria leuitate vanitatis ortos. Aliqui literis diſsipauerant, ita diſceſſiſſe Philippum Vuittenberga, vt diſsidentem à Lutero & reliquis, neque reuerſurum illuc.

Alij

Aliȷ quamuis rediret, coniunctionem firmam non fore augurabantur, quod nimis philosophica esset doctrina Philippi de actionibus virtutis & officiȷs. Hæc ventilabantur ab imperitis bonarum artium, & quibusdam qui in sola vehementia & abhorrente ab humanitate ac moderatione genere tam docendi quam viuendi spem existimationis alicuius collocabant. Sed Philippus Melanchthon cursum tanquam nauigiȷ directum tenuit, vt studia optimarum disciplinarum & artium excoleret quibuscunque modis & rationibus posset, vtq; veritatis cœlestis doctrinam simplicem docendo traderet, & eam spinosis superiorum temporum disputationibus expurgatam, propria & pura oratione explicaret. Quod agentem & hyius generis pulcerrima & præclarissima opera elaborantem, cum religiosæ pietatis & honestatis amantes omnes, tum Luterus ipse, non modo diligere sed suspicere etiam ac colere. Neque sine eius consilio quicquam instituere quod momenti aliquid haberet & ad cuncta informanda, componenda, explicanda opera ipsius vti. Qua se non posse carere ingenue fatebantur, & gratis animis agnoscebant maxima merita ipsius, neque inhumanissimo & pernicioso isto, qui paulo post frequentari cœpit, more, in quo viribus ipsi

deficerentur, eo excellere alios ægre fere-bant, neque metuebant ne alterius splendor existimationem eorum deminueret. Quorum iudicio & sua ante omnia conscientia contentus Philippus, vsque adeo nihil curabat cæterorum maledicos sermones, vt penitus contemneret, in quo & constantissime perseuerauit. Eo anno orbis solis & lunæ obscuratus fuit, & de scalis lapsus Philippus eam partem dorsi, quæ nominatur os sacrum, grauiter afflixit, & aliquot diebus pertulit magnos cruciatus. Sed nihil postea sensit ex eo casu incommodi aut mali. Hoc eodem Christi anno obijt mortem D. Erasmus Roterodamus ætatis suæ LXX. Basileæ, quo se Friburgo receperat. Hunc toto vitæ suæ tempore coluit atque veneratus est Philippus Melanchthon, neque de eo prædicari à me quicquam vel necesse est vel etiam decet, omnibus vbique locorum atque gentium noto ac celebri, & cuius scriptorum monumenta passim extant habenturque in manibus, cuiusque totum curriculum in spacio doctrinæ liberalis & piorum studiorum desudauit & elaborauit ad vtilitatem publicam omnium, quibus doctrinæ & veritas & eruditio cordi est. His temporibus Academiæ Tubingensi nonnihil difficultatis allatum est cuiusdam offensione, cuius esset munus, Romani

Pontifi-

Pontificis autoritate faciendi collegijs profitentium facultatem optimarum artium & disciplinarum, potestatem, vt meritis conferrent honores & decernerent titulos dignitatum scholasticarum. Hoc enim facere ille pertinaciter recusabat, & oppido excesserat, neque patiebatur se mitigari, quamuis ad eum præcipui ex Academia missi & egissent negotium cum reuerentia personæ ipsius debita humanissime, & nihil proficientes testati de Iure Academiæ ita discessissent. Prætendebatur autem in negando mutatio status Ecclesiastici & scholastici, quem, nisi Romani Pontificis permissione & venia, approbare adiuuareq; sibi nequaquam liceret. Habet nomen munus istud cancellarij, & est Tubingæ mandatum præposito administrationi illo in oppido Ecclesiæ, benignitate Pontificis Romani singulari. In consultationem igitur res venire & non responderè idem cuncti, placuitq; tunc sententiam ac consilium Philippi Melanchthonis exquirere, Ad quem literæ publicæ datæ fuerunt. Is cum aliorum quoque iudicia explorasset, suum plane & perspicue explicuit scripto ad Academiam, cum aliorum etiam literis misso. Cuius scripti summam si demonstrassem, neque ab instituta hoc narratione abhorrens visum iri, neque cognitionem infru-

ctuosam habiturum esse duxi. Affirmatur autem illo tanquam minime dubium: Ecclesiam Dei habentem scholas & conuentus seu collegia docentium & discentium, posse & debere testimonia dare auditoribus. Testari id consuetudinem litterarum publicarum, quas Formatas vocarent, & aliquas Synodos decreuisse, ne sine his reciperentur vlli sacerdotes. Deum autem ipsum velle frequentioribus Ecclesijs adiunctas esse scholas literarum & doctrinæ, quæ Ecclesię necessaria est, sicut fuerint olim scholæ Alexandrię, Antiochiæ, Cæsareæ, vnde mitterentur huc & illuc doctores cum testimonijs. Quapropter posse nunc quoque Ecclesiam habentem adiunctam piam scholam dare testimonia, hoc est renunciare Doctores Theologiæ. Hæc, inquit, sententia de Theologis non dubia, Neq; hic disputandum est, de priuilegijs aut iure annulorum aureorum. Nam hi cum mittantur ad Euangelij præconium, scire debent sibi crucem & ærumnas perpetiendas, non opes & voluptates quærendas esse. Et promotiones tales Theologicæ fuerunt Patrum, Prophetarum & Apostolorum temporibus, & postea florentibus Ecclesijs Alexandriæ, Antiochiæ, Cæsareæ, longe ante quam Romani Imperatores aut Pontifices aliquid sanxerunt de Academijs. De reliquis tribus

tribus ordinibus profitentium aliarum artium facultatem, responsio ipsius hæc fere complectebatur: scire se quæ essent nunc opiniones vsitatæ, nec esse eum qui cuperet mutari præsentes politias, nec cum ijs, qui istam politiæ formam defenderent, rixari velle. Consuetudinem esse annorum fortasse trecentorum, confirmari statum scholarum publicarum autoritate pontificia & imperatoria, & ferri priuilegia. Fauere se moribus præsentibus honestis, sed arbitrari ne Parisiensem quidem Academiam initio Pontificum Imperatorumque Rom. decretis fundatam esse, & quæri posse hac in parte & de Bononiensi & de Pisana. Atque se esse ea in sententia & ita statuere: Vnamquamque Rempub. & cum penes quem summa rerum est, posse constituere collegium docentium & discentium vtilia ac bona. Immo hoc facere eos debere, quorum fortunæ & opes magnæ sunt. Et hoc, inquit, collegium optimo iure potest dare testimonium auditoribus. Neque sunt gradus dignitatis scholasticæ aliud, nisi ista testimonia: Quod si forte disputetur de lege generali, eam iam ait latam esse: Vt approbati à suis collegijs exerceant artes. Quemadmodum Imperatoris Valentiniani pulcerrima lex testetur, codice de Professoribus. Sed ex Iurisconss. & Me-

dicis fortasse hac communi collegij autoritate contenti esse aliqui non volent. Neque ego cum his rixari, inquit, velim: in Philosophicis tamen cæteris studijs conseruari possent gradus decernendis titulis, si tamen adessent omnium artium professores & Magistri. Ridiculum enim fortasse sit, ibi creare Magistros artium liberalium, vbi ne tradantur quidem præcipuæ artes. Certe scholam Atticam constat dedisse testimonia diu quoque ante quam ab Imperatoribus sanciendo hoc confirmaretur. His ingenue & libere, more suo, addidit. Caussam quoque considerari oportere, qua de caussa iam tales confirmationes denegentur. Non velle enim aliquos propagari veram atque puram Euangelij Christi Iesu doctrinam, quæ necessaria sit Ecclesiæ, & ideo certis personis & congregationibus illos esse inimicos. Qui istam tamen doctrinam amplexi sunt, Principes viri & ciuitates, facere debent officium suum & constituere collegia honesta docentium discentiumq; bonas literas & artes. Posse autem collegia testimonia dare, iam ostensum est, & dari ipsa par est, vel vt eruditi & docti emineant, vel ne imperiti per audaciam alijs imponant, & ita cum adolescentia perperam instituendo corrumpatur, tum dogmata falsa ferantur, & tam Ecclesiæ quam

Reip.

Reip. quies & tranquillitas turbetur. Cum Iulianus, inquit, èdicto prohiberet admitti Christianorum liberos in scholas publicas, Christiani proprias scholas & peculiares discentium cœtus habere instituerant. Nec est dicendum, non licuisse tunc Christianis dare testimonia auditoribus suis. Immo crescentibus tunc scholis & studijs Christianorum plures homines doctrinam Euangelij admiserunt inuitati honestis studijs & disciplina Christianorum. Estq; credibile libentius misisse multos in scholas Christianorum liberos suos, vbi esse mores honestiores & integriorem vitam cernerent. Hæc fere sunt, quæ Philippus Melanchthon à Tubingensibus consultus tunc respondit. Sed res ista, quadam veluti Iuris via expedita fuit, vt Cancellario, qui ad præstandum officium & fungendum munere suo legitime requisitus, in defugiendo & recusando perseueraret, alius autoritate ordinaria sufficeretur, ne diutius huius quasi principatus curatione Academia destitueretur. Annus Christi M.D.XXXVII. deliberationẽs de Synodo renouauit & attulit curas maximas Philippo. Placuerat enim Principibus conuenire ad audiendum Legatum Imperatoris Caroli, qui dicebatur habere mandata de Synodo potissimum, in oppido sito in finibus Duringiæ & Hassiæ,

quam

quam Chalcidem & Vulcaniam Philippus solebat appellare, propter crebras officinas æris & ferri. Euocati sunt aliunde quoque Theologi & adducti Vuittenberga Martinus Luterus & Philippus Melanchthon. Graues causæ perhibebantur fuisse, vt Theologi conuocarentur. Nam & de doctrinæ capitibus accuratius sententias conferri, & manifestius consentiri tandem oportere existimabatur. Decerni etiam & statui debere, si res ad Synodi cognitionem deduceretur, Quæ capita doctrinæ Ecclesiasticæ ita retinenda defendendaque essent, vt assertio illorum omnibus rebus humanis, tranquillitatique Reipub. & fortunis ac vitæ in terris præponeretur. Itemque si vera ratione & via in Synodo procederetur, Quid ad instaurandam in Ecclesia concordiam, & pacis communis causa, Pontifici Romano & Ecclesiasticę potentiæ videretur esse concedendum. Sæpe autem boni & quibus cordi erat religio, & amantes patriæ, questi haud obscure fuerant: tantas illas res, non tam solicite & diligenter agi quam magnitudo earum postularet. Sed ista tunc consilio optimo & maxime laudabili suscepta, partim inter agendum adhæserunt, partim admodum lentas habuerunt progreßiones. Neque enim Pontifici de Synodo quicquam concedere,
neque

neque de doctrina, exquisite disserere consultum plurimis visum. Et non parum impeditæ tractationes illæ fuerunt, graui periculosoq; morbo Luteri, de cuius vita cum pene desperaretur, improbantibus & aduersantibus plærisq; omnibus, iussit se illinc auehi Luterus. Quod Clarissimus vir Georgius Sturciades Erphordia accersitus, vt ipse mihi postea narrauit, cum non omnino improbaret, se illi itineris comitem adiunxit. Et nocte quæ discessus diem est secuta, melius habere Luterus cœpit. Itaq; illo conuentu neque accurate de doctrina disputatum est, Et Legato Imperatoris responsum datum, quo talis Synodus, tali ratione indicta recusabatur. Iussi autem Theologi sunt aliquid componere de Pontificis Romani potestate. Quod à Philippo perscriptum fuit. Simul etiam recognosci placuit capita Augustanæ Confessionis, & explorari de illis sententias omnium & audiri: Num quis quid requireret, aut aliquid improbans dissentiret. Cum præclara esset consensio de vniuersis, ita ille est conuentus solutus. Petitum tunc fuit à senatu vrbis Augustæ vt Philippus ad se accederet, sed hoc multis grauibusq; de causis est denegatum. Dum autem bellis occupantur Reges, interea à consultationibus Synodicis nonnihil ocij

hil ocij fuit, Philippum vero calumniarum & obtrectationum improbitas non deſinebat exagitare. Qua etiam Principis contra eum indignationem pene commotam fuiſſe accepimus, inſtigantibus eum quibuſdam & indoctis & leuibus hominibus, quibus ſemper patuerunt magis fores & aures potentum quam grauibus & bene inſtitutis. Quod & antiquitas animaduertit ita ſe habere, Quæ veteribus heroibus Ioue genitis libero & Herculi, in numerum etiam ſuperſtitione ſua relatis Deorum, adiunxit comitatum ridiculum, Silenorum & Satyrorum Dionyſiacam turbam, & Cercopum ſodalitatem
17 Herculanam. Neque quicquam repræhenſioni in Philippo aut culpæ expoſitum erat, quam fuga altercationum & rixarum, ſtudiumq; & cura tranquillitatis & quietis. Qui niſi de neceſſarijs non putaret contendendum, Poſſe autem arbitraretur conniueri ad nonnulla, multa ferri debere. Cum interea non ceſſaret operam dare & anniti, vt doctrina eſſet perſpicua, & ambigua explicarentur, & confuſa diſponerentur, & mirabilia quædam ad communem intelligentiam proprietate expoſitionis ſimplicis ac planæ reuocarentur. Id quibus diſplicebat, ij modo hoc modo illud, quod notarent arripere, & inuidioſe deferre ad alios, vt ſæpe Philip-

pus, priuſquam animaduertiſſet, odio oneraretur, & interdum vocaretur in periculum quoq;. Inter alia & hoc crimen ſuſtinendum ei fuit, Quod literæ ad ipſum ex Italia mitterentur ab ijs quos cauſæ eſſe inimicos conſtaret. Quod ſuſpicioſum eſſe iſti volebant & cauſſam afferre dubitandi de voluntate & fide Philippi. Miſerat autem paulo ante literas ei Iacobus Sadoletus, cui poſt Petrum Bembum tribuebatur ſapientiæ & eruditionis laus præcipua. Hæc epiſtola ſcripta eleganter & forma ſermonis latini exquiſita, à Philippo oſtendebatur omnibus, tantum aberat, vt occulte aliquid & aſtute ab ipſo fieret. Atque cogitabat reſpondere diligenter & accurate, & eadem, vt dicitur, menſura aliquid illi viciſſim emetiri. Sed occupatus negotijs & curis oppreſſus infinitis facere hoc intermiſit. Atque haud ſcio an etiam penitus omiſerit. Verum criminationes illæ accuſatorum & futilitate & manifeſta prauitate, facile euanuerunt, adeo vt qui illas admiſerant, eos mox puderet procliuitatis iſtius. Epiſtolæ Iacobi Sadoleti, cuius mentio facta eſt, putaui hoc loco exemplum inſerendum. Quod & verbis eleganter & ſententijs præclare eſſe illa ſcripta mihi videretur. Atque iſto ſtudui quaſi emblemate noſtram narrationem reddi ſpectatiorem, cum alijs

alijs aliorum ſcriptis, quibus plenior & ornatior fieri hæc potuiſſet, certo conſilio uariandam eam eſſe non duxerim. Epiſtolæ autem iſti inſcriptæ nominatim Philippo Melanch. aſcripta erant hęc: Amantiſsimus tui Iacobus Sadoletus Cardinalis Carpentoractenſis. CARpentoracti cum eſſem, quo in loco ſtatutum habere me credens domicilium perpetuum vitæ fortunarumq; mearum omnium, repente tamen inde decedere, & Romam redire iuſſu Pontificis Maximi ſum coactus: Sed cum ibi eſſem, accidebat mihi ferme quotidie, vt aliquid nanciſcerer de ſcriptis tuis, quæ ego & propter excellens ingenium tuum, & propter elegantiam ſtili atq; orationis libentiſsime legere ſolebam. Id cum ſæpius facerem magnaq; in legendo delectatione afficerer, ſenſi paulatim mihi incendi animum ad quandam beneuolentiam nominis tui, vſque eo quidem, vt miro quodam ſtudio tecum incundæ amicitiæ tenerer. Etſi enim nonnulla erat inter nos opinionum diſſenſio, ea tamen animorum diſsidium apud ingenue eruditos minime faciebat. Iamq; erat mihi deliberatum ſcribere ad te, primasq; aperire amicitiæ fores, cum ſubito vt dicere cæperam, ad vrbem accerſitus, & per cauſam appropinquantis concilij, earumq; rerum tractandarum & conſul=

consultandarum, quas mox in consilio agi oporteret, è mea Ecclesia, vbi decennio manseram, euocatus, Pontificis huius optimi & prudentissimi iudicio tacito, inscius atque imprudens in amplissimum ordinem S. R. E. Cardinalium cooptatus sum. Hæc res effecit, vt meæ voluntati in dandis ad te literis obsequerer tardius. Non enim dici potest, vt ex illa pristina, pacata atque felice vita, in hanc tumultuosam & plenam strepitus traductus sum, quæ solicitudines, quam multæ & graues curæ, eædemque permolestæ me exceperint. Quod quidem mihi necesse fuit accidere. Hanc enim ego vitam & prius iudicio fugeram & alteram illam item iudicio fueram persecutus. Quarum nunc vtraque cum mihi contra animi sententiam ceciderit, nec lætari possum habere me quod noluissem, & necessario doleo amisisse quod diligebam. Sed quoniam Deo parendum est de nobis sic statuenti, dabimus nos operam, quantum per eius auxilium opemque licebit, vt honorem hunc recte integreque administremus. Quod autem nostræ institutæ est scriptionis, non est passus meus, mi Philippe, in te animus diutius hoc à me officium differri, quin vt primum è turba & molestijs animus emergere cœperat, literas ad te darem, & pignus meæ propensæ in te volunta-

tis & inuitamentum in me tuæ. Si id quod ego in te amando meæ exiſtimationi de tuis eximijs virtutibus tribuo, tu humanitati tuæ, vt me pari beneuolentia complectaris; eſſe dandum duxeris. Quod quidem te rogo vti facias, neque me ſitientem familiaritatis tuæ deſeras. Non enim ego is ſum, qui vt quiſqꝫ à nobis opinione diſſentit, ſtatim eum odio habeam. Arrogantis eſt hoc & elati animi, non manſueti & comis, quas me potius ad partes natura mea vocat. Sed faueo ingenijs, virtutes hominum colo, ſtudia literarum diligo. In quibus tu vt doctrinæ & ingenij, ſic amoris mei non mediocres partes poſsides, Nec dubito quin tu eadem mente & voluntate ſis præditus. Iſto enim animo, qui tam liberaliter artibus ingenuis expolitus ſit, nihil agreſte neque aſperum ineſſe poteſt. Quo etiam maiorem mihi ſpem virtus tua facit, meas hoc apud te ponderis literas habituras, vt qui locorum ſpacijs diſiuncti ſumus, animis tamen & beneuolentia coniungamur. Quod ego maxime aueo expetoqꝫ, tibiqꝫ prorſus perſuaſum cupio, in numerò eorum, qui te diligunt & florentem cupiunt, quorum magna eſt profecto, pro tui nominis celebritate, multitudo, me principem locum appetere, nihilqꝫ vehementius cupere, quam dari mihi locum probandi tibi reip-

bi reipſa & declarandi amoris erga te mei. In quo tu ſi anſam mihi aliquam occaſio-nemue meæ explendæ huiuſce cupiditatis præbueris, magno me abs te beneficio affe-ctum arbitrabor. Omnia quidem quæ tibi grata eſſe ſenſero, tanto ſtudio ac diligentia exequar, vt nec fide quiſquam exequi ma-iore nec beneuolentia poſsit. Sicut & mea natura officij inprimis colens, & ſuſceptus iam erga te amor, & perpetuum meum erga doctos viros ſtudium poſtulat. Vale mi Doctiſsime Melanchthon, & nos tui aman-tiſsimos dilige. Romæ XV. Calend. Iulij, M. D. XXXVII. Vixit Sadoletus annis totis LXX. Poſt hanc miſſam epiſtolam X. Fuerat autem is, qui vna cum Petro Bembo primus conſiderauerat attentius & accuratius vſur-parat nonmodo elegantis & ſpecioſæ, ſed diſertæ atque dilucidæ & illuſtris orationis rationem & compoſitionem. Quæ non ſo-lum cuiuſq; linguæ proprijs & ſignificanti-bus verbis apta, ſed ſententijs quoq; non vulgaribus neque leuibus concinna eſſe de-bet, ſimul vt prudenter cogitata, quæ expo-nuntur, ſimul vt eorum qui audiunt aut le-gunt, intelligentiæ, & ad penetrandum in animos ipſorum operam datam, eſſe appare-at. Ad quæ cum ſingulorum verborum ele-ctio, tum iunctorum compræhenſio requiri-

tur talis, vt & conceptorum animo quasi membra eloquendo distinguantur, & totum veluti corpus illorum conueniente ambitu exprimatur. Atque hoc studio multorum passim animi ad imitationem & similes conatus excitati inuitatiq;, & bonarum literarum atq; artium excercitationes frequentari magna assiduitate ceptæ sunt. Cumq; & Philippo Melanchthone idem probaretur, & esse præclara res ista percolendaq; modis omnibus videretur, essetq; ipse minime duro aut rustico agrestiq; ingenio, ab eruditis & doctis & humanitate præditis beneuolentia & fauore eum esse compræhensum, non est mirandum, cum momenti plurimum ad amicitias coniugandas afferre nemo fere ignoret voluntatum studiorumq; similitudinem. Sed à suspicionum prauitate tuta esse, calumniarumq; morsus vitare integritas atq; innocentia nunquam potuit. Vt tunc acciderit Philippo Melanchthoni, quod antea alijs, quos arrodere non dubitauit odij inuidiæq; maleuolentia atq; improbitas, & post hac quoque bonis & quietis placidisq; hominibus idem periculum eademq; est fortuna subeunda. De quo satis vel nimio etiam plus, quam argumentum postularet, non alieno tamen, vt opinor, loco neque intempestiue cum disputatum sit, redeamus ad rem. Inter illa igitur

quæ

quæ commemorauimus & de istis literis, cum alij rumores dissipati fuerunt, tum fama sparsa non bene cum suis Philippo conuenire, Principesq; quidam pertrahere cum in suas Academias studiose conati sunt. Sed ipse à proposito publicæ vtilitati consulendi & seruiendi aliorum non suis commodis sese nihil omnium deducere passus est. Conspectus est & hoc anno cometes in plaga aquilonari, de quo eruditas epistolas Philippus ad amicos, quos sciebat studio philosophico delectari, misit. Eodem anno in Britaniam quidam Saxonici profecti fuerunt, Qui de capitibus doctrinæ Ecclesiasticæ exponerent doctis Britaniæ sententiam suam & alias etiam fortasse res agerent. Cumq; disputationes essent initio commodæ, postea digressis Saxonicis, contraria decreta proposita sunt, cum tamen duceret Rex desponsam sibi sororem Ducis Cliuensis, quam paulo post repudiauit. Ferebatur autem rursum expeti aduentus Philippi à Britanis, & significabant quidam, nulla alia re ad moderationem & æquitatem flecti posse animum Regis, nisi si legatio mitteretur, quæ non mediocrem haberet splendorem, & Philippus vna adueniret. Sed ista in vnum aut alterum annum excurrerunt, Quibus commota negotia diuersa tam sacra quam prophana exagitarunt

vehementer Philippum Melanchthonem. Romanenses nescio quid, quasi emendationis & correctionis vitiorum in statu suo meditarentur, conscribere. Quod etsi nequaquam diuulgari placuerat, & in manus tamen multorum peruenit, & sermonibus scriptisque atque adeo picturarum contumelijs est vexatum: Cum & notarentur in illo scripto ea, quæ manifestam haberent turpitudinem (vt non tam, si remouerentur, laus speranda, quam, esse tam longo tempore lata impune atque licenter vsurpata, nefarij sceleris crimen sustinendum videretur) & nugatoria quædam inculcarentur, quale erat de quodam scholastico libello Erasmi Roterodami excutiendo de puerorum manibus. Principum autem quorundam conuentus de Republica agebatur in vrbe Saxonica Brunosuiga, in quo non temere à nonnullis metuebatur, ne quorundam priuatis cupiditatibus & emolumentis prætenderetur publicarum commoditatum & vtilitatum respectus. In Gallia autem animaduersionum sæuitia non desinebat corripere eos, qui vel transuersum, vt dicitur, vnguem à pristinis qualibuscunque obseruationibus discedere, & in doctrinam Ecclesiæ quamuis optimo & pietatis religiosæ cupidiss. animo inquirere auderent. Carolus etiam Imperator & Gallorum

rum

rum Rex Franciſcus pacificatoriam perſonam agente Papa Paulo, plane in gratiam ſecum rediſſe credebantur. Neq; ceſſabat Pontifex Romanus Synodicum congreſſum indicendo vrgere. Iam & belli Turcici ſparſa fama, plurimorum animis timorem iniecerat. In Saxonia autem & cauſæ dabantur indies nouæ pernicioſarum turbarum, Et odia vetera aliqui non patiebantur ſedari, qui ijdem quietis & ocij inimici haud ſcio quo conſilio quaue ſententia atque ſpe, armis decertando quam diſceptando verbis dirimi controuerſias malebant. Inter quæ doctrinæ Eccleſiaſticæ labes quoque inferri cœpit, quorundam vel curioſis vel ambitioſis diſputationibus, qui in illa præceptiones & iuſſa legum proponi atque explicari, non ſolum non neceſſarium, ſed plane ſuperuacaneum atque alienum eſſe contenderent. Suſpicabantur nonnulli, in Philippum Melanchthonem iſta potiſsimum ſtrui & intorqueri. Sed eadem vt veritatem cœleſtis doctrinæ conuellentia, Martinus Luterus & oratione & ſcriptis repræhendendo vehementiſsime oppugnauit, & grauiſsime confutauit, & autores eo adægit, vt incepti valde eos pœniteret, vtq; errorem confitendo, ipſi priorem ſententiam ſuam ſine diſsimulatione improbarent. Quo tempore, vt alijs

omnibus, non tam priuatim aduerſando re-
fragandoue vlli, quam publice vera ac recta
atq; certa aſſerendo, Et facere officium ſu-
um Philippus Melanchthon, neque de curri-
culo ſuo vſpiam deflectere. Anno autem
Ieſu Chriſti M.D.XXXVIII. Quo guberna-
tio Academiæ, ſemeſtri æſtiuo, vt mos con-
ſuetudoq; fert, commiſſa fuit Philippo, qui-
dam libellum edidit Vuittenbergæ epigram
matum. In quibus quod putarentur eſſe qui-
bus fama aliquorum læderetur, iritati præ-
cipui quidam cenſuerunt autorem compræ-
hendendum. Sed is fuga ſalutem quæſiuit.
Tunc igitur rurſum facti inuidia in Philip-
pum detorqueri. Aliqui ab ipſo admonitum,
Aliqui ope neceſſariorum Philippi adiutum
euaſiſſe aiebant. Hæc omnia alijs quibuſ-
dam criminibus cumulabantur, quorum erat
caput, quod non arbitrio alieno certos quoſ-
dam homines odiſſet, & aſpergeret conui-
cijs, vel etiam à ſuis ornari pateretur. Sane
illa, de quibus tumultuatum adeo fuit, epi-
grammata ad nullius manifeſtam contume-
liam, vel certe atrocem iniuriam incorrupte
& ſimpliciter iudicantibus viſa ſunt pertine-
re. Et quæ notabantur ea carebant tam ſce-
lerum quam flagitiorum turpitudine. Autor
tamen elapſus impudentiſsime mentiendo
tam fœda atque impura poſtea ſcripta emi-
ſit,

ſit, vt neque priorum veniam dandam ei, & quicquid accidiſſet, id lenius, quam nefaria ipſius veſania mereretur, omnes boni ſtatuerent. Eodem hoc anno & mea cupiditate impulſus & alijs quoq; de cauſsis, quæ indicandæ modo non ſunt, profectus ego fui Vuittenbergam, vt Philippum Melanchthonem potiſsimum conuenirem. Quo in itinere accidit, vt pedis malum, quod mihi iamdiu non ſolum moleſtum ſed infeſtum quoque fuiſſet, & tunc videretur ſatis bene eſſe ſitum, cum vectatione iritatum, tum errore quodam curæ recrudeſceret, vt metu maiorum cruciatuum, feſtinantius Vuittenberga diſcedere cogerer, quam ſtatueram ac volebam. Sum tamen paucis illis diebus, quibus ibi manſi, Philippi Melanchthonis & ſuauiſsima conſuetudine vſus, & ipſius varijs de rebus accurata oratione cum delectatus tum inſtructus. Reuertens ad meos habui comitem Philippo Melanchthoni cariſſimum Iuuenem Mattheum Friderichum, gente Francum patria Vurcepurgenſem, quem Irenæum nos appellabamus. Atq; is paulo poſt Tubingam ad nos venit, & Lipſiæ deinde nobiſcum familiariter eſt verſatus, cum Iuris publici & Legum cognitioni operam dandam & ciuilem prudentiam perſequendam ſtatuiſſet. Non videor vidiſſe

quenquam pari ætate vel ingenio acriore illuſtrioreq́; præditum, vel ſtudio flagrantiori deditum, vel in quo maior eſſet induſtria cogitandis, elaborandis, agendis ijs rebus, quibus animum intendiſſet. Memoria autem ea erat, quæ admirabili facilitate compræhenderet & ſumma fide retineret quiduis. Cum mentis autem tanta vi coniungebatur voluntas recta, & animus auerſans falſa fucataq́; omnia & vera atq́; ſimplicia adamans. Vt hoc erepto, non patria modo terra, ſed exteræ quoque nationes non leue damnum feciſſe videantur. Mortem autem obijt Anno Chriſti Ieſu M. D. LI. improuiſa atq́; ſubita ruina Spiræ (quo excercendi artificij ſui gratia ſe contulerat, quod ibi tum ſolennis conſeſſus eſſet Imperatorij iudicij) cum clamoribus quibuſdam excitatus trepide ad feneſtram proiectam, quales ſunt veteres in illius vrbis ædificijs, accurriſſet, & proſpiciendo cupidius & inconſideratius, pondere ſuo antiqua tabulata quędam depreſsiſſet. Cum his enim illo præcipitato, ita grauiter afflictum caput fuit, vt ſine facultate loquendi poſt paucos dies vitam amitteret, omnium, quibus notus fuerat, incredibili dolore, deplorantium & eius vicem, & factam talis amici, neceſſarij, ſodalis iacturam. Atq́; ita fere decurrit iſte annus.

Se-

Sequens vero M. D. XXXIV. rursum delibera-tiones perquam solicitas, & valde arduas attulit de Repub. Cumque placuisset, vt ordines coniuncti in confessione ea, quæ supra qualis esset ostendimus, religionis conuenirent Francofurti ad Menum, eodem proficiscentem Principem suum iussus est sequi & Philippus Melanchthon, idque iter ingressus est pridie Calend. Februarij. Quod autem incertum omnino esset, quid de pace impetrari obtinerique posset, & multi timerent conatus violentiæ & iniustæ oppressionis, iussus tum fuit Philippus, de legitima & concessa neque contraria voluntati diuinæ defensione, scriptum componere. Cuius ille in tres partes diuisi, siluulam, vt ipse appellabat, tunc instituit. De compositione solicitum fuit studium Philippi. Animaduertens tamen quorundam non solum callida sed fraudulenta esse consilia, cum illis certare verbis destitit. Atque fuit tum quidem res in summo discrimine. Quo tempore in morbum inopinatum Princeps Hassiæ incidit. Sed post longas difficilesque & odiosas contentiones, inducias & pacem fecerunt. Reuersum domum Philippum curæ laboresque aliæ exceperunt, Quod Illustrissimo Principe Georgio Saxoniæ Duce mortuo, & totius regionis gubernatione ad fratrem ipsius Henrichum deuo-

deuoluto, De constituendis Ecclesijs & Academia ad Martinum Luterum & Philippum referretur, & priorem statum Dux Henrichus mutari quamprimum cuperet. Successio ista inexpectata aliquando & prorsus insperata, à quodam tamen vaticinante ante multos annos prædicta fuit. Qui in Phrysia bellum gerentibus fratribus Georgio & Henricho, Henrichum vniuersæ regionum Misnicarum ditionis futurum Dominum esse affirmarat, non sine indignatione Henrichi, quem iniquo animo illam prædictionem tulisse constat. Grauissimum etiam vulnus inflictum est eo tempore Philippo, cum se absente & in vicinam Marchiam profecto, mortuus esset vna cum coniuge vxoris Philippi sorore, Optimus & Clarissimus vir Sebaldus Munstererus Iurisconsf. malo à pueris Noricis præcipuæ familiæ ipsi commendatis, illato in ædes eius, cum incautius foris illi versantes contagione pestilentiæ infecti domum rediissent. Hunc Sebaldum, cuius antea quoque mentio facta est, habui in pueritia condiscipulum ego Lipsiæ, & postea constantiss. & fideliss. amicum. In quo præter doctrinam probitas & religiosa pietas fuit admirabilis. Et ipsa mors quæ eripuit affines, orbosque liberos horum illi curandos reliquit, & genus mortis miserabile, ingentem dolo-

dolorem attulit Philippo Melanch. Inq; hoc veterum etiam ærumnarum ſuſcitata memoria nouorum cruciatuum quibus laceraretur animus eius, cauſſa fuit. Itaq; tum & triſtitia & ſolicitudine & varijs magniſq; laboribus ſic afflictus eſt, vt de vita quoq; nonnihil eſſet periculi. Conſilia de Academia Lipſica occaſionem obtulerunt Philippo, vt cogitationem ſuſciperet, me illuc, vbi puer diſcipulus fuiſſem opt. literarum atq; artium, ad docendum eas reducendi, cum ex eo tempore quo alter alteri notus eſſe cœpit, expetere conſuetudinis noſtræ vſum nunquam deſtitiſſet. Sed peſtilentia quæ hoc anno Lipſiæ fuit, rem diſtulit. Itaq; anno demum XLI. denuo accerſitus ab Illuſtriſsimo Principe Mauricio, qui patri Henricho ſucceſſerat, Lipſiam me contuli, & ita deinde propter vicinitatem iucundior velutiq; vberior fructus à nobis percipi mutuæ neceſsitudinis. Decretum fuerat vt Hagenoæ ad Rhenum conuenirent Theologi, deq; controuerſis capitibus Eccleſiaſticæ doctrinæ placide & amanter colloquerentur. Eo proficiſcens Philippus quoq; Melanchthon in grauiſsimum morbum incidit, remanſitq; Vinariæ, vbi clementiſsima Principis benignitate & diligentia amicorum, euocato etiam Erphordia Georgio Sturciade medico, quem ille

ille diligebat & magnifaciebat, id in curando studium & ea industria adhibita est, vt vita illius Dei æterni propitio fauore conseruaretur. Accurrit tunc ad illum Martinus Luterus, & decumbenti omne officium præstitit, eumq; iacentem in grauissimis perturbationibus erexit cum consolando tum admonendo, tum etiam interdum leniter obiurgando. Morsus autem erat ille doloris, cuius cruciatus ita eum prostrauerat. Qui in ijs solis, quibus culpam aliquam suam inesse credebat, sustinere tenerrimæ conscientiæ quamuis paruas labeculas non posset, cum esset cæteris casibus animo patientissimo atque fortissimo. De quibus negotijs & rebus narratio copiosa alienior videri posset. In quibus tamen si quod peccatum fuit, peccatum illud vel ignorantis uel melius sperantis Philippi fuisse certum est. Recuperata valetudine in Vangionas ad aliquoties iam dilatum colloquium venit. Hoc anno post natum Christum M. D. XL. incendium ortum Tubingæ fœdam stragem dedit. Ea enim subita vi flammarum inter procellas ventorum plures quam LXXII. domus celeriter conflagrarunt. Ac quamuis vndiq; accurreretur ad opem ferendam, & in restinguendo opera strenua daretur, vix tamen ignis sæuitia potuit opprimi. Neq; potuisset omnino,
nisi

nisi ventus ex improuiso sese in contrariam partem ad ea quæ iam deflagrauerant, conuertisset. Suspiciones erant, non fortuita negligentia illud excitatum fuisse, quod alijs compluribus in locis damna tunc similia data à conductis pecunia, nunciarentur. Sed certo depræhensum est, in quodam stabulo lumine relicto stramenta ignem concepisse, & inde nocte profunda in vicinas hunc ædes satis lente quasi procedentem ita creuisse, vt serum esset auxilium. Hic casus animum Philippi in recordatione vitæ iuuenilis Tubingæ in studijs actæ cum omnium beneuolentia atq; amore, & ipse maximo dolore affecit. Colloquium autem illud tergiuersantibus aduersarijs in annum XLI. est extractum. Affuit ibidem Legatus Romani Pontificis. Hic cum oratione habita ad tempus & rem præsentem accommodata, actiones illas esset exorsus, Philippus respondere ei cupiens, à Granuelano, qui Imperatoris Caroli loco præsidebat, prohibitus fuit hoc facere, metuente ne vehementius aliquid initio ille diceret, quod impedimento esset progressionibus, de quibus bona spes adhuc erat. Cumq; Philippus hoc animaduerso, se moderate responsurum esse dixisset, postulauit Granuelanus ab eo perquam benigne, vt eo tum labore supersederet. Et scio, inquit, te
posse

posse tibi moderari, quando vis. Ita breue & minus elaboratum ab altero quodam responsum datum, in eruditorum quorundam dicta incurrit. Etsi autem aderat Eccius, qui fulcire quasi sedem Pontificiam putabatur, & caussæ tamen bonitas, & rerum de quibus agebatur veritas, & Philippi etiam Melanchthonis doctrina, facile tutata est partem illam, & aduersarij tum non parum perculsi, colloquium institutum non illi quidem recusare, id quod honeste facere non poterant, sed clanculum impedire, & disputationes defugere. Et modo moram quærere congreßibus, modo nouas conditiones ferre: Tandemq; eo deuenire, vt conscripta à se capita postularent publice recitari, & omnes vt ea approbarent illisq; subscriberent autoritate præsidis adduci. Non poterant his assentiri Saxonici. Atq; ab alijs quoq; compluribus simplex & euidens disertaq; præcipuarum controuersiarum explicatio, præferebatur tortuosis & obscura varietate implicatis istorum formulis. Quo offensis nonnullis nouæ artes tentatæ fuerunt, & institutum vt singuli accerserentur & audirentur coram ijs, quibus gubernatio colloquijs illius commissa fuerat. Estq; actum primum cum Henricho Theologo Illustriß. Princip. Friderichi Palatini, sene illo quidem neq; eximiæ do-

ctrinæ

ctrinæ laude celebri, ſed viro opt. & in veritatis exploratæ atque certæ profeſsione defenſioneque acerrimo & conſtantiſsimo. Poſt hunc exiſtimabantur audituri Alexandrum Aleſium Theologum Illuſtriſs. Principis Ioachimi Marchionis. Qui quidem & paratus erat & cupidus conflictus. Sed huic obſtitit iuſſum præſidis, qui & Aleſium ad pugnam inſtructum ſciret, & talem adminiſtrationem rei viciosam eſſe animaduerteret. Nam Saxonici cumque his coniuncti, cernentes quæri ſuorum diſtractionem, & concipi ab aduerſarijs ſpem fore eos ſeparatos timidiores, epiſtolam à Philippo compoſitam illis & in conſilium aduocatis miſerant. Ea teſtati ſe ex animo piam concordiam expetere, & bono ſtudio profiteri id doctrinæ genus in quo verſarentur, (quem iudicarent eſſe conſenſum catholicæ Eccleſiæ Chriſti, eumque illuſtrari & patefieri oportere) ſignificarunt non aliqua ſe cupiditate, non petulantia, non moroſitate, diſsidia alere, qui tanta pericula tot ærumnas, tam dira odia ſuſtinerent: Et orare ſe cum reuerentia, ſcripſere, vt ſe illi interpellari boni conſulerent, ab ijs qui propter communem Eccleſiæ Chriſti neceſsitatem aduenissent. Poſt hæc oſtenderunt, audire ideo differri colloquium, vt noua capita excudantur ipſis deinde proponenda, qui-

O bus

bus cogantur assentiri. Et hac ratione ad concordiam rem adduci posse, fortasse aliquos arbitrari. Quos & falli certum sit, & discrepare hæc à Decreto Haganoensi. Se aduenisse vt doctrinam placide conferrent cum aduersarijs, non vt acciperent leges capitum flexiloquorum & insidiose scriptorum, quibus non tollerentur sed magis inflãmarentur dissidia. Eo accedere & illud, quod iniquum sit, non audita vtraq; parte ire in suffragia. Fortasse argumentis auditis atq; perspectis, ex vtraq; aliquos parte mutaturos sententias, quas adhuc retinerent. Itaq; graue esse præiudicium suffragia præripere. Recusasse se synodum Pontificiam, quod iniquum sit aduersarios & hostes esse iudices. At in synodo minus fuisse periculi futurum, quam si iam aduersarij velint necessitatem imponere assentiendi capitibus suis. Conuentum enim synodi habiturum plures doctos & moderatos, & externarum nationum homines, minusq; indulgentes affectibus animorum suorum, fortasse & hoc tum futurum fuisse, vt & attente audirentur ipsi, & res erudite disputarentur. Atq; perhiberi à quibusdam sapientibus dici, ne esse quidem opus disputatione, quod illæ sint non rerum sed verborum controuersiæ, quas prosit obruere potius quam agitando excitare. Cumq;

res sit

res ſit eadem, horridiora quædam verba leniri poſſe, Quo iudicio vtramq; partem grauiter lędi. Si enim verborum tantum ſint diſſidia, interrogarunt illa in epiſtola Saxonici & ſocij ipſorum, cur ſuæ doctrinæ aſſentientes interficerentur? cur tot mortales, totasq; adeo gentes deletas aliqui vellent? Perinde eſſe hoc, ac ſi Sarmata velit interficere Germanum, propterea quod lingua alia ſit. Nimis ſe graues pœnas dare inſcitiæ, ſi ideo plectantur, quod non ſatis facundi aduerſarijs videantur. Se etiam ſceleratos habendos, ſi Eccleſiæ & Reipublicæ tranquillitatem turbent, non neceſſarijs rixis verborum. Sane ſi quando exarſerunt ciuiles diſſenſiones, in ea quoq; parte, quæ iuſtam cauſam tuetur, minus interdum moderate certari. Ideo non eſſe fortaſſe nullas in vtriuſq; partis diſputationibus rixas verborum. Sed eas facile poſſe tolli. Et vbicunq; res conuenit, non repræhendere ſe verba, quibus & ipſi ſæpe ijſdem ſine cauillatione vtantur, quamuis ſentiant proprietatem ſermonis in doctrina Eccleſiaſtica ſeruandam eſſe. Non igitur litem de genere ſermonis, ſed rerum magnas eſſe controuerſias: De vero Dei cultu & veneratione. De vera Inuocatione. Eas non eſſe eludendas hac ſpecie, quod ſint verborum certamina. Niſi aliqui fortaſſe omnium re-

um religionum dissidia verborum esse certamina putent, à qua philosophia Christianos prorsus abhorrere deceat. Se vnam veram Religionem esse statuere, quæ certo verbo Dei tradita consensus sit Catholicæ Ecclesiæ Christi, in qua regnet Filius Dei, & implorantes se audiat & impertiat salutem atque vitam æternam. Quapropter orare se, ne capitum nouorum præiudicijs onerentur, neue rebus nondum disceptatis suffragia præripiantur, sed vt instituatur secundum decretum Haganoënse collocutio. In ea se operam daturos, vt omnes honesti viri intelligant, quod non abhorreant à moderatis consilijs. Vere enim posse affirmari, sic esse se affectos, vt morte etiam sua piam Ecclesiæ concordiam redimere cupiant. Vtrum vero aduersarij hanc quærant, an potius prauarum superstitionum confirmationem, iudicandum se relinquere bonis & veritatis amantibus. Neque fucosas compositiones restituturas esse tranquillitatem. Quod si de rebus ipsis integre planeque disputari placeat, cur non secum potius agere uelint quam cum alijs? Nam se sperare suas explicationes pijs mentibus satisfacturas esse, & omnino existimare, Inuictissimi Imperatoris Caroli eam esse virtutem, vt veritatem patefieri, & consuli saluti Reipub. velit rationibus opti-

optimis. Ideo orare se, vt petitio illa sua in bonam partem accipiatur, eamq; proficisci non ab impudentia sed pio studio iudicetur. Quod si pergant aduersarij præripere suffragia, quale sit futurum iudicium bonorum vbiq; de conuentu illo, non esse obscurum. Quorum spem & expectationem falli non debere, neque sibi imponi necessitatem iustarum querelarum. Seq; confidere futurum vt autoritate præsidentum interposita, ad veritatem patefaciendam studia conuertantur, & aliquando vno pectore & vna voce omnes Ecclesiastici cœtus Deum celebrent. His literis redditis ab incepto illo audiendi adoriendiq; singulos, autores suasoresq; eius destiterunt, rursumq; policeri facultatem congressuum publicorum, cum prius contendissent vt pauci quidam vtrinq; deligerentur, & rationem quęrerent qua inueniretur aliqua controuersiarum moderatio. A quo consilio Saxonicorum cumq; eis coniunctorum quibusdam non abhorrentibus, vel quia timore quodam afficiebantur, vel quia præsidi obsequendum esse statuebant, Philippus, qui publicæ quietis gratia nihil non quod recta conscientia posset, faciendum tolerandumq; duceret, quid periculi tamen illa in re esset, libere demonstrauit. Seq; existimare ostendit, ideo proponi angustius illud colloqui-

um, vt dubiæ aliquæ & fucosæ confirmationes sententiarum inueniantur. Cumq; iam eum talium actionum magnopere esset pertesum, & ludibrijs aduersariorum prouocaretur, vehementius tum etiam locutus est. Negauitq; se talium actionum participem, multo minus administrum esse velle: Non dicere sententiam, non scribere quicquam in hoc genere, non etiam si quid constitueretur approbare. Non, si exercitus hostium, qui ad portas esset, metu terreretur. Doctrinam necessariam in Ecclesia illustrem & claram esse debere, eius luci vt caligo prestigiarum offundatur, se autorem adiutoremq; nunquam futurum. Ita ad congressum publicæ disputationis res est reducta. Ibiq; tum rursum postulatum, ne dissentientes suas rationes pronunciando explicarent, sed vt traderent perscriptas. Hanc occasionem aliqui abrumpendi colloquij censebant non esse amittendam. Quorum in Philippum absentem (is enim è consilio discesserat hortatus, vt quid optimum esset diligenter considerarent) minus etiam clementem orationem fuisse cognouimus. Sed pluribus visum est, hac etiam in parte præsidibus esse gratificandum. Conuenit igitur vt scripta offerrentur. Idq; cum faciendum esset, mutare rursum autores huius consilij sententiam suam, & moram inij-

inijcere, & tandem ad disputationem verborum relabi. Itaque ea statim has quasi velitationes secuta est. Certatum fuit de naturæ vitio & prauitate & Eccio suo more iactata iampridem enarranti, non sine maledictis contumeliosis in eos, qui ista aliter differerent, cum tamen aliter cum priuatim de quęstione illa locutum esse constaret, Philippus Melanchthon postero die respondit, & suæ partis sententiam veram exposuit plane & diserte, & à conuicijs quidem abstinuit, nonnihil tamen salis in Eccianis ineptijs deridendis aspersit. Post paucas congressiones, rursus dissuadente Philippo, obtinuerunt vt duo ad Præsidem accederent, qui de capite disputatione agitato, formulam congruentem perscriberent. Protulit tum Eccius quandam suam. Sed postea auocatus Granuelanus ab Imperatore Carolo, qui venerat illis diebus Spiram, tota res ita relicta & ad conuentum, qui Ratisbonæ mox ageretur, reiecta est. Hoc quasi præludium magna solicitudine affecit Philippum, neque passum est bene sperare de vllis talibus congressibus. Neque ille aduersariorum doctrinam, non potentum vim metuebat, minimeque omnium causæ diffidebat: Sed astutiæ fraudes & laqueos in concinnandis & colorandis discrepantibus sententijs, & falsitate quasi illumi-

nanda infuſcandaq; veritate pertimeſcebat. In iſtis autem actionibus quantumuis paruæ & leues offenſiones mirifice excruciare animum ipſius ſolebant. Neq; præſagia iſta fuerunt inania. Nam proximus annus non modo fucata & tenebricoſa illa negotia retulit, ſed eorundem priores difficultates auxit, nouis inuolucris & integumentis additis. De quibus aliquid ſuo à nobis loco dicetur. Atque Granuelanus tum ita diſceſsit, vt & bona exiſtimatio eius de Philippo Melanchthoni videretur eſſe, & ipſe præ ſe ferret voluntatem atq; ſtudium, quibuſcunq; modis poſſet perficiendi, vt Germania pacem haberet, policens ſe ad manſuetudinem flectere Imperatorem velle, & hortari ad conſeruandam tranquillitatem, & iudicij publici nimiam ſeueritatem cohercendam, Deniq; pia & ſalutaria ſua conſilia omnia futura eſſe profeſſus eſt. Anno Chriſti M. D. XLI. ægit conuentum Imperator Carolus Ratibonæ ad Danubium, quæ Regenoburga à fluuio vicino appellatur, atq; Ptolemæo eſſe exiſtimatur Artobriga, colonia Tiberij. Ad quem cum actiones de doctrina Eccleſiaſtica ſuperioris temporis eſſent prorogatæ, ita eo etiam iuſſus eſt proficiſci Philippus Melanchthon. Qui illo itinere in finibus territorij Palatinorum, cum vectoris culpa eſſedum quo ipſe

ipſe & alij vehebantur, euerſum fuiſſet, manum dextram ita afflixit, vt nunquam integer vſus illius reſtitutus ſit. Vel laxata, vel certe quaſſatis oſsiculis detorta fuerat commiſſura cum cubito. Itaq; & curationis tum & poſtea debilitatis ea parte incommoda moleſtiaſq; perferre eſt coactus. Protulerunt ibi librum, neſcio quorum opera conflatum, de quo perſuaſum Imperatori fuerat, eo ipſo vtriuſq; partis errores quos diſſidentibus altercationes attuliſſent, poſſe corrigi. Poſtulabatur igitur vt ille probatus reciperetur. Id quod neutra pars facere voluit, cum Saxonici illum quidem non penitus reijcerent, ſed cenſerent emendari oportere, inq; eo operam ſuam policerentur: Aduerſarij autem horum, totum librum repudiarent & damnarent. Vt infelice admodum ſidere natum hunc librum exiſtimari debeat: Qui recens veluti in pueritia ſua omnibus inuiſus & clanculum educatus poſtea adultior cauſſa maximarum calamitatum fuerit, quando Interim dum Synodus cogeretur, eodem ferme, ſed accuratius veſtito, vt ferebatur prolato, quid fieri ſeruariq; placeret, definitum fuit. Atq; erat Ratiſbonenſis expoſitio talis, quæ niſi diſceptando & concertando diffidentiæ alienationeſq; animorum corroboratæ eſſent, ferri admit-

tiq; recte posse plurimis videbatur. Sed acutiores multa notabant, partim occulta falsitate inserta, partim callide & insidiose perscripta. De quibus pacis & tranquillitatis amantissimum Philippum curæ angebant die noctuq;, vt somnia etiam quædam, quorum visis per quietem territus esset, diuulgaret. Sed tunc quidem magis aduersarijs quam Saxonicis reclamantibus de libro multiplicibus & varijs notis interpolato nihil constitutum fuit, & dimissus conuentus sat bonis conditionibus, Imperatore Carolo ad calamitosi exitus bellum Africanum festinante. Multorum etiam summorum virorum nunciata, interq; eos præcipuorum amicorum funera, maximum luctum & grauissimos dolores attulerunt Philippo Melanchthoni inprimis Simonis Grynæi & Eobani Hessi, quorum ille Basileæ vt supra dictum est, hic de quo nostra extat peculiaris narratio, Marpurgi mortem obijt, seuitia pestilentiæ continua annis pene tribus vastante regiones ad Rhenum & Harciniam. Quibus & Argentina cum alios præstantes pietate & doctrina viros tum Bolgangum Capitonem & Iacobum Bedrotum amisit. Fuisse eo tempore cognouimus Philippi Melanchthonis animum iterum inuitatione Gallica tentatum, cumq; eo actum, vt intermissam aliquando profe-

profectionem tunc susciperet atque perficeret, sed negotium istud neque tractando accurate gestum est, & inter initia statim euanuit. In Britania autem Rex diuortijs coniugijsque ludere, & pro arbitrio suo edere decreta, & quoscunque ea improbantes crudeliter tollere è medio, siue Pontificis Romani, seu Saxonicæ Ecclesiæ doctrinam amplecterentur. Id enim modo obtineri omnium assensione studebat, quod ipse in animum induxisset, & sibi passus fuisset arridere. Quæ & ipsa cum eorum respectu, qui atrocibus supplicijs interimebantur, tum priorum actionum memoria, animum Philippi vehementer, & dolore & interdum indignatione commouentia affligebant. Sunt autem deinceps ea negotia secuta, quæ perpaucis animaduertentibus, cum à plerisque parua & futilia ducerentur, à multis nihil prorsus curarentur, caussas vel dederunt vel cumularunt atrocium turbarum & calamitosorum euentuum. De quibus si Philippi Melanchthonis sermones periculum præuidentis, & ea consilia quæ capiebantur quorsum euasura essent metuentis, iam recenserem, vereor ne non deessent, qui fingi ista suspicarentur, id quod impune facere liceret, & esset in procliui rebus gestis & confectis. Ne igitur in his moram faciamus, perstringentur ea & breuiter

indica-

indicabuntur, quibus ipſe partim non repugnans implicatus eſt, partim volens interfuit, partim etiam cum magna vtilitate & fructu præfuit. Hoc autem vere commemorare poſſum, Nihil poſtea accidiſſe, quod ille non timuerit & prædixerit, cum quædam ſuſcipi & tali ratione adminiſtrari minime probaret. Fuerat Rei Nauburgenſis in Duringia & cura Eccleſiaſticæ eo loci gubernationis commiſſa Illuſtriſsimæ familiæ Palatinorum Principi Erneſto Philippi F. Is mortuus eſt hoc anno, in quem narratio noſtra iam excurrit, Ieſu Chriſti M. D. XLII. Et ſuffragijs collegij illius ſurrogatus ipſi, Iulius gente Pflugius, quæ eſt Miſnicæ nobilitatis primaria. Hoc eſſe factum non conſulto neque aſſentiente ſe, Iohannes Fridericus Princeps Elector grauiſsime queri, neq; actionem eam ratam eſſe pati. Cauſas etiam exponere quaſdam, cur antiſtitem Nauburgi præſidere Iulium, ſibi tolerabile non videretur. Atq; mirabantur nonnulli, Iulium ingenio excellente doctrinaq; literarum inſtructum & percultum opt. diſciplinarum artiumq; ſtudijs, ijs etiam ab adoleſcentia rebus gerendis exercitatum, vt non vulgarem prudentiam adeptus eſſe crederetur: Hunc igitur talem virum & tam dubijs rebus difficilibuſq; & turbulentis negotijs cupijſſe

cupiisse implicari, ne temporibus quidem consideratis, quibus parendum esse sapientes præcipere & necessitatis vim tribuere non ignoraret, erant quibus mirum videbatur, quiq; non possent quid rei esset, decernere. Sed ipse & scripto quodam edito consilij sui rationes reddi studuit, & alij, vt fit, tunc alia cum suspicari, tum affirmare, pro eo atq; factum istud probabant aut improbabant; Et de Iulio bene aut male existimabant. Atq; tunc Iulius solij Nauburgensis possessionem adipisci non potuit, cum ius suum nihilominus proprietatemq; esse doceret conaretur & dignitatem nominis retineret. Postea tamen & illo, rerum statu in his regionibus alio, post infelicis belli exitum, est potitus. Postquam autem Princeps Elector decreuit se non esse passurum illo loco præsidere Iulium, & rei Nauburgensi iussit alterum præfici, voluit Philippum Melanchthonem adesse eo tempore, quo in sedem Nauburgensem ab Electore Principe designatus solenni collocatione imponeretur. Intercedebat Philippo cum Iulio singularis vsus, & literæ vtriusque scriptaq; edita Philippi, quanti vterq; alterum faceret, testabantur, & constabat summa benignitate à Iulio Philippum comprehendi. Neq; contra dignitatem & amplitudinem Iulij quicquam

quam à Philippo eſt factum, Qui ideo ſine recuſatione ſuſcepit iter illud, vt Eccleſiaſticæ ac Scholaſticæ adminiſtrationis diligentius conſtituendæ vel autor vel adiutor eſſet. Neque enim de cæteris quæ ad gubernationem terrarum aut bellorum motus, aut ordinandi ſtatum Reipublicæ ſpectarent, ad hunc magnopere iam ſolebat referri. Itaqꝫ eo erat non quidem ſolicitudo de euentis illius leuior, ſed dolor, ſi quid forte accidiſſet grauius, minus acerbus, Quod ſe culpa omni carere, & iſtiuſmodi neque conſiliorum neqꝫ actionum ſocium eſſe ſciret. Etſi interdum mandabantur ei operæ quædam ſcriptionum, vt eo bello quod hoc anno inter apparatus armorum, quæ contra Turcicam in Pannonia vim expedirentur, aduerſus Henrichum Brunoſuicenſem Ducem ſuſceptum geſtumqꝫ eſt. Quam ſic dedit, vt & vera inprimis & ad ſpem tranquillitatis ac quietis accommodata perſcriberentur. Sed horum narratio à propoſito noſtro aliena eſt. Vt autem explorata turpitudo & manifeſtum dedecus neque adiumentis vllis quaſi fulciendum, neqꝫ ope conſilioqꝫ tuendum eſt, ſic quæ prudentes eſſe interdum eiuſmodi, vt omnium repræhenſionem non poſsint effugere, & aliqua ex parte labaſcere vident, ea non dubitant ſtudio induſtriaqꝫ ſua ſuſtentare,

tare, ne grauiores ruinæ atq; labes fiant. Non illi quidem committentes quod malum ſit & inhoneſtum ſpe euentus laudabilis ac boni, ſed hac ipſa moderatione & effugientes vitium & in præſentia rebus afflictis conſulentes. Nam qui rebus dubijs & perturbatis nimis fortes ſunt, ij interdum laborantibus ea remedia adhibent, in quibus medicina plus nocet quam prodeſt, curantes, contra prouerbium, malum malo. Hæc negotia exceperunt alia quibus Philippus Melanchthon & exercitus & defatigatus fuit. Nam quæ ſolicitudo & anxietas de Repub. animum ipſius tunc excruciarit Imperatore Carolo ad bellum in Germaniæ regione Cliuenſi excitatum aduentante, de eo nunc nihil dicam, & ad communes curas in talibus propter amorem erga patriam ſane mollis & teneri, & in conſideratione diligente futurorumq; prouidentia fluctuantis animi ipſius referendo apponam. Proprie autem oblata ei & ab ipſo ſuſcepta vt antea, deinceps perſequar. Gubernabat ea tempeſtate rem Colonienſem & commiſſam habebat Eccleſiæ illius cuſtodiam Archiepiſcopus Hermannus Septemuir creandis Imperatoribus Romanis, annis grauis, amans veritatis, & cupidus rem Eccleſiaſticam in meliorem formam redigendi, quam non modo ipſe intelli-

telligeret ita esse deprauatam atque corruptam, vt sine emendatione diutius stare non posset, sed videret eos quoque, qui neque Dei metu neque hominum respectu magnopere tangerentur, non audere tamen negare, plurimis & maximis vicijs laborare cum deformitate fœda & minime occulta. Atque erat ille hoc iampridem facere conatus, & aliquid in eo genere inchoarat, sed præclarum & salutare opus absolutum non fuit. Habebat initiò & suasorem & adiutorem præcipuum ex collegiò sacerdotum vnum Gropperum nomine, à quo postea non modo perfide desertus, sed hostiliter etiam oppugnatus est. Hic optimus & Religiosissimus Princeps ab Illustrissimò Principe Iohanne Friderichò Saxonum Duce impetrauerat, vt Philippum Melanchthonem ad se proficisci pateretur. Nam præclariss. & maxime vtili illius opera se vsurum in ijs quæ parabat, arbitrabatur. Quæ eum opinio vt non fefellit, sic concepta spes aliquantulum frustrata est. Quod non accidit vel negligentia ipsius vel Philippi Melanchthonis culpa, sed importunitate & odio quorundam oppugnantum noui operis veluti structuram. A quibus diuina & humana commota fuerunt, & effectum vt non modo Pontifex Romanus sua sponte procliuis ad irruendum in Coloniensem sanctissimum

tiſsimum Epiſcopum, incitatus vibraret quaſi fulmen execrationis vſitatæ, ſed Imperator quoq; Carolus vt diu multumq; vrgendo impulſus, contra Principem, in quem more maiorum & Iure publico, ſine ſolennis iudicij legitima cognitione vindicari nullo pacto liceret, iracundiæ & ſeuitiæ ſententiam tandem pronunciaret. Verum hæc aliquanto poſt acta, neq; mea narratione exponenda ſunt. Sed Philippus Melanchthon anno Chriſti M. D. XLIII. deducente pietate & virtute atq; eruditione doctrinæ præſtante viro Petro Medmano mandato Archiepiſcopi Menſe Aprili iter ingreſſus, ad Principem venit Bonnam, vbi ille tum commorans iſtã rem agebat, & rediјt ad ſuos menſe Auguſto maximæq; lætitiæ aduentus ipſius fuit vniuerſis, ſed ſcholaſticis potiſsimum, qui obuiam illi proceſſere ſecuti præceptores plęroſq; & Magiſtros ſuos. Quid autem & conſuluerit & ægerit apud Principem Philippus Melanchthon de eo & ipſius & aliorum ſcripta extant, quæ eius teſtantur diligentiam & ſolertiam & fidem, in cunctis quibus tractandis adhibitus fuit. Vt minus clementiuſq; tunc repugnatum fuiſſe, iam nonnullos optare, exiſtimari poſſe videatur. Ab Archiepiſcopo accerſitus fuerat Argentorato Bucerus, cuius nomen erat inuiſum

inprimis, cum neq; in illius vita vllæ turpitudinis maculæ hærerent, neq; in doctrina errorum vitia depræhenderentur, & ipse neq; pericula neq; molestiam laboremq; ferre, qui pro tranquillitate Deo æterno grata, & hominum societati profuturæ susciperetur, recusaret. Annus proximus fœcundus fuit caussis malorum & magnum mœrorem attulit Philippo Melanchthoni nunciata mors patriæ ipsius Illustriss. & fortiss. Principis Ludouici Palatini. Quo viuente, nemo admodum timuit, ne erumperent in publicam cladem & perniciem bellorum, multorum animis odia simultatesq; inclusæ, quæ veluti antecedentia tempestates sæuas & horribiles murmura iamdudum exaudiebantur. Non diu admodum ante huius Principis mortem mihi scribens Philippus Melanchthon se per quietem visum esse significabat videre, ab illo se accersi, idq; in eam partem interpretabatur, quod tum & curis conficeretur, neq; firma valetudine vteretur, se ab illo Principe mortuo ex hac vita euocari. Verum præsagium hoc obitus Ludouici fuit, qui est altero anno subsecutus. Philippus autem vixit non sibi sed alijs benignitate Dei diutius. Alterum grauissimum vulnus animo Philippi inflixit acerbissimus casus Hieronymi Pamgertneri Norimbergensis, viri sapientia, virtute,

virtute, doctrina literarum, eruditione, humanitate excellentis, & maximi religionis puræ & pietatis amatoris. Quem & adolescens ipse adolescentem cognouerat, cumq; eo familiarissime in communibus studijs Vuittenbergæ vixerat, & progressum ad amplissimos honores in patria ipsius colere perseuerarat, cum quidem ab ipso cum reuerentia Præceptori debita diligeretur. Optimum hunc & integerrimum atq; summum virum in itinere reuertentem domum à conuentu Spirensi, quo missus à sua ciuitate fuerat, quidam tunc, qui se hostes reliquijs fœderis Sueuici profitebantur, compræhensum, inq; diuersis latebris, vt necesse fuit, abditum & diu vexatum tandem pecunia accepta dimiserunt. Atq; existimabatur alteri istas fuisse insidias positas, sed rebus instructis ac paratis, cum Pamgertnerus in illas incidisset, prçda oblata arripienda fuit. Declarauit Philippus Melanchthon dolorem quem ex amici fortuna aduersa capiebat, non modo sermonibus & literis suis, sed studio quoq; & opera, cum perficiendo vt familia Pamgertneri consolationibus eorum subleuaretur, quorum autoritate eam moueri, & vnde bonam spem ostendi sciebat, tum quærendo occasiones etiam quasdam liberandi captiuum & ijs à quibus detinebatur placandis, Princi-

pum quorundam fauore clementiaq; & cura adhibita, & notorum ex equeſtri ordine hominum adiuncto ſtudio. Sed liberatio illa mirabiliter impedita & res dilata fuit, Nonnullaq; capto laudabilia atq; glorioſa ipſi nocuerunt, de quibus narratio verboſa neq; huic argumento congruit, neq; à me eſt perſequenda. Cum diuturno tamen dolore & ingente triſticia ſuorum grauiſs. afflictus non ſine vitæ propter morbos periculo, patriæ reſtitutus eſt & rediјt domum Pamgertnerus, læticia omnibus bonis exultantibus, & ad conſpectum reuertentis effuſa ciuitate vniuerſa. Furor quidem iſte Martius & vis graſſatorum, quin crimen ſubeat ſceleris & impietatis, vereor vt defendi nequeat, ſed & vſurpatur tamen ille more, & in hoc mundo ſuum ſcilicet malum cuiq; æquo animo eſt ferendum. Philippus autem aliјs etiam tunc aduerſis, & malis familiaribus atrociter vexatus eſt. Quorum commemorationi etſi multa obſtabant animo meo, prorſus tamen de his reticendum eſſe non duxi. Filiam maximam natu Annam amantiſsimam ſui in-
19 credibili caritate diligebat. Erant autem vehementes admodum incitationes huius in illo viro affectionis, adeo vt aliquibus hæ immoderatæ & cum indulgentia nimia coniunctæ viderentur. Sed in filia omnino na-

tura

tura optima & præclarum ingenium, pietatisq; & omnis honestatis decus, non immerito illam patri magnopere commendabant, matris præsertim partu difficili in lucem editam, & in quam amoris paterni vis se primum quasi effuderat, accedente etiam fortasse aliqua occultiore naturæ conciliatione. Erat puer gentis Marchicæ, qui tum certis de causis clanculum Vittenbergæ in studijs literarum educabatur, inq; ædibus Philippi Melanchthonis degebat, patria Brandepurgensis, Georgius nomine. Hic discendi ardore flagrabat, & in eo impetus quidam diuinus manifesto apparebat, efferens se ad sapientiæ virtutisq; præstantiam, qualis in omnibus qui vlla in parte & quocunq; genere virtutis singularem laudem & egregiam famam consecuti sunt, fuisse animaduertitur & esse consueuit. Hinc enim existit immensa cupiditas impellens atq; instigans animum ad ea suscipienda & agenda, quibus, quæ aliquis appetiuit, ea se esse adepturum sperat. Inter quos conatus neque labor fugitur, neque cura alia admittitur, neq; cogitationi actioniue alteri locus relinquitur. Inq; hoc modo opera datur, vt in quod incumbendum sibi aliquis duxit, in eo laude excellentes ipse non modo assequatur verum etiam antecedat. Itaq; dies noctesq; summa conten-

tentione enititur, vt ad partam studio diligentiæ suæ facultatem, maiorem aliquam copiam addere & acquisita bona augere possit. Vidi ego hunc Georgium, qui postea Sabini nomine celebris fuit, valde tenera adhuc ætate, lacrimas profundentem ad lectionem boni & elegantis carminis. Audiui tristes querelas eius, deplorantis suam infelicitatem in scribendo, cum non solum per ætatem nihil quod perfectum esset ipse elaborare, sed ne intelligere quidem rationem perficiendi elaborandiq; adhuc valeret. Huic sane iuueni puellam filiam suam desponderat Philippus, duxitq; eam ille anno Chr. M.D.XXXVI. Cumq; non modo scientia literarum bonarumq; artium excellere, sed dignitate quoq; præstare cuperet, & difficultatis & molestiæ in isto cursu nonnihil ei fuit exhibitum. Atq; de cæteris prætermitti recte potest narratio. Hoc autem anno, in quo expositio nostra occupatur, ostensa spe melioris & splendidioris conditionis in Prussia, haud scio quo pacto inter socerum ac generum non quidem odium aut simultas, sed alienatio tamen quædam & prope dissidium ortum fuit. Narrationem autem talium ideo nequaquam omittendam duco, non modo ne quid prætereatur quod expositionis fides requirere videatur, sed vt huiusmodi quasi vulneribus inspe-

ctis,

ctis, quam misera interdum vita sit magnorum virorum intelligatur, cum ad onera Reipublicæ pondus etiam domestici doloris adijcitur. Fons autem erat omnium, quod Sabinus socero nimia cupiditate illustris fortunæ videbatur ardere. Ille autem non tantum adiuuari & quasi promoueri se ab ipso, quantum optabat & posse arbitrabatur, ægre ferebat. Scholasticæ vitæ genus amabat Philippus, & illa humilitate delectabatur. At Sabinus eminere & conspici volebat amplitudine etiam honorum, & opulentia. Itaque magna ille spectare, neq; nominis celebritate, quam rectis studijs sibi comparauerat esse contentus, Hoc agere vt vulgi oculi in se conuerterentur, & ipse in Rcpub. quoq; luce versaretur. Ex eo fiebat vt voluntates horum aliquantulum disiungerentur. Quod vbi accidit, quamuis non inimicitiæ etiam suscipiantur, amicitiam tamen debilitari varijs suspicionum offensionumq; caussis necesse est. Etsi autem Philippo Melanchthoni nemo inueniebatur ad eleuanda ferendaq; ea, quibus interdum grauissime lædebatur, fortior atq; patientior, tantum aberat vt ab ipso vllius veluti secessionis occasio daretur, tamen in hac quasi velitatione multa vehementer pupugerunt animum ipsius, præsertim cum nonnihil tristitiæ vel etiam acerbi-

tatis ad filiam pertineret, quam, vt diximus, maximo amore complectebatur, Quamq; tam procul deinceps absuturam, & cum marito iritato discessuram esse, valde dolenter ferebat. Aliqui etiam huic aut illi assentando pene effecerant, vt distractio ad iurgia ac contumelias euaderet. Sed ista tamen veluti tempestas sic abijt, vt moderatione tolerantiaq; & obsequio Philippi facile leniretur Sabinus, & coniunctio beneuolentiæ mutuæ inter ipsos conseruaretur, & in coniugij vsu nihil insuaue sequeretur, præsertim cum & rei atq; dignitatis accessione augeretur Sabinus. Apud quem Philippi filia postea, nulla re dirumpente iucundæ consuetudinis amorisq; mutui vincula, annis quatuor in Prussia vixit. Decessit enim anno Ch. M.D.XLVII. apud montem Regium Prussiæ IIII. Cal. Martij, qua nocte per quietem patri species mortuæ filiæ oblata est, eoq; somnio significatum esse casum istum & ipse existimauit, & euentus facit, vt credibile sit, Eiusque mortem nunciatam magis molliter tulit pater amantiss. illius, quam plærią; esse laturum crediderant, vel ratione quasi in girum exultantes animi motus reducente, vel diuturnitate temporis ad toleranda omnia factus robustior. Priuata hæc incommoda solicitudine Reipub. cumulabantur. Nam & bellum

bellum periculoſum inter Imperator. Caro-
lum, Regemq; Galliæ Franciſcum vtriuſq;
ſumma contentione impendebat ac moue-
batur, & actiones de Brunſuicenſibus nego-
tijs inſtituebantur eiuſmodi, vt his ſemina-
certaminum tumultuumq; nouorum iaci vi-
derentur. Verum & res tandem, Carolo
in Gallicum agrum progreſſo longius, com-
poſita eſt, & pax inter Reges facta, & con-
tentio illa Principum intra verborum male-
dicta & criminationes tunc quidem conſti-
tit. Sed Philippus Melanchthon alijs quaſi
in portu, id eſt apud ſuos, procellis iactatus
ita fuit vt pene euerteretur, vel oppreſſus vel
pulſus iniquitate & odio nonnullorum, qui
contra ipſum Martini Luteri animum incita-
uerant atrocitate accuſationum, quarum ca- 20
put erat moderatio & lenitas, quibus ab illo
aduerſarios ſubleuari dicebatur. Atq; alijs
temporibus concedendo & molliendo quæ-
dam, cauſſæ eum nocuiſſe prædicabatur,
Tunc autem renouabantur, cum quadam
non modo vehementia ſed plane ſeuitia, di-
ſputationes de ſacratiſsima in Eccleſia Chri-
ſti actione cœnæ myſticæ, quæ eſt communi-
catio corporis & ſanguinis Domini noſtri
Ieſu Chriſti. De ea quorundam qui Marti-
no Lutero ita ſe dabant, vt doctrinam illius
vniuerſam non modo cupide amplecteren-

tur, sed eam etiam exaggerare non necessaria interdum amplificatione studerent, horum igitur nonnulla insulsa & propemodum profana tam dicta quam scripta, illi nonnullisq; alijs pijs & attente rem considerantibus non probabantur. Sed hæc quasi nubeculâ celeriter eo quidem tempore depulsa, turbæq; istæ facile sedatæ fuerunt, & temere incitatam iracundiam quibusdam reprimentibus, & Philippo Melanchthone solitam moderationem patientiamq; constantissime vsurpante. Grauiter etiam perculsus tunc ille est nunciata morte Valerij Cordi, qui patrem habuerat Euricium, virum ingenio doctrinaque excellentem. Qui me cum Erphordiam studiorum causa venissem humanissime complexus notumq; habuit admodum familiariter, suorumq; Epigrammatum luculentis versibus studiose ornauit. Eumq; ego vicissim obseruans colui, & quibus potui officijs illa ætate conditioneq; mea adiuui. Neque erat minus in filio præclara natura, & tempora magis opportuna ad illam percolendam optimarum literarum artiumq; copia, & occasiones habuerat patre meliores. Hic iam omnibus ad spem expectationemq; de eo admirabilem erectis, cum spectatæ eruditionis atque scientiæ opera edidisset, in Italiam augendæ liberalis & vtilis cognitionis

nis gratia profectus, Romæ febre laborans moritur. Morbus autem contractus putabatur, nimia defatigatione in locis calidioribus, quod ipse qui in artis medicinæ studium incubuisset, non prata modo ac campos, sed montes vallesq; vbiq; perreptare herbas, radices stirpesq; explorans non cessaret. Aegrotauit eodem tempore ibidem Cornelius Sittardus Coloniensis, qui tum quidem periculum euasit, sed postea Norimbergæ cum maxima laude & plurimorum salute artem Medicinæ factitans tabifico morbo consumtus interijt anno Christi M. D. L. Valerium autem vt notum carumq; luxit Philippus, sed magis deplorauit mortem ipsius propter erepta Reipublicæ commoda & interceptos fructus, qui potuisse ab illo, si contigisset vita diuturnior, percipi viderentur. Sequens annus Christi M. D. XLV. vidit crudelissima supplicia & seuitiam immanem in Galliæ regno, non tantum singulos aliquos corripientem, sed in oppida populosq; totos grassantem, iugulando omnis ætatis, sexus, conditionis mortales & inflammando oppida atque vicos regionesque vastando, quod aliqui in studio veritatis & errorum manifestorum declinatione, tanquam hostes nominis Christiani & desertores catholicæ Ecclesiæ accusarentur & condemnarentur. Vidit

& con-

& conuentum indictum in Vangionibus, Qui fuit vltimus (nam euasit hic in annum proximum deductus Ratibonam) in quo verbis & colloquijs de controuersis doctrinæ capitibus disceptari placuit. Nam siue insidiose & callide, seu fatali quadam progressione, ita res actæ, eaq; tum cogitata, deliberata susceptaq; fuerunt, vnde tandem varij multiplicesq; conatus belli Germanici eo euaserunt, quo iamdudum cupiditates plurimorum impulerant. Affuit ibi Cardinalis Farnesius. Principes Germaniæ non affuerunt. Itaq; cum colloquij de religionis rebus mentione, conuentus alter rursum indictus, qui ageretur ad Danubium Ratibonæ. Interea ad recuperandum principatum suum exul Brunsuicensis tentare moliriq; quicquid poterat & collecto tandem exercitu in suo quondam territorio tunc victus captusq; fuit, ductante copias fœderis aduersarij Philippo Landgrafio Hessorum. Hoc anno mortuus est optimus & integerrimus sapientiaq; & virtute inprimis pietate eximia præditus Georgius Heltus patria Vorhemensis, quod est oppidum ditionis Pabepergicæ, meus præceptor sic de me meritus vt non minus gratiæ ei quam parentibus debeatur. Qui neq; me aliter quam filij loco toto quinquennio, quo discipulus ipsius fui habuit,

habuit, & retinens illam caritatis affectio-
nem dilexit omni tempore vitæ suæ. Vte-
batur hoc Reuerendissimus & genere, san-
ctitate omniq; ad Deum & homines laude
Illustrissimus Princeps Georgius Anhaldi-
nus, quæ antiquissima & præclarissima
Germanicæ nobilitatis familia Ascania est:
Eiusq; autoritate atq; fide non facile quic-
quam aut prius aut potius ducebat. Fue-
rat autem cum Fratre Illustrissimo Principe
Ioachimo in disciplinam ei adolescens tra-
ditus. Quo nomine & erga me illorum
Principum clementissimum fauorem exper-
tus sum, qui me etiam condiscipuli appella-
tione dignarent. Sed tantum tribuebat Hel-
tus Philippo Melanchthoni à quo & ipse sin-
gularem in modum diligebatur & magnifie-
bat, vt sæpe impetraret copiam aliquanti-
sper Vuittenbergæ degendi. Vbi illum cer-
neres cum libellis & chartis ad loca doctrinæ
publicæ itare, non minus assidue & relictis
omnibus quam infimæ sortis alterum quen-
quam. Tantus durabat in sene etiam ardor
discendi. Nonnunquam de grauibus & dif-
ficilibus rebus quærendi consilijq; petendi
ille caussa à Principe eo mittebatur, In quo
valde liberaliter potestate facta vti solebat.
Atq; is tum Dessauiæ mortuus & Illustriss.
Principibus & Philippo Melanchthoni in-
gens

gens desiderium sui reliquit. Luxeruntq; eum illi vt parentem, hic non secus atq; fratrem, & monumentorum operibus ac scriptis studuerunt celebrari. Cunctas ille facultates suas libris coëmendis impenderat, habuitq; Bibliothecam omnis generis librorum refertam. Cuius æstimatæ precium munifice Principes persoluerunt secundum voluntatem & sententiam testamenti ipsius. Non possum silentio hoc loco præterire quod memorabile videtur. Cum Heltus à primæ pueritiæ annis castissime celebs vixisset, considerans tamen in quam ætatem incidisset, & cuiusmodi vita moresq; essent sæculi huius, certæ pecuniæ summæ fructum annuum honestæ & pauperi alicui virgini dotis nomine, quo facilius in matrimonium collocari posset, de suis bonis destinauit. Quod matrimonia conciliari ad conscientiæ puræ conseruationem, & turpitudinis multorumq; malorum fugam plurimum prodesse iudicaret. Mei quoq; ego mœroris & luctus domestici socium eo anno Philippum Melanch. habui, cum in patria amisissem cariss. fratrem de tribus vna mecum adhuc reliquum Hieronymum. Quem Philippus quod cognouisset esse ingenio bono & acri, & morum grauitate, & probitate vitæ, multisq; præcipuis laudibus eminere, non mea tantum

tum caussa, sed ipsius etiam admiratione adductus, carum habuerat, & mortuum veræ beneuolentiæ lacrimis deplorabat; cum meos quidem gemitus consolatione amantissima literarum suarum sedare conaretur. Id quod & ante asperis temporibus nostris ille studiosiss. fecerat, quæ curæ ei fuere maiori, quam si propria essent atq; sua. Miserat ad eum non diu ante quam moreretur epistolam accurate scriptam, de filia, cui ille, quod minus considerate & ignorante se consilium de coniugio cœpisset, valde irascebatur. Quæ leuitas quantopere parentes honestos & sequentes laudem integritatis offendere soleret, intelligebat quidem Philippus, sed malum istud sanari ignoscendo ducebat esse melius. Quæ & ipsa epistola, vna cum alijs ipsius, si videbitur & res tempusq; feret, aliquando edetur. Et ista, nostrarum enim rerum esset expositio, inculcanda non sunt, cum quidem varietatem habuerit tantam vita fratris mei, & ea in vtramq; partem illi vsu venerint, vt narrare indignum non esse videatur. Qui & diuinitus ex periculis maximis ereptus, neq; secundis rebus insolens, neq; aduersis mollis fuit. Veritatis amans, integritatis & fidei spectatæ. De quo prostrato etiam melior existimatio bonorum fuit, quam de ijs quorum odio & inuidia con cide-

ciderat. Verum de his ſatis. Rediens igitur ad propoſitum oratio ea quæ reſtant perſequatur, Et iſti quaſi Emblemati ignoſcatur à legentibus, mentioniq; tali impetret veniam fraterni amoris affectio, & deſiderium amiſsi huius, & conſanguineæ neceſsitudinis recordatio. Hoc anno commiſſa adminiſtratione rei Merſepurgenſis Illuſtriſs. Principi Auguſto Henrichi F. Duci Saxonum, adiungi ad gubernationem ipſius placuit Illuſtriſsimum Principem Georgium Anhaldinum, cui reſpectus & cura Eccleſiæ regendæ imponeretur. eoq; ille munere eſt functus diligentia & fide maxima, ad id vſq; tempus, quo adminiſtrationis iſtius onus Princ. Auguſtus depoſuit. Cum enim inde functionem muneris ſui pendere vniuerſam non ignoraret, hanc prouinciam non magis habente Principe Auguſto, ſuam quoq; curationem ſibi adimi & ſimul extingui intelligebat. Paulo poſt, quorumcunq; ſane opera atq; ſtudio, nam mihi iſta ſcrutari non eſt viſum, effectum fuit vt collegium Merſpurgenſe omiſſa antiſtitis more maiorum ex ſuo corpore electione, poſtulandum ab externo ſtatuerent vt antiſtes Eccleſiæ illius eſſe vellet, cum qua iam gubernandi regionem illam principatus rurſum cohærebat. Is fuit ex eorum genere qui antiſtitum aliorum ſuffraganei

ganei

ganei vocantur, vicarij quidam certis operationibus sacrorum exequendis. Quos & ipsos, quod antistitum nomine censeri oportere existimaretur, certarum vrbium titulis ornari, earumque ritu solenni antistites renunciari, tum est cœptum, cum Christianæ religionis veritas superstitionum varia specie commutata fuit, siue errore seu dolo. Atque ille qui tum Merspurgum accitus ad hoc fastigium dignitatis & opum peruenit, Sidonius appellabatur, natus in terra Feringensi humili loco, & educatus in studijs Tubingę, ibique & Magistri liberalium artium honorem consecutus, cum vixisset aliquantisper in contubernio fundato ad alendos pauperes scholasticos, quibus certo numero & de domicilio & victu & doctrina prospectum est, Inde ad ludos literarum aperiendos discessit, venitque Moguntiacum ad Rhenum. Ex magistro ludi deinde, quod doctior quam alij & facundus esset inprimis, factus sacerdos est concionumque in templis habendarum munus ei datum. Et his gradibus ascendens ex illo quo diximus Vicariorum genere, ad principatum Merspurgensem processit. Postulationi isti Illustris. Princeps Georgius, cuius in eo collegio spacij temporis longi prærogatiua esset, in quod ipse ante cæteros omnes cooptatus fuerat, assentiri magnis &

grauibus de caufsis noluit. Non quod ipſe ſibi aliquid commodi quæreret, ſed ne temere committeretur ſumma rerum ignoto, & de cuius actionibus atq; ſcriptis editis ſuſpicio eſſet, doctrinam Eccleſiaſticam perpurgatam & probatam ſibi, illum non amplecti. Nam quod ad terræ illius dominatum attineret, teſtabatur Imperatoris Maieſtati ſe ſubiectiſsima voluntate parere, neq; recuſare, ne, quem huic præeſſe Imperator voluiſſet, poteſtas iſta contingeret. In qua ſententia optimus Princeps conſtantiſsime perſeuerauit. Sed neq; de his rebus quæ opinio quiq; ſermones hominum fuerint, neq; omnino temporum illorum quaſi curſum enarrare, & eo, vnde digreſſa eſt expoſitio, reuocare illam, libet. Princeps Georgius & ſapientia & animi magnitudine excellebat, ſed religioſæ pietatis & veritatis cœleſtis amor atq; ſtudium erat in eo eximium & admirabile. Cum igitur ab ipſo peteretur hoc adiumentum, & vt in Eccleſia Merſpurgenſi antiſtitis loco præſideret, non prius potuit obtineri aſſenſio, quam conſultis ijs, qui in Saxonicis regionibus præſtare cognitione & ſcientia veritatis cœleſtis, & viri optimi integerrimiq; videbantur. In quibus primas facile tenebant Martinus Luterus & Philippus Melanchthon. Quorum non modo cohortatione mo

ne motus, sed sententia atq; iudicio impulsus, ferri sibi illam curationem & honorem mandari passus est, vt rem Ecclesiasticam Merspurgi gerendam susciperet, minime tunc quidem constitutam atq; ordinatam, ac potius admodum confusam & distortam. Quam illius vigilans pietas & religiosa industria, in eam formam redegit & tali ratione composuit, quæ firmissimo fundamento nitens, non modo dum ipse præfuit stetit, sed neq; postea labefactata est, vel non audentibus vllis conuellere pulcerrimi quasi ædificij structuram, vel non reperientibus quid melius rectiusue elaboraretur. Norat Princeps Georgius non solum sacrarum literarum exquisitam doctrinam, sed consuetudinem etiam & ritus Ecclesiæ, tam definitos & expressos in illis, quam secundum has consensione fideli introductos. Nam à prima adolescentia in his studijs versatus fuerat. Eratq; ei exploratum quatenus à sincera & pura sacrarum literarum intelligentia, doctrina Ecclesiastica alicubi recessisset, & quibus in partibus antiquitatis religiosa obseruatio deprauata, mosq; maiorum corruptus esset. At ille in omnibus bonam esse conscientiam & se culpa vacare cupiebat, inq; eo maxime solicita erat circumspectio ipsius & diligens consideratio. Itaq; non, nisi suffragijs in vi-

cinia Ecclesijs præpositorum designatio illa approbaretur, & solenni conuentu iudicium hoc fieret, & sententia ipsorum cum religiosis ad æternum Deum precibus publice cognosceretur, vel nominis honorem admittere, vel vsurpare dignitatem, vel omnino quicquam rei gerendæ capessere voluit. Fuerunt ea tum acta, quæ illa quidem, tunc ab ijs, qui Romanæ horum temporum Ecclesiæ præscriptionem vt mendosam neq; amplius ad veritatis normam quadrantem, sequi se, scientes & intelligentes vitia, sine impietatis scelere posse non arbitrantur, mutata in vera & recta (vt ipsi affirmant atq; demonstrant) non esse legitima perhibentur ab omnia mordicus tenentibus, quibus Romani Pontificis nomen & autoritas prætenditur. Sed omnes profecto qui adessent aut spectarent non aut profani aut dementes, cum reipsa actiones illas religiosissimas tum specie esse præclarissimas, si quod sentirent vellent dicere, fateri cogerentur. Atq; putaui inserendum hoc loco scriptum à Philippo Melanchthone de his compositum omnium in Ecclesijs vicinis præsidentium, qui accersiti fuerant, nomine, cui & illi, vt fieri solet atq; debet subscripsere. Gratias agimus Deo æterno patri Domini nostri Iesu Christi, quod immensa bonitate & instituit inde vsq; à condi-

tione

tione & restitutione generis humani, & seruat omnibus sæculis vsq; ad resurrectionem mortuorum, ministerium Euangelij, & excitat subinde idoneos Doctores, ac mandata dedit Ecclesiæ suæ, vt vocet idoneos ministros, & promittit se per eorum vocem daturum Remissionem peccatorum, Spiritum sanctum, vitam & iusticiam æternam, & oramus eum, vt lucem Euangelij sui non sinat extingui, sed nunc quoq; excitet puræ & salutaris doctrinæ Euangelij propugnatores & fideles custodes, & colligat sibi etiam nunc in his regionibus Ecclesiam, à qua in omni æternitate celebretur. Cum autem ad hoc ministerium Euangelij Reuerendiss. & Illustriss. Princeps Dominus Georgius Princeps in Anhalt, Comes Ascaniæ & Dominus in Bernburg, Præpositus Ecclesiæ Magdeburgensis, rite & pie vocatus fuisset ad functionem muneris Ecclesiastici adiuuandam in Episcopatu Merspurgensi, accersiti sunt vetere primarum Ecclesiarum more, viri docti & graues, qui vicinas Ecclesias gubernant, quorum nomina infra ascripta sunt, vt in ipsa Ecclesia Merspurgensi, ad hanc vocationem adderetur publicum testimonium ordinationis. Nos igitur conuocati, quia certo sciebamus hunc Illustrissimum Principem Georgium recte intelligere

& constanter amplecti puram Euangelij doctrinam, quam Ecclesiæ harum regionum vna voce & vno spiritu cum catholica Ecclesia Dei profitentur, & eximiam eius esse virtutem & sanctitatem, testimonium nostrum de eo, ritu apostolico impositione manuum, declarauimus, & ei ministerium docendi Euangelij & administrandi sacramenta commendauimus. Cumq; Paulus Tito præceperit, vt presbyteros ad docendas & gubernandas Ecclesias passim constitueret, sciat hic ordinatus voce Apostolica sibi præcipi in hac functione, vt sacerdotes ad docendas & regendas Ecclesias ordinet, & eorum doctrinam & mores inspiciat, & meminerit sibi quoq; præcipi à Filio Dei: Et tu conuersus confirma fratres tuos. Et cum filius Dei sedeat ad dextram æterni Patris, vt sit efficax per hoc ministerium, precamur vt in tota gubernatione regat & adiuuet hunc ordinatum, sicut promisit, inquiens: Si quis diligit me sermones meos seruabit, & pater meus diliget eum, & veniemus ad eum & mansionem apud eum faciemus. Et vt hac se consolatione sustentet ordinatus ipse hortamur. Etsi enim multa & magna sunt in gubernatione pericula, nec vlla est sapientia humana par tanto oneri, Tamen sciat Deum vere adesse, & in Ecclesia habitare

tare vbi vox Euangelij ſonat, eamq́ue defendi & ſeruari à Deo. Hac fiducia ſuſcipiendi & perferendi ſunt tanti miniſterij labores. Datæ die tertia Auguſti Anno M D. XLV. in oppido Merſpurg. His ſua quiq́ue nomina qui tum acciti præſentes erant, ſubſcripſere, & eſt res peracta religioſa cum pietate & ſpecie præclara. Qua indicata, ea pergamus narrando perſequi quibus poſtea quoq́ue Philippi Melanchthonis implicatas conſiderationes, curas, operas, ſtudium, induſtriam fuiſſe comperimus. Conuenerat vt Ratibonæ aliqui de ijs negotijs atque rebus colloquerentur, quæ ad religionis ſanctitatem inſtaurandam pertinerent: Huic actioni intereſſe, qui huiuſmodi alias prius moderatus fuiſſet, Philippum Melanchthonem initio placuerat, literæq́ue ad ipſum ea de re miſſæ; paratum eſſe inſtructumq́ue iuſſerant, vt iter ſtatim vbi nuncium illius accepiſſet, ingrederetur. Scripſerant amici quoq́ue alij aliud admonendo ſubijcientes. In quibus leuia plæraq́ue erant, de veſtibus, de commeatu, & ſimilia. Quæ cum illi curæ cordiq́ue non admodum eſſent, aliquantulum indignabatur, in tanto diſcrimine, ſolicitari animos reſpectu ad tam parua, cum præſertim maiora minus attente conſiderari viderentur. Itaque conſtat tunc reſponſiones ipſius ad quoſdam

fuiſſe ſtomachoſiores. Sed conſilium iſtud de Philippo Melanchthone legando præter opinionem omnium ſubito mutatum fuit. Ipſo quidem haud ægre ferente, multi tamen neq; tunc probare, cum maximum periculum impenderet, remoueri Philippum Melanchthonem, & poſtea euentui infeliciori cauſſæ aliquid hoc dediſſe arbitrari. Itaq; qui delecti fuerant cum Lipſiam tranſirent, officij gratia Philippus Melanchthon eo uſq; proficiſcentes eſt ſecutus. Iam de Synodo indicta, cuius locus Tridentum deſignatus eſſet, varij rumores ſpargebantur, & nonnihil conſultabatur. Friderichus etiam Palatinus, qui Ludouico fratri ſucceſſerat, Quod indies magis intelligeret, quo res Eccleſiaſticæ prolapſæ eſſent, neque poſt longam expectationem opem tam miſere afflictis non modo errore ſed ſcelere & improbitate dominationis iniuſtæ, ferri cerneret, ceſſantibus ijs, quorum officium erat morbis illis mederi, ipſe ſubuenire rebus laborantibus in ſuæ ditioni ſubiectis terris ſtatuit. De quo cum ad Philippum Melanchthonem inprimis referretur, cumq; non modo abſentis conſilium peteretur, ſed literæ etiam mitterentur, quibus ille accerſebatur, ſcriptæ clementiſsima & benignitate & humanitate, fiebat vt ad cogitationes graues de Synodo, non

non leues istæ accederent. Atque Synodum illam magis specie quam reuera indictam & inceptam, aliudque simulatum aliud cogitatum fuisse, cum alijs signis depræhensum, tum administratione negotij declaratum est. Reginaldus quidem Polus stirpis Regiæ Britanicus exul, in eorum numerum relatus, quos Cardinales vocant, magna cura consilioque graui & ex animo, vt videtur, perscripsit, quid fieri seruarique in talibus cœtibus oporteret, isque liber nuper adeo est editus, ea quæ iamdudum non modo nutant sed plane ruunt substernens atque statuens perinde àc certa & firma. Consultabatur tamen, vt dixi, ab ijs, qui insimulabantur seditionis in Ecclesia, tanquam Pontificia Maiestate læsa & turbata Repub. quid à se, vt tali in re agerent, officium videretur postulare. Verum tunc quidem non admodum laboriosæ deliberationes istæ fuere, & alijs ad Danubium missis Philippus Melanchthon in sua quasi statione remanere cogebatur, neque concedi illi peregrinatio nedum migratio. Quibuscunque tamen modis potuit institutum laudatissimum Illustriss. Principis patriæ suæ adiuuit, cum quædam conscribendo de forma doctrinæ, tum mittendo, qui illi, excercendo administrandoque consentaneas actiones, præessent.

HOC loco interposita de sequentibus præfatione quadam, diuidere & quasi interpolare continuatæ narrationis seriem visum est. Ut, si quis forte hæc cognoscenda putasset, & attentius legendo superiora se sensisset defatigari, tanquam in longiore itinere sisteret hic gradum, & paulisper acquiesceret. Cum præsertim ea quæ restarent, magis quam priora, veluti in salebris alicubi hærendi necessitatem expositioni impositura essent. Ut mihi ipsi quoque occasio quærenda fuerit, qua, sicut comici seruuli quasi respirarem & reciperem anhelitum, quo expeditius reliqua enarrarentur. Peruenit enim iam expositionis contextus ad demonstrationem rerum magnarum & mirabilium, itemque grauium & habentium multiplicem mœsticiam: quæ statim

ſtatim, poſtquam Martinus Luterus ex hac vita exceſſit, motæ ſuſceptæque & geſtæ ſunt, turbasque eas dederunt & facinora ediderunt, quibus diuina & humana, cum pernicie maxima, labefactata & conquaſſata eſſe conſtat. Atque audiui ego ante mortem Martini Luteri annis aliquot, cum ſermones haberentur de diſsidijs ob doctrinam & ritus eccleſiaſticos factis, viros prudentes & autoritate ſingulari præditos ſic loquentes, vt oſtenderent ſe, viuente Martino Lutero, nullam ſpem conſenſionis atque pacis concipere poſſe. Et comperi, nunciata morte ipſius, quendam Britanicæ gentis dignitate & honoribus præſtantem dixiſſe: Arbitrari ſeſe illo tempore maxime opportuno ad reconcinnandum diuulſa & diſsipata componendum, propitij Dei

tij Dei benignitate, è medio abijsse eum, qui impedimento reconciliandæ inter alienatos gratiæ futurus fuisset. Quanta autem sit humanarum mentium cæcitas cum contemplandis perspiciendisq; præsentibus, tum impendentibus & futuris prauidendis atque considerandis, hoc etiam casu cognitum fuit. Quem enim non pauci primarij viri obstare tranquillitati ac quieti solum opinati fuerant, eo ipso rémoto, maximæ demum tempestates, & eluuies tanquam aggeribus ruptis fœdæ extiterunt. Quanquam autem ista tempestas Germaniæ potißimum oblata est, & hanc inprimis illa calamitas peruasit, non diu tamen post incitata ingentium malorum vi alia quoque loca correpta fuisse scimus, & an non ad aliquos miseriæ etiam deinde maiores perti-

pertinere poſsint, haud ſcio an exploratum ſit nemini. Ut non debeat pro nihilo duci eorum notatio atque coniectura, qui ſuſpicati fuere: Quod illo die, quo Martinus Luterus mortem obijt, in faſtis aſcriberetur concordiæ nomen, eo omen tendere, ut concordiam interijſſe ſignificari videretur. De quo ſane ſtatuat quiſque quod volet. Quæ quidem ijs temporibus, in quæ incidit Martini Luteri ex hac vita migratio, tractata & mox deſignata ſint, qui animo cogitationeq; percurret ac comprahendet, is deprahendet atque comperiet, maiores difficultates & inhumaniores inimicitias, & iras vehementiores, & acerbiora odia deinde cum prodijſſe, tum pergendo in ſacris profaniſq; rebus ſtrages edidiſſe eiuſmodi, quarum & nunc detrimenta deplorentur

rentur, & quas ſecuturæ etiam infelicitates animis perturbatiſsimus metuantur. Cum ſint autem liberæ de dubijs exiſtimationes, ut alij aliud arbitrari conceſſum eſt, ſic liceat, niſi fallor, putare: Superſtite adhuc Martino Lutero neque ſuſcepta fuiſſe neque geſta ea, quorum cum ſenſu doloris nequaquam leuis meminimus, & indicia magis quam enarrationes à nobis deinceps referentur. Hæcque ipſa, habeo perſuaſum, recordanti, Inclite Princeps Philippe, vel de meæ deſcriptionis ſubiectione, vel alia quacunque occaſione, illuſtriſ. virtuti ſapientiæque tuæ excitatura eſſe ſenſus cogitationesque & animi motus varios atque diuerſos: Cui negotia actionesque omnes notæ, & cuius in ijſdem opera occupata, & excercitatus labor, & pericula verſata ſunt. Etſi autem

autem interea & iracundiæ indignatio, & doloris quoque morsus, repetendo & veluti refricando nonnulla, haud abesse poterit: vt tamen præsentibus duris atque asperis rebus, secundum Euripidem,

Iucunda tristium ac malorum obliuio,

Sic profecto eodem autore,

Suauis est laborum præteritorum memoria.

Atque abiere sic pleraque, vt cum magna quidem iacturæ tum naufragia misera facta, sed recollectæ tamen res atque receptæ, & rursum Reipub. quasi nauigium instauratum sit. Cum quidem neque vexatio interim prorsus intermissa cessauerit, neque procellæ ventorum vehementiorum penitus siluerint. Nunc vero id scilicet agendum est & illustrißimæ tuæ excelsitati & cæteris non modo in caussa coniunctis, sed quibus

patriæ

patriæ omnino & Reipub. vniuersæ salus & incolumitas curæ est: vt recuperatæ tanquam ex desperato pene morbo sanitati et retentæ vitæ tuendæ detur opera, et caueatur, ne denuo incidatur in eundem. Sunt autem ægrotationes magis & periculosæ & molestæ, in quas leuatus semel aliquis iterum delabitur. Me sane de ea ratione disputare, qua quasi bona valetudo Reipublicæ sustentetur, non decet. Facere tamen quin moneam nequeo, quamuis audacter vel temere etiam factum forte videatur: Post cultum quidem religiosæ pietatis & venerationem Dei æterni & doctrinæ veritatisq; cœlestis studium, nihil magis neque certius non solum tentationem prohibiturum, sed metum quoque malorum ademturum esse omnium, quam consentientium animo-

animorum illustriss. ordinis vestri sinceraque amicitiæ necessitudinem, & mutuæ voluntatis officia, in procuranda communi utilitate, & caritate patriæ præponenda coniunctioni, propinquitati societatique humanæ universæ. Hæc affectio & istud propositum atque studium non poterit non simul vera propriaq; commoda singulorum complecti. Unde etiam optima spes excitabitur, futurum ut sceleratæ audaciæ violentæ aggressiones, & dissolutæ vitæ turpitudo coherceatur, & ad grauitatem disciplinæ veteris mores reuocentur. Per quam diligentiam in genus humanum clæmentia, sicut per contrariam prauitatem ira Dei æterni solet proferri atque incitari. Atque hæc iterum quasi proloquuti hactenus, ita deinceps reli-

quum in terris curriculum Philippi Melanchthonis veluti per vitæ ipsius spacium deducendo persequamur.

HIS igitur temporibus quæ inchoarent annum Iesu Christi M. D. XLVI. Philippus Melanchthon comes fuit Martini Luteri in suam patriam ad Dominos illius iter facientis. Vnde reuersis ipsis & prospera fortuna vsis, cum iterum sine Philippo Melanchthone profectus eodem esset Luterus, mortem illic XII. Cal. Martij obijt, sibi quidem felicem, nam religiosa cum pietate & animo magno ac firmo placide decessit, plurimis tamen & potissimum Philippo Melanchthoni perquam luctuosam. Non potuit enim non mœrere eo amisso, cum quo annis XXVIII. coniunctissime vixerat, & quem ob virtutes eximias colens dilexerat, cuique in perpurganda & illustranda doctrina Ecclesiæ fidelis socius & adiutor fuerat. Facta autem est supra mentio singularis & eximiæ amicitiæ inter hos duos. In qua vterque scilicet vitia alterius cum nosset, ita tolerauit, vt quamuis & tempora ad distractiones procliuia, & hominum leuitas dissidiorum cupida es-

da eſſet, caueretur tamen ne ſimultas exiſte-
ret, ex qua alienatio animorum naſceretur,
& diuelleretur vſus conſuetudinis ac fami-
liaritatis. Qui autem viros magnos & ma-
gna laude præſtantes, ſi quid in eis viciosum
notetur, culpari putat, is nimis ſplendide de
humana conditione ſentit. Solius enim
Dei eſt proprium, vt careat culpa, Hominum
vero natura hoc non fert. Erat Martini Lu-
teri ingenium acre & ſagax, Erat animus in-
gens & excelſus. Nunquam enim in timidi-
tate & ſocordia, vel etiam fortitudine & ſo-
lertia mediocri, ea, quæ ægit, ſuſciperentur.
Excellentes autem homines ſicubi incur-
runt, non fieri id ſine quaſi fragore quodam
poteſt. Sane lubricum eſſe hoc loco veluti
iter expoſitionis video. Nam apud quoſdam
Martini Luteri nomen adeo odioſum eſt, vt
auditum execrentur, contra nonnulli in illi-
us dictis aut factis aliquid argui omnino pa-
ti nequeunt, & ſi quis hoc facere audeat,
eum ſtatim impietatis reum declamitando
peragunt. Ego, quæ comperi & vera eſſe
ſcio, ea commemoranda duxi, neq; inuidi-
am veritus neq; gratiam aucupatus. Qui
quidem Martini Luteri autoritatem & no-
men ita celebrant, vt ſupra conditionem &
modum generis humani non dubitent extol-
lere, ijs videndum, ne præſtantiſsimi atque

summi viri bonam existimationem tribuendo nimium diminuere, & suæ audaciæ ab illa excellentia præsidium quærere videantur. At isti insectatores, qui non modo omnia scripta illius damnant vt impia & turbulenta, sed nomen etiam auditum tanquam omnis mali detestantur, Nunc etiam si quid cordis haberent, poterant reminiscendo considerare, quid acerbitate odij & contumacia peruicaciaq; aduersandi & clamoribus vesanis effectum sit. Quorum enim vulnera sanandi causa attrectantur, eos clamando & obnitendo sibi ipsis nocere constat. Possitq; his narrari Aesopica apud Aristophanem fabula:

Aesopus à cœna redibat vesperi,
Hunc allatrabat improba & petulans canis,
At ille ad hanc conuersus, o canis canis,
Hac si repressa, ait, lingua tua mala,
Panes coëmeres, cor tibi esse crederem.

Et isti, si quanta inopia laborarent eorum, quibus religiosam pietatem abundare necesse est, reuocarent ad animum suum, siq; eis curæ esset, vt sibi ac alijs ea copia pararetur, quam requirit vitæ salutisq; conseruatio, saperent profecto & rebus communibus ac priuatis consulerent rectius. Sed (incidit enim ætas nostra in fatalis cuiusdam conuersionis quasi articulum, cum neque admoni-

tiones

tiones quicquam proficiant, & querelis inanibus dolor tantum augeatur) orationem nostram ab instituta narratione recedentem non sinemus excurrere longius. Et de his rebus silentes, vna cum cæteris euentus & ipsos fatales, vt mulierculæ apud Aeschylum se facturas aiunt, perferemus. Martinus Luterus, quo tempore diximus, mortem obijt, præsente infractoq; animo & constante in sanctitate religiosæ pietatis, reliquitq; & suis & alienis desiderium sui ingens, quãuis ætate graui decessisset (Nam annum omnino LXIII. viuendo eum confecisse compertum putatur) Qui lugentes & ita tunc exequias funeris cohonestandas curauerunt, vt his memoria nominis ipsius quam studiosissime & officiosissime celebraretur, & magnitudinem doloris sui gemitibus & lacrimis testati sunt. In quibus Philippi Melanchthonis studia atq; officia eximiæ caritatis facile eminuerunt. Sunt autem eæ res statim consecutæ, quibus aliquid quasi remedij ab illo inueniri potuisse credebatur, vt tam difficili tempore eum decessisse magis deplorandum esse existimaretur. Cum enim conuentus ad Danubium iam ageretur, & inchoatæ essent disputationes de controuersijs Ecclesiasticæ doctrinæ, inter eos qui de illis sedate & moderate colloqui iussi fuerant,

rant, præpositis etiam viris dignitate & sapientia præstantibus negotio illi, à quibus omnia audiendo cognoscerentur, & administrando ordinarentur, nescio quibus certaminibus exortis, etiam perculsis vana, vt ferebatur, formidine quibusdam, cum essent reuocati Saxonici, cæteri quoq; his adiuncti discesserunt, & ita collocutiones illæ abruptæ sunt, non sine aduersariorum criminatione & indignatione præsidum. Imperator autem inprimis factum hoc grauiter & iniquo animo tulit, & ad cætera putatur cogitando retulisse, quæ ad contemtum sui & maiestatem Imperatoris minuendam lædendamq; pertinere arbitraretur. Instabant huic qui Ducem Brunsuicensem conquerebantur bello iniusto petitum, & paternis auitisq; terrarum possessionibus deiectum, interq; conatus recuperandi sua oppressum captumq; in custodia vel carcere potius detineri, Nihil neque lenitate postulationis, neq; iussorum seueritate proficiente. Huc accedebat demolitio castelli munitissimi, quod vicinum vrbi Brunonisuici tum demum inter actiones liberandi ducem placuerat dirui: Et non paruus cumulus, Iulij de Ecclesiastico solio Nauburgensis Ecclesiæ depulsio. Ad indictum quoque conuentum non venire ij Principes, quorum suspiciosa erat volun-

tas

tas in refragando ſententiæ Imperatoris. Quibus omnibus iritatus ille induxiſſe putatur tandem in animum & conſtituiſſe ſecum, bello decernere & autoritatem Imperij ſui armis defendere, ad quæ ſumenda nullius inſtigatio hactenus eum adducere potuiſſet. Qui autem, iſta occaſione arrepta, Imperatoris iracundiam auxiſſe credantur, & auxilijs ad bellum policendis incitaſſe voluntatem, & dubitantem confirmaſſe, & cunctantem impuliſſe (cum & occultius omnia facta ſint neq; diuulgari iſta conueniat, vel etiam multis de cauſſis oporteat) non profeꝛetur expoſitione noſtra parcente hominum perſonis, & refugiente conſiliorum actionumq; illarum indignam & inamœnam mentionem, Res quoque illa tota quomodo commota, ſuſcepta, geſta ſit, à me non diſſeretur, hoc præſertim loco ad enarrandum minus idoneo, atq; adeo alieniore. Ad Philippum quidem Melanchthonem quæ durante adhuc colloquio agebantur, relata fuiſſe certum eſt, de cæteris alij in conſilium adhibiti fuere. Afflixit tamen iſta clades hunc grauiſsime, cum dolore Reipublicæ, tum plurimorum miſericordia, quorum ſalutem & fortunas in periculum vocari iſta horribili rerum perturbatione cernebat. Iudicij quoque ille & ſententiæ contentione

quadam mirifice angi. Neglectam enim esse veram & debitam communium malorum curationem non erat obscurum. Quam multa fraudulente & violente tentata designataque essent recordabatur. Neque eos, quibus Imperator tantopere irascebatur, non habere caussas non tam aduersandi ipsi quam recusandi quædam præ se ferentia maiestatis eius imperium, arbitrabatur. Tum animo voluere crudelitatem seuitiæ in excruciandis necandisque plurimis innocentissimis & optimis ex omni ætate sexuque & conditione hominibus, Qui partim condemnati supplicijs atrocissimis affecti, partim odio immani aduersariorum passim interfecti essent, nullius delicti rei, nisi quod non omnia, quæ huius sæculi approbatione gererentur, vsurpare, quæque affirmarentur vulgo, ijs assentiri ipsi vellent, ac quædam etiam repræhendere & culpare auderent. Recens etiam tunc facinus patratum, animos plærorumque exulcerauerat, quod superans immanitatem communium scelerum animaduersionem meritam effugisse intolerabile videbatur. Omnium enim vna voce ferebatur, & Hispanum quendam familia Diassium nefario dolo ob dissensionem de Religione fratrem germanum obtruncandum curasse, se astante oculosque scelerato spectaculo satiante, & diligentia

gentia eorum, qui fugientem insecuti fuerant, deprehensum captumque, nihilo minus euasisse neque tam impiæ cædis pœnas dedisse. Iam sententia Romani Pontificis excludens Archiepiscopum Coloniensem communione Ecclesiastica, & functione muneris priuans, quo tenderet non erant coniecturæ dubiæ. Hæc & alia animo considerationeque Philippi quasi luctantia & tristitia euentus, quemcunque exitum res habuisset, nullam viro optimo & Reipub. amantissimo deque Ecclesia maxime solicito quietem concedebant. Bellum autem procedere videbat, neque apparere auertendi illius rationem vllam, præsertim, qui pacificando & seduli & fortunati sæpe fuerant, è medio sublatis duobus Illustriss. Principibus Alberto Moguntino & Ludouico Palatino. Nam quicquid hic aut ille vociferetur, hi profecto tanquam aggeres, ne bellorum veluti amnes Germaniam inundarent, obstiterunt. Ita vndique consilio opeque Rempub. ad tranquillitatem retinendam destitui, perspicue cernebatur. Etsi autem talibus temporibus & rebus magis quomodo ferantur quæ acciderint cogitandum est, quam indulgendum mœrori, fieri tamen nequit, quin boni & prudentes cum caussis tum tristicia euentorum magnopere perturbentur. Neque enim ferrei sunt vt

non moueantur priuatis & publicis miserijs, & quo attentius omnia intuentur & animaduertunt certius, eo perturbari illos vehementius necesse est. Non modo autem quanta pericula ab externa potentia imminerent prudentium consideratione perpendebatur, sed in ipso apparatu belli maximi, quæ vel agebantur vel negligebantur, ea complures vereri cogebant, quid tandem futurum esset. In quibus non erat leuissimum inter Saxonicos Principes gentiles gratia paulo ante sic reconciliata, vt verbis quidem illi mutuam beneuolentiam declararent, consensio autem animorum firma non esset, & offensionum memoria caussæq; suspicionum relinquerentur. Eos tum initio statim non quidem manifeste distrahi tanquam hostes, sed neutiquam vt socios coniungi apparebat. Nunciata autem sunt hoc anno & alia, quorum tanta esset fœditas tantusq; horror, vt eis rerum omnium turpis atq; terribilis confusio ac peruersio portendi videretur. Vt Andreani in Scotia Cardinalis iugulati interitus. Vt Mechlinij miserabilis, pulueribus tormentorum ictu fulminis incensis vastatio. Nam quæ rumorib. vulgabantur ostenta atq; monstra, ea hac narratione recensenda non putaui. Edidit libellum paulo ante hæc tempora Philippus Melanchthon, quo sane haud

scio

ſcio an nullus extet alius ipſius tam ſimplice libertate orationis compoſitus. In eo de Eccleſiæ diſputatur autoritate & libris, quos ſcripſiſſent doctores in Eccleſia, quaſi cenſoriæ notæ apponi videntur. Id quod ab alijs aliter acceptum eſſe ſcio. Neq; ego nunc de ijs dicam, qui, quoties minus clementer attinguntur eorum vlcera, vociferantur atq; clamant immoderate: Cum quidem medicinæ leniori ipſi locum iam non eſſe intelligant, & ſecandi vrendiq; tamen cruciatus reformident. Hos igitur talibus diſputationibus & iſto libello offenſos fuiſſe mirandum non eſt. Verum ego ex alijs quoq; in quibus eſſent neq; à cauſſa alieni, & erga Philippum Melanchthonem affecti haud male, audiui, cum de eo libello ſic loquerentur, vt illum aperte reprændenderent, tanquam audacius facientem iudicium & nimis fidenter pronunciantem de ijs rebus, quarum hominis priuati & vnius, quamuis ſapientis atque docti, cognitio non eſſet. Ac memini ab vno præ cæteris notatum, tanquam propemodum temere ibi poſitum: Veterum quoſdam aliqua minus diſerte expoſuiſſe, cum ſentirent commodius: Quaſi illi accuſarentur vt infantes atque indocti. Verum enimuero, neque Philippus Melanchthon magis ſententiam ferre pronunciareq; illa tanquam

iudex

iudex videtur, quam indicare potius quasi monitor & hortator, vt in omnium libris legendis, quorum humana autoritas est, meminerit aliquis sibi versandum circumspecte & attente. Quod ad elocutionem vero attinet, Id tale scilicet est, vt si studium bene & proprie loquendi perpetuo tanquam castæ virginis pudicitia custodiretur, nihil opus esset istiusmodi admonitione. Nunc formam sermonis toties mutatam, & diuersis locis temporibusq; tam diuersum vsum illius vidէmus, vt sit omnino quid à legentibus quiq; scriptores intelligi voluerint, consideratio necessaria. Vt autem vita moresq; alij aliam orationem exprimunt, sic etiam orationis mutatio vitæ morumq; affert conuersionem. De quibus, esset enim cum longum tum alienum, res in præsentia explicanda non est. Est autem hoc expectandum plane vniuersis, qui proponi sui cuiuscunq; modi operis quippiam in publicum voluerint, vt non eadem omnium de illo sententia feratur, cum ex conuiuis ad vnas epulas inuitatis, *tres saltem dissentire* Poëta affirmet:

Poscentes vario multum diuersa palato:

Vt qui fortunam hac in parte subire nolint, & nimis illius quasi rotam pertimescant, eos optimum atq; consultissimum sit, nihil proferre neq; edere, ac, si quiescere omnino nequeant,

queant, quin aliquod artis suæ, quam didicere, opus elaborent, continere domi istud, & secundum præceptum veteris tibicinis: sibi canere & Musis. Id quod mihi quoq; scribenti ista ante oculos inq; animo fuit, qui cernerem quanto cum periculo, vt communis omnium fieret lectio, hanc narrationem emissurus essem. Itaq; sæpius in hoc descriptionis labore manus sublata est, & de opere tandem absoluto consilium edendi adhæsit. Venit autem mihi in mentem eius inprimis, quod grauissimus autor Plato scripsit: Qui arcana naturæ, & ea quæ sola animi intelligentia compræhendi possunt (ipse νοητά vocat) nequaquam mandanda literis scriptisq; peruulganda censet, sed memoria cogitationeq; retinenda, & contemplando apud se semper & disputando cum ijs qui studio eodem teneantur, agitanda esse. Atque ego non semel & de his similiter cogitaui, vel toto hoc scriptionis labore supersedere rectissimum, vel certe nonnulla, quæ in nostro scripto enarrantur, reticuisse me & pressisse silentio, melius esse, vt & nullum in discrimen veniremus, & cum ijs tantum, quos constaret veritatem, religionem, pietatem, virtutem, doctrinam sapientiæ, ingenuas artes, eruditionem literarum diligere & magnificacere, hæc dissererentur, & recordando

dandoquaſi ventilarentur. Sed vicit cupiditas mea proferendi in medium atq; lucem omnia, cum præſertim indies, eorum familiarium numerus, quibuſcum iſtiuſmodi ſermones haberi commode poſſent, minueretur, & bona vel non mala ſaltem ſpes eſſet, compluribus non modo iucundam ſed vtilem quoq; fore lectionem ſcripti iſtius. Et ideo propter aliorum vel leuitatem vel etiam improbitatem, hos aut voluptate aut fructu cognitionis huius fraudandos eſſe non putauimus. Atq; vt verum fatear, confirmato animo contra repræhenſores & maleuolos, opinionem mihi valde arridentem libenter amplexus ſum, vt arbitrarer mihiq; perſuaderem: Bonis omnibus communicatione horum me rem gratam facturum eſſe, vtq; ab illis bonæ exiſtimationis de me & ſtudijs meis quaſi præmium, videretur neutiquam eſſe deſperandum. Cum quidem tam hebes non eſſet acies mentis meæ, quin præuiderem, pro ſua quenq; affectione & ſententia, hæc aut illa probaturum improbaturumue eſſe, neq; defore, qui de alijs aliquid criminis inferrent, de alijs ſuſpiciones concipiendo me accuſationibus occultis verberarent. Quæ cuncta permittens Deo æterno, diligenter & fideliter expoſitionem iſtam perſcriptam confidenter neq; periculum pertimeſcens

mescens vllum edidi, profuturam, vt existimabam, vel posteris, si ad hos, ita Deo æterno volente, peruenisset. His annis ex Franconicis ordinibus nobilitatis antiquæ & valde celebris generosus Comes Berthamensis Michaelus Georgij F. Michaeli N. vna cum auunculo suo, familiæ Limpergicæ & ipsius perantiquæ & nobilis generoso Barone Christophoro, Vuittenbergam venit, & inde huc ad nos sese contulit. Quorum nomina vt huic narrationi insererem (cum & Illustrifs. Principum & eorum qui Generosi Comites, &, nescio vnde, Barones appellantur, max. numerus tum Vuittenbergæ longiore aut breuiore tempore degendum putarit) ea me mouerunt quæ mox dicentur. Sane Comitum Imperatoriorum esse eam dignitatem dubium non est. Nomenq; istud Græci quoque retinuerunt. Barones autem suspicari fortasse liceat, appellatos olim fuisse eos, qui apud Imperatores & Reges præ cæteris liberaliter & bene instituti pari quadam existimatione & honore censerentur, ob virtutis studia atq; actiones. Cuiusmodi in regno olim Persico fuisse eos accepimus qui ὁμότιμοι & ὅμοιοι appellarentur. Nisi alterius forte linguæ istud nomen est. Germanicus quidem hos sermo ingenuos seu liberos Dominos vocat. Sed de hoc vnusquisq; licet

com-

comminiſcatur atque teneat quod libuerit. Comitis ſane Michaeli & Baronis Chriſtophori in pueritia adhuc valde tenera & primis annis, ea indoles animaduertebatur, quæ nulla eſſe poſſet melior. Modeſtia erat ſumma. Ad Deum & homines pietatis ſtudium, non ita vt ab inſtitutione in cæteris pueris interdum eminet, ſed ſuapte incitatione admirabile. Veneratio & charitas præſtantum ſapientia virtuteq; & doctrina virorum ſingularis, inprimis eius quo Magiſtro vtebantur, cuius nutus etiam obſeruabant, & quem immitiorem quoque ac duriorem non modo non auerſari illi, id quod fieri plerumque ſcimus, neq; ab eius vſu conſuetudineq; refugere, ſed cum requirere abſentem, tum præſentem habere in oculis, atque colere non ſecus ac patrem. Quod certiſsimum ſignum notabatur naturæ in ipſis optimæ, & animi humani atq; manſueti. Itaq; omnes præclaram de eis ſpem concipere: Fore vt vna cum ætate virtutis in illis eximia pulcritudo, & ſplendor ingens conſpiceretur & eluceret. Nemo non illos admirari atq; laudare, ac de eis omnes vno ore omnia bona dicere, gaudere aſpectu ipſorum, conuictu lætari. Ingenium autem in Berthamenſi Comite erat ſuauius & ad ſtudia literarum atque ingenuas artes videbatur eſſe aptius.

Vteba

Vtebatur apud nos hic doctore Dialectices & excercitationum dicendi, instituto Magistri sui, Iohanne Cratone Vratislauiensi, Iuuene & ingenioso & docto atque erudito. Qui postea in Italiam profectus, cum Medicinæ arti perdiscendæ operam daret, hoc consecutus est, vt à præstantibus ea facultate viris & Professoribus artis præcipuis non modo fauorem & caritatem, sed admirationem quoque & laudem adipisceretur. Inprimis Montani diligentem asiduumque auditorem atque discipulum se præbuit. Cuius celeberrimum nomen edendis dictatis præclaris illius, reddidit ipse illustrius. Sed doctrina virtuteque eius indies magis eminente, cum ab alijs multis expeteretur coniunctio & vsus huius, primum suæ patriæ inseruiendum esse honestißima sententia censuit. Vnde postea abstractus alio, dignitate & honoribus auctus amplificatusque est. Habuit autem gloria, vt fit, comitem inuidiam, quæ secundum Poëtam summa petit, perhibeturque cæca, quod obtrectando virtuti, & corrumpendo honores atque præmia ipsius, sibi illa quidem aliquid commoditatis quærat, sed plærumque peius noceat quam alijs. Est enim ea hæc bestia, quæ seipsam arrodendo consumit, suppliciumque, vt ait Poëta, suum est. Verum de Cratone & multas alias ob

caussas, & quod de nostratibus hominibus, qui adhuc viuerent, statuerim meas prædicationes minus effusas atq; verbosas esse debere, plura modo dicenda non putaui, cum plurima commemorari potuissent, quibus merita laude celebrarentur, cum aliæ virtutes ipsius, tum experientia, studium, industria, & eruditæ doctrinæ copia. Vt igitur paulisper ad Berthamensis Comitis mentionem redeam. Huius quoque gratia Philippus Melanchthon interdum huc ad nos veniebat: Erat enim eius erga illum affectio amoris præcipua, & expectatio summa futuræ gubernationis, quæ in ipsum vnicum hæredem illustris generis & nominis vna cum possessione terræ Berthamensis, incumbebat. Quapropter immatura mors ipsius (quam obijt coniunx quidem ille, sed neque relicta sobole quæ ipsi succederet, & ætate adhuc admodum iuuenili) à nobis omnibus deplorata est, & sunt ei iusta facta doloris acerbi, Reipublicæ potissimum respectu, cui illud præsidium vel certe subsidium tam difficilibus rebus & dubio statu, de improuiso esset ereptum. Verum iam post hanc quoque digressionem, reducatur tandem ad institutum argumentum oratio, & prioribus reliqua adiungantur. Bellum igitur illud, de quo verba facere cœperamus calamitosum

& in-

& infelix, inſtar tempeſtatis maximo impetu coortum incitari, & ſcriptis quibuſdam editis odia alienationesq́ fieri maiores. Qui mos nequaquam bonus iam vſu erat confirmatus. Nam vbi aliqui ſe iniuria laceſsitos arbitrabantur, mox prodibant libelli & inceptum cauſſamq́ defenſitantes, & aliorum audaciam atq́ vim accuſantes, quibus non modo probra contumelioſe, ſed inſectationes quoq́ minaciter ingerebantur. Idq́ quod exemplo fieret, iure iam fieri putabatur, & hoc modo caueri ſuæ quiſq́ exiſtimationi bonæ & honeſtati nominis cenſebat. Ego vero ex viro noſtræ ætatis prudente & verſato in grauiſsimarum rerum tractatibus, id audiui commemorante patris ſui ſermones, quod ſcriptum eſt eadem prorſus ſententia in Plutarchi Timoleonte, hoc ferme modo: Plæriq́ eo ſunt ingenio vt maledictis grauius quam malefactis offendantur. Iniquiore enim animo contumeliam ferunt quam damna. Secq́ manu defendere in bello conceditur, vt neceſſarium, conuiciorum autem petulantia de ſuperuacanea & nimia improbitate & odio exiſtere putatur. Sed, quod pace dicatur patriæ, haud ſcio an non cum hac in parte tum aliјs plurimis, externi mores inuecti conſtantiam & grauitatem veterem gentis diſſoluta vita & corruptis moribus,

quaſi eneruarint. Nam cum ſuas virtutes minus iam admirarentur, propriaq; bona tuerentur noſtri homines negligentius, placeretq; eis fucata magis quam naturalis ſpecies, non dubitarunt ſeſe alieno nitore quaſi oblinere, vitiaq; ſua tanquam morbum, indulgendo cupiditatibus, fouere, donec ſanitatem pene perdiderunt, & ab integritate præſtantiaq; maiorum ſuorum prorſus receſſerunt. Non modo cladibus ſane ingentibus, ſed impetus ſeuitia quadam, & triſtitia adminiſtrationis, deniq; rebus modiſq; omnibus bellum hoc horribile fuit. De quo poſtea cogitantibus nonnullis ſcio in mentem veniſſe & fuiſſe in ore verſum oraculi, cuius ſententia eſt: Plorare victos, perire victores. Diſsipatis copijs quæ contra Carolum Imperatorem Rom. fuerant contractæ & eductæ in expeditionem, quædam illarum pars in has regiones retracta nouum bellum inchoauit, quam veluti incendij flammam inopinatam, qui reſtinguere noluerunt cum poſſent, aut furorem illius aluerunt etiam, ijs quæ gratia debeatur à nobis dici non eſt opus. Non defuere ſane Principes aliquot, inq; ijs Princ. Elect. Ioachimus Marchio Brandepurgicus, qui pacificationi ſtudioſe operam darent. Hanc etſi primum odio & iracundia flagrantibus animis ſimpliciter reſpuerunt,

ſpuerunt, Poſtea tamen eo peruentum aſsiduitate eſt, vt non multum abeſſet, quin reconciliata gratia inter diſsidentes, efficeretur, ne tam lacrimabiles caſus & euentus indigni ſequerentur, neue eo res euaderet, vt nullus iam locus eſſet vel conſilio vel auxilio. Heſsiaci quoque legati ſtatim initio tentarunt poſſetne intercedendo belli impetus auerti, & cum laborantibus rebus ſuccurri tum malis,quæ impendere non eſſet dubium, miſerijsq; futuris occurri. Memini communicatis his cum Philippo Melanchthone & quibuſdam ſcriptis, quibus conditiones quædam pacificationis quaſi informarentur, ei oſtenſis, petitum eſſe, vt ſuam ſententiam & ipſe indicaret: Eumq; reſpondiſſe: Caput ſibi videri omnium, vt Imperator placetur. Ad quam ſpem ante cuncta neceſſarium eſſe ſe arbitrari, vt Principes aduerſarij Cæſari fiant ſupplices. Tunc, inquit, petetur ſcilicet, vt fœdus inter ipſos & ciuitates ictum diſſoluatur. Hoc aliqui donec poterunt fortaſſe impedient. Sperare quidem ſe aiebat, deprecatione aliquorum Principum à Cæſare pacem impetrari poſſe, ſi debita reuerentia omnium res agatur. Erat in conditionibus quarum paulo ante mentionem fecimus: Ne doctrina contraria & exploſa deinceps damnaretur aut exagitaretur, ante

cognitionem legitimam. Ad hoc obligari neq; debere neq; omnino posse censebat vllos. At si expresse poneretur: Nullos Principes aut ordines turbare velle ditiones Episcoporum, aut aliquid eis adimere, aut nouo onere onerare, credo inquit, ita Cæsarem placatum iri. Erat & hoc in illis conditionibus: Discerni causas profanas & doctrinæ veritatem oportere: Id sapienter & recte cogitatum positumq; esse dicebat. Nam inconcinne quædam permista esse multos perhibere, &, si profana explicarentur atq; componerentur, vt verbi caussa cum Duce Brunsuicensi controuersia, sperare se hoc plurimum momenti ad mitigandum Cæsaris animum habiturum. Sed hæc tunc frustra suscepta & tentata sunt. Oppugnata est Lipsia & defensa aduersus vim tormentorum, cuius neminem audiui qui similem ad vrbem vllam adhibitam cognouisse se diceret. Præsidio autem Vuittenbergæ imposito, iam plæriq; ordinis scholastici, tanquam parum opportuni incolæ illo tempore, abscesserant, errabantq; passim in Saxonicis fere regionibus, aliquibus perbenigne eos recipientibus, cum nonnullis parum gratus esset aduentus illorum. Paulo post, nam proximo anno Christi M. D. XLVII. hæc sunt gesta, & Rochlicij deiecto præsidio, cui Albertus Casimiri

ſimiri F. Marchio Brandepurgicus præerat, ipſoq́ capto, Imperator inuitus, vt perhibebatur, acceſsit cum exercitu altero, & Iohannes Friderichus vel minus cautus nimiſque ſecurus in tam arduis negotijs atq; rebus, vel aliorum conſilijs rationibusq; inductus, vel quocunq; tandem pacto, celeritate & vigilantia & feruore quodam aduerſariorum, Mulbergi, quod eſt oppidum ad Albim fluuium, vltra quem traductis ſuis illic caſtra locauerat, oppreſſus victuſq;, & ipſe fuſo, profligato, cæſo exercitu, fortiſsime dimicans, neq; à ſuis recedens, vulnereq; aduerſo grauiter ſaucius, ita captus in poteſtatem Caroli Imperatoris venit. Auditum eſt poſtea Imperatoris Ferdinandi, qui tunc in exercitu, & deinde fratris Caroli V. ſucceſſor fuit, honeſtiſsimum teſtimonium virtutis & conſtantiæ Principis huius, interq; alia & hoc: Si omnes, quos ſecum ille tunc habuit tam fortiter atq; ipſe dimicare, & ſuſtinere animo præſente hoſtilem impreſsionem, & vim repellere voluiſſent, vix futurum fuiſſe, vt eo ille die ſuperaretur atq; caperetur. Fuit eo die quo prælium iſtud commiſſum eſt, & ante illum pene tribus, ſolis tetra facies, impediente lumen & eminentiam radiorum den ſo rubore, qui & in tectis ædificiorum & parietibus cum omnium intuentum ſtupore

quodam relucebat. Ego qui tum & ipse vt mei gregis plærique cum familia vagabar, illo tempore Vuurcepurgi eram, quo me post peregrinationem longam & iniucundam contuleram ad Præstantiss. dignitate, virtute & sapientia Danielum Stibarum, mei amantissimum, cuius & tunc & alijs temporibus meis nobili viro dignam fidem, & erga me benignitatem sum expertus, & rebus cæteris, & in hospitio domesticoque vsu ipsius, cuius tum fructum cepi quamdiu mihi, non illi libuit. Nam mirifice me retinere discedentem nitebatur. In hac mentione fui longior, (cum & D. Stibari meritas laudes alibi extollere & coniunctionem amicitiæ nostræ non ignorari studuerim) quod nostrum ordinem & genus scholasticum à quibusdam, qui stantes coluissent, iacens & proiectum non admodum fuisse subleuatum compererim. Sed ita fieri solere scimus, vt diligantur felices, miseri deserantur. Ego igitur tum non optima valetudine vtente D. Stibaro in cubiculo ipsius prima nocte eandem speciem quasi tinctam sanguine conspexi lunæ, ijsque qui aderant demonstraui, vna mecum admirantibus colorem illum in luna, quæ quadrati in circulo lateris spacio pene â sole abesset, globo propemodum dimidiato, quando illa insigniter colorari non consueuit.

uit. Hæc minus apta huic argumento videri, vt opinor non debent. Cum enim instituta sit de Philippo Melanchthone narratio, quid temporibus ipsius acciderit, quod & ab illo consideraretur notareturq; inprimis, & cum afficeret atq; excerceret, indicandum esse sum arbitratus. Quibus narrationibus si inseruissem interdum aliquid de me, neque hoc alienum aut absurdum visum iri speraui. Cum haud scio an nihil aliud ei curæ cordiq; vnquam, ex quo inter nos amicitiæ vsus cepit, discedenti illi quidem à domestica necessitudine, æque fuerit, atq; ego & res meæ. In quo tamen cum seruasse nos modum intelligi confido, vt attingendo omnia hæc perstringerentur, non differerentur explanando. Philippus Melanchthon in hac quasi tempestate tectum subijt oppidi Zerbestani, quod est ditionis Ascaniæ. Cuius illustrissimæ domus clementissimam benignitatem, quæ & ipsa tum in discrimen non mediocre veniebat, perpetuo ille sensit. Atq; scimus non minori curæ fuisse Principibus illis salutem incolumitatemq; Philippi, quam suæ dignitatis fortunarumq; conseruationem. Cum in Saxonia debellatum, & res illæ ex Imperatoris Caroli sententia atq; voluntate, itemque Bohemica negotia pro Regis Ferdinandi arbitrio composita perfectaq; essent, Phi-

lippus Landgrafius in Haſsia, ſumma cupiditate vbiq; ſtabilis & certæ pacis, autoribus potiſsimum Princ. Elect. Brandepurgenſi & Duce Mauricio genero ſuo, ſeſe & ipſum deditione facta Imperatoris fidei permiſit & ad Imperandum accerſitus, in vrbem Saxonicarum Salinarum, ibidem, (quod neque ipſe tum metuebat, neque quiſquam fuerat ſuſpicatus ex ijs, qui pro illo deprecati perſuaſerant ipſi, vt clementiam potius Imperatoris ſemel, quam iterum vim & arma experiri vellet, quiq; ſane cunctantem cum in tales anguſtias deduxerant) in cuſtodiam datus & duriter habitus parumq; liberaliter humaniterq; tractatus eſt. Quæ ſic inſtituta, conformata, acta eſſe, credibile eſt poſtea aliquos pœnituiſſe, qui vel ſuaſere, vel adminiſtrarunt, vel etiam geſſerunt. Verum de his & alijs, quæ tunc bello confecto conſulta factaq; fuerunt, ne vel indicij cauſſa, ſicut de alijs, verba faciendo eſſem longior, per mihi multa obſtiterunt, ſed omnium maxime dolor & mœſticia animi in recordatione eorum, quæ cum non poſſem in veritatis commemoratione, ordine & recte eſſe facta perhibere, ne criminando tamen exagitarem, aut quamuis leniter repræhenderem, pudoris mei eſſe cenſui, &, quid adeo vel iucundi vel fructuoſi habituræ eſſent narrationes iſtę

non

non ſane videbam. In hoc motu ferebatur
tanquam nauis procellis ventorum optimus
vir Philippus Melanchthon & ea audiebat,
cognoſcebat, cernebat habebatꝗ etiam in
manibus, quibus grauiſsimæ curæ maximæꝗ
anxietates & dolores ſummi cum ingentibus
laboribus ipſi imponebantur, adeunti inter-
ea & vitæ pericula, & facultates conſumen-
ti, quod ſine vlla parſimonia & pene ratione
tribueret & largiretur, quicquid habebat ac
corradere potuiſſet, egentibus alijs. Ita ille
& in naufragijs rei familiaris & difficultati-
bus comitatus, & vario multipliceꝗ metu
non tam de ſe & ſuis quam alienis, qui ſe ad
eum applicuerant, tanquam fluctibus maris
iactabatur. Confecto bello in Miſnia Im-
perator Carolus per Salinas Saxonicas &
Pabepergam iter faciens cum omnibus co-
pijs Norimbergam peruenit. Atꝗ illac cum
traduceretur victor exercitus tota vrbs aræꝗ
& foci, vtꝗ dicitur, diuina ac humana in
poteſtate Caroli fuere. Quoſdam ſane ex
ordine Eccleſiaſtico metu tum valde debili-
tatos fuiſſe conſtat, qui belli tempore liberi-
us ſe locutos, & ſcribendo literasꝗ mittendo
fuiſſe incautiores non ignorarent. Ii etiam
ſermonibus quorundam magis exterreban-
tur, à quibus & pericula augeri verbis, &
admonitionis ſolicitudine animis perculſis
trepida-

trepidatio formidoq; maior incuti. Erat tum illa in vrbe habendis ad populum concionibus celebris Vitus Theodoricus ciuis ibidem. Hic à primis adolescentiæ annis magnam partem ætatis Vuittenbergæ in studijs pijs ac liberalibus absumserat, perfeceratq; diligentia, obseruantia atq; industria sua, vt præcipui in illa Academia, & Ecclesiasticæ scholasticæq; rei capita, cum expeterent vsum familiaritatis ipsius, tum valde eum diligerent. In patriam autem reuersus & vxorem duxit, & concionum mandato munere sic functus est, vt ad ipsum audiendum concursus fierent multitudinis tantæ, quantam omnino templum, vbi verba facere solebat, caperet. Affligere eum morbus celeriter cepit, in quo acerrimos cruciatus artuum perpessus est. Cumq; recuperandæ sanitatis cupiditate variam opem à medicina peteret, & tandem aquas natura sua calidas placuisset experiri, ita paulo post mortem obijt. Sed illo tempore æger, pedibus adeo eneruatis vt ingredi non posset, sibi quoque ne quid accideret grauius, magnopere timebat. Confirmatus tamen & ipse à se, & amicorum oratione, quamdiu in illa vrbe Imperator mansit, neque conspectum deinde vitauit vllius, neque aditu quenquam prohibuit, & fuit animo præsente atq; magno. Sed ab Imperatore

ratore

ratore Carolo erga neminem vllius ordinis, loci, generis mortalem, consultum factumue est quicquam, quod non modo manifestæ acerbitatis dolorem, sed querelæ etiam occultæ deplorationem haberet. Quamuis, vt ferebatur, non deessent, qui Imperatorem, vehementer instigando, conarentur eo impellere, vt illa occasione vtens exemplum ederet in ciuitate præcipua iustæ iræ & congruentis tempori seueritatis. In quo quidem compertum est, non tam existimationi & rationibus Imperatoris prospectum consultumq; aliquos voluisse, quam suum emolumentum commoditatesq; priuatas quæsiuisse. Verum Imperator, quemadmodum diximus, neque ipse quicquam ægit aut statuit tristius in quenquam, neq; à suorum aliquo lædi, aut damno, iniuria, molestia affici vllum passus est, & ita transijt, vt nemo ne suspicari quidem posset, voluntatem esse ipsius ab illa ciuitate alieniorem. Ego tunc, cum à Stibaro discessissem, consederam Norimbergæ. Quæ ciuitas & erga me perquam benignam liberalemq; se præbuit, & obtulit hospitij copiam Philippo Melanch. munifice. Sed hic tandem & ipse redeundum sibi Vuittenbergam statuit, & vt eodem se reciperent, alijs quoq; non leuibus causis motus suasor hortatorq; fuit. Etsi enim Illustris.
Princi-

Principes Duces Saxoniæ mandato patris, qui Imperatorem sequi cogebatur, in Duringia congregabant dissipatas & vagas Musas, & sedem his Ienam ad Salam amnem oppidum designauerant, & Philippus Melanchthon lamentabilem casum Principis pietate eximia erga Deum & patriam præditi, vtcp generis splendore sic omnis virtutis claritate Illustrissimi largis lacrimis deplorabat, necp venerari cessabat animo suo profligatum, cui florenti seruiendo summa diligentia ac fide præsto fuisset: Quid tamen non sibi sed alijs compluribus esset profuturum, & res atcp tempora, ipsorumcp adeo Principum rationes ferrent, omnibus momentis suis ponderans quasicp examinans, suo sibi loco tanquam in turbine tempestatis, secundum vetus nostræ gentis verbum, permanendum consistendumcp esse duxit. Verum illuc & tunc & postea eruditione doctrinæ & ingenio optimarumcp disciplinarum & artium scientia præstantes viri se contulerunt. In quibus celebritate nominis excellens fuit Iohannes Stigelius liberali cognitione & virtute atcp sapientia & facultate carminum non facile alteri vlli suæ ætatis cedens, Vir animo excelso præditus, & patriæ suorumcp in ea Principum ita amans atque studiosus, vt illustre exemplum ipsius in hac parte

parte pietatis eximiæ proponi poſſe videatur. Confluxerunt tamen eodem & alij, qui vt temporibus illis admiſsi, ſic aliquanto poſt multo libentius dimiſsi fuerunt. Quorum inſolentia atq; peruerſitas bonis & probis & vtilem operam dantibus multum negotij fecit, & malitia nonnihil creauit periculi, & cum animos quorundam mœſtitia & angoribus, tum fortunas ac corpora damnis & cruciatibus afflixit. Neq; abhorret à vero indignationis doloriſq; perturbationem quem aliquot annis ceperat Iohannes Stigelius ex neceſſaria magis quam expetita coniunctione nonnullorum, perculſo ei debilitatoq; celerioris mortis cauſſam dediſſe, quem cum adhuc in his conſcribendis occuparemur lugebamus, virum & amicum ſummum, & plurimorum ſcriptis epitaphijs alijsq; mentionibus lugubribus dolenter deploratum. Eodem tempore excluſus dudum Eccleſiæ communione decreto Pontificis Romani Reuerendiſsima canicie innumerabilibuſq; laudum nominibus Illuſtriſsimus Princeps Hermannus Archiepiſcopus Colonienſis, etiam gubernatione terrarum priuabatur mandato Imperatoris Caroli. Qui ne belli aut cladis alicuius repugnando nouam tempeſtatem excitaret, ceſsit volens, & eorum, quibus æternæ ſalutis & vitæ copiam

piam studuisset conciliari, corpora fortunasque cruentis gladijs & sæuitiæ immani hostium obijci noluit. Quam moderationem atque pietatem etsi laude dignißimam ipsique adeo ad reliquæ vitæ optandam quietem opportunißimam esse Philippus Melanchthon videbat, non poterat tamen dissolutione eorum, quorum instituendorum ipse socius atque particeps fuisset, non vehementer perturbari. Augebatur ægritudo tristitia nunciorum de amicis, quorum aliqui eiecti sedibus suis & dignitate fortunisque spoliati exulabant, aliqui capti in custodia tormentisque detinebantur. Quorum præcipui indicabantur Iohannes Brentius, qui concionibus sacris præfuerat in Salinis Sueuicis, quique Tubingæ Erhardus Schneppius, & Vlmæ Frechthus, & Chembergi, oppidum hoc est vicinum Vuittenbergæ, præpositus Ecclesiæ venerabilis senex, Philippoque singulari necesßitudinis & familiaritatis vsu deuinctus. Iam Mauricius Dux Saxon. periculo liberatus, atque modo dignitate septemuiratus auctus, de restituendis Academijs ambabus, & recolligendis ijs qui discesserant, & reparando ocio studijs, sedulo diligenterque cogitarat & ægerat, fueratque Lipsiam accersitus Philippus Melanchthon vbi ad necessarias deliberationes ordines terræ subiectæ Ducis

Mauricij

Mauricij poteſtati conuenerant. Neq; ille Vuittenbergam ſibi deceſsione ſua relinquendam, ac multorum potius rationibus atque vtilitatibus conſulendum, quam ſibi peculiari reſpectu videndum eſſe duxit. Cuius conſilij atque ſententiæ à plurimis improbatæ atque repræhenſæ nunquam eum pœnituit. Neq; illa prudenter cogitata caſus vllus, quod interdum fieri ſolet, deinde quaſi infuſcando contaminauit. Fieri autem aliter non potuit, quam vt ſciſſa ſtudia hominum rebus ita, quemadmodum ſtrictim indicauimus, geſtis diuiderentur, & voluntates eſſent diuerſæ. Atq; inuidioſæ omnino actiones quædam erant, eæq; ab æmulis, vt fit, acerbis criminationibus infamabantur, ijs potiſsimum quibus neq; exploratæ illæ eſſent, & qui in eam partem vnum vituperando, laudando alterum cupide prolaberentur, in quam propendens affectio impellebat. Iamque Imperatore Carolo diſceptationes de Religione eo deducere contendente, quo multis annis & magno labore conatus eſſet, & Auguſtæ Vindelicorum iuſsis adeſſe Principibus & ordinibus Imperij, cum ante conuentum ſe Vlmæ acturum edixiſſet: Auguſtæ igitur Imperatore Carolo poſtulante, vt vniuerſi Synodi decretis ſe obtemperaturos eſſe promitterent, maleuolorum ſermoni-

bus ſpargebatur, à Duce Mauricio hanc promiſsionem commoditate orationis obtinuiſſe Imperatorem, cuius fauorem, vel maxime liberandi ſoceri ille cauſſa, retinere vellet. Idq; actum eſſe in priuatis collocutionibus. Eſt autem genus quoddam hominum ſane leue, qui de maxime occultis atq; abſtruſis audaciſsime pronunciare & affirmare non dubitant.

Hi ſimulant ſe ſcire omnia, nec quicquam ſciunt,
Quod quiſq; in animo habet aut habiturus eſt ſciunt.
Id quod in aurem rex reginæ dixerit
Sciunt, vt ait Senex Plautinus:
Quæ neq; futura neq; facta ſunt tamen ij ſciunt.
Falſon' an vero laudent, culpent, quem velint,
Non floccifaciunt, dum illud quod libeat, ſciant.

Atq; ijſdem, ibidem dicitur, Nihil eſſe ſtultius neq; ſtolidius, neq; mendaciloquius neq; argutum magis. Atqui neq; tunc neq; vllis in tractationibus alijs compertum eſt, neq; planum fieri poteſt: Ducem Mauricium vel policendo vel approbando vel aſſentiendo integritatem ſinceræ Religionis labefactaſſe. Hinc tamen cum ad Philippum tum alios, qui ab illo non diſcedebant, aut ei non maledicebant, inuidia manare, ijq; quaſi cauſſam proderent ſeq; retexerent, & à veritatis aſſertione deficerent, plane impietatis accuſari. Id quod illo quidem tempore & recentibus

tibus belli ſtragibus timidius occultiuſq;, aliquanto autem poſt audacius magiſq; impudenter eſſe factum ſcimus. Atq; primum quidem hæc diſceptationum de Religione, cuius paulo ante meminimus, difficultas expedita fuit ab ĳs, qui in Synodo congregati decreta facere ceperant. Nam tanto bello occupato Imperatore Carolo, quod ad defendendam & tuendam Synodum geri prædicabatur, Tridento Bononiam ſubito eſt diſceſſum. Quam migrationem Imperator iniquiſsimo animo tulit, & interpretans Synodi diſſolutionem, autoribus adiutoribuſq; huius vehementiſsime ſuccenſuit. Miſitq; ea de re Legatos ad Pontificem Paulum, & ad eos qui Bononiam ſe contulerant, Nam Tridenti reſtiterant aliqui inprimis Germani. Sed ea reſponſa data ſunt, quæ & Imperatoris expectationem fruſtrarentur, & vnde liquido perſpiceretur, pontificĳs qualeſcunq; Synodi actiones procedere, atq; confirmari, in animo fuiſſe nunquam. Cum Philippus Melanch. ſe Vuittenbergenſem Academiam non deſerturum eſſe ſtatuiſſet, rurſum cœpta eſt ibi doctrina publica inſtaurari & frequentari. Lipſiæ autem etſi reſtitutio omnium magis in procliui erat, deſiderabatur tamen opera diligentiæ abſentium adhuc quorundam, mortuo præſertim, cuius

antea quoque à me mentio facta est, Caspare Bornero Theologo. Qui cum præsentissimo fortissimoq; animo toto oppugnationis tempore in vrbe remanens scholasticas ædes pro virili sua tueri, & publicam priuatamq; aliquorum suppellectilem conseruare anniteretur, defatigatus nocturnis diurnisq; laboribus, & contagione læsus (nam lues inuaserat promiscuum vulgus quod sub vrbe tugurijs exustis aduentante exercitu oppugnaturo vrbem, in spaciosis locis & fere vacuis ædium illarum raptim consederat) & vigilijs, & victus cultusq; negligentia, atque potissimum mœrore & indignatione debilitatus in morbum acquiescente iam aliquantulum animo, & metu periculi depulso, incidit, quo confectus obijt mortem cum bonorum omnium deploratione & ingente mœrore, Anno Christi M. D. XLVII. III. Non. Maij annis nondum grauis neque effœtus ætate. Neq; ego hoc viro cognoui neq; extitisse vspiam alterum existimo, dignitatis vtilitatumq; suarum minus studiosum, dum rem scholasticam publice stabiliret, augeret, amplificaret, ornaret. Itaq; illius memoriam nulla dies delebit, quamdiu literæ eruditæ loquentur, quibus non modo huius viri doctrina, quæ fuit eximia in omni genere disciplinarum, sed integritas, amor veritatis, fides,

des, virtus, sapientia celebrabitur. Vetus & singularis cum hoc necessitudo fuerat Philippi Melanchthonis qui tunc non modo lugebat amici præcipui mortem, sed requirens rebus dubijs & negotijs impeditis vel ducem peritiss. vel comitem gratiss. consiliorum actionumq; omnium, societatem coniunctionemq; sibi talis illo tempore viri ereptam esse in maximæ tristitiæ sensu querebatur. Interea Carolo Imperatore omnibus viribus annitente vt Synodus inchoata Tridenti ibidem perficeretur, & Pontifice atq; ijs qui Bononiam transierant refragantibus, proq; sua autoritate & iure, respondendo postulatis Imperatorijs acriter propugnantibus: Imperator reputans neque se dignum, intermitti illarum rerum tractationem, quarum maxime caussa tam periculosum & graue bellum suscepisse ipsum gessisseq; assereba tur, neq; suis multiplicibus promissis de controuersiarum Ecclesiasticarum cognitione consentaneum esse, relinqui tunc quoq;, cum nemo voluntati ipsius aduersari posset, incerta, dubia, litigiosa omnia, pontificijs tam manifeste tergiuersantibus, cum quibusdam deliberata re, consilium cepit, excerpendi quædam ex ijs scriptis, quæ superioribus annis ad concordiam dissentientium de religione fuerant non tam absoluta atq; comprobata quã

instituta & proposita. Atq; ita rursum liber paucorum quorundam clandestina & tenebricosa opera congestus, &, vt vetere verbo vtar, consutus fuit, quo præscribebatur, quid interim, dum decreta Synodi prodirent, fieri seruariq; oporteret, ab ijs quidem, qui in doctrina Ecclesiæ & ritibus vsitatis aliquid innouassent. Vnde liber ille quasi tituli nomine est vocatus Interim. Et dedit facetis multa salse dicendi occasionem. Cum quidem neutri parti placeret, & vtriq; etsi non eodem modo atq; proposito, eum repudiarent. Suntq; postea multo maiores & deformiores dissipationes atque etiam ruinæ consecutæ. Conuenerat autem & eo consilio prolatus fuerat iste liber, vti ne à Pontificias quidem partes sequentibus improbaretur, vtq; adeo Pontifex ipse vel concedendo indulgendoq;, vel dissimulando & conniuendo illum admitteret. Atq; mirabantur plæriq;, à quibus vera consideratione res perpendebatur, Carolo Imperatori persuaderi potuisse, vt in eam sententiam rationemq; incumbendum putaret, Quam pro sagacissimi animi prudentia, & diuturna experientia, quod similia negotia quo euasissent non ignorare posset, videre intelligereq; deberet, neq; re ipsa consistere ac valere, neq; temporibus congruere, magisq; ac citius nouas contentiones

tiones atque pugnas commoturam, quam certamina atque rixas priores sedaturam esse. Sed occæcantur nimirum animi maximorum quoque & sapientiss. virorum, quando infringi suam vim fata non volunt. Sane constat vrgendo minime clementer, ac admodum potius imperiose, iussa de recipiendo libro illo & præscripta in eo exequendo ad omnes ordines delata, & tanquam de his consensissent vniuersi, neque recusationem neq; preces, denique nihil quod contradiceretur, admissum esse. Neque defuere qui insidiose etiam quædam tentata factaq; fuisse perhibere non dubitarent. Tum quidam & ij potissimum quos supra nominaui & cæteri, qui ijs nollent assentiri, quæ esse contraria veritati haberent persuasum, afflicti atque vexati fuere, cum & aduersus Philippum Melanchthonem Caroli Imperatoris ira iam esset suscitata, cui tunc succensendi vehementius, ille etiam stimulus fuisse credebatur, quod tales compositiones ipsi displicere, ad Imperatorem odiose deferri, cum inimica tam de præteritis quam præsentibus oratione, animaduerteretur. Atq; tunc eorum, qui Philippum Melanchthonem oderant, machinationibus vita eius est petita, eademque protecta ab amantibus illum, & quibus viri innocentia atque probitas nota erat. Neque

defuere qui ſuſpicarentur talia diuulgari perterrendi Philippum Melanchthonem cauſſa, ne conſilijs actionibusq; recentis conciliationis reclamando officeret. Sed incolumitas ipſius rebus communibus tunc conſeruata fuit. Hoc anno ad grauiſs. Philippi Melanchthonis curas de rebus communibus & rei domeſticæ labes, & ingentem triſtitiam propter Eccleſiæ vulnera, nouus dolor acceſsit nunciata morte filię Annæ, quam & cariſsimam patri & à marito Georgio Sabino in Pruſsiam abductam fuiſſe acceroito à Principe Alberto, ſupra diximus. Eum tamen caſum tulit ille moderate, vt antea quoque indicauimus, & magis toleranter quam amici laturum eſſe ſperare potuerant, qui ſcirent quanta amoris paterni erga illam fuiſſet affectio. Sed meditatione euentus & quodam prioribus ægritudinibus veluti concoquendis vſu, hebetiorem tunc ſenſum habuiſſe eum credibile eſt, cum quaſi occalluiſſet animus dolendo, metuendo, perpetiendo. Veri quoque ſimile eſt, publica mala immenſa & multiplicia & varia, quibuſq; tunc laborabatur, & quorum timebatur acceſsio, morſus priuatorum retudiſſe. Quemadmodum in morbis, qui intenſi magis ſunt, ij non patiuntur plane ſentiri remiſsiores, & hos quaſi obſcurant. Non facile autem

poſſunt

poſſunt ſcribendo explicari illa quæ bonorum tunc neque leuium & patriæ inprimis amantum animos & dolore præſente & metu in poſterum excruciarint ac ſolicitauerint, non ſolum illa numero infinita & magnitudine immenſa & pondere intolerabilia, ſed varietate quoque & diſsimilitudine & mutabilitate formidanda atque terribilia. Edebantur externorum hominum ſcripta, & picturæ diuulgabantur quibus Germanicæ nationi in calamitate inſultabatur, &, tanquam ex dolore victæ triumphus ageretur, captiuæ illius vincula catenæq; oſtentabantur. Quæ ſane multorum animos acriter pungebant. Alij de dignitate fortuniſq; ſuis minus anxij, hoc orabant obſecrabantq; tantum, ne imperio humano obœdire & terrenam laudem quærere cogerentur ſaucia conſcientia ſua, & æterni Dei iuſsis edictiſque aduerſando, & cœleſtis gloriæ ſpem labefactando. Sed qui induxerant Carolum in eam rationem, quam ille ſecuturum ſe eſſe iam demonſtrauerat, ijdem annitebantur, ne inde recedendo, aut aliquibus indulgendo, non tam inconſtans quam timidus haberetur, id quod iſto tempore rerumq; ſtatu minime conduceret, vel maxime potius nocere poſſet. Quæ neque temporibus opportune, neque rebus ipſis apte, neque omnino vera

ratione geri, & intelligebant ij, quorum iudi-
cia amore odioue erga aliquos non deprauabantur, & iustissimis querelis Philippus Melanchthon deplorabat, cuius sermones in tristitia atque indignatione vehementiores delati ad Cæsarianos, & ab inimicis inuidiose & obtrectatorie expositi, nonnihil crearunt, quemadmodum paulo ante significatum est, periculi ipsi, non modo alienato sed etiam iritato Imperatore, & plane infesto, vt cui inculcaretur consilijs actionibusque ipsius impedimento esse Philippum Melanchthonem præ cæteris, quod plurimi illius autoritate moti & exemplo confirmati, resistere iam atque repugnare auderent. Etsi autem hic, cum, quid institueretur, cerneret, non dissimulabat metum suum, quod exitum talium inceptorum nullum videret, ac ne progressiones quidem faciles, vel non potius admodum difficiles & vbique incursuras prospiceret, atque eos à quibus talia nasci proferrique credebat, non dubitabat aperte repræhendere & accusare: In eo tamen constantissime perseuerauit, vt puram sinceramque doctrinam retinens, in parum necessarijs & externis quibusdam ritib. non impiarum obseruationum, moderationem, nequaquã, id quod quidã faciebant, damnaret. Sed de his paulo post plura dicenda erunt. Istud
modo

modo breuiter indicandum putaui, contra Imperatoris Caroli inhumanis quorundam & iniquis sermonibus instigati mandata non modo seuera sed plane sæua, vt Philip. Melanch. sibi traderetur, defensum, protectum, conseruatum tum fuisse eum studij diligentiæq; patrocinio atque præsidio illustrissimi cum alijs laudibus tum pietate & virtute Principis Mauricij, rebus omnibus dubijs & admodum difficilibus. Quod quale sit nequaquam intelligi perspiciq; potest ab ijs, qui quasi fluctuantes alienos in mari de terra spectant ociosi, sine sensu periculi & proprij exitij metu. Quin tamen ista in Philippo Melanchthone tuendo D. Mauricij constantia gloriam cumulet illustrissimi nominis ipsius, nemo profecto nisi furiose in odio & inuidia improbus inficiari poterit. De his igitur hactenus. Non autem omittendum putaui, id quod in Italia tunc accidit. Nam in oppido quodam ditionis Venetæ, quidam, quod contra conscientiam ad negandum quædam prius asserta, & retractandum confitendo disputata de dogmatibus Ecclesiasticis, cogi se passus esset, adeo perturbatus fuit, vt ex dolore animi corporis morbo contracto, ita per extremam desperationem, nullius consolationem admittens, interiret. Huius casus narrationes diuulgabantur, & qua oratione,

qui

qui affuiſſent, conati eſſent mederi afflicto, & prolapſum erigere, explicabatur. Quam quidem commodiorem magiſq; appoſitam haberi potuiſſe Philippus Melanchthon cenſebat, demonſtrantem & vrgentem inprimis hanc ſententiam: veniſſe filium Dei in hunc mundum, vt peccatoribus ſalutis autor largitorq; exiſteret, & eas, quæ cum hac congruere viderentur. Sed ille tunc ita deceſsit, ſane miſerabiliter, vt traditur. Anno M. D. XLVIII. inter alia turbulente & audacter tentata atq; geſta, vrbs Conſtantia (quã habuiſſe priſcis temporibus nomen quidam putant Nantuatum, quidam Harudum, quidam etiam Vitoduræ perhibent) ſita ad lacum per quem fluuius Rhenus amœno tractu quaſi ſpatiando manans deinde ſuo alueo defertur, aggreſsione occulta Hiſpanicarum copiarum pene capta fuit, ſecuriore tunc ciuitate inter tractatus pacis, de qua legatum tunc ad Imperatorem abfuiſſe accepimus, vna cum alijs quibuſdam primarijs viris, Thomam Blarerum. Hunc habuit Philippus Melanchthon inprimis familiarem eo tempore, quo ego Vuittenbergam veni. Erat autem ille in ſua ciuitate præcipuo loco natus, & generis ſplendorem auxerat bonitas ingenij virtutiſq; ac ſapientiæ & inprimis religioſæ pietatis ſtudium. Ea vero grauitas

& con

& constantia eminebat in adolescente quoque, vt à plærisque tum adeo ille obseruaretur, cum humanitas quidem ipsius & amabiles mores incredibilem commendationem haberent ad omnes. Hic, etsi non successerant insidiæ factæ patriæ, & oppugnationis etiam vi propulsata à ciuibus fortißime dimicantibus, reuersus domum, quòd fieri tamen status prioris mutationem animaduerteret, neque possent pauci resistere multorum vel formidini vel etiam cupiditati, ita ipse in agros suos concesßit, & alijs administrationem publicorum deinceps munerum in patria sua reliquit, quod veritatis æternæ ac cœlestis professionem liberam retineri pluris faceret, quam amplißimorum honorum functiones, paratas volenti sese & rationes suas temporibus accommodare, quibus seruire prudentia humana inprimis consueuit. Eodem hoc anno in complurib. conuentibus, qui indicebantur de capitib. libri Cæsariani, Philippus Melanch. vehementer est iactatus. Quæ res tractationesque ab alijs sunt vere & accurate expositæ. Interque tales collocutiones, disputationes, consultationes annus hic effluxit. Venit ea tempestate in Belgicum Imperator Carolus, ad quem ex Hispania Rex Philippus filius illius accesßit ad solennem illarum regionum possesßionem tradente pa-

te patre accitus. Eumq; tunc & locutum quædam præclare, & in conspectu omnium amantissime filium esse complexum accepimus, cum quidem filius exquisite esset humili gestu veneratus patrem: Decretum autem Augustanum in Germania turbas dabat, Quod vt Imperator ratum esse volebat, ita indies magis conniuere eum animaduertebatur in quibusdam non prorsus illud exequentibus, modo non detraheretur aliquid de ipsius maiestate, neq; contemni imperium videretur. Versabantur etiam in Germania Legati Pontificij tres, cum mandatis concedendi autoritate Pontificis quædam, de quibusdam transigendi, quæ cum iamdudum vsurparentur & recte fieri statuerentur, non multum curare plæriq; quid ab his permitteretur prohibereturue. Sed cum metus Imperatoris tum cupiditas publicæ tranquillitatis, tum vero officij cura, in morem gerendo aut recusando aliquid multum habere
22 momenti. In Gallia tunc nominatim Philippi Melanchthonis nomen pronunciari auditum, inter eorum quibus nota inurebatur grauissimi criminis, quod rem Ecclesiasticam turbarent. Et sunt supplicia atrocia sumta de compluribus, tanquam desertoribus Religionis publicæ, Qui Luterani ad vulgus execranda appellatione nominabantur.

tur. Fuiſſeq; magis probroſum & turpe, atq; adeo pernicioſum alicui ac capitale, ſic vocari, compertum eſt, quam parricidam aut prædonem. Cum neque res neq; cauſſa exploraretur aut cognoſceretur, ſed ſufficeret ad condemnationem nominis infamia. Neq; minoris ſæuitiæ animaduerſiones in Belgio huius generis animaduertebantur. In Germania autem fieri diſcordiæ indies maiores, cum audacius reclamantibus, ſi qua diſplicerent, plurimis ſuis cupiditatibus indulgendo effrenatis, tum diffidentia & alienatione augeſcente Principum quidem maxime, ſed & aliorum, vt quiq; huc aut illuc animis inclinabantur. Magdeburgum vrbs eſt ad fluuium Albim ſupra Oceanum, quæ aliquot annorum operibus munita, quantumuis magnam vim oppugnationis facile ſuſtinere poſſe credebatur. Eius ciues Caroli Imperatoris edicto hoſtes appellati fuere, vt eſſet ciuitas in extremo diſcrimine. Sed ea tum & defenſionem edere, & de implacabili Imperatoris ira conqueri, & quoſdam ſibi propter conſtantiam in ſanctitate Religionis infenſos accuſare. Et nullum eſſe peccatum delictumq; ſuum, neq; aliam oppugnationis cauſſam affirmare, quam quod puram doctrinam veritatis cœleſtis retineri, neq; eam corruptelis vllis deformari, aut callidi-

tate

tate inflecti studerent. Equidem quanquam de controuersijs Ecclesiasticis quid sentirem, nunquam vel dissimulando texi, vel negando inficiatus sum, & cum quibus me coniunctum intelligi vellem, aperte tuli semper: Non tamen etiam mihi necesse esse existimaui, neque nunc existimo, vel aliqua singulatim disputare subtilius atque limatius, vel in hos accusatorie inuehi, illorum quasi patrocinium suscipere, sed quae iudicarem vera, ea professus à certaminibus & rixis, quae commoueri partium studijs solent, abstinere, & meae personae conuenientius, & ad futuros casus prouidentius esse semper credidi. Neque haec ostentatio prudentiae & quasi sagacitatis existimanda est, qua neque praeditum me esse fateor, & cuius calliditatem in diuinis negocijs cum futilem tum perniciosam quoque esse scimus; sed tenuitatis nostrae confessio, & verae atque simplicis expositionis confirmatio haberi debet. Migrauerat secedendo Magdepurgum Illyricae gentis homo, qui sibi Flacij nomen imposuerat. Fuisse enim familiare aliud ferebatur. Hic adolescens ad optimum & doctissimum virum Matthiam Garbicium aliquando se contulerat, quem ab integritate & memoria beneficiorum in se externum collatorum, inprimis laudare possum. Neque ego hanc laudem paruam, ac

potius

potius in maximis duco hoc præsertim tam ingrato seculo. Erat idem honestatis vitæ studiosiss. & ad hanc docendo assuefaciendoque adolescentiam non maiore cura atque seueritate institui & adduci ægreferebat, cum intelligeret, quam disciplinæ custodia & Deo grata res & in hac vita vtilis esset. Hæc sententia verissima atque præclarissima non caruit obtrectatione quorundam, quasi superstitione implicaretur. Quid enim disputando probaretur, magis iam spectabatur, quam qualis degeretur vita, & libertatis oblitterata doctrina sic reuocabatur, vt ad licentiæ infinitæ vsurpationem efferretur. Est autem profecto disputatio omnis tum demum egregia atque illustris, ea præsertim quæ de Religione, pietate, officio, virtute habetur, cum non modo verbis aliquid scite concluditur, sed actionibus consentaneis etiam exprimitur. Quis enim non habeat pro nugatore & sui ipsius derisore eum, qui, quæ oratione constituat, ea euertat viuendo? Sed redeat ad Garbicium narratio. Ad hunc igitur profitentem doctrinam Græcarum literarum in Academia Tubingensi, popularem suum se tunc Flacius contulit, cum eodem ante biennium & ego venissem. Vsusque est hospitio Garbicij pro facultatibus ipsius non illiberali, & expertus meam quoque & aliorum be-

neuolentiam ac ſtudium. Inde diſcedens Vuittenbergam eſt profectus. Eumq; humanitate aliquanto maiore complexus eſt Philippus Melanchthon quod à nobis adueniſſet. Itaq; omnibus rebus eum adiuuit augens & ornans hominem, ſuis etiam facultatibus ſuſtentans. Id quod ab ipſo in promtu erat cunctis. Non ſolum enim docebat diſcere volentes vniuerſos, ſed paſcebat etiam eſurientes, & nudos veſtiebat, bonitate quadam naturæ benefaciendi cupida ſine diſcrimine omnibus. Flacius qui mediocrem ſermonis Græci ſcientiam teneret, in cognoſcendam linguam Hebraicam tunc totus incubuit. Magiſtri ibi bonarum artium titulum atq; inſignia aſſecutus eſt & data ei vxor, & publicæ doctrinæ munus aſsignatum. Hic ſiue ingenij turbulenti ferocia & ambitione, ſeu malitia inſeruiente voluntati alienæ: nam de homine ſimulatore mirifico, in quo nihil ſimplex & apertum cognoſceretur, variæ ſuſpiciones fuere: Sed quacunq; ſane re aut ſpe impellente, tunc Flacius ſciſcitari curioſe quid ageretur & eſſet in manibus, & clanculum ſcripta fictis nominibus ſpargere, notantia omnia quæ carerent audacia aduerſandi quietis conſilijs. Hanc enim aiebant eſſe & veritatis deſertionem & corroborationem falſitatis. Quæ erat illis temporibus

& iſto

& isto rerum statu admodum plausibilis & grata vulgo oratio. Sed initio astute tegere Flacius ea quæ animo agitabat, & alienationem atq; odium dissimulare. Relicta eodem tempore statione sua ad Danubium, venit Vuittenbergam Nicolaus Gallus, fugiens periculum imminens in illarum regionum ciuitatibus ijs, qui reclamarent Augustæ decretis. Cum quo Flacius statim familiarissime se coniunxit, & discedentem sic, vt nihil præ se ferret inimicitiarum aut simultatum, paulo post clandestino abitu secutus est. Et confœderunt ambo Magdeburgi, exitiosæ peruicaciæ adiutores & incitatores strenui & vehementes. De huius vrbis consilijs actionibusq; etiam fortuna, nihil modo dicam. Quæ obsidionem excitato bello tamdiu tulit, quamdiu illa in penuria ad extremum rerum necessariarum pene omnium & summis difficultatibus sustineri potuit. Sed qui bello huic gerendo fuerant præfecti, ijs si Magdepurgici maturius fidem habere voluissent, futurum fuisse existimatur, vt citius ijs malis liberarentur, quibus tandem fracti, deditionem facere sunt coacti. In regionibus Misnicis res erant per se illæ quidem tolerabiles, vel satis etiam bonæ, si non calumniosa insectatione vexarentur. Ipse quidem Philippus ex illis perturbationibus & quasi tempesta-

tibus tantum doloris cœpit quantum alius nemo. Sed cum aliorum vel improbitate vel leuitate caussam occasionemq; eis datam esse, & culpa se vacare sciret, faciundum sibi statuit idem, quod medici fideles solent, qui & misericordia ægrotantum afficiuntur, & morbum, si posint, sanant, si nequeant, non tamen augent, & neq; ope sua destituunt depositos, neq; non necessaria acerbitate affligunt. Nam qui temere remedia adhibent, quibus vita interemta tollitur morbus, illis ea gratia debetur scilicet quæ siccarijs. Considerabat Philippus Melanchthon conuersionem vna cum rebus mutatis animorum. Videbat quam multa contra opinionem omnium accidissent, & posse alia accidere similiter intelligebat. Erat hoc igitur rectissimum & tutissimum: Salua & integra & incorrupta doctrina cœlestis veritatis, cui labem inuri aut aspergi maculam ferendum non esset, de cæteris quæ temporibus & locis diuersa semper fuisse constaret, ita conueniri, vt vel mutatis vel nouatis aliquibus tranquillitati consuleretur. Etsi in eo ipso falli aliquos eum non fugiebat prouidentem vna parte pacatis rebus, nihilominus alijs turbas excitatum iri. In his igitur quasi procellis & ista tempestate, non currendum huc illuc putauit, neq; excedendum ijs locis, in quibus

ſine impietate ad Deum & culpa ad homines non improbos neque iniquos, conſiſtere liceret, & tranſeundum eo, vbi neque extra periculum & maximis itidem in curis moleſtijsque atque angoribus futurus eſſet. Hominum autem præſidia vel vrbium munimenta, quibus protegeretur quærere, clamoribusque importunis tumultuari, & quaſi tribunitio furore maledictiſque veſanis in quoslibet debaccari omnino noluit. Quodque ſemper fecerat, vt frena laxari cupiditatibus hominum & auram popularem atque plauſus captari oportere non cenſeret, id multo magis tunc præſtandum eſſe ſtatuit, neque vt de aliquo veluti editiore loco ad arma infeliciter paulo ante ſumta aliquos denuo vocaret, vel ſe decere, vel placere Deo, vel ad vllam ſpem bonam conducere eſt arbitratus. Itaque in hoc immotus perſtitit, quicquid Flaciana factio diceret ac moliretur. In Flacio perfecta cognitio linguę Germanicę nunquam fuit, ſic, loquendi ſcribendique diſerte vt facultatem adipiſceretur. Sed libelli ipſius nomen præferentes paſsim prodibant, quos pro ſuis ille agnoſcebat. Erat autem eadem cantilena omnium, de ijs qui apud Principem Mauricium illis temporibus remanerent & Eccleſijs ſcholiſque conſeruandis nauarent operam, In quibuſdam etiam conniuentes

dum disiecta recolligerentur & ordinarentur confusa, & res essent in regionibus illis mediocri in statu tranquillæ. Cum autem quæreretur de ijs, quæ quasi indifferentia seruari aut omitti impium esse non videretur, Philippus Melanchthon edito scripto luculenta hoc breuitate explicauit, & definiendo solerter & exemplis illustrando. Sed nihil proficiebatur ad eos, qui neq; audire quæ dicebantur, neq; ad ea quæ demonstrabantur, aspicere volebant. Qui & verbositate indiserta, & nominum mirabili ignotaq; specie fucum faciebant & imponebant multitudini imperitæ, Interemistas & Adiaphoristas eos per ignominiam appellantes, à quibus secesserant. Quorum omnia dicta & facta in deteriorem partem interpretando rapiebant, pronunciantes etiam audacissime de cogitatis. Petebatur tunc conuicijs impudentibus non Philippus modo & alij, sed Reuerendiss. etiam & Illustriss. Princeps Georgius Pr. Anhaldinus, cui ne mortuo quidem scelerata petulantia pepercit. Nec non improbissimorum partim mendacia, partim simulatio cuiusdam ardoris in veritate asserenda, partim etiam alia, quæ talium temporum miserijs comprehenduntur, tantum efficere potuerunt, vt docti & pij nonnulli inq; his nobiles atq; Principes viri, aliquid ab eis dici

initio

initio crederent & ipsorum fauerent conatibus. Sed tum capita huius factionis Flacius & Gallus Magdepurgi declamitabant & libellos atq; picturas diuulgabant contumeliosas in personas & rationes eorum, qui ipsorum temerariam vel certe præposteram vehementiam improbabant, & abhorrebant à turbulenta peruersitate. Inde cum vrbs defendi amplius non posset, digressi, in alijs deinde locis tanquam turbo vastitatem & strages dederunt, admisso Flacio Ienæ qui Theologiam doceret, & reuerso Gallo in priorem nidum ad Danubium. Cum his quasi conspirauerant & alij contra Philippum Melanchthonem & eos, qui in Academijs & Ecclesijs Misnicis docebant. Aliquoties autem iubente & volente Principe Mauricio conuentus diuersis locis acti sunt. In quibus illi clamatores corrumpi doctrinam puram atq; sinceram odiosissimis criminationibus disseminabant, adeo vt non paucis vbiq; suspecta redderentur omnia, quæ tum in Misnicis regionibus suscipiebantur & fiebant. In quibus tantis tempestatibus periculose iactari Philippus Melanchthon & ad durissimos offensionum scopulos allidi, cum nihilominus cursum directum ad veritatem æternam teneret, neq; immutaret velificationem quantumuis reflantibus ventis, in diui-

næ gubernationis certa fiducia. Versute autem cauillari isti noui Magistri pene syllabas in omnibus quæ à Misnicis proferebantur. Neque pudebat falsa & ficta ingerere & secundum hæc perfricta fronte pronunciare, & optima scripta vituperare, & homines innocentissimos condemnare. Cum ipsi nihil vtilitatis in commune docendo afferrent, omne studium in maledicendo, obtrectando, insectando, criminando ponentes. Dicat enim, qui potest, quid nam obscuri ab his illustratum, quid ambigui definitum, Quod dubium amotum, denique quod lumen doctrinæ Ecclesiasticæ illatum sit? At liquet turbas ab his perniciosas esse datas, datas caussas occasionesque dissensionum & alienationum, data damna inimicitiarum, affectos tristitia bonos, conciliata gaudia malis, ereptum vsum fructumque suauitatis & caritatis mutuæ, impeditos congressus salutares, quibus veritatis cœlestis doctrina & confirmaretur & illustraretur. Hæc facere se illi tanquam ardore quodam mentis religiosæ aiebant. Cum interea distraherent & violarent nefarie societatem fraternæ coniunctionis, & à ciuibus recederent, non fugerent hostes. Visique mihi hi idem facere sunt, ac si quis exquisite confectas subductasque ab aliquo rationes reijcere & confundere

dere audeat, vt ipſe edat & ſubijciat nouas. Nam quid ægere aliud? quam quod diſpoſita & collocata apte & ſplendide, diligentia atq; ſtudio inprimis Philippi Melanchthonis conuellere diſsipareq; ſunt aggreſsi. Sed cartæ iſtorum volaticæ ac ſcurriles & euanuere magna iam ex parte, & penitus aliquando euaneſcent, manentibus ac manſuris grauibus atq; ſolidæ doctrinæ refertis ſcriptis Philippi Melanchthonis, dum ſtudium non intercidet cognoſcendi & ſequendi incorruptam veritatem. Proponebantur in Miſnia capita libri Auguſtani, deq; illis iubebantur Theologi ſententias dicere. Non enim Princ. Mauricius ſine exceptione aſſenſus fuerat decreto, quo liber ille quaſi omnium ordinum iudicio approbabatur, ſed promiſſa Imperatoris de Religione vrgens, & quid ipſe ſuis eſſet policitus commemorans, oſtenderat ſibi neceſsitatem imponi, vt ad ſuos ea de re referret. Id non negligi vt conſtaret, diuulgata capita quædam fuerunt, de quibus quæſitum Lipſiæ fuerat, perſcripta illa quidem moderatione ea, vt à conſtantia in veritatis cœleſtis ſincera doctrina ne tranſuerſum quidem, vt dicitur, vnguem recederetur, ſed quibus tamen tempus rerumq; mutatio obtrectandi daret occaſionem. Quam improbitas maleuolorum & turbulentorum

 tunc

tunc cupide arripuit, & ea prolixe vſa eſt. Anno autem Chriſti M. D. XLV. prius omnino quam ſomniare aliquis poſſet Auguſtani libri compoſitionem & editionem, volente Principe Mauricio R. & Illuſtriſſimus Princeps Georgius Princeps Anhaldinus conuocauerat Lipſiam præcipuos Theologos & Miſnicarum Eccleſiarum præſides, eos fere, quibus cura illarum commiſſa eſſet viuente adhuc Princ. Henricho Princ. Mauricij patre, ætate plærosq; ſenes, ſpectatæ dignitatis & vitæ honeſtate celebres omnes, vbi de communi concordanteq; omnium ſententia, adminiſtrationis ordo deſcriptus, & ratio tam doctrinæ, quam rituum informata fuit. In quo libro omnia ea ad eundem modum continebantur, quo tunc capita illa, de quibus diximus, promulgarunt. Atq; licet ex his etiam perſpicere quantum ſit ſitum in temporibus. Tunc enim certe cum iſta tractata & conſcripta ſunt, ſi ederentur, nemo repræhenderet, ac laudarent potius omnes. Iam vero prolata eadem tam contumelioſe reſpuerunt iſti, qui ipſi ſoli fulcire Eccleſiam & huius ruinas prohibere ſe, credi poſtulabant. Etſi tragœdiæ iſtæ quas excitarunt, commenta tantum ſuſpicionum, & falſæ coniecturæ argumenta, & ſuæ acerbitatis odijq; interpretationem & tempo-

temporis occasionem continebant. Quæ ad vulgus imperitum momenti habebant plurimum. Diligentiores autem celeriter, quonam tenderent, depræhenderunt. Philippus Melanchthon quo ista suadente non instituebantur, quiq; præ se ferret potius ab omnibus talibus illo tempore consilijs actionibusq; voluntatem alienam, Non tamen studium operæ suæ rebus communibus voluit denegare. Atq; veritatem doctrinæ religionisq; sinceram integritatem retinere constantissime perseuerauit, De cæteris non existimauit vel opus esse, vel omnino expedire vt dimicaretur. Neque ego ab illis dissentio, qui de isto libro decretum maximorum malorum caussam fuisse censent. Et hinc enim quæ incommoda distractionum extiterint, patet, & quid deniq; futurum sit magnopere metuendum est. At enim quorum hæc culpa sit, reperiendum, & eos insectandos arbitror, non furioso latratu & indignis conuicijs appetendos quoslibet. Sed cum amantibus rixas & qui pascuntur contentionibus, frustra disputatur, præsertim ad omnia tanquam clipeum Religionis sanctissimum nomen obijcientibus. Horum itaq; tanquam rabiosi canis impetum, quoad conceditur, declinando vitantes, conficere curriculum illos suum sinamus, & attexamus reliqua.

Eadem tempeſtate cum neſcio quo pacto de laudabilium piarumq; actionum, quæ operum bonorum nomen habent in Eccleſiaſtico ſermone, neceſsitate, renouatæ eſſent diſputationes, quidam tumultuoſiſsime refellere non dubitarunt & veras neq; ambiguas aut incommodas de illa ſententias, cum plurimorum grauiſs. offenſione. Idq; crimen ſtatim in Philippum Melanchthonem quoq; tanquam telum intendi, & iam illius alijs quoque in partibus ſcripta lacerari atq; carpi, inq; primis refutari tradita de hominis voluntate, de conuerſione ad Deum mentis humanæ, De Euangelij proprietate & natura, eoq; res progredi, vt conſultatum ſit in iſtorum conuenticulis de prohibenda lectione certorum librorum Philippi Melanchthonis. Sed huic conatui prudentia pietatis obſtitit & eum repreſsit. Vt autem apud Homerum Ageleos monens procos, ne temere quaſi effundant ſimul iacula omnia, ſed conijciant aliquot certo numero ac ordine petentes Vlyſſem,

Iuppiter aſpiret nobis (inquit) ſi forte fauorem
Vt noſtris manibus cadat interfectus Vlyſſes,
Et noſtrum victrix hæc Martem fama ſequatur,
Namq; alios, vno hoc occiſo, nil moror omnes:

Sic varijs diuerſiſq; calumniarum obtrectationumq; quaſi venenatis ſagittis nomen & exiſti-

existimatio bona Philippi Melanchthonis
proposita erat vna ad configendum, quod
ipsius autoritate veluti confossa atque extin-
cta, cæteros omnes non admodum formi-
dandos esse ducerent. Sed haud scio an ali-
quanto patientius tulerit iniurias istas Phi-
lippus Melanchthon, quam oportuerit, atque
tolerando quam repugnando fuerit fortior.
Verum de hoc ipso fortasse postea plura di-
cemus suo loco. Venerat Norimbergam
ex Bauaris ante multos sane annos Andreas
qui familiæ suæ nomen pene ridiculum mu-
tauerat in Osiandri, vnde sonus non longis-
sime recederet. Is, quod Hebraicarum lite-
rarum cognitionem profiteretur, in Augu-
stiniano cenobio doctrinæ suæ primum mer-
cedes quasdam accipiebat, carus ob ingenij
acrimoniam & studium industriamque erudi-
tis, præcipue Bilibaldo Pircamero dignita-
te honoribusque & sapientia doctrinaque Præ-
stanti viro, quos tamen deinde rusticitate
morum & præfracta animi elatione ab se
plærosque alienauit. Commendatus autem
primoribus ciuitatis facundia sua potissi-
mum, concionibus in æde Laurentiana ha-
bendis est præfectus. Consecutus fuerat au-
toritatem primis contentionibus de religio-
ne, cum monachis iam corruentes supersti-
tiones retinere cupientibus vehementer re-
stitisset,

ſtitiſſet, & coram Antiſtite Pabepergenſi de illis controuerſijs copioſe cum plurimorum admiratione & applauſu diſputaſſet. Iam autem promulgatione libri Auguſtani vel rogatione potius illa in Germania paſsim motus periculoſos miſcente, arripuit occaſionem relinquendi eam vrbem, in qua dignitatem & aliquid facultatum fuerat adeptus, contulitq; ſeſe in Pruſsiam, vbi & ipſius audacia & quorundam aduerſantum illi importunitate, eæ contentiones ſunt excitatæ, quæ totam fere Germaniam peruaſerunt, ingentiumq; odiorum, turbarum, iurgiorum fuerunt cauſſæ. Cum & nouitate diſputationum Oſiandricarum animaduerſiones atq; notationes plane cenſoriæ aliorum excitarentur, & in refragando quiſq; maxime fortis atq; acer videri cuperet. Oſiandrum ſane, qui ingenio naturaq; eſſet excellente, & doctrina varia ac multiplice, & facultate præclara in pronunciando quæ cogitaſſet præditus atq; inſtructus, Non cauiſſe apparet ne oppugnando alios, & ſuſpectam formam doctrinæ callide introducendo, nouas quaſi ſecures impingeret Rei Eccleſiaſticæ. Eſtq; ab hoc Philippus Melanchthon & ipſe ſpurciſsimi ſcripti atrocibus contumelijs appetitus. Neq; poſſum in animum inducere vt credam ipſum autorem
tam

tam vecordem fuisse, quin illius cum quoque recognoscentem forte puduerit. Tulit etiam hoc æquissimo animo Philippus Melanchthon, & in simplice, vera, puraque doctrina excercenda perrexit, quæ ipsa esset responsio grauissima & firmissima defensio ad omnia. Atque ego scio Philippum Melanchthonem tam inhumaniter acceptum ab Osiandro, postea tamen sæpe honorifice eius meminisse, recordantem veteris consuetudinis necessitudinem, eamque illi laudem tribuisse quam deberi fatebatur, scientiæ multarum cognitione dignarum rerum præclaræ. Atque nos in hac narratione studuimus, id quod ante oculos versaretur, neque dubium aut controuersum esset, de quocunque nominatim aliquid recensuimus, commemorando exponi: Quæ sunt nimirum vel dicta alicuius vel facta, vel his, vt ita loquar cognata atque inhærentia. Non enim is ego sum qui de aliorum consilijs & proposito atque sententia pronuntiare soleam. Hæc enim occulta sunt, quæ suspicando detorqueri maleuolentiæ est & odij, extollere vero altius ab integritate alienum. In quo vtroque, priore tamen magis, sibi licentia seculi huius nimium indulget. Enimuero vbi dictum factumue & manifestum neque ambiguum extat, licet, vel oportet, vt opinor, id

de eo

de eo commemorari, quod congruit verita-ti. Sed alia sunt aliorum cum ingenia tum voluntates, tum studia quoq;. Prauitatem sane vel procreatione insitam vel vsu contractam tolli emendando, non corroborari exercendo conuenit, cui quid prætendi posit quærere, extrema est peruersitas. Scripsitq; hoc præclare Iustinus Martyr, Naturam viuendo sequi esse eius, qui nondum peruenerit ad Fidem, At æmulationem Inuidiæ, longe adhuc à veritate abhorrentis ac remoti. Quapropter ne quis seipsum decipiat, neq; specie simulationeq; fallatur. Nam reperiuntur qui iracundiæ in reprehendendo & insectando quoslibet audaciam, atq; etiam conuiciorum acerbitatem scripturæ sacræ & sanctorum hominum autoritate exemplisq; defendant. Quorum si vires cupiditati responderent, iamdudum iacerent demissi orco aduersarij. Quantum tamen in ipsis est & damnando & supplicia decernendo, & maledictis insuper ingerendis satisfaciunt acerbitati suæ. Quantum enim vidit ætas nostra scriptorum, quantum dictorum audiuit de suspicionibus & opinionum coniecturis? Quoties concurrentes aliqui clandestinis operis, modo doctrinæ neq; necessarios neq; opportunos tractatus, modo disputationes superuacaneas & verborum

magis

magis ſtrepitu quam rerum pondere nitentes atq; fultas, modo etiam ſæuas & contumelioſas in alios accuſationes inſtituerunt, compoſuerunt, ediderunt? Quibus nihil niſi præliorum & belli cauſſæ darentur. Cum autores inter quaſdam veluti ſcenicas exultationes perſonis prodirent alienis tanquam veteres heroes cum cothurnis atque ſceptro, vehementiam & libertatem orationis iactantes, & volentes eſſe ſuperiores vbiq;, idq; valere tantum quod ipſi ſtatuiſſent, & affectando oris liberi copiam fucum facientes imperitis, ſpecieq; iſta libertatis grauiſsime ſaucіantes bonam aliorum exiſtimationem, & quietis diuinum donum perturbantes. Huiuſmodi autem hominum profecto animi contentio & propoſitum ſententiæ periculi plenum eſt, dumq; cedere nunquam volunt, ſed victores eſſe aliorum omnium, fit fere, vt ea victoria potiantur, quæ eſt triſtiſs. & prouerbio Græcorum Cadmea perhibetur. Atq; iſta in hac narratione reticenda, & talia vitia ſilentio, quin notarentur, prætereunda non fuerunt. Vt autem ad rem redeamus, Multas amaras tunc quaſi potiones vt dicitur, hauſit Philippus Melanchthon & concoxit tacendo atq; tolerando. De quibus omnia ſunt in medio, neq; ſuſpicando à nobis fingitur, aut argumentando exquiritur

fere quicquam. Iam vero ne mortuo quidem parcitur sed dissentientum quoq; , vt diximus, proteruitas in illo infamando insolentiaq; concordat. Si inuidia impellente, quanta sit generis istius improbitas ex eo apparet, quod nouam ac inusitatam illud viam ingreditur, cum Inuidia tanquam ignis materia deficiente, extingui & delabi in cineres obliuionis post alicuius mortem soleat. Sin odio incitante: cum oderint eum quem boni omnes amarunt viuum, & mortuum singularis beneuolentiæ memoria cohonestant, quales ipsi perhiberi posint, si saperent, poterant cogitare. Sed nominis scilicet aliqui celebritate offenduntur, & ea oppressa fore vt ipsi emineant, confidunt. Ita sane se res habet, vt omnibus temporibus vera atq; solida virtus rara, nunc rarisima sit, cumq; perpauci sua virtute excellere & quasi in altiorem locum peruenire valeant, plæriq; alterum criminando & contumeliarum insidijs appetendo, aut etiam impudenter insectando, vt conspiciantur, ascendere nituntur. Hoc quale sit patet. Non certe præstantiam & amplitudinem promittens, sed afferens sceleris amentiæq; ignominiam, vt illud agentes & stultitiæ & prauitatis coargui posse videantur. Sed quod aggresso hoc expositionis opus inuito necessitas imposuit

ſuit vt non omitterem, in eo neq; longior neq; diligentior ſum futurus. Vt igitur ad Oſiandri mentionem reducatur oratio, Fuit is & ingenio acri præditus & haud vulgari doctrina inſtructus, ſed animo & elato & admodum confidente & moribus nequaquam moderatis atq; ſuauibus. Hæc naturæ interdum vitia educatione liberali & diſciplinæ diligentia corriguntur, Quæ Oſiandro defuiſſe conſtat. Sed confecto ille curriculo vitæ ſuæ in Pruſsia mortuus, & ſplendido funere elatus atq; honorifice eſt ſepultus, Anno Chriſti M. D. LII. XVI. Cal. VIIbr. apud Regiummontem. Redeundum autem eſt ad ſuperiora tempora, vt narratio ordine procedat, Quæ quidem perquam turbulenta fuerunt & non modo curis & anxietatibus animi, ſed corporis quoq; laboribus atq; defatigatione Philippum Melanchthonem grauiter afflixerunt. Anno Ieſu Chriſti M. D.XLIX. incipiente mortuus eſt cum ingente Philippi Melanchthonis dolore & triſtiſsimo deſiderio amici cariſsimi, Caſpar Cruciger diuturno languore conflictatus & grauiſsimis ob ea quæ tum gerebantur, perturbationibus debilitatus. Ita autem obijt mortem, vt ardentiſs. precibus opem diuinam ſibi & propter religioſæ pietatis ſtudium periclitantibus cunctis imploraret, &

vitam ſuam traderet in manus Ieſu Chriſti autoris ſalutis vnici, cui ſeruierant fideliter ſtudia ipſius, & quem ſanctiſsime coluerat. Hunc condiſcipulum non multum ætate inferiorem habui in puerili inſtitutione Lipſiæ, cum vno & Præceptore atq; Magiſtro Georgio Helto, & Doctore literarum Græcarum familiariter vteremur Ricardo Croco Britanno. Erat autem in eo puero tanta ſtatim ingenij vis, vt quæ cæteri nos magno labore vix perdiſcebamus, ea ille ſic celeriter cõprehẽderet animo; vt ludere & iocari videretur, nobis admodum ſerio omnes, vt aiunt, neruos contendentibus. Perpetuam autem conſuetudinem hanc ſeruabat, vt in diſsimulando ſcientiam, quæ erat in eo multiplex variarum rerum, perſeueraret. Nihil in eo oſtentationem habebat, nulla gloriæ aut nominis præſtantiæue cupiditas animaduertebatur. Studij labores ſuſcipiebantur perferebanturq; incredibiles, ſed tam occulte & quaſi furtim, vt familiariſsimi etiam de ijs celarentur. Morum vitæq; maxima erat in illo honeſtas atq; probitas, & in quotidiano quidem conuictu ſuauitas perquam amabilis, ergaq; omnes ſumma humanitas, In negotijs autem gerendis & fides & grauitas ſpectata. In loquendo admodum parcus. Ad omnes vero iuuandum conſilio opeq; promtiſsimus.

mus. Cogitationes ipsius sapientes, oratio circumspecta, insignis taciturnitas, Fides certa. Quibus eximiam autoritatem ille consequebatur, & dignitate excellebat. Neque inueniebat facile apud se alium Philippus Melanchthon cui sua consilia confidentius crederet, aut cum quo liberius communicaret sententiam rationesq; suas, aut cuius iudicio plus tribueret, quam Casparem Crucigerum. Quem cum tanti fecisset & tam vehementer dilexisset, morte ipsius non potuit non in luctu mœroreq; ingente versari, ea præsertim quæ ante tempus illi accidisse videri posset. Excessit enim è vita hac confecto anno ætatis suæ quadragesimo quinto. Iam & obsidio vrbis Magdepurgensis multarum variarumq; difficultatum causas dabat, Et Imperatoris Caroli in exequendis ijs quæ ordinando edicendoq; instituerat, studium paulo ante remissius visum, rursum intendi, neq; de seueritate demonstrata multum remitti. Non paucis igitur in locis religionis caussa aut tumultus excitabantur, aut mutationes fiebant non periculosæ modo, sed perniciosæ etiam. Et publicatæ iam erant hoc tempore Anni M. D. LI. literæ quibus Synodus Oecumenica à Pontifice Romano Iulio III. qui ante legatus præsederat in Tridentina & Bononiensi, rursum

indicebatur, & Tridentum denuo omnes qui adesse deberent & à Pontifice Paulo III. vocati prius fuissent, se conferre iubebantur. Hoc Imperator Carolus, ægre & vehementer vrgendo Pontificem, tandem obtinuerat. Præfiniebatur autem dies Calend. Maij conuentui, & exordio actionum, quibus Paulina illa Synodus continuaretur. Carolum Imperatorem magnopere studere rem ad legitimam cognitionem deduci apparebat, quam sciret Synodi Oecumenicæ esse propriam. Sed ita & fuerant ante Synodi indictæ, & eæ literæ de hac scribebantur, vt non deessent qui suspicarentur, à Pontificijs nihil peius metui, quam ne procederent instituta negotia. Ipsum etiam Imperatorem tales literas non probasse existimabatur. Sed sunt illæ recitatæ in consessu Principum Augustæ, vbi tum conuentus ordinum Imperij agebatur. Qui ita solutus est, vt Imperator, ad Synodum celebrandam & frequentandam, cunctos accurate & vehementer hortaretur & admoneret, seq; propius accessurum & propugnatorem omnium defensoremq; actionum fore polliceretur. Non etiam intermittebat vrgere vniuersos, vt ea, de quibus Interim seruandis, dum Synodus Oecumenica aliud decernet, liber editus fuerat, exequerentur perficiendo. Et ideo cum

cum alijs locis magnopere trepidatum fuit, tum Argentoratum varie & multipliciter vexatum. Estq; mortuus in Britania Martinus Bucerus, cum quo Philippo Melanchthoni magnus fuerat familiaritatis vsus, Itaq; morte eius non paruum dolorem eum accepisse intelligebatur. Non putaui alienum hoc loco de Bucero pauca vltra superiorem mentionem commemorare, cuius nomen apud quosdam mirifice inuidiosum fuisse constat, cum illius neque studium prauum necq; operæ peruersæ, multo minus improbitas aut malitia depræhensa sit. Patriam hic habuit Vueissenpurgum oppidum ad Rhenum situm. In pueritia autem id quod multis accidit, literis & alia doctrina sic fuit institutus, vt finis proponeretur in re Ecclesiastica muneris alicuius functio. Vnde postea factum est, vt se daret in familiam seu sodalitatem Dominicanam, spe, vt videtur, vitæ melioris atq; sanctioris. Verum offensus, vt alij quoque, superstitionum impietate (quæ iam ne specie quidem aliqua religiosæ pietatis occultarentur, sed cum doctrinæ falsitate, tum rituum pene iocularium vsurpatione manifesto depræhenderentur, quos vulgo etiam deridere plæriq; inciperent, accedente præsertim vitæ atq; morum dissolutione) deseruit illam congregatio-

nem, & euoluit se erroribus quibus temere fuerat implicatus. Versatus deinde fuit aliquantisper apud Franciscum Siccingensem, qui in graui motu suscepti belli difficilis, quod periculosam seditionem excitaturum esse nobilitatis concursu multi metuebant, in sua arce Landestallo oppressus mortem obijt Anno Christi M. D. XXIII. Postea Argentoratum Bucerus se contulit. Vbi studio & diligentia magna concionando populum docuit, & multa opera scribendo edidit, quæ comperio doctis & veritatem amantibus præclara & vtilia videri. Inprimis operam dedit vt controuersiæ, quæ tunc quædam Ecclesiarum consentientum pacem tranquillitatemq; turbabant, dirimerentur & restitueretur concordia. In quo nihil laboris aut defatigationis recusauit, vel non potius cupidisime suscepit atque pertulit. Quod crederetur autem esse ingenio placido ac miti, adhibitus deinde quoq; fuit ad consilia actionesq; consensionum, & tollendorum disidiorum. In quibus tractatibus moderatione sua cauit, ne nimis offenderentur aduersarij, neue omnem concordiæ spem abijcerent. Itaq; opinione de eo satis bona accersitus fuit Augustam, cum liber ille concinnaretur sententiam Imperatoris pronuncians, De ijs quæ, Interim dum Synodus co-

gere-

geretur, fieri seruarique oporteret, de quo supra dictum est. Sed frustratus est expectationem plærorumque & conceptam opinionem fefellit, improbando aperte scriptum illud, & demonstrando insidias atque corruptelas. Quod igitur tum Imperatoris potestate tam late patente, vt aliorum quorumuis ditioni subiecta loca complecteretur, neque Argentorati neque vspiam in Germania tutus videretur fore, ita accersitus perquam honorifice in Britaniam se contulit, vbi, vt diximus, obijt hoc anno mortem. Orto autem bello Parmensi, Synodo, quam Imperator Carolus non modo procedere sed maturari maximopere cupiebat, impedimenti nonnihil & moræ illatum fuit. Quo tempore obsidione Parmam & Mirandulam Cæsareanæ Pontificiæque copiæ cinxerunt. Sed Imperator nihilominus rem apud omnes vrgere, misisque literis instare vt ad Synodum vndique conueniretur, & metum periculi, ne qui illum prætendere iure possent modis omnibus adimere, ac tuto cunctos & venturos ad Synodum, & ibi futuros indeque decessuros esse policeri, denique securitatem quocunque pacto posset addere. Magnopere fuerant omnes conturbati rebus atque negotijs post victoriam Imperatoris Saxonicam susceptis atque gestis. Et quoniam conuentus

X 5 aliquan

nominatim criminationem complectebatur, eorum tantum de quibus controuersiæ iamdudum erant explicationem continens, non visum tamen est cum alijs ipsum communicare, nonnullis Principibus viris & ciuitatibus hoc magnopere expetentibus. Et aduenere ea de re Legati quidam Theologi Vuirtenbergenses & Argentoratenses, Et attulerunt librum ad eundem vsum conscriptum à Iohanne Brentio, Qui apud Vuirtenbergensem Ducem Illustrissimum Principem Christophorum Vlrichi F. postquam ex Sueuicis Salinis discesserat, erat in singulari precio & existimatione, in maximo honore, quamuis occultius aliquanto, habitus, cum Hispanica præsidia adhuc detinerent præcipua in illis terris loca, quæ hoc anno tandem fuerunt educta, restituta libera Principi suorum possessione, post ingentia damna data regioni Vuirtenbergensi, non modo direptione facultatum & detrimentis fortunarum, sed morum simplicis & probæ gentis corruptela, & integrioris vitæ dissolutione. Quam cladem vastitate agrorum & pecuniarum rapinis boni omnes grauiorem fœdioremque duxerunt. Cum Iohanne Brentio antiqua necessitudo intercedebat Philippo Melanchthoni, & hunc Princeps Vuirtenbergensis paulo post eximio fauore complexus & dignitate

gnitate & opibus auxit. Sed id ſcriptum quod à Philippo Melanchthone compoſitum fuiſſe diximus, congregatis in Synodo offerendum, cum ijs, qui illarum rerum cauſſa in Miſniam venerant, tandem communicatum, & poſtea conuentu Vuittenbergæ acto ab alijs compluribus coram quibus recitatum fuerat, approbatum, & tandem editione quoque repetitæ Confeſsionis Auguſtanæ titulo, diuulgatum eſt. Interea autem dum hæc cura atq; ſolicitudo excercet Philippum Melanchthonem oritur aliud malum, & excitatur tempeſtas, quæ mirifice perculit omnium bonorum animos, & eripuit ſpem felicis euentus, quod ad tractatus quidem de Religione pertineret, vniuerſum. Cunctis enim ſperantibus fore, vt congregatis iam ijs, qui de controuerſijs Eccleſiaſticis cognoſcerent, res eſſent vbiq; interea quietiores, cum præſertim exiſtimarentur in illa Synodo affuturi cauſſamq; dicturi, ij qui defectionis inſimulabantur: Et, hi quo tutius venire ad Synodum ibiq; liberius verſari, & omni metu ademto negotium gerere poſſent, D. Mauricius perfecerat, vt non modo Imperatorio diplomate ea fides daretur, ſed autoritate etiam Synodica confirmaretur: Hac igitur in ſpe atq; expectatione hominum, noui terroris & magnarum perturbationum

tionũm occaſio data eſt. Nam de improuiſo Auguſtæ decem curantes docentesq́ in Eccleſia, cum quibuſdam in ludis literarum Magiſtris, coram Antonio Granuelano Præſule Atrebatenſi maximæ apud Carolum autoritatis, iuſſi fuerunt apparere. Is ſibi adiunctis præcipuis Imperatoris conſiliarijs, in ipſorum doctrinam inquirere, & vehemente oratione eos increpare, & ne à contumelijs quidem abſtinere, deniq́ inhumaniſsime & duriſsime acceptos ita dimiſit, vt tyrannico edicto vrbe eijceret. Eandem acerbitatem & aliæ ciuitates Sueuiæ tunc expertæ fuerunt. Quod factum tam ſæuum ſermones querelaſq́ varias commouit, & animos bonorum mœſticia compleuit. In quibus Philippi Melanchthonis cogitationes erant inprimis triſtes, & oratio audiebatur cum ſeuera, tum miſeriam infelicitatemq́ noſtræ ætatis deplorans. Commemorabantur autem tum à nonnullis ea incommoda atq́ mala, quæ alios præſtantes ingenio & vſu maximarum rerum conſiderare oportuiſſe exiſtimabatur: Eos præſertim qui potuiſſent auertere, cũm ipſis nihil niſi in mœrore & anxietate lacrimæ concederentur. Hæc erant iſtiuſmodi fere: Diſſenſiones de Religione non eſſe ſimiles aliarum, ac tales potius, quibus potentia moderari, quasue cohercere ac reprime-

reprimere vis vlla nequeat. Sed esse de his cognitione & iudicio opus, propterea quod animi impediantur metu, ne quid impietatis concipiant. Quod si ita affectos cogere velis, apud fortiores nihil sis profecturus. Vitam enim hi amittent potius, quam mutent sententiam. Immo hanc aliqui laudem affectabunt, vt in confessione veritatis afflicti esse dicantur. Alios reddideris improbos ac malos, qui iam dicere facereq; non dubitent quiduis, quiq; commutare dominos per occasionem libenter velint, deniq; infidi hi erunt & leues. Si enim in rebus humanis, cum id proditur, quod verum rectumq; esse aliquis decreuit, ex eo vitio proditiones amicitiarum & Rerumpublicarum nasci comperitur: Qui à persuasione veritatis diuinæ metu aut spe depellitur, & de illis rebus contra animi sententiam iam loqui sustinet, eumne quis vlli mortalium fidelem fore putabit? Dicet aliquis, redire hos in viam, neq; eam esse veritatis desertionem, sed erroris. Id tum demum fortasse dici posset, si rebus disputatis & explicatis, sublataq; dubitatione, abessent minæ, terrores, violentia, illecebræ obsequij, & spes emolumentorum. Itaque de quodam Arianæ sectæ legimus, quod, cum intellexisset vnum orthodoxum ex amicis præcipuis, amplecti illam doctrinam, sibi grati-

gratificantem, indignatus animo iusserit caput ipsius ceruicibus abscindi, cum quidem increpans eum dixisset: Certe ego posthac mihi fidelem fore confidam? qui hominis caussa fidem fregisti, datam Deo. Sed contra Imperatoris decreta hoc aut illud commissum omissumue esse aiunt. Iis scilicet in rebus, de quibus semper hoc in promtu est: Magis Deo quam hominibus. Constantinus Magnus cum de religione orta controuersia statuæ ipsius à concitata multitudine euersæ fuissent, quæstionem ea de re haberi noluit, ne religionis negotia cum profanis permiscuisse perhiberetur. Quæ vota quam longo tempore fuerunt bonorum etiam sic satis bonorum, vt de religione suscipi fieriq; cognitionem potius priusq; studerent, ij qui deberent ac possent, quam aliquid edicendo constitueretur, quod neq; duraturum, & in aliorum dicta, in aliorum manifestas repræhensiones reclamationesq; incursurum esset. Quam multi sunt anni, quibus expetitur, vt necessaria maxime omnium, legitima cognitio de controuersijs Ecclesiasticis? Hæc res cum tandem magno labore perfecta putaretur, & cognitio illa esset inchoata, talibus actionibus eam interturbari non oportuisse plæriq; censebant. Non hi quidem disputantes quomodo negotium illud cognitionis institutum

ſtitutum eſſet, aut quid eo quæri videretur, ſed hoc perpendentes: ſi illi, qui nollent & negarent poſſe ea probare & admittere, quæ diſſerendo notaſſent & eſſent inſectati, Illi igitur, ſi cogerentur dubia & incerta iam amplecti, aut ſi renitentes exterminarentur, quęnam Synodus illa futura eſſet, ad quam vel non integrum venire iam quaſi deiectis de iure diſceptandi, aut venire eſſet neceſſe debilitatos atq; fractos, cum liberæ tantarum rerum tractationes promitterentur, & plurimi eſſe tales iudicarent foreq; ſperauiſſent. Dolebat quibuſdam, non ſaltem reſpectum fuiſſe quendam habitum maleuolorum. Non enim poſſunt certe omnium voces & ora interminando occludi. Quid igitur maleuoli tum dicere poſſent non cogitatum, neq; circumſpectius res iſtas fuiſſe geſtas, moleſte ferebant aliqui. Quod negari non poſſet, diſſentaneum eſſe, in ipſo articulo oſtenſæ cognitionis talia facta fieri, quibus iudicij omnis libertas adimi videretur. Cum tamdiu aliquos tulerint, quædam diſsimularint, &, vt pater adoleſcentis, quemadmodum ex neſcio qua fabula vetere adducitur, Comici, quamuis ille oleret vnguenta, tamen odorari ſe negat: Sic iſti quanquam eſſent in conſpectu, quæ improbarent, tamen oculos auerterint, nunc vbi dies venit, quo decernatur de

ijs ipſis

ijs ipsis & rebus & hominibus, isti iubentur præiudicare id damnando, quod dijudicari debeat, aut si nolint extorres profugere coguntur. Quid hoc sit aliud? quam quod apud Poëtam de simili peruersitate dicitur:
Pacem orare manu, prætendere puppibus arma.
Id est ostendere liberam cognitionem, & interim alligare animos atque deuincire velle, vt facere necesse sit, quicquid imperetur, siue probent aliqui seu improbent, nullis argumentis adducti, aut in refragando perseuerantes exulent, vel grauiores etiam pœnas persoluant. Atque scio fuisse quosdam suspicatos de sententia Caroli isto pacto rem administratam non esse. Et demiratos vnde extitissent hæc consilia. Optasseque vt vulneri isti remedium inueniretur, ne mala malis exaggerarentur. Videbant enim fore, vt tunc multi terrerentur, afficerentur varie, grauiter perturbarentur, denique ingentem ista paritura esse confusionem. Atque comperi suasisse quosdam, qui non modo iusticiæ sed vtilitatis quoque respectu mouerentur, mutandum decretum illud & reuocandos expulsos, & institutæ cognitioni cursum liberum relinquendum esse. Sed vicerunt scilicet fata sæculi nostri, & secuta mala cum initia atque caussas, tum incrementa impulsionesque habere oportuit. Et in pertinacia tunc obtem

peratum eſt iracundiæ, quæ cum nihil conſiderando proſpiciat, exitus habere ſolet eiuſmodi, vt ſi quem facti ſui aliquando pœniteat, non mirum eſſe videatur. Atq; exponuntur à me ea adhuc, quæ mediocriter prudentis hominis ac ſani rationibus compræhendi colligiq; poſſunt, cum in iſtiuſmodi negotijs nihil prius neq; antiquius ſibi eſſe pati debeat quiſquam, veritatis cœleſtis, cuius doctor & explicator eſt Spiritus ſanctus, perſpicientia, qua relicta aut negligentius exquiſita, cultum & venerationem Dei æterni, & pietatem religioſam labare & concidere neceſſe eſt. Sed longe ſane digreſsi, redeamus ad noſtræ narrationis ſeriem. Et hæc ad iſtum modum Auguſtæ acta ſolicitum habebant Philippum Melanchthonem & crebræ multiplicium quarundam etiam mirificarum literarum eo maxime tempore ei interpellationes obſtrepebant, Et qui eijciebantur conſilium ab ipſo opemq; inprimis petebant, & ad eius fidem miſericordiamq; confugiebant, & conſultationes de Synodo, quæ inter Reipublicæ graues motus renouabantur, curas maximas afferebant. Et ea cernebantur quaſi conſeri vel ad herbam etiam perduci, quorum qui fructus futuri eſſent, nemo bonus ſine anxietate ſingulari cogitare poſſet. Nam quod & Gallici regis qui Im-
peratoris

peratoris hostis vel certe inimicus esset, animus ita alienaretur à Pontifice Romano, vt in Synodo contra rationem illam & institutas actiones testatam esse vellet sententiam suam, nec non mutuæ inter Carolum & hunc regem criminationes, quæ diuulgabantur, Et recepta occupataq; vrbs Magdepurgica à Duce Mauricio, &, Imperatorem, qui ad Oenipontem desideret, frustra interpellari de Landgrafij liberatione, cuius promissæ sponsor appellaretur gener D. Mauricius: Hæc omnia inquam attentos, formidine futurorum carere non patiebantur. Et Philippus Melanchthon iam tertius ad Synodum Legatus cum literis Principis Mauricij in viam se dederat. Earum literarum talis erat sententia, quæ subijciebatur præscriptæ saluti & compellationi honorificæ, qua Reuerendiss. Domini & Reuerendi patres ille conuentus nominabatur: Cum Cæsarea Maiestas clementissime voluisset, vt ex Ecclesijs subiectis ditioni suæ, aliqui ad Synodum mitterentur, noluisse D. Mauricium deesse voluntati illius, cum præsertim optaret & ipse veritatem illustrari ad gloriam Dei æterni, & constitui piam ac perpetuam in Ecclesijs totius orbis terrarum concordiam. Quæ duæ res maxime essent expetendæ omnibus mortalibus, præcipue vero ijs, quibus

gubernatio aliorum diuinitus sit commendata. Tum deinde indicabatur, qui mitterentur ad Synodum, ij quidem illi, quorum honestatem vitæ & pacis publicæq; concordiæ studium, Princeps ipse prædicari intelligeret. Addebatur petitio: vt hi exponentes publice, quid de omnibus controuersijs docerent communi sententia Ecclesiæ in regione sua, audirentur. Et significabatur: Esse ipsis mandata data, vt pie placideq; & sine priuatis affectibus recitarent & declararent doctrinam, quam esse existimarent vniuersæ Ecclesiæ necessariam. Conclusio literarum complectebatur & admonitionem humaniss. & vota pleniss. pietatis: Scire eos, qui conuenissent, pro sua excellente sapientia, ipsorum consessus Deum iudicem intueri, & Ecclesiam vniuersam tam cœlestem quam terrenam, ab his postulare & expetere, primum vt gloria filij Dei vere illustretur, & sanentur conscientiæ sauciæ, & vera his inuocatio monstretur, deinde vt talis concordia constituatur, qua non stabiliantur veteres abusus. Neq; enim Deo gratam, neq; diuturnam tranquillitatem sine veritate esse posse. Negandum autem non esse omnino, manifestos errores quosdam & non leuia vitia in Ecclesiam irrepsisse, quæ dissidijs horum temporum dederint occasionem. De quibus

bus tantis rebus, & audire eos Ecclesiarum querelas, & remedia salutaria quærere, sapientiæ esse ipsorum. Atq; orare se Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, vt vulneribus Ecclesiæ veteribus & recentibus medeatur ipse, sicut Samaritanum illum aiat saucio viatori opem tulisse. Qua imagine cum sese exprimeret, ostendit scilicet affici se calamitatibus nostris, & velle nobis opitulari. His literis in vrbe Illustriss. aulæ Dresda datis, dies ascriptus erat Iduum Ianuarij, anni Iesu Christi M. D. LII. Et nomen Mauricij cum præcipuis titulis subscriptum. Hac Epistola accepta Philippus Melanchthon cum comitibus iter est ingressus. Dictum autem eis fuerat vt Augustæ Vindelicorum subsisterent, donec vel ab ipso Principe vel Legatis ab hoc ad Synodum literas accepissent, quibus significaretur, quid facere deberent. Tota res erat magis comparata ad aliorum arbitrium, quam de consilio & sententia Philippi Melanchthonis instituta. Sed nihilo tamen minus ille, sine recusatione, vt consueuerat semper obtemperare iussis eorum quibus seruiebat opera ipsius, quo ad quidem bonæ mentis conscientia pateretur, sic tunc paruit & muneri legationis illius vt præesset facile passus obtineri & cum comitibus iter ingressus fuit. Venerunt igitur

illi Norimbergam vbi pro ſingulari erga Philip. Melanch. amore, & ſtudio purioris doctrinæ, accepti habitiq; fuerunt humaniſsime & benigniſsime. Publice eis ædes aſsignatæ, procuratæ res neceſſariæ, & omnia ſummæ beneuolentiæ præſtita officia. Dum in vrbe illa commorantur, & ocioſe expectant, quidnam porro deinde agere iubeantur, interea rumores diſsipantur de expeditione belli aduerſus Imperatorem, & D. Mauricij Gallicis conſultationibus. De quibus maximis & admirabilibus cum inceptis tum effectionibus, neq; argumentum hoc fert vt enarratio inſtituatur, neq; mihi libet has res exponendo inculcare. D. Mauricius & conſtantiæ diuturnitate, & excelſi animi robore, & conſiliorum prudentia, & rerum geſtarum amplitudine, tum declarauit non eſſe prorſus oppreſſam neq; captam Germaniam, ex qua ſcriptis picturiſq; editis externi quidam triumphos iamdudum agerent. Neq; vicit ille quidem tum Imperatorem inuictum, ſed hoc tamen armatus obtinuit, quod inermi ſupplicando diu multumq; hactenus fuerat denegatum. Memini in harum rerum motu quid alij ſperarint, alij metuerint. Atq; audiui quendam feſtiuum, cum iam bellum fieret, quodam in cœtu ſolicitis admodum ijs ex Mauricianis, quibus tota res erat
explo-

exploratior, & qui omnia perpendebant diligentius cogitando, per iocum iubere eos esse bono animo, nam à Carolo vinci Mauricium non posse. Quærente vno, Quid esset cur tam audacter hoc ipse affirmaret, respondit iste, veteris diuinationis esse eam fiduciam, qua prædicta fuisse perhiberetur Achilli victoria superaturo Hectorem. Nam vt Achillis nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius esset quam Hectoris. Sic Maurícij statim initio nomen Caroli nomine esse numerosius. Sed hæc tum ioco dicta familiariter, cum eo exitu qui notus est omnibus congruerunt. Philippus autem Melanchthon qui Augustam pergere certis de caufsis noluisset, & satis, vt putabat, diu expectasset Norimbergæ literas, quibus quid deinceps agendum esset, ostenderetur, neq; tali tempore, & à disputatione verborum negotijs ad armorum vim traductis, apud externos desidendum diutius existimaret, dimissus ab illa ciuitate perquam amanter & publico munere vecturæ equestris instructus, in has regiones & ad suos tandem est reuersus. Non defuerunt qui deplorarent euentus istius infelicitatem, qua impeditæ essent de maximis & maxime necessarijs rebus, non fortuitæ quædam neq; extraordinariæ, quales sæpe habitæ fuerant, sed le-

gitimæ atque exquisitæ cognitiones. Animaduertebatur enim & existere indies maiores voluntatum alienationes, & dissidia crescere, & perturbari mentes pias, denique præparari in distractione extrema Reipub. interitum. Etsi autem ferebatur, aduentum eorum, qui iamdudum, quasi hostes iudicati essent, ad Synodum ideo tantum expectari, vt, vel simpliciter parerent atque subijcerentur autoritati Synodicæ, neque ad illius decreta omnino hiscere, vt dicitur, nedum respondere quicquam auderent, vel audirent vltimæ condemnationis tristissimam pronunciari sententiam, omnium tamen rerum negotiorumque exitu incerto, erant, qui non malam spem conciperent ac fouerent: Si Philippus Melanchthon Tridentum accessisset, futurum fuisse, vt, audita enarratione, doctrinæ quidem inprimis, sed præterea quoque caussarum ex quibus tantæ tamque insanabilium malorum difficultates ortæ essent, multorum animi ad considerationem salutarem & vera iudicia converterentur, qui in ignoratione rerum omnium preoccupati institutione puerili & sermonib. maleuolorum, non possent vel de doctrina vel de professoribus illius bene commodeque sentire. Et erat Philippus Melanch. ita animatus, vt neque itineris longi eum tæderet, neque laborem vllum aut periculum ipse

ipſe vitandum fugiendumq́ cenſeret, dummodo operæ ſtudijq́ aliquid nauaretur Rei Eccleſiaſticæ tam conturbatæ & afflictæ. Sed iſta ſcilicet ad hunc modum geri oportuit, neq́ ſæculi noſtri improbitas remedia tam grauis & mortiferi morbi admiſit. De qua miſeria quamuis multa dici poſſent, cum fruſtra tamen à nobis dicerentur, tum inculcanda non fuerunt. Perſequamur igitur reliqua. D. Mauricius ijs rebus confectis & ea conſecutus, propter quæ expedita arma fuiſſent, pacem fieri facile libenterq́ eſt paſſus. Atq́ fuere qui inter tractatum compoſitionis & pacis tentarent & molirentur diſturbationem bene præclareq́ inſtitutorum, & actionum ſalutarium euerſionem, ſolicitando animum D. Mauricij ad copiarum ipſius, dum illæ interea ocioſæ eſſent, turbulentum vſum. Sed cum D. Mauricij virtus rectiq́ & honeſti propoſiti firmitas, tum eorum, quos eo tempore ſecum habuit fidele ſtudium libere aduerſando reſtitit poſtulationibus iniuſtis atque pernicioſis. Impoſuit autem D. Mauricius toti negotio cum finem, quo fama ipſius non modo moderationis ſed pietatis quoq́ celebraretur, abductis copijs ſuis in Pannoniam & ſuo aduentu territis repreſsiſq́ hoſtibus, qui & occuparant iam quædam opportuna loca & pro-

gressuri vlterius ingentemq; cladem videbantur toti Pannoniæ allaturi. Est autem in istis consultationibus D. Mauricius cum aliorum prudentia ac fide præstantium virorum vsus opera, tum, vt antea sæpe, Christophori inprimis Carolouicij ex nobilitate Misnica equestris ordinis præcipui, & à puero opt. disciplinis ac artibus præclare instituti & egregie exculti, & in Reipub. max. grauissimisq; negotijs cum summa laude versati. Cuius ipsius quoque retinentis atq; vrgentis studium bonarum literarum ac humanitatis inter Reipub. curas constantissime, prædicari posset copiose in protegendo caput Philippi Melanchthonis, & ab hoc pericula, quæ ei, vt supra indicatum est, creabantur, propulsando, incredibilis non modo diligentia sed solertia quoq; & necessaria tunc calliditas, præstantis tempore difficili amicitiæ veræ officium, & persoluentis beneuolentiæ meritæ memoria animi grati debitum. Sed tunc pax est facta. Id quod gratum acceptumq; cunctis, quorum auxilio in eo bello D. Mauricius erat vsus, non fuit. Itaq; ipso suas copias in Pannoniam abducente aduersus Turcicos exercitus, recessit ab illo Albertus Marchio Brandepurgensis, & per vastitatem eorum locorum, qua iter erat, transijt in castra Gallica, quæ aduersus

Impe-

Imperatorem Carolum oppugnationem Metensem in manibus habentem mouebantur. Annus agebatur tunc Iesu Christi M. D. LII. Cuius primo die Calend. Ianuarij mortuus est Lipsiæ Bernhardus Ziglerus, de quo supra quoq; mentionem fecimus, Theologus, ex nobilitate Misnica ingenio doctrinaq; excellens, Hebraicarumq; literarum scientia ea instructus, vt in istius linguæ cognitione facile cuncti in his regionibus primas ei concederent. Quanquam autem vitam tempestiua hilaritate conditam, more gentis nostræ cum lætitia colere non dubitabat, erat in eo tamen cum in vultu tristis quædam seueritas, tum in verbis libertas, tum etiam vocis asperitas, vt durus & acerbus aliquibus videretur. Ficta, simulata, commenticia, ostentationem vanitatemq; omnem mirifice oderat, & leuitatem atq; mobilitatem vehementer auersabatur. Idem supra modum officij memor inq; eo exequendo diligens. Vsque adeo autem cupidus benefaciendi alijs & subleuandi egestatem tenuium, vt & suas nequaquam copiosas facultates in aliorum commoda impenderet, neq; puderet eum vndiq;, quod pauperibus tribueretur corrogare etiam mendicando. A Philippo hic Melanchthone non raro impetrabat, vt operas ille doctrinæ suæ instrueret, & eam ob rem nonnun-

nonnunquam se Vuittenbergam conferebat. Neq; non facere interdum, vt fores con clauis obsideret, in quo sedentem aliquid eum conscribere sciebat, quod sibi traderetur, neq; admittere aduentantum quenquam, ne instituta opera interpellando impedirentur. Obstabat autem effectionibus doctrinæ, quod nullum manuum vsum haberet, quarum dextram casu de ædificio extrui cœpto in terram puer adhuc delatus fregerat, & gestabat de curatione mala eneruatam atque inutilem. Itaq; cogitandi quoq; incitatio minus erat ad elaborandum opus aliquod doctrinæ acris atq; vehemens, & mentis vis quasi languescebat. Sæpe postea & iucundam consuetudinem ipsius Philippus Melanchthon & accuratam considerationem atque solertiam in multis sacræ scripturæ locis interpretandis requisiuit, & mortuum crebris gemitibus desiderare se testatus est. Sed de hoc & supra, quemadmodum diximus, est mentio facta, neq; plura nunc commemoranda duximus. Pergat igitur instituta narratio, & ea quæ restant exequatur. Huius anni bellicas clades in alijs locis, excepit in Saxonicis & Misnicis terris pestilentiæ malum, Quo & Vuittenbergenses & Lipsenses congregationes scholasticæ dissolutæ fuerunt, alijs alio se conferentibus, quamuis

initio

initio Dorgam Vuittenbergenſes complures, cumq́; eis Philippus Melanchthon conceſsiſſent. Ego cum familia mea primum Neoſtadium ad Orilam me contuleram, vbi cum hiematurum me eſſe conſtituiſſem, res ita tulit, vt in patriam pergens proficiſcerer. Interea improuiſa ac potius incredibilis plæriſq́;, tametſi quidam & præſenſiſſent & prædixiſſent, reconciliatio inter Imperatorem Carolum & Marchionem Albertum accidit, cuius fuit quaſi fœtus bellum Franconicum. Nam cum ſuperiore anno Marchio Albertus ciuitate Norimbergenſi grauiter afflicta, & ipſa vrbe oppugnata, Præſules duos vicinos in ſuas conditiones perduxiſſet rationibus non admodum æquis, quod Pabepergenſi bes agri ſui eriperetur, à Vuurcepurgenſi ingens pecuniæ ſumma extorqueretur, cumq́; Imperator edicto ſuo omnia ea eſſe irrita iuſſiſſet tanquam cum hoſte Imperij contracta negotia, rurſum ferebantur eadem illa pacta conuenta autoritate eiuſdem Imperatoris confirmata, & ſoluta obſidione Metenſi, Marchio Albertus parare ſe ad occupandum denuo recuperata ab Epiſcopo Pabepergenſi, & auferendam à Vuurcepurgenſi ſummam pecuniæ quam poſtulauerat, & præ ſe ferre ſuum ſe ius armis perſecuturum eſſe, quibus cum inſtructior eſſet, nimirum cauſſa

quoq́;

quoq; se potiorem fore existimabat. Vnde sequens annus M. D. LIII. bellum attulit sęuum atq; crudele. Quo & patria mea Pabeperga in potestatem Marchionis Alberti tradita & atrociter vexata fuit, arcis castello vicino Aldepurgo dedito, & ipso statim & à Marchione inflammato, inexpugnabili aliquando credito, & capto olim tandem cum Dominus eius, qui & ipse nomen habuit Alberti, à Præsule Moguntino proditus fuisset fraudulente, & traditus in potestatem Ludouici Imperatoris. Sed istis nunc & his similibus narrationibus instituta expositio non est interrumpenda. Et alios tunc amicos & inter hos me non paruas curas attulisse Philippo Melanchthoni cognitum est. Cum ad metum periculaq; pestilentiæ bellorum quoque calamitas adiungeretur. Ipse quidem ad mentionem luis morborum tunc passim vagantis dicere fere solebat: Se non eam pestem pertimescere, sed alias, quæ & infestæ essent Reipub. & perniciem interitumq; communem minari viderentur. Significabat autem cum dictorum tum factorum audaciam impudentem, quam augeri & conualescere vbiq; in maxima omnium rerum licentia cerneret, atq; simul alienationes Principum potentumq; & occulta odia, & facinorum nefariorum defensionem approbationemq;, & er-

& erga hos aut illos ſtudia commota non rei negotiorumq; æſtimatione, ſed inclinatione & procliuitate voluntatum ad perſonas. In quibus quamuis toleranda aliqua aut negligenda viderentur, exempli tamen & imitationis periculum magnopere eſſet pertimeſcendum. Commiſsis autem duobus acerrimis bellatoribus D. Saxon. Mauricio & Alberto Marchione Brandepurgenſi, & Mauricio victore, dum ipſe ingentis animi nimia alacritate inuehitur in hoſtes, fortuito ictu machinæ vulnerato, & poſt dies tres in caſtris mortuo, procul etiam tunc abſente fratre Auguſto in Dania apud Regem Socerum, rurſum ſuſpenſi omnes expectatione futurorum & anxij fuere. Atq; eſt intellectum, veriſsimum eſſe quod veterum quidam ſcripſit: Qui in exercitu dux ſit, eius conſilia animiq; contentionem longe potiorem eſſe viribus effectionibusq; corporis. Neq; tantum boni ab vllo copiarum ductore fortiſsime dimicando & profligando hoſtes manu propria conciliari, quantum damni maliq; detur morte ipſius. Sed ad hunc caſum magnitudine animi & generoſi impetus vehementia, & non viuendi ſed vincendi cupiditate ardentis Principis Maurícij, fata ſcilicet abuſa ſunt. Atq; erat in Duce Mauricio animoſa virtus inprimis, neq; ille viſo hoſte mo-

ueri

ueri periculo quod metum incuteret aut haberet cautionem, ſed cogitatione cupiditateq; inuehendi & gerendi rem quaſi calcaribus inſtigari, vt tanquam generoſus catulus temere etiam aliquando excurreret, & peteret aduerſarios cum ferocius tum inconſideratius. Et ideo in Pannonia quodam tempore in maximum capitis diſcrimen venit. Et militans quondam in Imperatoris Caroli caſtris bello Gallico, cum vrbs quædam oppugnante Carolo ſtrenue tormentis globos illos ferreos eijcientibus defenderetur, neq; D. Mauricius tamen proueheretur circumſpectius aut timidius, conſpectus eſt Imperator Carolus accedens & eum ſeducens, quod diceret: Non ſcire omnes, quo pacto inter volitantes illos globos decurrendum verſandumq; ſit. Ego ante duos fere menſes quam prœlium iſtud committeretur, Lipſiam redieram, cum Aegram tranſijſſem, vbi tunc Legati Cæſaris Ferdinandi & multorum Principum, nonnullarumq; ciuitatum conſultabant de motibus bellorum, quibus tota fere Germania flagrabat. Non abſtinebant autem vrbani in illis tantis ærumnis ioco, cum dicerent: Non boni ominis locum ad deliberationes eas fuiſſe delectum. Sane ita ægre res proceſsit, vt inter non diuturnas tractationes euaneſcerent omnia: Cum Marchio

chio Albertus interea in Franconia suo se ludo oblectaret, & excitaret maiora indies bellorum incendia, quæ tandem in Saxonicas regiones peruaserunt, cum eo inprimis exitioso euentu quo D. Mauricius excessit è vita, & quo multis præstantiss. viris interfectis, ita Marchionis Alberti fractæ vires fuerunt, vt nunquam postea quantumuis subleuatus erigere sese & denuo confirmare potuerit. Hoc anno per quam carus Philippo Melanchthoni mathematicus doctiss. Erasmus Reinoldus est mortuus. Et in Britania decessit Rex Eduardus adolescentulus optimæ & præclarissimæ, vt ferebatur, indolis atque spei. Deque eius interitu varij, & quorundam non admodum clæmentes sermones auditi. Dessauiæ autem migrauit ex hac vita terrena Illustrissimus Princeps Anhaldinus Georgius, cum ego mense Iulio in Franconiam me recepissem. Principis istius monumentum versibus ornauit Philippus Melan. quem viuus ille & suorum consiliorum autorem & actionum adiutorem fidelissimum atque diligentissimum habuerat. Fuit autem Georgius Princeps is, in quo excelsitas generis atque conditionis cum singulari humanitate coniungeretur, cumque sapientia atque doctrina excelleret, tanta tamen erat in eo modestia, vt paruas etiam res non facile exequeretur,

retur vllas, nisi prius diligenter deliberatas, & ad aliquos, de quorum sapientia atq; fide bene existimabat, relatas. Quem talem Principem, qui Saxonicarum rerum statum temporis illius nouit, cogetur fateri propitij Dei clementissimo concessu atq; munere his regionibus impertitum fuisse, cuius diligentia, uirtute, pietate, fide, sanctitate niteretur salus ipsarum. Sed de huius Principis Illustrissima excelsitate, deq; maximis in Rempublicam & inprimis Ecclesiasticum statum atque ordinem meritis atq; beneficijs, quasi prætereundo verba supra quoq; fecimus, cum accuratiorem copiosioremq; expositionem illa desiderent, Deq; eo & nostræ & aliorum extent narrationes pleniores atq; copiosiores. Mortuus est cum omnium ingente mœrore XV. Calend. Nouembris. Et dolores Philippi Melanchthonis quos isto casu acerbiss. acceperat, mox cumulati fuere allato nuntio mortis Iacobi Sturmij Argentoratensis. Cum hoc viro ex nobilitate ciuitatis illius, principe Senatus, & præstante sapientia, virtute, doctrina, experientia & vsu rerum, facultate quoq; diserti sermonis ac copiosi præclara prædito, singularis necessitudo intercesserat multis annis Philippo Melanchthoni & plærisq; in consultationibus de negotijs Religionis rationes sententiasq;
suas

ſuas illi contulerant. Antecedebat autem Sturmius Melanchthonem ætate, ferme annis ſeptem, Qui ſolebat admirari in hoc ſummam prudentiæ conſiderationem, cum admirabili robore excelſi animi coniunctam, quæ diuerſis temporibus laus in ipſo eminens, vel nullo vel raro certe exemplo, conſpecta eſt. Mutatæ etiam res in Britania & ſignificatione moleſtiam exhibebant, & curas afferebant cogitatione Philippo. Nam conſobrina Imperatoris Caroli Maria (quam ſolam inter abortiones crebras viuam pepererat Catarina mater dimiſſa ab Henricho Rege, cum mox aliam poſt aliam ille duxiſſet) Regina facta, quæ deinde nupſit Philippo Caroli Imperatoris F. Hiſpaniarum Regi, Eccleſiarum ſtatum, quem frater conſanguineus ipſius paulo ante confirmatum reliquerat, prorſus conuertit, non etiam nullis antiquatis à patre Henricho ſancitis. In quibus præcipua fuit ſubtracta obœdientia Pontifici Romano & vendicata Regi. Quæ omnia tum reſciſſa, & ſub poteſtatem ditionemq́ Pontificiam denuo ſubiectum regnum illud fuit, & horribili ſeuitia crudelitateq́ vexati ſunt aduerſarij & diſſentientes, exilijsq́ & direptionibus bonorum afflicti, & igne ac ferro necati, neq́ pepercit tum vlli ſexui, ætati, generi, conditioni immanitas

 arripi-

arripientum pro ſeditioſis atq; impijs quacunq; de re non aſſentientes rerum ſumma potientibus in cunctis quæ eis forte placuiſſent. Cum autem in Pruſsia res eſſent admodum perturbatæ, & contentiones indies creſcerent, & diſsidia augerentur, illiq; veluti igni materia ab externorum quoq; peruerſo ſtudio præberetur, in reſtinguendo eo incendio diligentia atq; labor Philippi Melanchthonis parum proficere potuit. Atq; corripuit ea flamma generum quoq; ipſius Sabinum, qui impatiens quarundam, vt ipſe putabat, iniuriarum, eo tempore ex Pruſsia diſceſsit. Etſi autem erat ea hominis virtus & doctrina & experientia rerum, variæ denique & ſingulares ingenij dotes, vt à compluribus expeteretur opera ipſius, inq; his ab Auguſto Principe Elect. Saxonum Duce, ad ſuæ tamen ille Patriæ Dominum clementiſſima benignitate accerſentem & luculentam conditionem ferentem ſeſe contulit. Inter quæ & curarum nonnihil & plurimum negotij exhibitum fuit Philippo, non tam reſpectu ſuorum, quam ſolicitudine de Sabino, quem diligebat & quam ornatiſsimum eſſe cupiebat, quamuis ab eo non leuiter, id quod ſupra perſtrinxi, aliquando offenſus. Atq; Pruſsiaca negotia iam implicabant alios complures, apud quos eædem controuerſiæ

ſiæ diſceptabantur non modo vehementer ſed alicubi tumultuoſe etiam. Accuſabanturq; à nonnullis Theologi Vuirtebergenſes, quaſi neq; ſatis attente & caute ad quædam interrogata initio reſpondiſſent, & plus conceſsiſſent autori illarum turbarum, quam viderentur debuiſſe. Edebanturq; ſcripta à diuerſis eiuſmodi, quæ non tam ad rem explicandum, de qua litigabatur, quam alienationes animorum maiores faciendum momenti aliquid haberent. In Miſnicis etiam regionibus deliberationes de Eccleſijs ſcholiſq; conſtituendis excercebant Philippum Melanchthonem, quem & conſiliorum omnium Illuſtriſsima aula ſocium, & conſultorum adminiſtratorem volebat eſſe. Proponebantur autem capita de inſpectione Eccleſiarum, de iudicijs Eccleſiaſticis ordinandis, & quibuſdam ad rem ſcholaſticam pertinentibus. In quibus ſi non omnibus vndiq;, aliquid tamen alicubi operæ nauatum, & nonnulla vtiliter conformata aut correcta, quædam vtilibus inſtitutis rationibuſq; ſuſtentata eſſe conſtat. Placuit anno Chriſti Ieſu M. D. LIIII. vt quidam, maxime propter Pruſsiacas rixas, conuenirent Naopurgi in Duringia. Eo acceſsit cum Philippo Melan. optimus vir & doctiſsimus Theologus Iohannes Forſterus Hebraicarum literarum in-

primis peritus, qui varia & duriore aliquando fortuna conflictatus, tandem Vuittenbergæ consederat, doctrina sua Academicam illam communitatem augens atq; ornans. Vbi & mortem placide obijt anno Christi Iesu post Millesimum quingentesimum quinquagesimo sexto. Accesserunt & alij & ex Academia Lipsensi Alexander Alesius patria Scotus, valde carus Philippo Melanchthoni rei Theologicæ intelligentissimus & artifex excellens congruentium disputationum, & vir dignitate atq; doctrina exquisita præstans. Ex Hessiacis affuere cum alij tum Adamus Craftus, de quo alibi mentio à me facta est, magis vt à me fieri potuit honorifica, quam pietas, sapientia, virtus ipsius mereretur. Argentorato autem Iohannes Sleidanus aduenerat, autor libri historiarum paulo post editi, & ab alijs in aliam partem accepti, quod ipsum postea cura solicitudineq; varia affecisse, compertum est. Vuirtenbergenses qui in viam se dedissent, & non abessent longissime, (Gotham enim, quod oppidum Duringiæ est, venisse eos nunciabatur) nescio quam ob rem aut famam, non perrexerunt, neq; in illo conuentu affuerunt. Perscripta sunt quædam tunc de communi sententia omnium, breuiter illa quidem, sed id, de quo quærebatur,

batur, plane & luculente explicantia, & quæ non paucorum dubitationes ſuſtulerunt. Atqꝫ ita fere annus iſte abijt, inter diſputationes de doctrina & bellorum cauſsis, atqꝫ tractatæ conuentibus actis rationes fuere componendi res & ſedandi commota. Sed fruſtra plæraqꝫ omnia ſuſcepta atqꝫ tentata. Itaqꝫ ſolennis Imperij Romani conuentus indictus & frequentes conuenire iuſsi ſunt ordines Auguſtam Vindelicorum. Et in Germania turbulenti homines paſsim Eccleſiarum ſtatus turbare, & ruere Marchio Albertus, donec & ipſe prorſus concidit, & cauſſam dedit, vt in Franconia vrbs Imperij ad Mœnum vetus, quam occupatam præſidio copiarum ſuarum tenuerat, miſerabiliter inflammaretur. Multa prodigia nuntiata tunc fuere. Viſum in Sileſia ardere cœlum, alicubi conſpecta ſpecies excercituum quaſi qui commiſſuri prælium eſſent. Teterrimum autem, quod multis in locis ſanguine pluiſſe conſtaret. In Franconia apparuiſſe narrabatur viri ſpecies cruorem effundentis in ſolem, & prope hunc conſpectam eſſe aquilam conantem altius euolare, itemqꝫ virum aſtantem equo. Non longe autem à Vuittenberga ſol cruentus diuidi viſus eſt, & partes dilabi, & excercitus confligentes, & quaſi in excelſo monte ceruus. Quibus animaduertebatur val-

tur valde commoueri Philippum Melanchthonem, ſed ex omnibus vno maxime, cuius ſimile neq; audijſſe ſe neq; legiſſe aiebat, cum pro certo & explorato haberetur, in oppido Duringiæ cui Nebræ nomen, ſobolem muliebris ſexus modo natam interijſſe flamma necatam, quæ erupiſſet ex vtero materno. Multa quoq; templa de cœlo tacta paſsim eſſe affirmabatur. Non putaui omittendam mentionem externorum quoq; hominum, cum quibus ſingularis vſus aliquis & eximia familiaritas Philippo Melanchthoni interceſsiſſet. Voco autem externos eos, qui Germaniam noſtram patriam non habent. Fuit igitur perquam carus illi gentis Pannonicæ adoleſcens nobili admodum genere natus è familia Iaxitia, quem mortuum Vuitenbergæ ita luxit Philippus Melanchthon vt quantopere eum dilexiſſet, & quam triſti deſiderio afficeretur amiſsi, plane liquidoq; perſpiceretur. Multum etiam & perquam familiariter vſus eſt Sigemundo Geloo, qui poſtea in ſua patria admodum honoratus præcipuis muneribus functus eſt. Ex Italia adueniens Lælius Mariani Socini celeberrimi Iuriſconſulti F. ſe, & patriam, & florentem opibus & dignitate domum, & ſpem ampliſsimę fortunę ſolius Philippi Melanchthonis videndi gratia reliquiſſe, præ ſe ferebat.

bat. Animaduertebatur hunc ardere ſtudio cognoſcendi ijs de rebus, quæ tunc diſceptabantur, certi firmiqꝫ aliquid. Eumqꝫ nunciabatur poſtea adhuc iuuenem ingenio ſummo & doctrina præclara excellentem mortem obijſſe in Heluetijs. Ex Hiſpania habuit Philippus Melanchthon ſecum virum grauem admodum conſtantemqꝫ & fortem in ijs aſſerendis defendendiſqꝫ, quæ vera atque recta eſſe diſcendo comperiſſet. Eum nominabant Franciſcum Dryandrum. Sed familiæ, vt ferebant, apud ſuos inprimis nobilis appellatio alia erat voce gentili, quam Græcum illud nomen quodammodo interpretaretur. De Anglis ſupra aliquid dictum eſt. Gallicæ autem nationis Hubertus Languetus Heduus, (Burgundi nunc nominantur) multis annis vixit verſatuſqꝫ eſt apud Philippum Melanchthonem cum Vuittenbergam veniſſet anno Chriſti M. D. XLIX. Neqꝫ ab ipſo diſceſsit niſi interdum per interualla quædam peregrinationum, quibus mirifice delectabatur, donec Philippi Melanchthonis vita in terris durauit. Vt horum conſuetudo annum attingat XII. Erat autem Philippo grata atqꝫ iucunda multarum magnarumqꝫ rerum, quas ille tenebat, commemoratio, & oratio de Regibus principibuſqꝫ gubernationum, & alijs ſapientia, virtute,

doctrina præstantibus viris horum temporum. Neq; ego audiui vllum alterum, qui tam prudenter & certo, & plane, dilucide, diserte exponeret, quicquid narrare instituisset. Non ille in hominum nominibus falli, non indicijs temporum errare, non confundere rerum negotiorumq; seriem. Erat autē in eo singularis sagacitas in notandis naturis hominum, & conijciendo, quo quisq; suopte ingenio deferretur, & quæ esset voluntatis inclinatio. Consiliorum etiam solertissimus æstimator, & euentuum futurorum prouisione admirabilis. Hunc lectio libri cuiusdam in Italia, vbi tunc ipse degeret, à Philippo Melanchthone compositi cupiditate incenderat videndi autorem illius, & ea stimulos perpetuo admouens perpulerat tandem, vt in Germaniam veniret & Vuittenbergam se conferret. Vbi more consuetudineq; sua accepit eum Philippus Melanchthon humanissime, & perspecta virtute integritateq; eius, secum esse libenter passus quoad vixit, Et obseruantiam fidemq; ipsius est expertus, summam beneuolentiam erga illum perpetuo retinens. Suntq; sæpe auditi sermones Philippi Melanchthonis prædicantes accurate Huberti probitatem & studium veritatis, & prudentiam, & explicatam cognitionem atq; scientiam earum rerum, quarum

periti

periti & sibi laudem & aliis vtilitatem acquirere concilia reque consueuerunt. Hubertus vero eam grati animi significationem honoremque Philippo viuo, & mortuo meritorum recordationem, pietatemque præstari semper studuit, vt perspicue declararetur animi ipsius singularis erga illum affectio, quem omnibus officiis præsentem coluisset, & cuius erepti nomen honore venerationeque perpetua, & memoriam desiderio ac lacrimis prosequeretur. Sed hactenus in isto indicio consuetudinis cum externis hominibus Philippi Melanchthonis moratam esse narrationem nostram habeatur satis, cum alios innumerabiles vndique locorum ac gentium ad ipsum videndum, compellandum, audiendum aduenisse non sit obscurum neque ignoretur. Adiungantur ergo iam expositis reliqua. Hoc Christi anno M. D. LIIII. Illustriss. atque laudatiss. Principi Iohanni Friedericho Saxon. Duci, post obitum Illustriss. coniugis rebus omnibus pacatis placide mortuo, Philippus Melanchthon cum bonis vniuersis memoria animi grati & veri doloris luctu iusta fecit, cuius fortunam & casum sæpe deplorauerat, qui excessit è vita V. Non. Martii. Huius Principis virtutem, constantiam, animi excelsi magnitudinem, & perferendis, quæ necesse esset, patientiam, fidemque ad

Deum

Deum & homines suspicientes admirati fuerunt & prædicarunt hostes quoq;. Quod si iste laudum tantus splendor leui forte macula aliqua aspersus putetur, ita scilicet intellectum est, hominem eum fuisse, quorum hæc est conditio, vt nemo omnium penitus labis expers sit. Atq; vt aliud alijs vitij est, secundum Comicum, sic accidit magnis & fortibus animis, vt interdum altius extollantur quam æquum esse videatur. Vnde fit vt ea suscipiantur moueanturq;, quæ, nisi processus habeant fortunatos & exitus felices, omnem omnium repræhensionem effugere nequeant. Quidam autem ita peruersi sunt, vt neminem satis laudatum putent, nisi sermonibus suis aliquem in cœlum ferant, & quemadmodum veteres locuti fuerunt, cum Deorum immortalium laude coniungant. Neq; vident hoc pacto non ornari sed deformari eum, quem celebrare instituerunt, cum de homine verba facientes non hominis effigiem exprimi studeant & perpoliri oratione sua. Sed & de his satis vel nimium potius. Anno Iesu Christi M. D. LV. Non. Febr. præsente Augustæ Vindelicorum Ferdinando Rege & Principibus non multis, proposita fuere capita deliberationum. Cumq; in mentione de re Ecclesiastica, quod Religionis negotium appellabatur, tres rationes

tiones indicarentur, quibus laboranti illi & dilapsæ consuli subueniriq; posse existimaretur, fuit vna ex his congressus doctorum hominum, qui rursum de Religionis negotio colloquerentur. Itaq; & Philippus Melanchthon iussus fuit parare se, & expectare literas, quibus quid agendum & iter illud quando ingrediendum esset, ei significaretur. Sed tum quidem molestia hac affectus non est, & reperta alia via ad incommoda ac mala illa non tam sananda quam mitiganda, & procurandum ne latius saltem serperent. Hoc quale sit, conijcere licet ex præcepto & sententia Peligni Poëtæ de eo, quod ipse vocat Immedicabile vulnus. Permissa tamen tunc, non paucis admirantibus, concessaq; fuit vsurpatio aliqua eius doctrinæ, cuius assensioni prius vltima supplicia & grauissimæ pœnæ constitutæ fuissent, & adhuc alicubi essent. Sane quid suscipi tentariq; forte potuisset, incertum est, & erat expectatio omnium fere solicita atq; anxia. Nam Rom. Pontifex Iulius III. Augustam ablegarat Iohannem Hieronymi F. Moronum Cardinalem, quem aiebant & prudentia & eloquentia esse instructum, & vias nosse quibus se in animos quorumcunq; insinuans, illorum voluntates gratiamq; sibi facile conciliaret, eosque perduceret in sententiam suam, Et ijs artibus

tibus præditum præ cæteris, iſtoq; nomine in præcipua eſſe cum exiſtimatione. Idem, cum Epiſcopus Mutinenſis illo tempore nominaretur, legatus ad eum quoq; conuentum quem Ratibonæ ægit Carolus Imperator anno Chriſti M. D. XLI. antequam ad bellum proficiſceretur Africanum, exiſtimatioque, de eius ſapientia virtuteq; & facundia inprimis, perquam præclara fuit. Habuit hic patrem ſuperiore ætate ſapientiæ laude celebrem, cuius conſilijs gubernatam rem Mediolanenſem eſſe ferunt. Deq; eo, quod accepimus huic narrationi ſi inſeruiſſem, neq; prorſus hoc alienum viſum iri, neq; ingratum lectori futurum eſſe ſperaui. Quibus temporibus inter arma Cæſariana atq; Gallica Franciſcus Dux Mediolani tanquam in maris commoti ſæuiſsimis vndis iactabatur, aliquando poſtulatum ab ipſo fuit, vt in caſtra vicina Cæſariana ſe conferret. De qua re cum accurate deliberaretur, non putarunt conſiliarij faciendum eſſe, vt ipſe Dux illo accederet, manifeſtum ac præſens periculum, quemadmodum conijciebatur, aditurus. Atque Principem conſilij ſui mitti illuc placuit Hieronymum Moronum. Credebatur hic de ijs, quæ fieri aut non fieri deberent, admoneri voce quadam, quæ, nemine niſi ipſo exaudiente, emitteretur ex annu-

li cu-

li cuiusdam conuersa ad aurem pala. Consueuisse igitur ferebatur, quoties de euentu aliquo certior fieri cuperet, quasi de proposita re cogitaret, cubito nitentem manum & ita annuli palam auri admouere, vt de quibus quærebat aliquid cognosceret, cumq; id ipsum tunc quoq; fecisset, sermone Italico pronunciata audijsse hæc verba: Ibis redibis non eris captiuus. Quæ cum ipsius intelligentia sic distinguerentur, vt significaretur id quod optabat, profectus fuit in castra, atque ibi captus & duriter crudeliterq; tractatus, Illorum verborum aliam sententiam fuisse & se disiungenda copulasse demum perspexit. Hunc Cardinalem in non paruum discrimen paulo post venisse dicebatur potiente rerum Iulio IIII. Sed tunc ille, nuntiata morte Pontificis Rom. Iulij III. cum festinatione summa Romam, relictis omnibus, recurrit. Atq; eo tempore, quemadmodum narrari cœptum est, liberatus fuit Philippus Melanchthon solicitudine & labore scriptionum disputationumq; de Religionis negotio. Amisimus hoc anno nos ambo vsum summi amici Danieli gente Stiberi, ordine equitis Franci, dignitate Canonici in collegio primarij templi Vuurcepurg. Amicos enim non dubitabat ille nos appellare, & esse se amicum reipsa declarare non desistebat.

bat. Cum me quidem propter ſocietatem honeſtorum ſtudiorum, qua coniuncti à prima ætate fuiſſemus, fratris nomine dignaret. De huius viri virtute, animo conſtante & magno, ingenua orationis libertate, beneficentia in ſuos, amore patriæ, liberalitate & humanitate erga omnes, tota deniq; vita digna generis ſui nobilitate, & alibi vera narrauimus, & nunc in his exponendis morari minus opportunum videri poſsit. Quare proſequamur commemorando propoſita, & id agamus, quod eſt in manibus. His igitur temporibus in Anglia ea patrabantur, quibus & Philippi Melanchthonis & aliorum animos ingente dolore affici neceſſe erat. Crudeliſsime enim interficiebantur ferro igniq; innocentiſsimi & ſanctiſsimi viri, in quibus venerandus Senex Latimerus nominabatur, & Cantuarienſis Epiſcopus Thomas Crammerus. Sed hic quod eſſet dignitate ac loco ſummo atq; primario, ſupplicium aliquanto ſumtum eſt de eo poſterius. In Latimero ſingulari olim Eraſmi Roterodami amico, & religioſæ pietatis cœleſtisq; veritatis ardentiſsimum ſtudium, & idem exquiſita cognitione optimarum literarum atque artium, & facultate eruditæ doctrinæ celebris fuit. Qui vbi cum ſocio criminis pulcerrimi atque glorioſiſsimi: Quod Euangelium

gelium Iesu Christi Filij Dei profiterentur, Episcopo tunc Londiniensi, ad rogum constitisset, productum eodem de carcere, ferebatur, etiam Crammerum fuisse, vt mortis atrocitate & horrore spectaculi illius deterritus sententiam mutaret. In qua cum nihilominus hic permaneret, atque supplice etiam gestu oraret, cum sanctissimis illis viris vt mortem sibi communiter afferri decernere-tur, falsi autores consilij huius sua opinione, istos quidem viuos comburendos, hunc autem in carcerem reducendum curarunt. Vbi primum in squalore & mox spe quadam bona & commodis quorundam sermonibus inductus, traditur aliquantulum vacillasse, & nomen suum subscripsisse, nescio quibus, aberrantibus à simplice veritate cœlestis doctrinæ, quam ipse esset professus: Sed mox illustri confessione sententiam pristinam declarasse, & manum etiam detestatum, quæ se nefario operi ministram præbuisset, atque ita crematus fuisse. Similis sæuitiæ in alios com plures tam in Anglia quam Gallia incitatum odium rabiose est debaccatum illo tempore, tanta importunitate, vt prior calamitas iam fuisse tolerabilis videretur, quæ fuisset maxima atque acerbissima. Verum hæc nostra commemoratione enarranda hoc loco non sunt, & hactenus producta mentio sufficere

poterit instituto nostro. Indicatum autem supra est, quid turbarum fuerit commotum importuna quadam nouitatis vsurpatione in doctrina Ecclesiastica ab Andrea Osiandro. Huius mortui etiam factio non quiescebat, &, vt verum fatear, exulcerari negotium videbatur importunitate quorundam ambitiose magis quam necessario quasi ventilantum dissidium illud, & non patientum flammas contentionum extingui. Exarseruntque passim certamina de illis rebus plane gladiatoria. Quæ tanta extiterunt Norimbergæ, vt ferri in ciuitate pacata diutius non possent. Eo igitur ventum est, vt peteretur à Philippo Melanchthone iam non consilium, quod ante dederat, sed auxilium quod perturbatæ Ecclesiæ ferret. Ita, impetrata hac venia ab Illustriss. Principe Elect. Augusto, Norimbergam ille est profectus, adiuncto sibi hinc Alexandro Alesio, & tum forte hospite Iacobo Rungo Pomerano, quibus & ego me eo itinere comitem præbui. Atque fuit præsentibus Norimbergæ præcipuis in Ecclesia docentibus ea controuersia ita disputata & sedata, vt ab hac deinde quieta fuerit omnino ciuitas illa, complexusque est dogma scripto Philippus Melanchthon breui illo quidem sed diserto & illustri, sine vllius reprehensione aut insectatione veritatis simplice

plice oratione exposita,qua assererentur probata, & refutarentur ea quæ damnabantur. Id quod optimi & sanctissimi veteres quoq; fecisse animaduertuntur in Nicena Synodo, declarata sententia vera atq; recta Ecclesiæ Catholicæ, & refutata contraria, inculcato nullius aduersantium nomine. Spes fuerat aduenturum esse eodem Iohannem Brentium, sed literis hic missis ostendit cur accedere eo tempore non licuisset, & disseruit quædam de rebus illis quæ tractabantur. Duo qui quærere disceptareq; amplius vellent,neque explicatione prolata contenti essent,tunc discesserunt dimissi benigne. Cæteri inter se concordantes tranquillitati in ista parte studiose operam dederunt. Reuersum autem mox domum Philippum Melanchthonem exceperunt rursum aggressiones quorundam de disputationibus & turbis Flacianis. Sibi enim Flacius iam non modo vulgi studia,sed nonnullorum magnorum & principum virorum voluntates astute circumuentas adiunxerat. Ferebanturq; leges Philippo, quibus inter ipsos gratia reconciliari videretur posse, & tantus furor erat hominis, vt lenissime dicam, improbi, vt accedere tandem propius non dubitaret, & euocare ad colloquium Philippum. Hic vero cum de ea re scribebat respondens literis

quorundam, grauiter & plane, tum illa talium congressuum postulata præcidebat. Et quia prohibere quasi illuuiem illam insaniæ non poterat, intra suam stationem resistens, & faciens, vt prius, officium, neq; ab hoc sinens abduci sese, iracundia, odio, cupiditate, spe, iniuriasq; omnes perferens & contemnens incitationes stolidæ vehementiæ, ita permittebat Deo æterno cætera. At hi illo ipso iritabantur, & libellos scriptorum turbulentorum emittebant in vulgus, & arripiebant ad lacerandum plurimos optimos & doctrina atq; pietate præstantes viros, quibus maledicendo acerbitati indulgebant animorum suorum, & odijs conceptis obsequebantur. Vera falsa, certa dubia, consentanea dissentanea, propria aliena, conuenientia absurda proferrentur in medium, non curabatur. Et satis erat crimen aliquod illatum esse. Nam adhærescebat in hac parte, quam Philippus Melanchthon deserendam sibi non putarat, statim quicquid esset tanquam telum accusationis & culpæ coniectum. Vt autem Magi ignotis & barbaris nominibus simplices infatuant, sic isti appellationibus mirificis & obscuris vulgi animos percellebant, & quasi inhians sibi circumducebant, Adiaphoristas, Synergistas, Maioristas, & nescio quæ alia vocabula nuncupando

pando comminiſcendoq; offundentes. Fiebat autem vt confuſa negotia publica ac priuata, & Eccleſiaſticæ ciuileſq; res, materiam darent inſimulandi inuidiaq; grauandi eos, à quibus aliquis alienior forte eſſet. Et Flaciana factio iactans ardorem quendam & flagrans ſtudium rerum diuinarum, ſi qui illam vehementiam improbarent & moderationem lenitatemq; aliquam adhiberent, ſtatim deſertores & proditores cauſſæ eos eſſe vociferari, & ingerere conuicia, & diſputationum conflictus poſcere, & veluti in arena exultare atq; prouocare aduerſarios ad luctandum. Quæ omnia ad vulgus & imperitos & rerum negotiorumq; ignaros erant ſpecioſa, & celebritatem nominis Flaciani augebant. Atq; inueniebantur quidam qui paria facerent, & veris contumelijs iſtos appeterent neque ſciente, & ſi reſciuiſſet perquam grauiter & moleſte ferente Philippo Melanchthone. Sed ij tantum proficiebant, quantum ad reſtinguendam flammam infuſum oleum. Ad vnum enim probrum in promtu ſtatim erant quæ obijcerentur decem. Diceret quiſpiam falſa de inanibus rumuſculis collecta aut conficta ab ipſis ſpargi: Aliquam illi fabulam contra narrare & eludere crimen, & ſcurrarum more impudenter inde noui vitij infamiam detexere. Quæ

autem dicebantur ac docebantur vere & vtiliter, ea peruertendo & cauillando detorquere, & conquirere atq; venari vndiq; omnia, quibus de quietis & pacis cupidorum, & paulo modestiorum existimatione aliquid detraheretur & his inurerentur maculæ. Vetera ac noua, dictaq; & facta, atq; syllabæ pene calumniarum malitia ad ignominiam arripiebantur eorum, à quibus ista caterua discesserat, cum docendo magistros, benefaciendo pene parentes haberent plærosq;, & propter ætatem certe & dignitatem atq; excellentiam plurimi ex his eos obseruare & colere deberent. Quemadmodum autem olim cum histrionum ars cognita atque probata fuit, pluris fieri cepisse actores fabularum quam scriptores traditur, sic accidit tunc prauitate hominum & vulgi leuitate, vt isti simul atq; alij, eorum, quibus præceptoribus vsi fuerant, dicta ac scripta diuersis gestibus ijsq; partim ineptis, partim turpibus agerent, & cum malitiose interdum corrumperent, ita applaudentes sibi inuenirent complures. Quia autem disserebantur res arduæ & magnæ, ideo ista cohors tumultuari & vehementia declamitandi perturbare audientum animos, & assentari hominum cupiditatibus, & hoc pacto facile reperire assentientes seq; eis adiungentes. Grata erat plurimis repræhensio

hensio atq; notatio eorum, quibus licentia vitæ coherceretur, & maior prohiberetur dissolutio. Libenter igitur admittebatur, & fortes isti perhibebantur tanquam libertatis defensores, erantq; in precio. Quid vero melius, rectius, salutarius omnium isti protulerunt, docuerunt, enarrarunt? quam ij quos tam hostiliter oppugnabant. Sed erant illa scilicet iam vsitata, ac nouitate delectabantur homines, quorum voluntati istud genus speciose inseruijt. Quemadmodum autem erga ciues plærumq; propter vsum consuetudinis affectio est remissior, ita vulgus, quantumuis bona & vtilia, iam familiaria atque consueta, minus curare solet, & aucupatur externa ac noua. Atq; isto quasi turbine multa honesta consilia, non paucæ præclaræ actiones peruersæ sunt, spes tranquillæ cuiusdam quasi serenitatis debilitata atq; erepta, pietas & religio labefactata, cum interea fulcirentur superstitionum & errorum vitia. Quod nunc cœptum est ab ijs quoq; intelligi, qui istos aliquando vel fouerunt vel non certe excluserunt. Cum enim ista factio audacissime vel potius impudentissime, sine omni rerum, personarum, temporum consideratione effutiret & dissiparet, quicquid non in mentem, quam haberet nullam, sed in buccam, vt dicitur, venisset, In

hoc malo id inerat boni, quod fiebat, quemadmodum Tragicus Poëta ait improbis & vanis vſu venire: vt cogitationum voluntatumq;

Certum atq; verax indicium lingua faceret,

declarans illa ac profitens, nihil ſe eſſe petulantius neque magis leue atq; futile, & proferens cum ſcelerate & nefarie conficta de opt. & innocentiſs. ac publice priuatimq; bene meritis viris, & ſeſe anteſignanam ducemq; præbens ad Reipublicæ reliquam quietem exturbandam, ad vaſtitatem inferendam Eccleſijs, ad laxandam multitudinis promiſcuæ licentiam, ad totius deniq; adhuc conſiſtentis honeſtate quadam nonnulloq; pudore vitæ diſſolutionem. Haud ſane neſcimus huic importunitati prætendiſſe iſtos exempla ſanctæ antiquitatis, quo quidem non minima ex parte eminebat vel furor vel certe ſtulticia ipſorum, qui nullis conſilijs aut actionibus ſimilibus & conferendis tanquam latrones aut hoſtes ſub illorum exemplorum quaſi tecta ſubirent, vbi lateret impietatis iſtius deteſtanda pernicies. Etſi autem adhuc reperiuntur hic aut illic nonnulli, qui pertinaciter defendant quamuis perſpicuam peruerſitatem atq; veſaniam, & fit tamen indies, etiam in ſatietate quadam, aſſenſio infirmior, & aperiuntur plurium oculi, & con

tracta

tracta damna intelliguntur, & dissensiones inde tum manifestæ tum occultæ existunt. Est autem profecto non leuissima caussa miseriæ istius, sæculi nostri effrenata exultatio, & infinita licentia, & summa dictorum factorumq; impunitas, non modo declamitandi & concionandi pro eo vt cuiq; libet, & fert impetus animi commoti, sed proferendi quoq; & edendi mandata literis ea, quæ vnusquisq; somniasset aut vigilans fingere comminisciq; potuisset. Sed inprimis liberæ & crebræ tunc erant disputationum dimicationes & criminationes confutationesq; mutuæ, & iurgiorum contumeliæ. Quiq; alterum insectando vehementissime exagitaret, & in eum inueheretur acerrime, & pro suis qualibuscunq; audacissime propugnaret, is fortissimus habebatur & laudabatur inprimis. Omnes itaq; librorum officinas, accusationibus, defensionibus, purgationibus, insimulationibus, & pugnacibus sæuisq; scriptis refertas cerneres. Hoc loco mihi venit in mentem, quod Legibus antiquis constitutum fuisse traditur, vt alterum in iudicio falso & temere accusantes eam pœnam sustinerent, quam luere oportuisset reum si conuinceretur. Erat enim æquum valere idem in eos, qui contradicendo inscite & nugatorie & perperam refellere aliquem conarentur.

tur. Quia vero actio datur illa quidem in iudicijs iniuriarum. Ficta autem atque falsa crimina alicui inter altercandum inferri, & obtrectando maculas aspergi, modo prætendatur ardor asserendæ & defendendæ veritatis, non modo animaduersione caret, sed laudem etiam passim inuenit, ita scilicet fit, vt optimos & grauissimos viros leuissimi deterrimique insectentur & exagitent. Quanta autem nunc copia quoduis argumentum, sed præcipue aliquod sanctæ Religionis caput explicantium & de hac dimicantium librorum euolat? In Aegypto olim, quemadmodum fertur, quod quisque in aliqua arte excogitasset, id in conuentu peritorum consideratum & dijudicatum sic demum, si approbatum esset, curabatur tanquam verum, in columnis perscribendum, quæ in sacris quibusdam locis seruabantur. Tales conuentus nunc quoque agi erat optandum & expediret, vt de ijs scriptis, quæ proferenda aliquis in lucem & edenda existimasset, docti & sapientes consulerentur, deque eorum sententia vtilia ac bona publice reponerentur, mala atque perniciosa obliterarentur delendo. In quo melius esset, ne nomen quidem scriptoris conseruari, id quod in Aegypto quondam factum fuisse accepimus. Hoc sane pacto obuiam iretur cupiditati immodicæ

ambitio

ambitioſorum & gloriæ appetitio reprime-
retur, & non complerentur animi hominum
opinionum mirabilium abſurdarumq́ varie-
tate. At nunc quoniam & ſcribendi facul-
tas conceditur cunctis, & iudicandi poteſtas
datur cuilibet, qui ſunt audaciſsimi, ij vulgo
in precio honoreq́ habentur, & omnia vbiq́
pernicioſis & turbulentis contentionibus
perſonant. Verum apponantur & iſta ad
miſeriarum noſtri temporis aceruum, & fa-
talium pœnarum grauitatem. Inter hæc diſ-
ſidia & iſtas ſeceſsiones, qui adhuc ſupere-
rant pauci illi ſane ex vetere ſodalitate &
quaſi grege eorum, qui initio ad veritatis
cœleſtis & optimarum diſciplinarrm doctri-
nam colendam ſeſe coniunxerant, cum ma-
ximo dolore recordabantur præteritorum
temporum, & tantam mutationem vitæ atq́
morum deplorabant. Meminerant ſua æta-
te inimicitias etiam inter aliquos manifeſtas
non fuiſſe expertes humanitatis & modera-
tionis, contendentibus illis non hoſtiliter ſed
ciuiliter : In ſuſcipiendis autem gerendiſq́
rebus quibuſcunq́ communicata conſilia &
collatas ſententias rationesq́ magno ſtudio
& opinione mutuæ beneuolentiæ ſingulari.
Quæ tradere docendo alijs, quæ compoſita
ſcribendo edere aliquis volebat, quæ nego-
tia conficere agendo, ea tunc non temere ſed
delibe-

deliberata & recognita cum amicis ita aggredi, si videretur, & proferre, aut, si non videretur, relinquere & premere. Hanc igitur suauitatem illi superioris temporis participes adhuc reliqui in tantam acerbitatem, & vitam ex congregabili atque mansueta, tam feram ac soliuagam euasisse, dolebant & miserabantur prolapsionem ætatis suæ, & nihil læti de futuris poterant ominari, accedente etiam senectutis diffidentia atque difficultate. Sed his temporibus in quibus versatur ista pars narrationis nostræ, & dum ea, quæ exposuimus ad hunc modum geruntur, multi interea ex Boiemia fuere edictorum sæuitia eiecti, qui aliquid dicere aut facere ausi fuissent prioribus & antiquis obseruationibus & ritibus contrarium. Exulabantque complures coniuges præsertim sacerdotes perquam miserabili specie. Et amisit Philippus Melanchthon amicum præcipuum Iustum Ionam. Hic celeberr. Iurisconf. Henningo Gœdæ præposito rei Ecclesiasticæ Vuittenbergæ successerat & hoc anno Christi Iesu M. D. LV. migrauit ex hac vita, vir dignitate excellens & præstans doctrina, cum Vuittenbergam prorsus reliquisset, in superiorum annorum bellicis tumultibus, & mutatione gubernationis. Etsi illinc abesse ceperat & conciones habere antea quoque in

Salinis

Salinis Saxonicis. Sed tunc his regionibus excessit, & aliquantisper in aula Ducum Saxoniæ D. Iohannis Friderichi FF. commoratus, præfectus deinde Ecclesiæ in oppido Eyssefeldo, ibi mortem obijt habens annos LXIII. Ad Danubium autem conuentus agebatur anno Iesu Christi M. D. LVI. Et de Religionis negotio iam conuenerat: vt delecti aliquot vtriusq; partis congregarentur in Vangionibus Berbetomagi, deq; controuersijs ortis inter se placide colloquerentur. Nominabantur autem iam alteri non magis protestantes, vt olim, sed addicti confessioni Augustanæ, Alteri catholicorum & antiquæ Religionis nomen obtinebant. Accesserunt illuc cum alij tum Philippus Melanchthon serius hic quidem, quod eo anno profectus in Cimbricam Chersonesum ad Regem Daniæ affinem suum Dux Augustus, iussisset operiri illum mandata sua. Tandem vero æstate Anni M. D. LVII. est tamen iter & ipse ingressus deducente eum, qui ab Augusto Principe legabatur, generoso & nobili Comite Ludouico Neogardiensi. Ibidem affuerunt & à Saxoniæ Ducibus D. Iohannis Friderichi F F. missi Theologi & earum rerum de quibus differendum esset periti, & spectati homines cum bonarum artium tum cæterarum doctrinarum, & viri non vulgari auto-

autoritate præditi. Sed à Flaciana, quæ tunc apud illos Principes in existimatione præclara erat & regnabat, factione, eas leges habebant latas præscriptasque & constitutas conditiones, vt alienæ sententiæ actores non autores suæ aduenirent. De quibus rebus hoc primum optarim, famam omnem perpetui silentij latebris occultari & æterna obliuione potuisse obrui. Sed quoniam illæ multorum sermonibus & quorundam scriptis quoque celebratæ sunt, pauca hoc loco à me dici, ad instituti operis rationem & meam diligentiam fidemque pertinere duxi. Erant ad decretum colloquium de controuersis in doctrina Ecclesiastica capitibus, designati præsides, primum Spirensis Præsul, sed hic obire munus istud morbo impeditus non potuit. Suffectus igitur fuit in locum eius Iulius Præsul Naopurgensis. At Mersepurgensis, princeps erat sui gregis. Hunc Sidonium nominabant, quod in eorum numero, qui suffraganei vocantur, Moguntiæ aliquando titulum habuisset Episcopi Sidonis. Ita enim ludere in maximis rebus non est verita, posteaquam os perfricuit & omnem pudorem abiecit, superstitio, vt præesse iuberetur aliquis prouinciæ, quæ vel nulla extaret omnino, vel nullo pacto certe obtineri gerique posset. Adolescens ipse humili loco

natus

natus ex vicinis alpibus Tubingam ſtudioſorum cauſa venerat, ibi in contubernio pauperum (Martinianum vocant ab autore inſtitutionis) educatus dum bonarum artium Magiſter renunciaretur, literas deinde docere cœpit, & Moguntiæ ludum aperuit, & poſtea etiam ad Eccleſiaſticas conciones habendas animum appulit. Ad quas maxima frequentia cum concurreretur, ita eſt ei iſta curatio lata, vt ſententia atq; voluntas arctius deuinciretur, & ipſe ſtatum illum fulciret ſtudioſius, & magis enixe ſuſtentaret. Atq; hinc eſt ad illud honorum faſtigium euectus, rebus bello conturbatis, & diſcrepantibus iudicijs, diuerſiſq; ſtudijs collegij, producente eum Imperatoria Maieſtate, cui ita commendatus fuerat, vt illius opera nihil non effici poſſe crederetur. Quæ eadem ferme eodem modo ſupra à me commemorata cum, his perſcriptis, recordarer, non volui tamen delere, neque iterum hoc loco legi, alienum duxi. Sane erat ingenium in homine acutum, induſtria haud vulgaris, facundia etiam & copia orationis egregia. Is igitur tunc quaſi primum ordinem duxit eorum, cum quibus congredi deberent defenſores eius doctrinæ, quæ nomine confeſsionis Auguſtanæ ſignificabatur, eratq; veluti caput horum Philippus Melanchthon. Cognitioni autem

autem præesse loco D. Augusti Prin. Elect. legatus ipsius debebat, magnitudine animi, constantia, virtute, sapientia, humanitate etiam excellens, quod in adolescentia opt. literis præclare esset institutus, is quem supra nominauimus, Ludouicus Comes Neogardiensis. Habuerat hic aliquando Præceptorem Fridericum Staphylum, Quem iamdudum vel ambitionis impetus, vel nescio quæ cupiditatum quasi procella ablatum inter aduersarios constituerat, cuius ante quoq; facta mentio est, hominis, vt nihil dicam amplius, despicati & leuis, cum non esset ab eruditionis doctrina prorsus imparatus. Omnino ex ipsis iam illis, qui antiquæ religionis patroni perhibebantur, non plane dementes, fateri cogebantur, suas partes & doctrinæ & rituum & vitæ vitijs aliquibus laborare, & non immerito notatos esse errores quosdam. Atq; hi initio statim petierunt, vt disputationes non colloquendo sed scribendo haberentur. Id quod facile impetrarunt, quod non minus scribendo quam loquendo se valere confiderent defensores confessionis Augustanæ. Qui cum præclare starent, inter ipsos optatissimum aduersarijs dissidium extitit. Nam ab ijs qui accesserant cum Flaciano consulto, de illius sententia ante omnia postulare; vt damnati pronun-

pronunciarentur quidam, qui illis, quorum paulo ante meminimus, nominibus mirificis & fictis infamabantur. Nisi enim hoc fieret, non fore inter ipsos firmam consensionem. Nihil fere erat inter hos atq; cæteros istarum partium, controuersiæ aut litis de dogmate. Petebatur itaq; ab ipsis amanter, ne sine caussa autores esse vellent perniciosi dissidij. Quin etiam damnationes promittebantur, sed suo loco & rebus explicatis. Dicebatur ideo esse conuentum, vt caussa non controuersa ageretur, eam par esse vt ipsi concorditer tueantur. Alia quoq; commemorabantur, quibus posse eos à proposito illo abduci spes esset. Sed nihil horum ipsi admittere, & vrgere postulatas damnationes secundum præscriptam formulam. Ibi tandem eis dictum fuit, licere initio, & esse melius, discedere, quam impedire actiones bonas & salutares. Tum demum illi & assensi sunt, & promisere sese vno ore & animo defensuros doctrinam confessionis Augustanæ. Sane Philippus Melanchthon cupidus congressus, quiq; nihil impedimenti aut moræ inferri vellet susceptis actionibus, non repugnauerat contra postulata damnationum, atq; has adeo cœperat agitare. Sed socijs atq; collegis magnopere reclamantibus, ab hoc consilio destitit. Iam vero procedentibus dispu-

tationibus, cum res ageretur ſcriptis mutuis, rurſum neſcio qua noua cauſſa aut cogitatione impellente, requiri flagitariq́ damnationes, vociferationesq́ exiſtere, & perhiberi illis neglectis non poſſe coniunctionem eſſe ſtabilem atq́ certam, idq́ apud omnes, etiam aduerſarios, teſtantum clamores audiri, & ita turbari inchoatæ diſputationes. De quo alij tum aliter. Atq́ ita mirabiliter omnia miſcebantur, vt nulli non ſuſpicioni locus eſſet. Plæriq́ tamen ad impotentiam animi & vetera partium odia illum diſceſſum referebant, quem placuerat teſtatum eſſe forenſi etiam quadam cautione. Erat autem additus Theologis iſtis quidam ex ſcriba Ludimagiſter, ex Ludimagiſtro factus Iuriſconſ. tanquam vel cuſtos vel emiſſarius, quem animaduerſum eſt, & loquendo & ſcribendo quaſi flabello ſeditionis Flacianas conſpirationes ventilare atq́ inſuper conflare, & furiæ inſtar volitantem vbiq́ odia atque diſcordias excitare:

cui triſtia bella
Iræ inſidiæq́, & crimina noxia cordi,
Mille nocendi artes: ſecundum poëtam. Atque rumuſculi de tota re ſparſi fuerunt varij, non etiam nulli inanes & falſi. Verum hoc cum alijs diſsidentibus delectationi fuit, & doctrinæ, quæ Euangelica perhiberetur, obtrecta-

obtrectauit, quod ista daretur occasio tam execrationibus, quam ridiculis quibusdam dictis, tum accidit contrariarum tunc partium defensoribus peropportunum, qui iamdudum animaduerterent, certamen illud iniquius esse comparatum. Nam se neque doctrina neque vsu excercitationeque ijs, quibus opponerentur, pares esse sentiebant. Bonis autem pietatisque religiosæ ex animo studiosis illa tam intempestiua defectio ingentem attulit dolorem, quod pene parta victoria pro veritate se pugnare affirmantibus è manibus eripi videretur. Sed vrgebatur sic quoque progressio inceptæ disputationis, ab ijs qui remanserant. At præses Iulius vir prudens atque doctus, quod pro altero præsideret, ostendit, necesse se habere, rem perscribere Regiæ Maiestati. Dum mittuntur autem literæ & responsum expectatur, omnia fuere interim quieta, & profundum Berbetomagi ocium. Inque hac actionum dilatione, accersitus Philippus Melanchthon ab Illustrissimo Principe Palatino Princ. Elect. Othone Henricho Eytelpergam, vt de Academiæ constitutione, eo præsente deliberaretur, est profectus. Erat ibi Iacobus Micyllus, cultor & Antistes, vt ait Poëta, rectorum & liberalium studiorum. Quo adiuncto, itemque alijs quoque doctrina & prudentia singulari

præditis viris administratio tota illa ordinata, rationeq; conueniente ac laudabili, Philippi Melanchthonis consilio & autoritate, constituta est. Neq; post hæc Micyllus integrum annum deinde vixit, qui natus Argentorati cum ingenio & bono & acri esset, Musis id est optimis disciplinis atq; artibus se totum addixit, & cum veterum scripta explicando, tum componendo noua, & nauauit operam inprimis & nomen celebre est consecutus. Commilitonem primum hunc habui Erphordiæ in Duringia, vbi de quadam actione scenica dialogi Luciani, in quo personæ vnius hoc nomen esset, ita appellare est cœptus, neq; nomen postea ei mutare visum. Maximum damnum literæ & erudita doctrina huius viri morte fecit. Et Philippus Melanchthon nosq; cæteri quibus notus ille fuerat, quiq; tum apud ipsum accepti amantissime & supra modum hilare, cum maxima iucunditate fueramus, summo dolore sumus affecti. Nam ego quoq; illuc veneram, exoratus ab amicis communibus, vt relictis rebus, quas tunc plane necessarias in manibus habebam, & posthabitis negotijs, quæ sane erant eiusmodi, vt celeriter expediri mea referret plurimum, ad Philippum Melanchthonem me quamprimum conferrem, vt nuntio accepto domestici luctus, ex

mea præsentia, cuius consuetudinem & vsum ei iucundissimum esse scirent, aliquid illi contingeret alleuationis. Nam cum discedens filium vnicum Philippi ipsum quoq; nomen habentem reliquisset periculose ægrotantem, conualuit hic quidem paulo post, sed vxorem Philippi Melanchthonis mox sustulit improuisa tunc quidem mors, inter sæuos cruciatus commotarum in toto corpore fluxionum mirificarum. Laborauerat autem & illa grauiter eo quo vir ipsius morbo, cuius nomen Græcum diximus esse λιθιάσιν, latini, quoniam tunc concrescunt in corpore quasi calculi, ita etiam illum morbum appellarunt. Sed concurrerunt tunc aliæ etiam difficultates, fortasse minus animaduersæ. Atq; obijt illa quidem diem supremum suum non aliena ætate, quod annum sexagesimum omnino tunc habuerit, verum quæ & potuisset tamen per illam, si ita Deo æterno videretur, viuere diutius, & fuisset hoc marito opportunum atq; vtile. Cum autem Eytelpergam ad ipsum venissem, reperi ibidem & fratrem eius Georgium. Gener vero Caspar Peucerus secutus illum fuerat domo abeuntem, neque ab ipsius latere vspiam discedebat. Meo aduentu mirifice eum gaudere est intellectum. Nam ita acquieuit in complexu colloquioq; meo, vt nulla de re publi-

ca aut priuata quicquam perconctaretur, sed tempus omne consumeret consuetis nobis sermonibus. Indicium igitur casus domestici placuit paulisper differre. Sed veriti ne ex alijs ille hunc cognosceret, & succenseret nobis, qui celassemus, ita postero die, quid euenisset, ei ostendimus. Non dedit significationem vllam vehementis perturbationis, cum ingente dolore affici ipsum nemo dubitaret. Atq; nominatim vxori mortuæ valedicens, hoc modo addidit, sese eam breui secuturum esse. Et mecum seducto ad cameras vitium, nam in principis hortos tunc forte concesseramus, multa locutus est grauiter & pietatis atque prudentiæ plena consideratione, de Republica & asperitatibus ac confusione rerum pene vbiq; omnium, & deplorauit de ijs, quæ fierent, verissimas querelas, & multorum tristissimorum euentuum caussas commemorando, quæ etiam deinceps consecuta sunt, nimis vere nonnulla prædixit. Atq; doloribus ob Rempub. omnino opprimi, inq; eo minus sentiri ipsius proprium quamuis recentem atque acerbum apparebat. Quibus tamen implicatis tristiciam augeri necesse fuit, qua corpore etiam languescente grauissime tunc laborauit suo illo malo morbi supra indicati, & maximis cruciatibus non sine periculo est affectus, cal-

culis

culis grandiusculis in vrinæ vijs hærentibus diutius, quod fractis debilitatisq; viribus minus strenue ea præsertim ætate eijcerentur. Sed ad Berbetomagenses actiones narratio reuocanda est. Regis Ferdinandi illuc responso tandem allato, quo iubebatur: Ante omnia, si fieri posset, instaurari ita disputatio, vt tolleretur omne vndiq; impedimentum illius, vtq; in eorum, si necesse esset, qui discessissent, locum surrogarentur alij, & ita negotium continuaretur: Id quod cum decreto Ratisbonensi congruere videbatur: Tunc igitur ij, qui antiquæ Religionis caussam defendere se gloriabantur, sane perculsi, negare hoc sibi faciendum, neq; aduersarijs dissidentibus, disputationem producendam. Quid enim hoc profecturum? aut quæ ratio omnino ineunda esse videatur? cum ignoretur ad quas sententias respicere debeant. Concordarent igitur prius aduersarij, vt sciri posset, quid ab ipsis constanter retineretur & assereretur. Atq; etiam hi tunc de damnationibus quibusdam, imitantes eos qui discesserant, postulationes inculcarunt. Sed fuit diserte responsum: Totam rem decreto Ratibonæ facto, & regijs literis esse explicatam, & Augustanæ confessionis defensores præsto esse, neque defugere aut recusare vllos legitimos congressus, &

 testari,

teſtari, ſi abrumperetur diſputatio, ſua id culpa nequaquam fieri. Nonnihil moleſtiæ ſolicitudiniſq; tunc præſidi oblatum, ſed altera illa parte nullo modo proſequi volente inſtitutas diſputationes, ita tandem iſte conuentus diſſolutus fuit. Quiq; ibi remanſerant ex defenſoribus Auguſtanæ confeſsionis, Præſidis quoq; teſtimonio laudati ſunt. Et ipſi inter ſe cum priore neceſsitudine confirmata, tum noua ſocietate inita, domum ſuam quiſq; reuerſi fuerunt. Friderichus deinde Staphylus, qui ſe in aulam Regis Ferdinandi inſinuaſſet, & augeret numerum eorum qui refellere deberent defenſores Confeſsionis Auguſtanæ, ſcriptum edidit, tam futile vt contemni, tam vero improbum & malum, vt animaduerſionem non effugere debuiſſe videatur. Cuiuſmodi & alia illius fuere vniuerſa, quæ poſtquam prodita cauſſa deſciuit ab amplectentibus doctrinam expoſitam capitibus Auguſtanæ confeſsionis, diuulgauit. Atq; mirabantur prudentiores tantum licentiæ concedi leuitatis furori, neque intelligi, quæ ſtabiliri iſti vellent, ea vehementius eoſdem labefactare, præſertim cum ſimilis veſaniæ & ab hac infelicium euentuum exempla eſſent in medio. Quidam Auius etiam neſcio quid tunc effutiuit ſcribendo. Philippus autem Melanchthon

breuiter

breuiter ille quidem & strictim ambobus, sed grauiter atq; luculente respondit. Atque hæc fere sunt tunc gesta, quibus Philippus Melanch. & interfuit & præfuit. Hoc eodem anno post quasdam coram principib. disputationes cessit maleuolentię & odio Flacianę factionis, Iustus Menius, & Lipsiam se contulit, vbi humaniter & benigne acceptus diutius anno integro vno, Ecclesiasticas conciones habuit, cum audientum fructu & admiratione, mortuus placide III. Id. sextil. Anno Christi M. D. LVIII. Commendatus fuerat Senatui illius vrbis à Philippo Melanchthone, neque alibi defuturus ipsi locus fuisset, sed Lipsiæ contigit opportunus atq; commodus. Varia atq; multiplex fuit huius viri fortuna. Quicunq; nostra ætate eruditionis & doctrinæ fama celebres fuere, cum ijs vniuersis ipsi noticia necessitudoq; & vsus intercessit, & hi illum carum habuerunt & magnifecerunt. Multis annis fidelem & vtilem operam dedit in regionibus Duringicis, & tandem ingrauescentę ætate insolentiæ & clamoribus acerbitatis turbulentæ exagitatus, quietiorem sedem quæsiuit, & inuenit reliquæ ætati suæ non longæ, vt diximus. Mortuus fuerat ante hunc Vuittenbergæ Iohannes Bugenhagius Pomeranus pastor Ecclesiæ illius, vir dignitate præstans

& in rebus maximis cum summa laude versatus, contentus quidem ea conditione & illo loco in quo primum fuisset constitutus, cum ad amplissimos honores potentiamque & opes eximias perueniendi præclaræ occasiones ipsi darentur: Ad quas non ille quidem contenderet, sed inuitaretur peneque attraheretur. Spectatissima hic cum fide & assiduitate mirabili officio suo annis XXXIIII. functus est, & curationi latæ præfuit studiose ac solicite, & patiens & nequaquam fugiens laborum. Excessit ex hac vita annos natus LXXIII. cum quidem aliquot annis fuisset perquam imbecillis, superiore fere tempore integris & firmis viribus vsus. Quamuis autem immatura ea mors videri non posset, neque ætati ipsius aliena, neque decedenti grauis accidisset, diuturnæ tamen vitæ communiter in rerum præcipuarum societate peractæ memoria, & vsus illius desiderium magno dolore affecit Philippum Melanchthonem & alios, mœrentes ob veterem & singularem amicum laborumque omnium & curarum participem amissum. Hic cum sensim viribus tam animi quam corporis deficeretur, & non morbi grauitate sed diuturnæ debilitatis langore velut euanesceret, animaduertebatur quasi simulacrum prioris viri in omnibus rebus agendis alacris & prom-

& promti intuentem Philippum non leuiter perturbari. Audítaeꝗ ſunt voces ipſius deprecantis, ne ſibi talis ſenectus contingeret. Id quod ſecundum optatum ipſius accidit. Nam ne morbus quidem quo confectus obijt, vel impediuit præclariſsimas cogitationes pietatis & ſapientiæ ipſius, vel obſtitit memorabilibus & eruditis ſermonibus, vel reprimere potuit laborum, quibus conſueuerat, defatigationes, vt deceſſerit non admodum de ſtatu vitæ traductæ recedens. His temporibus neꝗ Reſpub. quieta fuit, & in Eccleſia varie turbatum. Atꝗ rurſum de conflanda Synodo verba fieri, & quibuſdam tumultuantibus ſine fine, & modo hoc modo illud arripientibus ad exagitandum, iamque inter ſe, ijs qui aſſertores defenſoresꝗ veræ & ſanæ atꝗ ſalutaris doctrinæ videri volebant, fœde dimicantibus, & contumelioſa ſcripta edentibus, multorum animi grauiter perturbari. Sed hoc magna pars nihil curare. Quaſi Religionis caput eſſet, acerbitas diſsenſionum ac contentionum. Etſi, vt ingenia atꝗ naturæ & inſtitutio, ſic conſilia, voluntatesꝗ & actiones diſsimiles animaduertebantur. Neꝗ probabantur adeo omnibus omnia, quæ à ſuis quoꝗ fiebant. Sed Berbetomagi acta valde repræhendi à Flacianis; Et dari opera vt ijs, qui ſuarum partium

partium essent, congregatis decreta de illis fierent. Alij quoque cupidi tranquillitatis atq; concordiæ, iudicare conuentu acto partis vtriusque laborantibus rebus consuli posse. Sed prudentiores statuebant contrarium de exemplis antiquis & recentibus. Itaq; non nihil quidem negotij factum laborisq; & molestiæ inter tales consultationes exhibitum fuit Philippo Melanchthoni. Sed vltra deliberationes & conatus atq; studia tunc non est processum. Incidentibus præsertim & alijs grauioribus negotijs. Nam & Imperator Carolus omne gubernationis Ius & Imperij maiestatem tradidit in manus Principum septemuirum creandis Imperatoribus Rom. Et est idem paulo post mortuus in Hispania. Consilium hoc cepisse eum etiam ante annos XXX. affirmabatur, sed tunc & exhaustis viribus & aduersis euentis fractus, desperatione quadam rerum omnium & amisione nonnullarum opportunitatum, id executus est, quod ratione quadam olim se facturum esse constituisset. Audiui, cum aliqui ab ea sententia abducere ipsum vellent Carolum dixisse: Impendisse se quæ habuisset omnia & quidem in fulciendum tuendumq; maxime Ecclesiasticum statum: Pecuniam, quæ quidem reparari idq; damnum sarciri forte posset, sed amissam quoq; esse existima-

existimationem nominis, & valetudinem bonam, & studia hominum, quæ recuperaturus esset nunquam. Annis duobus antecedentibus mortem Philippi Melanchthonis hospitem hinc ad ipsum misimus senem Capadocem Cæsariensem, qui habebat literas Patriarchæ Constantinopolis; Græcè scriptas, quibus itineris ipsius caussa indicabatur & commendabatur nomini Christiano. Pro filijs hic suis numerare certam summam pecuniæ debebat, qui interea in potestate Turcarum haberentur. Non depræhendebatur fraus vlla, eo magis animi omnium misericordia ipsius commouebantur, & renouabatur memoria Philippo Melanchthoni Basilij Episcopi, quem ciuem huius solebat appellare. Venit postea ad illum Demetrius quidam gente Mysus, qui in Græcorum Ecclesia Constantinopoli Diaconus fuerat, sermonis Græci peritus; Isq; satis diu in his regionibus commoratus est. Et Sabini duas filias elocauit Philippus, & nobiscum luxit obitum filiæ atq; neptis meæ, & alijs domesticis incommodis communiter dolore est affectus. Sed neq; curarum quies erat, quas afferebant & conuentus ordinum Imperij qui Augustæ habebatur; & scripta quædam de Ecclesiastica doctrina singularia atq; mirifica; nec non edicta seuera, Et alij item ca-

-sus;

ſus, conatus, molitiones, quæ multiplices & mirabiles hæc tempora quaſi inundarunt. Anno Chriſti Ieſu M. D. LX. menſe Ianuario obijt mortem valde ſenex & iamdudum decrepitus Argentorati Nicolaus Gerbelius vir optimus atq; integerrimus, & humanitate, ſuauitate morum, doctrina, omni genere ſolidæ laudis excellens. Hic Iuriſconſultus diu dederat operam collegio in illa vrbe ſacerdotum primario, & aliquando Viennæ Auſtriacæ cum Iohanne Cuſpiniano & illius ætatis opt. diſciplinarum atq; artium fama celebribus vixerat familiariter. De quo accidit quod nullo modo reticendum putaui. Cum enim is eſſet vir ille, quem diximus, & probitate innocentiaq; ac ſtudio religioſæ pietatis commendaretur inprimis, quæ erant laudes in ipſo decoræ & illuſtres, & prædicabantur ab omnibus: Quidam in libello Rhetoricorum præceptorum ſuo exponens exemplum actionis capitalis, hunc tanquam Sacrilegij reum nominatim introduxit, & ab accuſatore peragi fecit. Quod factum, vt autor affirmabat, inconſiderate & temere (etſi non eſt iſta in profeſſore Rhetorices bella defenſio) & opt. atque innocentiſsimus vir Gerbelius, & amici ipſius grauiter, quemadmodum par erat, & perquam inique tulerunt. Deq; ea iniuria

tam

tam atroce querelas suas ad Philippum Melanchthonem detulerunt, cui illius libelli scriptor notus esset, & significarunt, se constituisse, quibus modis possent pro fama & dignitate nominis Gerbeliani propugnaturos, & eam contumeliam ab ipso propulsaturos vindicaturosq; esse. Ea res cum & Philippo Melanchthoni & nobis omnibus magnum dolorem afferret, videreturq; magnopere vel exempli caussa animaduertenda, & esset tamen autor libri is, in cuius persona etiam aliorum respectus verteretur, Philippi autem Melanchthonis animus, vt semper, sic tunc quoq; ad pacem atq; concordiam inclinaretur, ita ab hoc est negotium illud his fere conditionibus transactum: vt criminis infamia ante omnia remoueretur, & nomina temeraria, vt affirmabatur, incuria falso inculcata statim inducerentur, & ipse autor peculiari scripto fateretur iniuriam, eamq; à læso deprecaretur. Est autem omnibus nobis facinus illud visum perquam indignum & malum, siue cogitatum seu per imprudentiam commissum. Quæ enim, si proposito & consilio factum esset pœna autori irrogari deberet, constabat. Quis autem à tali culpa fraudem malam abesse possit dicere? Sed in scribendi edendiq; scripta infinita licentia, & leuitate ambitionis, & famam do-
ctrinæ

ctrinæ affectantium insanis cupiditatibus, & hæc & huiusmodi alia praua atq; peruersa accidere necesse est, Quibus profecto plus damni datur moribus & vitæ, quam vllarum rerum demonstratione aut explicatione bonæ vtilitatis conferatur. Atq; tum & maiora quoq; & cætera omnia fere sic gerebantur, vt & in præsentia admodum turbulentæ res essent, & in posterum nihil spei bonæ sese ostenderet. Sed Philippus Melanchthon abducente eum propitio Deo & eripiente flammæ inuidiæ odijq; maioris, & liberante grauioribus malis miserijsq; vel ærumnis potius, euentus istos vitauit, & ex periculis laboribusq; & angoribus, deniq; tristicia aduersisque omnibus euasit ea morte, quam illum obijsse iam diximus, & de qua extant narrationes copiosæ aliorum. Cuius diei anniuersariam memoriam celebrat nunc quoq; perquam studiose Academia Vuittenbergensis XIII. Calend. Martij. Cum vixisset annos LXIII. & totidem pene dies. Elatus est cum funere specioso totius ciuitatis frequentia, ordinis scholastici inprimis, & prosequentibus exequias illius externis quoq; in quibus & ego fui. Monumentum positum est ad sepulcrum in templo ad arcem, opere præclarum cum versibus epitaphijs & effigie ipsius. Festinaueram autem ego, vt viuentem ad-

tem adhuc reperirem, significatum enim fuerat rem esse in præsente discrimine, cum ante dies paucos ab eo discessissem, non mala in spe, illo ipsum morbo non interiturum. Nam & tunc quinta tentatio (λήψις Græcis sunt & παροξυσμοὶ) sperabatur vel nulla vel mitior accessura, & ipse cupidum me remanendi diutius reuerti domum ad meos iusserat vultu hilari & lætis verbis, quod diceret, proximo mercatu, qui iam appropinquabat, se ad nos venturum. Addens quidem hoc: vel vna perpetuo futuros aliquando esse in æterna vita. Sed septima incursio morbi finem fecit vitæ in terris ipsius, idq; ego in itinere cognoueram. Cætera ab aliis studiose commemorata à me omitti recte potuisse existimaui. Febri illum discedentem à nobis Lipsia, tempore parum opportuno, cepisse laborare animaduersum est. Quæ neglecta ab ipso, etiam ingrauescens, in periculosum inprimis genus putabatur euasisse, quod Medici ἡμιτριταῖον vocant. Sed, vt aiebam, hæc accurate & copiose enarrata ab aliis me repetere non est necesse, vel non etiam oportet. Vt luxerunt autem hunc mortuum boni vniuersi, sic nonnulli petulantes & improbi insectati fuerunt, controuersiæq; Ecclesiasticæ cæpere fieri atrociores. Renouantibus quibusdam quicquid possent contentionum

acerbißimarum & plane capitalium, & commouentibus maxima & exitiosa mala, quædam non pessime etiam sita, denique molientibus omnib. viribus distractionem, qua quod adhuc vtcunque cohæreret & esset cõiunctum, id penitus discerptum dilaceraretur. Erupit autem tunc odium & inimica atque plane hostilis alienatio, eo diuerticulo quod iamdudum quæsiuerat, cum aggreßiones apertæ minus fuissent efficaces, vel ita futiles & infirmæ, vt primo conatu statim languescerent & frangerentur. Arripueruntque nomini Philippi Melanchthonis infesti disputationes quasdam, quæ erant ad vulgus commouendum inprimis idoneæ, de sacratißima actione in Ecclesia, qua instituto Iesu Christi conuenitur ad communionem corporis & sanguinis ipsius, participantibus ijs, qui sine controuersia sunt in cœtu Ecclesiastico, vt ritu religioso celebretur conuiuium dominicum, quemadmodum veterum quidam appellauit. Quæ res cum sit eximia & inter illa quæ arcana habet & peculiaria congregatio Christianorum, casta etiam oratione de ea vtendum esse semper Philippus Melanch. statuit, & non potuit dißimulare interdum dolorem, quem caperet ex quorundam temerarijs & absurdis declamationibus, cum præsertim in certamen ventum esset, & acer-
rime

rime pugnaretur tanquam prælio commiſſo, non de veritate doctrinæ, ſed ſua cuiuſq; opinione & verborum locutioniſq; præſcripto vſu. Prodierat quoddam de ea quæſtione ſcriptum Philippi Melanchthonis quo conſilio quaue occaſione aut omnino cauſſa, non habeo dicere, ſed prodierat, tale quidem, vt hoc, qui ex animo religioſæ pietatis ſtudioſus & vir bonus eſſet, offenderetur nemo, diligenter etiam & attente conſiderantes multa vtiliter ſubijci admonerıq; animaduerterent: Non ita tamen quaſi limatum neque perpolitum, quemadmodum in iſto genere ſunt ea quæ edi diuulgariq; ipſe voluit, & continens mentiones de quibuſdam liberiores. Quibus iritatum iſtud genus hominum ferox atq; intractatum, excurrit immoderate, & eo eſt prouectum, vt neq; pietatis ad Deum, neq; officij ad homines, neq; exiſtimationis propriæ reſpectus vllus curaue eos attingeret. Equidem non dubito quin apud aliquos ea vel ſuſpicionem vel crimen ſubitura ſint, quæ de his negotijs atq; hominibus ad talem modum à me exponuntur, tam affectionis cuiuſdam priuatæ atq; ſingularis, quam iudicij & ſententiæ peculiaris ac fortaſſe parum prudentis. Verum enimuero ob huius illiuſue exiſtimationem de me & hac narratione ſermones, cùm & initio & in-

ter ſcribendum cogitarim atq; præuiderim euentus fortunam, non putaui quicquam omnium omittendum, quæ & vera eſſe ſcirem, & prodita arbitrarer à bonis libenter lectum iri, & nonnihil quoq; momenti allatura eſſe, ad curam diligentiamq; excitandam tractationis & conſiderationis earum rerum, quarum adhuc reliquas tanquam morbi afflictiones & tabem metuiſſe ſemper magna animi perturbatione Philippum Melanchthonem ſcimus, & ſæpe audiuimus dicentem: In hoc extremum periculum & ſummum diſcrimen cauſſam eſſe venturam. Cum autem iſtas res & hæc negotia poſt mortem Philippi Melanchthonis tres inprimis exagitare & illis inſolentia verborum ciendis, quaſi camerinam, vt dicitur, commouere ceperint, ad inſtitutum fortaſſe argumentum de his & contra illorum impudentem perverſitatem aliquid à me diſſeri, pertinere videatur. Sed mihi ne nomina quidem iſtorum exprimere ſcribendo libet, & ſupra prauitas malitiaq; eorum eſt à me notata. Etſi autem dolendum eſt occaſionem eam tandem nactos eſſe, quam diu quæſiuerunt, improbos ac malos, vt poſtquam è medio abijt Philippus Melanchthon & in hunc cæterosq; declamitare eis audacius liceat, & liberior ſit poteſtas quaſi curriculum furoris ſui conficiendi

ciendi, In dolore tamen propter miſerias noſtras & augeſcentes diſsipationes, erupiſſe tandem omnem acerbitatem odij & maleuolentiæ impetus, gaudio videtur eſſe dignum. Nam neq; quid amplius iſti, tanquam de penu turbulentæ malitiæ proferant, reſtat, neq; iam præterea habent quicquam, quod ad Philippi Melanchthonis autoritatem diminuendam & nomen infamandum inculcari poſsit. Petebatur ante annos ille aliquot primum obſcurius, mox deinde aperte accuſationibus & repræhenſionibus quorundam quieti & ocio inimicorum. Aſſentari potentibus inſimulabatur, & errores ſtabilire, & fulcire manifeſtæ impietatis ruinas. Quod rebus perturbatis non eſſet autor deſertionis & fugæ, quodq; veluti de naufragio tabulas colligi ſtuderet, & perferenda arbitraretur omnia, quæ bona conſcientia & ſine ſcelere tolerari poſſent, neq; noua vulnera infligenda eſſe cenſeret rebus communibus. De his quas telas grauiſsimorum criminum, & quam ſæuas accuſationes detexuerit ingrata quorundam improbitas, non eſt fere cuiquam ignotum. Quibus iam in vehementia & inſolentia euaneſcere incipientibus, Ecce altera ad vulgus, cuius fere arbitrium ſpectatur, plauſibilior cauſſa offertur, & huius actores iam exultant, & vrgent reum, mor-

tuum illum quidem & fruentem requiete ſempiterna. Quemq; tales clamores & inſectationes non amplius attingunt: Cum conculcare tamen immanitas odij iacentem geſtiat, & huius nomen cupidiſsime arripiat, ad ipſius quidem, vt putant ignominiam inprimis, cui infenſi ſunt, & pro maximis beneficijs eam referunt gratiam, vt memoriam eius omnibus probris aſpergere conentur: ſed hoc tamen interea agitur, ne vſpiam ad Reipublicæ ſalutem & dignitatem conſentiatur, vtq; noua quædam impedimenta obijciantur concordiæ ſperatæ. Veritatem autem perueſtigari, & futiles atq; nugatorias fabulas, & declamationes populares cohiberi, non eſſet vtile omnibus. Quod multi, qui in iſta confuſione opinionum & licentia vitę & hominum leuitate magni ſunt ac conſpiciuntur, rebus negotijsq; explicatis & conſtitutis, contemnerentur & laterent. Quinetiam non paucis tunc pericula impenderent & cauſſa dicenda eſſet cum factorum tum dictorum. Turbulenta igitur eſſe tempora eis prodeſt, vt captantibus anguillas, ſecundum Græcum Comicum, aquam turbidam. Atq; vnus ex iſta cohorte, id quod antea quoq; indignantes attigimus, procurrens non modo viuos, ſed mortuum etiam Philippum Melanchthonem prouocat, & optat ſupereſſe

eum

eum in hac vita, vt suas vires congrediendo cum ipso ostendere posfit. Nos vero multo magis & verius, adhuc viuere in terris, si ita Deo æterno videretur, vellemus Philippum Melanchthonem non tam explorata spe facile istam temerariam audaciam ab ipso refutatum iri, quam certa sententia, non solum multorum vociferationes reprimi, sed tranquillitatem & pacem Reipub. & doctrinæ celestis puram integritatem optimarumq; disciplinarum & artium honesta studia huius viri respectu, cura, diligentia, industria, pietate, fide, potuisse conseruari. In quibus quę labes fieri cœptæ sint, nimis est euidens, & quid calamitatis immineat, audacisſima vel potius impudentisſima istorum scripta indicio esse possunt. Nam si hoc concedatur & liceat vesaniæ: in quosuis arbitrio suo inuehi & quodcunq; libuerit ex ore inuerecundo, conceptum animo proteruo emittere, & cartis temere illitum ita in vulgus spargere, vt aniculæ etiam legere & cognoscere posſint, neq; doctrina veritatis cœlestis sincera retinebitur, & hic furor statum adhuc qualemcunq; rerum, & studiorum piorum fortunam conuellet, contemtumq; pariet horum, & reddet inuisa plærisq; tribuentibus hanc culpam hominum ipsis studijs. Ac ostentare sane videntur isti & prouocator ille glo-

riosissime, eruditionis literatæ copiam. Quã cur aliquis eis inuideat caussa non est. Inserant sane græca aliquot verba, & excerpta de commentariolis & libellis Grammaticis quædam agglutinent, & affectent nitorem orationis. Nemo vt admirabitur, ita fortasse hoc repræhendet. Sed id pene est horribile, quod Dialecticam subtilitatem & complexionum solertiam eam adhibent, qua sua quidem opinione, vincunt atq; prosternunt vniuersos. Eius tamen profecto facultatis nisi viam rationemq; demonstrasset Philippus Melanchthon quæ illa esset, genus omnino istud ignoraret. Etsi male didicerunt hi, si quid tamen didicerunt, & tanquam Simij id, quod illum facere viderunt, peruerse imitantes, doctis sunt ridiculi, cum grauiores admodum ipsis etiam irascantur, quos maximis in rebus non pudeat ineptire & prodere inscitiam suam, vel ludere etiam scientes. Quod tamen haud scio an non faciant, cum tanto supercilio rationes futiles atq; dissentaneas colligant ac concludant. Quemadmodum autem Simiarum (nam huius animantis similitudo isti nationi inprimis conuenit) conantium gestus humanos exprimere, prauitas eminet, si vna cum hominibus illæ moueantur aut saltent: ita istorum futilitas fit manifestior, quando suas nugas doctrinæ applicant,

cant, & contra ea, quæ sunt ab alijs vtiliter & præclare scripta, suas ineptias proferunt. Atq; videri posſit alicui non aliena etiam his Platonica fabri calui & pusilli imago. Vt hic enim pecuniam nactus, iam lautus & ornatus filiam Domini ducit coniugio abhorrente, sic ipsi temere irruentes in profeſsionem omnium præſtantiſsimam, populari applausu quasi ditati, & præceptoris sui rapientes eruditionis atq; doctrinæ opinionem, infelice & præpostero vsu veluti progignunt commenta vanitatis atq; dementiæ ad fallendum & turbas dandum apta atq; nata, & accommodata ad accelerandam ruinam Reipub. quasi mœreant, nimis tarde eam concidere. Itaq; omnem moram ægre ferunt. Nihil placet exquiri aut considerari. Sed tanquam equi habenis ruptis insano cursu efferuntur, quæ ipsi arripuerunt ea retinentes, & impetum temerarium facientes in omnes. Interea quid cui congruat atq; consonet, non curant. Tanta scilicet acrimonia tamq; excellente vi ingenij præditi, vt, quamuis cuncta misceant, confundant, inuoluant, perturbent, ipsi tamen placere sibi & cæteros præ se contemnere valeant. Quod si aduersantes sibi nullo alio argumento refellere poteſtas detur, tum in promtu eſt aut interrogatio mirabilis & infeſta, nullam attentionis & diligentiæ re-

ſponſionem admittens, aut petulans irriſio, qua eludantur ſi qua contradicuntur, aut conuicium maledicum aduerſarios proterens. Poſtremo omnibus alijs artibus & viribus conſumtis ad zeli iactationem & oſtentationem Fidei deferuntur. Non cogitantes peruerſum aliquem ſolere & improbum zelum expertem neceſſariæ cognitionis, & omnem Fidei ſanctæ doctrinam eſſe conſentaneam oportere, ne analogia illius conturbetur. Hanc ſilentio prætereundam non putauimus vel malitiæ improbitatem vel dementiam ſuperbiæ, vel odij etiam cæcitatem. Quæ cuncta modo non magis inſidiantur neq; fraudem parant nomini Philippi Melanchthonis ſed manifeſtam faciunt impreſsionem, & quaſi machinis admotis illud oppugnant. Vt Homerica ſcilicet de eo fama ad poſteritatem relinquatur Zoylorum & Daphidarum. Qui non ſtatuam pietate & doctrina præſtantiſs. viri, ſed multo illuſtriora monumenta ſcriptorum ipſius, flagellis nefariorum conuiciorum verberaſſe perhibeantur. Si quid autem eſt profecto vnquam editum, neq; argumento concinnum, neq; verbis elegans, neq; aptum ſententijs, neq; oratione compoſitum, ſed diſſolutum, inane, vulgare, arreptum, vt dicitur, è triuijs, id prorſus eſt, quod rabies iſtorum effutit. Tollat enim aliquis

importu-

importunitatem arrogantiæ, leuitatem ſcurrilem inſectationum, petulantiæ exultationem, in ſumma, inducantur inepta, friuola, proterua, nugatoria, falſa, futilia, partium quoq; iudicio indecora & mala, perparum relinquetur atq; ſupererit in iſtis infelicibus chartis, vt admodum pauca aliena, & qui interdum, ſecundum Poëtam:

Purpureus late qui ſplendeat vnus & alter
Aſſuitur pannus.

Cur vero, pugnaces iſti inquiunt, non refutantur noſtra? Cur nemo reſpondere nobis audet? Quia enim ſunt illa talia qualia diximus, & qui ſapiunt cum inſanis inſanire nolunt, neq; exiſtimant ea tractanda eſſe, quorum qualicunq; contactu, inquinari ipſos neceſſe eſſet. Maluntq; expectare tempus, quo illa, quaſi araneolarum telæ, ſua ſponte euaneſcant, quam committere, vt ſua veluti propagatione diutius durare poſsint. Maxime autem omnium demiror, Quid in animo vni ex iſtis fuerit, cum Philippum Melanchthonem veteratorem nominandum putauit. Si tamen quid inſanis in animo ſit, aut quid hi putent, aut omnino quid ab ipſis fiat, mirandum eſt. Hoc quidem nomine qui recte ſunt vſi, ij ſignificare voluerunt malitioſam improbitatem & fraudes calliditatis & perplexas aſtutias. At enim conſtat omnibus,

neq;

neq; isti qui crimen hoc infert, ignotum est: Fuisse Philippum Melanchthonem alienissimum in tota vita sua ab omnibus fraudulentis consilijs & subdolis actionibus fugientem ambigua, & perspicua sequentem, Inimicum fucatis & tectis & confusis rationibus, & ei quam Sophisticen ille solebat vocare. Quæ tamen minus iam vsurpatur, cum plæriq; non versute rem inuoluere conentur, sed aperte falsa atq; ficta asserere non dubitent. Quemadmodum seruus Comicus se non tam furacem esse ait, quam antea fuisset, quod rapiat propalam. Dat autem hanc eis licentiam cum vitæ dissolutio, tum migratio Philippi Melanchthonis. Non faciem enim, quemadmodum de se ait apud Homerum Achilles:

Caßidis ipsius contrariaq; ora tuentur,

Neq; est vero tanta acrimonia ingenij in isto manipulo, neq; patientia laboris in discendo, vt fallaciæ conclusionum (quæ sunt Sophismata) callidæ saltem & speciem aliquam habentes ab ipsis vel expectandæ, vel magnopere pertimescendæ esse videantur. Cur vero hi defatigarentur cogitando, comminiscendo, fingendo, quid vel sententijs implicaretur, vel exornaretur verbis, cum admittat leuitas huius ætatis mendacia manifesta, & impune dicatur atq; fiat, quicquid audet vere-

verecundiæ expers animus. Sed redeo ad veteratoris crimen vanitatis iocularis. Areptum hoc est de illa quæstione, quam commouit non Philippi profecto Melanchthonis attenta atque religiosa pietas, sed importuna quorundam vehementia, & superba confidentia, & audacia turbulenta cum pernicie publica & mœsticia bonorum omnium incredibili. De qua quidem nos disputare nunc non volumus, neque hoc vlcus intempestiua manu tangere, neque adeo rixandi, quæ à multis quæritur, occasionem suppeditare. Ex his autem vnus, quem nescio quo pacto vt supra nominaremus rei indignitas expressit, cum turpiter desciuisset à caussa essetque iam aduersarius manifestus, qui se cum infausta detestandaque nuper terra exorta tanquam Gigantea, & sanctissimum solumque salutare Iesu nomen infamante familia coniunxerat, quamuis vt in agris consitis sues, multos scrobes foderet, & passim huc atque illuc rueret, seque in compluribus veluti herbis salutaris & puræ doctrinæ euellendis defatigaret; in vnam tamen maxime partem incubuit vehementia iracundiæ suæ, vt obtrectando Philippi Melanchthonis nomini cæterorum omnium cupiditatem atque conatus vinceret, cum ijs à quibus alijs in partibus dissentiebat, oppugnando Philippi Melanchthonis dignitatem

tem pietatemq; & doctrinam concurrens atque conspirans (odij inuidiæq; & communium simultatum acerbitate eos alienissimos tanquam aspides Ichneumonesq; & Crocodilos contra naturam ipsorum conciliante) vt sanctiss. manes simul insectentur, & religiosissimum sepulcrum Philippi Melanchthonis perfodiendo violare conentur. Atq; isti cum inter se inimicitias alijs de rebus ingentes gerere & vehementer dissidere videantur, specie quidem differunt, sed genere prauitatis extremæ similes sunt atq; germani. Vtriq; enim ij sunt, quos ipsorum de se præconia non minus quam aliorum delectent, vel qui illa quoq; verbose facere consueuerint, cum ab alijs aut non omnino, aut admodum parce fiant. Videri igitur aliquid esse apud certos homines, quibus sese venditant, & eminere existimatione cupiunt: Verum neq; res eædem sunt, neq; ijdem homines vtrisq; contingunt. Ita iam forma tantum diuersa est, genus improbitatis vnum. Et congruit nunc istud maxime, quod eandem materiam artifices isti sumserunt, de qua criminationes & probra in Philippum Melanchthonem mortuum exculperent, illud inquam scriptum, cuius paulo ante facta est mentio. Primum autem quis non videt de illo litigare cum Philippo Melanchthone

neq;

neque integri sensus neque sanæ mentis esse, cum ille viuus non ediderit. Tota enim res hæc ad eos iam pertinet, qui istud diuulgandum curauerunt, magnis & grauibus de caussis, consilioque prudente, & ratione, quemadmodum nos credere par est, vera. Hi igitur accusantur cum aliis quibusdam hoc in negotio sociis, inque hos iste improuidus impetus sese infert. Sed quid est tandem in quo scriptum illud tam male de istis mirificis hominibus meritum videri possit? Nisi quod cupidissime arrepta occasio est, non tam insectandi Philippum Melanchthonem quam præstigiis quibusdam illudendum legentibus & ad cæcandas imperitorum mentes istam offundendam caliginem. Quæsita est inuidia Philippo Melanchthoni non ab eorum, quæ scripsit vitio, verum ab alienæ calumniæ interpretatione vel, verius vt dicam, cauillatione. Etiam de aliis viri illius monumentis idem fieri comperitur. Et cernimus pene indies aliquid tanquam personæ nouæ in scena prodire huius non librorum modo sed epistolarum & dictorum. Quæ fiunt nunc impune omnia & audacter, sublato eo, cuius grauissimis verbis & verorum scriptorum autoritate facile refutarentur, quæ eum læderent vniuersa. Non quod ipse pro se aduersus aliquos dicturus scripturusue fuerit quicquam, qui

nunquam

nunquam suæ famæ aut dignitatis tam studiosus fuit, vt se defendendo & à se impetum atq; vim aliorum propulsando, vehementer aut turbulente diceret aliquid aut scriberet, quemadmodum in contentionibus fieri solere scimus: Sed rem euoluendo & edisserendo, ambigua remouendo, propria atq; certa stabiliendo, falsa confutando, vera asserendo, futilia ac nugatoria reijciendo, id perficeret profecto, vt stolidæ aut peruersæ leuitatis & impudentiæ furiosa temeritas concideret atq; reprimeretur, vna Philippi Melanchthonis plana & simplice vel explicatione vel assertione. Est autem in his attendentibus inprimis molestum atq; odiosum, Quod mentio fit earum rerum, quas culpantes vel ijs non interfuerunt, vel non curarunt admodum cognoscere, vel demonstratas malitiose inuoluendo obscurant. Inculcantur odiose nomina quædam, & dogmata exponuntur verbis illa quidem asperius & sententijs iniquius, & his aduersatus Philippus Melanchthon aliquando fuisse & restitisse fortiter, & caussam postea prodidisse insimulatur. Sic autem ista agitur Tragœdia, vt quælibet dissensiones statim mirifico quodam zelo capitales fiant, quiq; aliquibus non applaudunt ij statim hostes ab ipsis iudicantur. Non libenter verba his de rebus facio,

cio, non quod vllorum criminationes perti-meſcam, qui omnes paulo moderatiores, & non ſimiliter petulantes atq; ipſi ſunt, per contumeliam neutrales aut transfugas etiam appellant, ſed ad alia reſpiciens, quæ nunc referri neceſſe non eſt, timidius iſta attingo. Cum autem inſultantes mortuo Philippo Melanchthoni cum alijs colligendis decla-matores, vt ſibi videntur, ſint acres & vehe-mentes, tum in ſcripti iſtius, cuius mentio ſupra facta eſt, crimine equitant ferociter, omnibus contumelijs appetentes famam & nomen optimi & ſanctiſsimi viri. Impro-baſſe aiunt aliquando eum quædam. Ille ve-ro ſemper improbauit neq; neceſſarias & mi-rificas quæſtiones, & multo maxime diſce-ptationes pernicioſas, & rixarum cauſſas. Cum autem cerneret à quibus, quæ res, quam alieno tempore proferrentur, neq; ita, quem-admodum oporteret, eas tractari exiſtima-ret, nunquam diſsimulauit ſibi inexplicatam nouitatem magnopere diſplicere. Itaq; ali-quorum promulgatores & diſſeminatores, quæ vel de induſtria elate vel ingeniorum aſperitate dici horride videbantur, nequa-quam collaudauit. Oppoſuitq; adeo ſuas et-iam tum admonitiones quorundam procli-uitati ad inaudita atq; noua, vt inconſidera-ta leuitas coherceretur, quod omnia vbiq;

periculis cerneret esse plenissima. Hæc circumspectio & solicitudines istæ, non modo hac in parte sed multis alijs notatæ & repræhensæ fuerunt. Alijs timorem, alijs prudentiæ humanæ rationes criminantibus, non etiam nullis Philosophiæ eruditionem hac occasione exprobrantibus. De quo plura dici nihil attinet, cum præsertim antea quoque non nihil sit commemoratum. Vt autem fortitudo & robur animi, & fiducia virium, & promta libertas orationis, suam laudem habet, sic, quemadmodum opinor, non est vituperanda in magnis grauibusque rebus attentio & cura & prudentia. Quod si (nam humanum est errare) dictum vel minus cogitanter, vel nimis vehementer corrigendum putasset Philippus Melanchthon, ideo ne tam atrociter fuit ille insectandus? O miseram conditionem omnium, qui scribendo operam quacunque in doctrina nauant, si sunt errata statim scelera existimanda, & mutatio sententiæ habenda perfidia, vbi igitur hoc? Discipulus est prioris posterior dies? Quam multa sæpe nuntiantur negligenter, male, falso? Quoties sibi persuadet aliquis id, in quo decipitur? Quantum etiam momenti in temporib. est situm? Quib. qui mouetur, is statim sapientibus istis leuis est atque inconstans, vel etiã veterator & versutus. Immo cothurnus

est,

est, quicqd ad ipsorum pedis distortissimum prauissimumque exemplum non quadrat, secundum quod ea calceamenta suta videmus, in quibus iamdudum turpissime, qui illa induerunt, gradientes claudicant, aut certe misere & deformiter oberrant. Iam sublato studio enarrandi aliquid planius, disertius, rectius, illustrius, non parum fructus decesserit de doctrinæ tractatione vniuersa. Horum istud genus nihil intelligit neque considerat. Quod acceptum est, id sicut claudus pilam, quomodo aiunt, retinere, & in sententia perseuerare, neque si quid in ea absurdi reperiatur putare corrigendum, neque enitendum, vt commodius aliquid dicatur: Quasi hoc sit discedere à veritate & prodere caussam. Cum quibus de his ne disputandum quidem est ab omnis humanitatis sensu nedum prudentiæ consideratione alienis. Est autem illis ad huiusmodi omnia ad imperitam multitudinem perquam plausibile in promtu hoc: Rationis ista esse commenta & argumenta sapientiæ humanæ. Cum ipsi quidem de præcipuis & maximis rebus argumentari & ratiocinari inprimis conentur. Minime illi quidem ratione & via atque ordine, ad explicandum tamen id quod volunt & suas maxime cogitationes quæque comminisci & extruere & conglutinare non dubitan-

tes, modo diuidentes dissipando, modo definiendo magis ambiguum reddentes id de quo agitur, modo complectendo distrahentes & soluentes. Neq; enim distinguere hos dissimilia, neq; diuersa separare, neq; notiones rerum certa descriptione demonstrare videas, & sumere vel falsa, vel dubia atq; dissentanea, & inferre inducereq; abhorrentia, vt solum hoc eos moliri putes: Disturbare bene collocata, & firma conuellere, & ordinata confundere, deniq; cum ratione quadam insanire. Hoc vero vitant atq; cauent, ne in ipsorum scriptis notari repræhendiq; fere quicquam posit, quod nullus in his tanquam formoso corpore næuus conspiciatur, sed tota illa futilia atq; distorta ac fœda sint. Verum reducatur oratio ad propositum. Non modo iam molesta est istorum hac in parte hostilis oppugnatio, sed cum alia proferuntur, tum, vt vereor, proferentur deinceps illi ex ore forte elapsa, prolatà sine cogitatione accurata, etiam surrepta, suppositítia, commentitiaq; de quib. & disputari in vtramq; partem, & crimina facile confingi in Philippum Melanchthonem poterunt, rebus, temporibus, hominum etiam voluntatibus atq; studijs diuersis. Philippus Mel. nunquam fauit vel autori vel actori negotij neq; necessarij & impediti atq; turbulenti: Nun-

Nunquam probauit aut adiuuit, vel potius, quantum potuit, repressit aduersando intempestiuas vel etiam temerarias excursiones. Fuitq; ei curæ semper, vt & ipse considerando inquirendoq; verum compræhenderet, & veterum sententias proferendo, aliorum quoq; cogitationes incitatas decertando & excurrentes longius conuerteret, & ad rei ipsius contemplationem diligentiorem reuocaret, ne fugerent, vt dicitur, præter casam. Quantum profecerit modo non dicam, cum palam sit, non paucorum vagas & temere effusas cogitationes, quasi in girum reductas fuisse moderatione Philippi Melanchthonis, & hoc perfectum, vt iudicia essent attentiora & seueriora, certe nemo, præter insanos istos, nocuisse hoc facto ipsum perhibebit. Ea profecto de quibus vociferatur ista in caput Philippi Melanchthonis coniurata cohors, talibus clamoribus non explicabuntur. Quorum sunt tam inepta atq; ridicula scripta, vt contemni ab omnibus sanis credibile sit, sed eadem etiam adeo sunt rabiosa ac venenata, vt animaduersionem perquam diligentem commouere debeant. Quam quidem ijs, quibus conuenit, curæ esse æquum est. Quantum sane credendum his sit, si nondum vel ijs constitutum est, in quorum illi fauorem se insinuant, at

hinc par fuerit æstimare: Quod nunc tam exquisitis conuicijs furenter inuehantur in eos, à quibus & benigne admissi & amanter tractati, & multiplicibus beneficijs aucti & ornati fuere, quosque laudibus aliquando maximis extulerunt, & quorum actiones singulari studio defenderunt, cum eis sese per omnia assentiri profiterentur. Poteſtne autem ab his constantem sibi voluntatem polliceri, aut eis fretus esse aliquis, qui vel existimationis honorumque spe, vel emolumenti mercede, à priore sententia & animi inclinatione illos desciuisse, & amicos cum inimicis commutasse sciet atque perpendet. Nam commune istud: Dei respectum & veritatis esse præferendum vniuersis, quantum valere in leuium & infidelium sermone debeat, quis non perspicit? Ad Iudæos, ad Sarracenos, ad quamcunque sectam transirent isti, idem dicerent. Spectetur igitur hoc potius, quæ caussæ istius tantæ mutationis fuerint, quid hi secuti sint, in quæ iam vnde desiliant. Quam nihil grauitatis honestatis, religionis, nihil humanitatis ac moderationis conspiciatur in consilijs, dictis, scriptis, actionibus ipsorum, atque hinc fiat iudicium, quantum eis tribuendum, quid habendum fidei, quo dignitatis gradu collocandi esse videantur. Quid autem commisit aut deliquit obsecro

his

his in rebus Philippus Melanchthon? Nam hoc ad veritatem narrationis iſtius vt exquiratur, pertinet. De quorundam audacia eſt 27
locutus minus clæmenter. Inſanas extructiones damnauit, quibus non ceſſarent aliqui hyperbolis alias hyperbolas imponere, id eſt mirabilia dicta mirabilibus exaggerare, & ſecundum prouerbium, arcem ædificare ex arena. Vidit illum aceruum & hanc molem non poſſe conſiſtere. Vidit ita declinari fumum, vt incideretur in flammam. Monuit, hortatus eſt quos potuit. Increpando etiam quoſdam corripuit ſane molli, vt aiunt, brachio obiurgans. Quod ſicubi hic erraſſet, ſi lapſus eſſet, ſi deliquiſſet, Erat profecto iſtorum tueri illum mortuum præſertim, peccatum culpamq; quæ in eum conferretur, remouere & tegere, defendere, quantum concederetur, amicum, fautorem, beneficum, Magiſtrum, Præceptorem, quod nomen iſtis morte triſtius eſt. At ipſi quid faciunt? rimantur quod nuſquam eſt, eruunt omnia, ficta atq; falſa oſtentant. Tanquam obſcenæ aues ad ſepulcrum eius aduolant, aut vt canes cadauera, ſic famam nomenq; lacerant. Nam quod ad errores, quos confutare iſti ſe profitentur, attinet, ita ſeſe res profecto habet, vt iſtæ confutationes multo quam ea, quæ ad confutandum ſumuntur, plures

dent errandi occaſiones, præterquam quod ſunt vaniſsimæ, & ſi quis conuicia, probra, maledicta, criminationes eximat, nihil futurum illis ſit inanius. Quinetiam ſi quid forte eſſet in ijs, quod dici putaretur recte aut cognitionem haberet cum vtilitate coniunctam, Non ab iſtis tamen talibus oporteret audiri. Ac potius, quemadmodum quondam Spartiatis viſum eſſe accepimus, vt vtilia atq; bona dicerentur, non ab ignauo, futili, impuro, quamuis eſſet audax & loquax, ita ſi quid notari in Philippi Melanchthonis ſcriptis oportere exiſtimaretur, æquum fuerat, non hoc ab iſtis fieri, ſed à conſtantibus, doctis, pijs, religioſis, amantibus patriæ. Quæcunq; Philippo Melanch. explicare placuit, & ad quæ ediſſerenda tempus ociumq; ei conceſſum fuit, ea haud ſcio an melius, dilucidius, verius, fidelius, religioſius expoſitum iri à nullo noſtræ ætatis atq; gentis exiſtimandum ſit. Quæ reliquit inchoata, aut noluit, aut non potuit impeditus negotijs, tandemq; morte ereptus perficere: De ijs cateruam iſtam ſilere melius erat, neque hoc ſibi ſumere, vt illa deſtruere & alia neſcio quæ exædificare auderent. Verum de hominum iſtorum improbitate & ſcriptorum impudente vanitate, ad id quod propoſitum eſt ſatis, pro negotij magnitudine parum

rum

rum diximus. De caussa atque re ipsa vt neque institutum fuit neque mihi fortasse congruat disputare, ita liceat, nisi fallor, monere hortarique omnes veritatis cœlestis patefactæ interprete Filio Dei æterni Deo æterno amatores, & fideles Iesu Christo autori salutis atque vitæ, honestos denique & bonos: Ne temere hac in parte prolabantur atque ruant. Tam amplum, arduum, impeditum negotium non conficietur vesanis clamoribus neque tam intempestiuo stridore, neque istis conuiciorum plaustris. In Christiana religione cum vniuersæ virtutis cultus necessarius sit, decus quoddam certe illius atque pulcritudo eminens temperantiæ modestiæque, non poterit neque debebit omitti atque negligi. Hippocratis veteris Medici hoc est: Remedium esse interdum bonum, si nullum adhibeatur remedium, tam ad aures quam alia multa, Quod idem elegantibus versibus his Naso expresit:

Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit.

Et vetus verbum strepitus nocturnos ventorum non durare diu affirmat, secundum hanc Græci versus sententiam:

Nunquam aquilonem lux nocturnum tertia vidit.

Patiatur pietatis moderatio dicere istos quæ volunt, neque ægre ferat lenitatem ab eis leui-

tatis, & cautionem timoris nomine infamari. Non curetur ignominiæ falſæ macula, quæ iſtorum petulantia aſpergitur quietis & ſanis. Non obſtet mentio legum veterum (nam, vt acuti videantur, aliqui eas tanquam in iudicio quo reus peragatur Philippus Melanchthon recitant) facta ab ijs, qui ſi ſcirent aut cogitarent quid omnino lex eſſet, non tam ſecure omnes diuinas atq; humanas leges contemnerent, & adeo inſolenter perrumperent. Cum ipſorum talia ſcripta ſint, vt, ſi quod vnquam capitale prodijt, & quod in plurimarum legum quaſi plagas incideret, iſtiuſmodi centones hos videri, nonnullis eorum quoq; qui cauſſæ, quæ oppugnatur, non fauent, arbitrer. Le-
28 gibus vnus ex iſto grege, qui ſe eſſe in quadam ſcholaſtica congregatione νομοφύλακα gloriatur, Imperatorijs teneri Philippum Melanchthonem ſcripſit :: De Mathematicis & maleficis, quod ſtudia ille Mathematum magnifecerit & commendarit. Huicne reſpondendum quicquam aliquis putet? Alter
29 Solonis etiam antiquam legem recitat: vt orta ſeditione neutri ſe parti adiungere, capitale ſit. O hominem bellum, applicantem & interpretantem Atticam ſapientiam, ſapientiæ humanæ inimicum. Quod ſi Atticis legibus nugator iſte delectatur, cur optimam

mam atque præclarissimam legem scelerate violat? Qua maledicta in mortuos omnia capite sanciuntur. Talibus igitur scriptis an opponere suorum aliquid iam quisquam volet? qui quidem sapiet, neque pariter atque illi delirabit. At clamant isti, & refellat nos aliquis, inquiunt. Nam sicut præfidentes pugiles aut iritatæ mulierculæ hoc postulant, iocantes etiam insultando ridiculis, & salsa dicta inculcantes ab omni vrbanitate atque adeo humanitate natio aliena. Decedatur potius eis tanquam lutulento porcorum gregi semita. Et concedatur eis ista gloria quod inuicti sint. Sunt enim profecto ijs armis, quibus ipsi decertant, impudentiæ, dementiæ, clamorum, cœci impetus ruentis in omnia agitatæ feræ instar. Hoc igitur restat, abire paulisper & abscondere se, dum transeat furoris incitatio. Non est pietatis religiosæ cumulare rixas rixis, neque Deo æterno grata acceptaque vel veritatis talis tractatio. Non adiuuant aut subleuant talia, aut augent, multo minus ornant Ecclesiam Christi. Itaque alia medicina quærenda, vel ad hanc faciendam, præparatione opus est: Nimirum, vt quasi cauis quibusdam includatur & sepiatur immanis hominum feritas. Nam ita, quorum hæ partes sunt, ij tuto & sua proponere, & vim aliorum sustinere, & ordine

dine atq; ratione quærere de dubijs, explicare obſcura, manifeſta aſſerere, falſa refutare poterunt. Quibus omnibus iamdudum obſtat & aduerſatur vulgaris iſta importunitas & turbulenta ambitio, & impiæ ſeceſsiones, & ſpecies præſtigiarum, quibus non modo multitudinis animi, ſed quorundam etiam præcipuorum decepti fuere. Ne liceat igitur neq; poteſtas ſit vlli, ſuam opinionem ſuo arbitrio diuulgare, & condemnare ſententiam alterius. Non declamitare ad populum temere concionando, non ſcriptis impuris diſſentientum nomen atq; famam contumelioſe inſectari, ante cognitionem controuerſiæ, & ſua cuiuſq; ſponte ac libidine. Cui ignota autem eſt huius ſæculi licentia dicendi ſcribendiq; & imperita plurimorum audacia, & indocta doctrina & incredibilis cum arrogantia tum pertinacia? Hoc quam breuiter nunc dicitur, tam neceſſarium illud quidem exiſtimandum eſt ad ſpem veritatem & inueniendi & retinendi. Sed ſi iſtud obtineri nequeat. Et niſi ita adminiſtretur negotium idq; perficiatur, vt & ſumma diligentiæ cura adhibeatur, neq; labori vlli atq; ſumtibus parcatur, neq; reſpectus admittatur ad commoda ſua cuiuſq;, ac ſolius Dei æterni gloriæ ſeruiatur, melius fuerit ſcilicet, rerum iſtarum quaſi habenas relinqui, vt ferantur

rantur

rantur omnia ſicut hactenus, regente hominum nemine. Studium omnino religioſæ pietatis facile docebit vnumquemque, quod ſit officium & munus ipſius. Hoc autem deſerentes prætermittendo, aut violantes ſeruiendo cupiditatibus prauis, Quicunque tandem ij ſint, horum peruicacem impietatem, breue longumue fiat, non patietur Deus æternus eſſe impunitam, cuius miſericordiæ & benignitati atque clementiæ immenſæ permittantur cætera. Quorum quidem acerbitas odij in mortuum Philippum Melanchthonem nunc incitatur, quam nihil non exquirunt atque ſcrutantur quo lædi fama nomenque ipſius poſſe videatur? Si illum ſe cede, ſi ſacrilegio, ſi perfidia contaminaſſe vel mentiri auderent, quanta alacritate & lætitia facerent? Sed non habent ſcelerati diſcipuli, quod optimi innocentiſsimique & integerrimi Præceptoris vitæ ac moribus probroſum crimen inferant, Et doctrina Philippi Melanchthonis non modo contra iſtorum maleuolentiæ impreſsionem, ſed aduerſus omnem omnium oppugnationem ſatis eſt munita, ſeque tuetur ipſa atque defendit. Boni quidem certe & pij venerantesque Deum æternum, & honeſta ſtudia amantes, quibus inuiſa eſt non modo ſuperſtitio ſed etiam barbaria, Qui amant veritatem & mendacia

oderunt

oderunt: Hi igitur nihilominus vel ſtudioſius quoq; colent memoriam & celebrabunt laudibus Philippi Melanchthonis nomen: Deteſtantes, tanquam furiarum inſtinctus, latratus iſtorum, de quibus nunc potiſsimum loquimur, & hiſsimiles aliorum. Neq; ſane illius cauſſa grauiter moleſteq; ferent maledicta, quæ in ipſum conijcere iſti non ceſſant, ſed hoc dolebit: Tantum licere improbitati inuidiæ & odij acerbitati, vt prætexens hic aut ille veritatis cœleſtis patrocinium, tam grauia vulnera prohibente nemine infligat Eccleſiæ Chriſti, adeo hoſtiliter in nomen Philippi Melanchthonis inuehendo. Quem profecto quorum furor ad inſectandum arripit, in eo, vt arietes cornua ſtatuæ æreæ inferentes, ſic ipſi ſeſe incurrendo comminuunt atq; frangunt. Neq; ab his iam mali quippiam Philippo Melanchthoni accidit, ſed ipſi plane ſtimulum, quod dici ſolet, calcibus feriunt. Cum illo vero & eſt actum & agitur optime. Omnia quæ ad præclariſsimam exiſtimationem & ſummam laudem pertinentia optari ab homine fas eſt, ei contigerunt. Puer infantiæ opinionem atque ſpem, pueritiæ adoleſcens, adoleſcentiæ vir ſuperauit admiratione omnium, quam ipſam vicit ſeneſcentis ætatis quaſi viriditas mirabiliter operoſa, neque induſtriæ expers neque

neq; fugiens laboris, & nullo in munere exequendo languida, & in occupationibus consuetis perseuerans. Nunquam ille affectauit titulos neq; ambijt honores, & summos atque amplissimos iudicio consentiente, & vno omnium ore est adeptus. Qui confusa atque disiecta in doctrina tam cætera quam Ecclesiæ collocando atq; disponendo, & implicata quasi enucleando, & expediendo hærentia, & confirmando dubia, & indiserta explanando, non modo plurima, in quibus priores errauerant, correxit, & perfecit vt nostra ætate esset doctrina spectata atq; illustris, sed ea reliquit elaborata opera studij & industriẹ suẹ, vt si non auerti prorsus ruina sinceræ atq; puræ doctrinæ, vrgentibus nobis fata nostra, certe differri posse videatur. Fuerit in ipso vitij aliquid. Quædam nescierit. Lapsus deceptusq; alicubi sit. Fuit enim homo, & solius Dei esse scimus, vt omni labe ignorantiæ & macula turpitudinis careat: confirmare tamen hoc vt opinor liceat; inter nostros homines sanctitate religionis, ingenij excellentia, sapientiæ virtutisq; splendore, pietate, humanitate, beneficentia, omnis officij munere, ea quidem conditione qua ille fuit & tali loco, parem ei hac ætate fuisse neminem. Futurus ne aliquis sit posthac, incertum est. Cui vero non est perspecta atq;

adeo

adeo experiendo cognita Philippi Melanchthonis facilitas in moribus, bonitas erga suos, comitas liberalitasq; in omnes? Si quid autem fecit perperam, eo fecisse profecto perhibere liceat, quod auxit ornauitq; indignissimos, quosq; etiam Reipub. nocituros esse interdum suspicaretur. Tanta autem erat in ipso consulendi rationibus & prouehendis commodis aliorum & benefaciendi quamplurimis cupiditas, vt neque petentibus denegare sciret quicquam, & vltro deferre quibusuis operam, consilium, facultates suas impertireq; soleret. Istud igitur sit peccatum ipsius, quod aluit & fouit improbos, & serpentes, secundum prouerbium, in sinu. Accidit hoc semper optimis atq; probatissimis. Quorum tanta scilicet est & tam absoluta atq; simplex bonitas vt nihil in animum suum penetrare patiantur, quod benignitatem impediat aut obstet humanitati. Atque ijs quæ dicta sunt, hoc saltem effici confido, vt omnium iudicio statuatur: Melius honestiusq; sentiendum esse, de Philippo Melanchthone mortuo, quam inter viuos nunc quoque obuersantibus inuidis maleuolisq; & obtrectatoribus ipsius. Qui quid hominum sint, non dicam, neque eam iniuriam viro optimo & sanctissimo faciam, vt cum istis illum comparare voluisse videar. Quid

igitur

igitur est? vt tandem nostra narratio concludatur. Optimus & sanctissimus vir Philippus Melanchthon cum ita vixisset, quemadmodum vere commemorasse me, etiam inimici fateri cogentur, pie & religiose morte obita, tot commoditatum autor, tot bonorum conciliator, cuius omnibus pietatis virtutisque amatoribus memoria veneranda, & ad posteritatem etiam gloriosior futura est: Hic igitur talis & tantus vir mortuus conuicijs laceratur & ignominijs impiorum probrorum appetitur. Quem doctiores quoque & saniores ex aduersarijs, cum vix diligere possent, propter constantiam tamen & fidem & admirabiles virtutes plurimas odisse non vellent. Quo quidem ille animo, consilio, proposito, studio ad cognitionem professionemque ac doctrinam sacrarum literarum accesserit, scit Deus æternus, & est ingenio hoc ipsum laboribusque eius & operum bonitate, omnibus mortalibus non maleuolentia atque odio cæcis, declaratum. Atque idem Deus istorum quoque arrodentium nomen & probrum sanctitati, labemque integritati Philippi Melanchthonis inferre conantium, siue in calcaria seu carbonaria, vt dicitur, obscurorum opificum, pectora voluntatemque perspicit. Quæ quidem ab eis prodita inque lucem prolata sunt, eiusmodi specimen dant, vt

quid cogitent velintque agendo demonstretur. Ex quibus hoc non est postremum: Quod, cum inter viuos inuidia soleat vigere, mortuos autem inimici quoque odisse desinant, tanta istorum non inhumanitas est, sed immanitas, vt in Philippum Melanchthonem mortuum suos demum stringant gladios & tela intendant. Qui, quoad vixit, & negotijs maximis grauissimisque Reipub. & Ecclesiæ Christi est adhibitus proposita, cunctis in medio, quasi palma, studio salutis & incolumitatis publicæ cum conseruata veritate coniunctæ, vicit omnes & religione pietatis, & industria atque studio ac laborum defatigatione, & constantia atque fide, & tempestiua moderatione. (Quamuis hanc culpare aliqui audeant, non modo nomini Philippi Melanchthonis sed paci & quieti inimici.) Neque quisquam est repertus, qui se ei præponere non dubitaret. Atque hæc sunt ignota nemini. Vt autem luctus funeris Philippi Melanchthonis caritatem bonorum, ita quorundam lætícia odium etiam malorum indicauit. Quorum vtrumque famam existimationemque hominum meliorem reddere consueuit. Vitam autem talem, qualis expositione nostra indicata est, post grauissimos & maxime vtiles labores, post operam publice priuatimque nauatam, post stabilitam

litam illuſtratamq; doctrinam veritatis cœleſtis & bonarum artium, poſt ſubleuatos, adiutos, auctos, ornatoſq; innumeros ſine diſcrimine, omnis ocij quietiſq; expertem ille placidiſsimo & optatiſsimo fine clauſit, ea ætate ſua, & eo tempore Reip. vt quemadmodum vtens verbis Pauli Apoſtoli aiebat, decedere hinc & migrare ad Chriſtum cupientem permulta impellerent. Cum eo igitur, vt diximus, optime præclariſsimeq; eſt actum. Noſtra cauſſa viuere ei licuiſſe diutius, optandum, & ſtare quaſi in acie, non modo aduerſus manifeſtos hoſtes, ſed qualeſcunq; tranquillitatis turbatores, qui glorioſa temeritate optantes hunc viuere, conſpectum omnino & faciem illius ferre ſuſtinereq; non poſſent, fugienteſq; eo viſo & arma abijcerent, & alas demitterent, quantumuis modo ferociter ac ſuperbe procurrant atque euolent. Non ſane læditur omnino Philippus Melanchthon ab iſtis tanquam viperarum ſibilis, aut hyænarum bubonumue diris funeſtiſq; cantibus ac ſonis. Quo iſta licentia pertinere euadereq; poſsit, quorum maxime intereſt, ij ſcilicet conſiderabunt, & cum ſibi tum alijs in hoc periculo proſpicient. Quoties exiſtet, quod alicuius ambitioni impedimento ſit, quod cupiditati obſtet, quod opinioni refragetur, toties arripietur

occaſio vel conſtituta diſijciendi, vel exulcerata amplius lacerandi, vel excitato incendio vires addendi ſuggerendo materiam. Quando igitur concordabitur? quando de vlla controuerſia decidetur? quod negotium aut quæ res tranſigetur vnquam? Nos, vt qui è longinquo prælium ſpectant, mouentur illi quidem alterius vtrius partis fortuna, & optant, ſperant, metuunt, opitulari neutris valent: Sic quid facere poſſumus aliud? quam perturbari iſta cernentes animo, & precari veluti in Tragœdia chorus:

Vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis.

Id eſt vt iſta elata atq; contumax & inſolens petulantia in viuos atq; mortuos, & turbatrix in præſentia quietis, & ſpem tranquillitatis, in poſterum præcidens, & incutiens metum ſeuiſsimarum procellarum & horribilium tempeſtatum, reprimatur ac coherceatur ab ĳs, à quibus & poteſt & debet. Non autem neceſſe eſt exempla veſtigare euentuum, qui iſtiuſmodi conceſſos diſsimulatoſue conatus ſunt conſecuti.

Ante oculos interq; manus ſunt omnia noſtras.

ſecundum poëtam. Vigilent igitur & attendant ĳ quorum maxime res agitur, quorumq; eſt proprium ac peculiare munus, & præſtandi officium patriæ, & ſibi quoque ac ſuis prouidendi. Nos cæteri, animæ viles,

les, vt idem Poëta ait, poterimus silere confirmati vtcunque ad ea ferenda, quæ acciderint. Absoluimus id opus quod suscepimus ad elaborandum, id est veram de Philippo Melanchthone narrationem, & officium persoluimus debitum non solum amicitiæ nostræ, sed omnino meritis ipsius. Neque me fugit legentibus hæc eorundem repetitionem iniucundam esse & inde fastidium posse existere. Tota enim, vt ita vocem, farrago huius libri, quid aliud complectitur? quam curas, labores, solicitudines, dolores, denique miserias Philippi Melanchthonis. In quorum expositione eædem sententiæ ijsdem sæpe verbis iterum atque iterum recensentur. Sed dabitur venia mihi, vt spero, à non iniquis lectoribus, qui ea sum persecutus, quæ in re ipsa inesse animaduertissem, vt & verum iudicium nostrum, & simplex narratio testimonij loco haberi debeat. In alijs siue quis minus quam oportuerit omittendo, seu inculcando plus quam decuerit, esse dictum, seu notandum in verbis compositioneue aliquid forte putauerit, etiam eum ignoscere velim non tam festinationi meæ (non parum enim temporis in his conscribendis absumsimus) quam lapsibus, qui sunt etiam acutissimorum, sapientissimorumque & doctissimorum. Narrationes sane has verbosiores

& totam expoſitionem pleniorem efficere, adiijciendo commemorata ab alijs, atq; adeo noſtra ediſſerendo prolixius, & quaſi dilatando, fuiſſet in procliui. Ego vero & in meis ſeruandum mihi modum putaui, ne euagarentur illa longius, quam viderentur debere, & quæ aliunde peti facile poſſent, ea noſtris inſerere nolui, quod eſſe rectius arbitrarer, vnumquemq; illa per ſe cognoſcere, aut recordari ipſum. Sunt autem plurima & ab ipſo Philippo Melanchthone & ab alijs conſcripta de plæriſq; negotijs tractatibusq; & diſputationibus religionis cauſſa habitis, agitatis, ſuſceptis, quorum neque intercidit memoria, & quæ ſunt articulate edita in vulgus, vt, ſi quis forte requirat, in promtu ſit aſſumere, & eis hæc noſtra quaſi accumulare. Fortaſſe autem non breuitatem aliqui in his accuſabunt, ſed mentione de quibuſdam nimis verboſa offendentur. At mihi, ſi præterire ſilentio quædam voluiſſem, quæ notari aut repræhendi quoq; poſſent tanquam alieniora, aut minus aliquibus iucunda, aut non etiam nullis odioſa: ne vel diligentia ſtudij, vel cura veritatis deſideraretur, verendum fuit. Expoſui igitur hæc ſimplice narratione & quaſi iuratus verbis conceptis, & ex animi ſententia, ſic, bonorum vt his grauatum iri confidam neminem.

De

De alijs necp magnopere folicitus fum, & difplicere noftra illis quam grata acceptacp effe malim. Vt ifta autem proferrem atque ederem, id quod vere cum Poëta affirmare poffum:

non gloria nobis
Cauffa, fed vtilitas officiumq; fuit.

Vt enim de Philippo Melanchthone qui vix alio familiarius quam me effet vfus, commemorare comperta mihi atque explorata, ad officium meum pertinere, fic cognitionem iftorum aliquam legentibus vtilitatem allaturam effe duxi. De quo tamen ftatuat quifque quod volet, (& effe enim diuerfa iudicia diuerforum fcimus, neque poftulamus, vt contra fententiam animi fui de his aliquis decernat) Et euentus, qui Deo vifus fuerit, & hic noftræ expofitionis finis efto.

EPITAPHIVM PHILIPPI MELANCHTHONIS INITIO CONSCRIPTVM, LAMINAE ENIM AEREAE SPACIVM QVAEDAM NON ADMISIT.

PHILIPPO MELANCHTHONI SACRARVM LITERARVM SOLERTISS. ET FIDELISS. EXPLICATORI, VERITATIS COELESTIS PATRONO ET PROPVGNATORI INPRIMIS STRENVO, OPT. DISCIPLINARVM ET ARTIVM CVM INSTAVRATORI TVM CONSERVATORI: QVI OMNEM DOCTRINAM QVASI VAGAM AC DISSIPATAM COLLEGIT ET AD CERTAM RATIONEM REVOCAVIT: VIRO PIETATE, STVDIO PVRAE CASTAEQVE RELIGIONIS, SAPIENTIA, VIRTVTE, HVMANITATE, BENIGNITATE ERGA OMNES PRAESTANTI, FELICITER ET SANCTE IN TERRIS MORTVO XIII. CAL. MAII, C. V. AN. LXIII. M. II. D. II. H. I. ACADEM. VVITTEBERG. CVI ILLE TOTIS ANN. XLII. OPERAM NAVASSET H. M. P. C.

VItam fortunasq; suas studiumq; laboris
Quiq; operæ sanctam consiliiq; fidem
Impendit diuina tuis, Ecclesia, rebus,
Teq; pius varia iuuit & auxit ope:
Hac in parte sibi post mortem structa Melanchthon
Communi in luctu busta Philippus habet,
Quæ templi foribus magni vicina Luteri
E regione solum quod tegit ossa, videt.
Bretta hunc vitales natum produxit in oras,
Bretta Palatini limes amœnus agri.
Vnde propinqua petens adiit bonitate suorum
Diuerso Aonidum templa sacrata loco.
Ludus enim puerum accepit Phorcenidos vrbis,
Eytelpergiaci mox schola gymnasii.
Doctrinæ hinc fecit iuuenem alma Tubinga Magi-
Eximium laudis gessit vbi ille decus. (strum
Inde triumphator Monachorum Capnio iussit
Albidos hunc ripam visere Saxonici.
Tunc noua Dux Friderichus vbi collegia Musis
Romani fundans ensifer imperii
Vndiq; conductis præstanti laude parabat
Artis & ingenii reddere clara viris.
Hic & coniugium gentis sortitus honestæ,
Factus & est sexus mox vtriusq; pater:
Et socio ipso annis viginti octoq; Luteri
Vuittenbergiacæ Res fuit ampla scholæ.
Quam septem bis adhuc prouexit deinde gubernans
Fluctiuagam vt vastum per mare nauta ratem.
Heu tempestates quas hic perpessus, & ad quam

Sæuos

Sauos hæc scopulos acta carina fuit?
Quantum externi odij, quantum inuidiæq; suorum,
Ingratorum hominum quæ maledicta tulit?
Ipse tamen quamuis reflantibus vndiq; ventis,
Directum est, retinens vera, secutus iter.
Fortia nec clamor latrantis pectora turbæ,
Nec vulgus strepitu mouit inane suo.
Summa petit liuor. nemo hunc superare nisi ipse
Posset, si studijs ocia suppeterent.
Ista sub obliquo norunt quoq; sole locati,
Quiq; sub opposito forsitan axe iacent.
Scripta sed illius memorabilia inter & acta
Plurima, quæ solidæ nomina laudis habent,
Vnum opus eximium est: Fidei confessio sanctæ,
Ante tuos Cæsar Carole lecta pedes.
Extat enim illius assiduo hæc descripta labore
Vera reconcinnans dogmata sparsa prius.
Languida qua Christi iamdudum Ecclesia nitens
Rursum oculos audet tollere læta suos.
Concurrant inimici omnes licet vndiq;, hic vnus
Confutare potest improba dicta liber.
Ac tua nunc terris floret bona fama Philippe,
Viuit & æternum spiritus ante Deum.
Corpus at exanimum tumulo hoc requiescit humatũ
Condecorant gratæ quem monumenta scholæ:
Quod tandem expletis, senio curisq; grauatum
Sexaginta annis, exuis atq; tribus.
Sic morbo vt paucis nisi debilitante diebus
Muneris officium feceris omne tui.

Atq;

Atq; olim ætherias venies reuocatus in auras
Integer, & mortis liber abinde metu.
Sancte vir & salue pater optime. Nos tua semper
Te soboles merita relligione colet.
Doctrinæ nobis veræ tu doctor & autor,
Hæc, tua, claræ ætas munera laudis habet.
Salue iterum atq; iterum. Tua nos immota manebit
Semper apud memores gloria, nomen, honos.

Joachimus Camerarius Pabeperg. Am. S. S. F.

TYPOGRAPHUS Lectori.

Significare ijs, qui iſtud ſcriptum, quod modo eſt expreſſum opera mea, cognoſcendum putaſſent, viſum eſt, idq; de ſententia autoris: Scire debere omnes: Quod priuilegij noſtri defenſio prohibeat non modo eandem huius libelli, ſed qualemcunque etiam alteram editionem, vt conuerſi in alium ſermonem, inprimis Germanicũ ignorante autore & contra voluntatem ipſius. Jn quo hoc potiſsimum conſideratur, quod comperitur vulgaribus iſtis interpretationibus, & ſcripta ſæpenumero corrumpi, & autores non laudibus ſed ignominijs celebrari. Cum autem ſcriptum iſtud accurate etiam elaborari, & componi oratione exquiſita autorem ſtuduiſſe

duisse non indocti facile sint animaduersuri, minus scilicet expedita atq; in promtu futura est in alium sermonem translatio. Quam tamen, si videbitur, ipse autor elaborandam suscipiet. Hanc igitur ob rem ista quoque in parte beneficio priuilegij nostri nos vsuros esse meminerint vniuersi, & cum non aduersentur rationibus nostris, tum sibi etiam consulant. Est quidem à me opera data quam maxime asidua dari potuit, vt ad exemplum ab autore nobis traditum liber iste exprimeretur. Sed quia officinarum nostrarum operæ nunquam possunt ab vllo satis seruari, quamuis Argus sit, qui oculeus totus fuit, vt ait Plautus, ideo contulimus absolutum opus relegendo cum archetypo, & quæcunq; ab hoc recessisse animaduertissemus, ea vel minutißima

tißima notari & hoc loco ſubijci ſtuduimus. Cumq; etiam in margine quædam paucis in locis memoriæ ſcilicet aut conſiderationis cauſa, aſcripta vidiſſemus, putauimus & ipſa indicata lectori ſtudioſo grata fore, itaque iſta quoque appendicula non aduerſante autore, cumulauimus editionem noſtram. Quæ omnia in optimam partem accipi & diligentiæ meæ curam boni conſuli opto, & futurum hoc à bonis eſſe habeo perſuaſum, neque quid cæteri faciant curamus.

Charta 6. verſu 10. vbi legitur elucebat ſuauitas, in archetypo nota erat appoſita & aſcriptum: elucere ſuauit.

Char. 28. V. à fine 5. In margine aſcriptum hoc erat: Tetzeliana. fuit autem nomen Tetzelij indulgentiarij in his regionibus primarij illis temporibus.

Char. 62. V. 5. legendum eſt, eum quicquam fal.

Char. 91. Vbi fit mentio P. Moſell. aſcri-

ptum erat in archetypo. M. O. An. M. D. XXIIII. XIII. Cal. Maij.

Char. 93. V. à fine 7. L. Immodice cup.

Char. 95. V. 16. afcriptum. Ludi Sagittarum.

Char. 102. ad mentionem de Iacobo Fuxio afcriptum. De hoc viro ὃ λεκτέον ἐν παρέργῳ, καὶ γένοιτ᾽ ἂν καιρὸς διηγήσεως πρεπούσης ἕτερος.

Char. 105. V. 10. afcriptum Al. Dur. vt de Alberto quoq; Durero pictore mentio hoc loco facienda autori fuiffe videatur.

Cha. 120. V. 1. l. calumnijs & mendac.

Ch. 167. V. 5. l. inftituerunt.

Char. 170. V. 10. l. Libero & Herc.

Char. 188. V. à fin. 3. afcr. Berbetomagenfia.

Char. 196. V. 12. l. Melanchthone vid.

Char. 206. V. 6. l. profutura fufc.

Char. 234. V. 6. lege: Quod fuperftite adhuc Mart. Lutero, neq; fufcepta fuiffent neq; ges.

Ch. 259. V. 2. afcr. ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ.

Char. 276. V. 5. afcr. paulifper etiam tunc latuit τῶν πολλῶν ἀγνοούντων ὅπου εἴη.

Char. 281. V. 10. afcr. κακοῖς τὸ κέρδος τῆς δίκης ὑπέρτερον.

Char. 286. V. à fi. 10. afcr. ἀσυλλόγιστόν ἐστιν ἡ πονηρία. Et, ἁπλαστος εἶναι προσποιῶν πονηρὸς ἦν.

Ch. 287. V. à f. 3. l. calumniarum infect.

Chart.

Char. 291. V. à fin. 12. aſcr. De his extat copioſa enarratio edita Vuittenbergæ. Dorgæ autem θορυβοποιοῖς κραυγάσμασι cuiuſdam bene procedens res impedita fuit. Cogebat autem neceſsitas rem ad iſtum modum tractare, id quod ignorantes vehementiſsime tumultuati tunc fuerunt.

Char. 306. V. à f. 2. l. decerneret,

Char. 313. V. 12. aſcr. εἰ σ' ἠπίςασα λαμπὰς ὄψεῖαι θεοῦ. &: Si te ſecundo lumine hic offendero.

Char. 330. V. 12. aſc. Imp. Ludouici I I I,

Char. 331. V. 9. aſcr. De iſtis negotijs non fit itidem vt in Comœdijs, omnia omnes vbi reſciſcunt.

Ch. eadem V. à f. 10. aſ. ςρατηγοῦ γὰρ γνώμη πλέον ἰσχύει ῥώμης.

Char. 355. V. 15. aſcr. τεράτων ἀγορά.

Char. 358. V. 2. l. iniuriarum:

Char. eadem verſu vltimo L. immodice amb.

Charta 373. V. à f. 10. aſcr. περὶ τῶν ἡμεδαπῶν ὁ λόγος.

PLacuit ſubijcere exempla Epiſtolarum duarum, de quibus fit mentio in hoc libello, vbi ſententia illarum ſummatim exponitur. Quibus alias quaſdam Philippi Melanchthonis adiunximus complectentes negotia non indigna cognitu, & perſcriptas verbis ſententijſq; bonis atque præclaris. Quam ipſam quoque operam noſtram non improbatum iri confidimus.

Franciſ-

FRANCISCVS DEI GRATIA FRANCORVM Rex, dilecto nostro Philippo Melanchthoni,

S.

SIngulare tuum ad sedandas eas, quæ in doctrinam Ecclesiasticam inuectæ sunt, altercationes studium intellexeram antea quidem ex Gulielmo Bellaio Langæo cubiculario atq; consiliario nostro, quo ego præcipue sum vsus ad eam rem administro & interprete. Nunc vero ex literis ad eum tuis, & sermone redeuntis à te Barnabæ Vorei Fossæ intellexi etiam, te hoc laboris perlubenti animo suscepturum, vti ad nos primo quoque tempore te conferas, deq; vnione doctrinarum cum selectis aliquot nostratibus Doctoribus hic apud nos coram disseras, atq; rationes ineas, quo resarciri posit pulcerrima illa Ecclesiasticæ politiæ harmonia, qua vna etiam quum ego mihi nihil vsquam vnquam maiore cura, studio, solicitudine animi amplexandum esse duxerim, committere nolui: Quin hunc statim Voreum Fossam ad te dimitterem, cum his veluti publicæ fidei obsidibus literis, obtestarer etiam, abduci te vllius persuasione vt ne sinas ab hoc pio, sanctoq; instituto. Venies omnino mihi gratissimus, seu priuato tuo, seu publico vestratium nomine adueneris, meq; reipsa experieris & priuatim Germaniæ vestræ dignitatis & publicæ in vniuersum quietis ante omnia esse (atq; adhuc semper fui) studiosissimum. Vale, ex oppido Guyse die 28. mensis Iunij, Anno dñi. Millesimo, quingentesimo, tricesimoquinto.

Francoys Bayard sst.

EPISTOLA AD IOHANNEM BELLAIVM LANGAEVM Episcopum Parisiensem, scripta anno Christi M. D. XXXV.

S. D.

ETsi multorum literis & prædicatione cognoui te & rectis studijs magnopere fauere & cupere Ecclesiæ tranquillitati vera ratione consulere, tamen certo consilio nihil ad te literarum dedi hactenus. Nunc autem in tanto communi periculo non solius Galliæ sed vniuersæ Ecclesiæ totius orbis terrarum non potui me continere diutius quin apud te, si nihil aliud, tamen deplorarem Ecclesiæ calamitates. Nam cum regnum Gallicum longe florentiss. sit, et si licet dicere caput Christiani orbis magnam vim habet exemplum præstantiss. nationis. Si igitur semel apud vos decretum fuerit, non solum fanaticos spiritus aut seditiosos cohercere, sed prorsus nullam admittere emendationem doctrinæ Ecclesiasticæ, & præsentia vitia Ecclesiæ summa vi defendere, magna de spe boni viri vbiq; gentium deijcientur, qui quanta sit autoritas Galliæ non ignorant. Sequentur enim exemplum Galliæ cæteræ nationes. Qua ex re quantum periculum Ecclesiæ, quæ cædes secuturæ sint, quæ doctrinæ dissipatio, quæ confusio rerum, nihil opus est apud te virum sapientiss. disputare. Itaq; te propter gloriam Christi rogo, vt, quod facis, mitigare animos principum studeas, & hortator sis, vt rationem ineant, qua sanari Ecclesia possit, non magis magisq; lacerari. Iudico & ipse cohercendos esse & fanaticos spiritus, qui perniciosas opiniones habent, & homines seditiosos, sed quoniam ab-

am abuſus quidam reprahenſi ſunt, multi pij & docti viri quærunt purum doctrinæ genus, non cupiditate vlla ſed ſtudio veræ pietatis. Ac præſertim Gallica natio eximium habet pietatis ſtudium. Scio fatum eſſe Eccleſiæ, vt in tales ſæuiant indocti & impij, ſed tamen prudentes viri mitigare hos impetus debent. Vides de maximis rebus exortas eſſe controuerſias, quæ vix poterunt armis opprimi. Ac mihi neq; ad tranquillitatem Eccleſiæ neq; ad autoritatem eorum qui præſunt, vtilis videtur iniuſta ſæuitia. Cumq; maxime ſit optandum, vt Epiſcoporum autoritas magna ſit, non alia ratione id effici poſſe videtur, quam ſi dent operam vt genus doctrinæ extet certum, quod ſanet ambigentes animos. Ita poterunt obſiſtere fanaticis ſpiritibus, ſi ſtudia bonorum & doctorum retineant ipſi. In quam ſententiam plura dicerem, niſi ſcirem te hæc omnia, pro tua ſapientia, longe melius perſpicere, quam à me dici queant. Tantum orandum te duxi, vt complectare animo Eccleſiam, quandoquidem in ea vrbe gubernas Eccleſiam, quæ principem ſcholā habet totius Chriſtianæ Reipub. Nec dubito quin in tanto doctiſs. hominum cœtu permulti ſint, qui & opt. conſultum velint Eccleſiæ Chriſti, & intelligant quib. rationibus concordia recte conſtitui poſsit. Horum omnium oculi atq; animi in te non ſolum tacitis votis intuentur, ſed etiam lacrimis petunt, vt autoritate tua horteris principes viros, ne iniuſta crudelitate laceretur Eccleſia, ne opprimantur vera ſtudia, ne obruatur gloria Chriſti, ne diſsipentur Reſp. Nec vero tantum Gallia hoc te orat, ſed etiam omnes boni & docti in vniuerſa Germania, qui & autoritatem tui muneris intelligunt, & norunt te propter excellentem doctrinam & pietatem maxime

dignum esse, cui in illa celeberr. vrbe Ecclesiæ gubernatio commendata sit. Ego quidem & mollire controuersias semper conatus sum, idemq; adhuc ago, meamq; sententiam semper cum Ecclesiæ, hoc est doctorum & bonorum ac tui similium, iudicio coniungam. Vale.

AD IOHANNEM STVRMIVM MISSA LVTETIAM Ann. Chri. M. D. XXXV. Mens. April. S. D.

CVm de Gallicis rebus vndiq; ad me literæ mitterentur multis de caussis ingentem animo dolorem accepi. Videbam enim quantum vulnus acciperet caussa nostra, quæ certe ad Ecclesiam pertinet, præiudicio tanti Regis. Dolebam eum temeritate hominum imprudentum iritatum esse, cogitabam sine modo grassaturam esse iracundiam, postquam indoctis semel oblata esset occasio, quam cupidiss. expectarunt. In his curis mihi crede, mi Sturmi, valde de tua salute etiam solicitus fui. Quem etsi scio max. abhorrere ab omnibus absurdis opinionibus & seditiosis consilijs, tamen in cōmuni odio nostrarum literarum, tibi quoq; nonnihil periculi esse verebar. Itaq; cum Bucero egi, daret operam vt Augustam aut Tubingam accersereris. Nunc autem hoc nomine mirabiliter me recrearunt literæ tuæ, quod & declarant te saluum esse, & spem quandam ostendunt fore mitiorem Regis animum. Quod vero me grauiss. oratione hortaris ad iter, de quo scribis, suscipiendum, nulla mihi vnquam in vita incidit difficilior deliberatio. Ac nolim existimes me retineri domesticis vincu-

vinculis, aut pericula defugere. Nulla mihi res humana proponi tanta poteſt, cui non anteferam gloriam Chriſti, ſalutem tot piorum, tranquillitatem Eccleſiæ. Sed vna cura me non tantum excercet, ſed plane excruciat. Dubito enim an aliquid proficere poſsim. Hæc me vel dubitatio vel deſperatio deterret, quam ſi mihi eximere poteſtis, libenter iſtuc ſtatim aduolabo, nec me terrores vlli, nec vlla vincula remorabuntur. Et quoniam ſcribo ad amicum & de re max. agam aperte vt decet & cauſa poſtulat, teq; rogo vt cum amicis ipſe etiam deliberes, non quid mihi expediat, ſed quid Galliæ, quid Eccleſiæ profit. Hoc caput eſt deliberationis: Exiſtimo magnam paſsim varietatem opinionum, & multos eſſe fanaticos ſpiritus qui ſerunt abſurdas & pernicioſas opiniones. Nam hinc quoque nuper expulimus aduenam iſtinc quendam, qui de diuinitate Chriſti ſcelerate diſputabat. Sunt & alij ſeditioſi, qui ſtolide tumultuantur, vbi nihil opus eſt, vtroſq; & ipſe iudico ſeuere cohercendos eſſe, & facile eſt de his dare conſilium. Sed ſunt alij quidam, qui neq; impias opiniones habent, neq; ſeditioſi ſunt, ſed, dicam enim plane, qui modeſte probant ea, quæ à noſtris pie patefacta ſunt. Iam ſi id agatur, vt etiam ſi leuiores quidam articuli nobis donentur, tamen reliqui grauiores obruantur & deleantur, ego neq; cauſſæ publicæ neq; Eccleſiæ profuero. Quid quod ea conſilia non reddent tranquillam Galliam? fac me impetraſſe, vt nemo afficiatur ſupplicio, qui exuit cucullum. Quid fiet in cæteris durioribus articulis? Num iubebo interfici eos, qui non probant manifeſtos abuſus τῶν λειτουργιῶν, aut cultus Diuorum? & hæ res quantas excitent tragœdias non ignoras. Iam in his vbi nihil impetrauero, tamen plectentur boni, & ego

videbor suffragator & approbator talium supplíciorum, dicent me commodius sentire, fuisse me contentum illo leuiorum articulorum quasi munusculo, in reliquis omnibus cum ipsis esse ὁμόψηφον. Quod si quædam hic pro tempore largiar, id præiudicium afferent in synodum. Nam huiusmodi multa sæpe iam mihi acciderunt. Habes argumentum meæ deliberationis, quod præcipue me deterret ab itinere. Iam cogita istas Phalangas monachorum & scis quam sint ὑπερήφανοι, et quibus artificijs teneant fascinatos nobilium animos, sed hæc me non valde mouent. Illud vnum, quod dixi, deterret me, quod vereor, vt impetrari ea possint quæ ad gloriam Christi, ad tranquillitatem Ecclesiæ, & Galliæ necessaria esse duco. Ac plane venio in eam sententiam: Regem si quidem velit consulere & gloriæ Christi & tranquillitati Ecclesiæ, summo studio adhortandum esse, vt curet maturari synodum, vbi communiter poterit iniri ratio constituendæ Ecclesiæ. Cætera consilia vel inutilia, vel etiam periculosa mihi videntur. Hæc ita simplici animo ad te scribo, non tergiuersandi caussa, sed vt vos, quibus Gallia nota est, cogitetis: An expediat me suscipere iter. Quod si ita existimabitis, libenter parebo consilio & voluntati vestræ. Necesse tamen erit rem me ad principem meum referre, quem in re tanta non defuturum esse spero publicæ vtilitati. Disputabitis hoc quoque, an etiamsi non possint obtineri ea quæ volumus, prosit iam meo congressu quasi præmolliri animum ad cognitionem in synodo. Tantum est enim odium nominis nostri apud aduersarios, vt nisi aliqua Regum studia habuerimus, ne cognitio quidem speranda sit. Sed totam rem tuæ fidei & prudentiæ commendo.

Episto-

EPISTOLA SCRIPTA PRO QVIBVSDAM VERSANTIbus in periculo Metensibus ciuibus, quam composuit Philippus Melanchthon,

S. D.

ILlustrisſime Princeps conſanguinee dilecte. Etſi non ignoramus, apud exteras nationes interdum de nobis iudicari durius, propterea quod ijs, qui Eccleſiaſticos abuſus, pio ſtudio & veris rationibus taxarunt, non aduerſati ſumus: Tamen cum ſciamus Caritatem veſtram ſingulari prudentia & grauitate præditam eſſe, arbitramur eam de nobis quidem iudicium adhuc ſuſpendere, donec hæ con trouerſiæ, aliquando legitima ratione audiantur & cognoſcantur, præſertim cum manifeſtum ſit, multos eſſe veteres morbos Eccleſiæ, de quibus neceſſe eſt tandem pios gubernatores populi Chriſtiani deliberare. Vere enim hoc affirmare poſſumus, nos ex animo ſemper optaſſe, vt piè cognitis rebus, gloria Dei illuſtraretur, ſaluti hominum conſuleretur, & communis concordia & Eccleſiæ pax conſeruaretur. Nam cum hæc profeſsio nobis ingentia pericula, labores, ſumtus afferat, non eſt exiſtimandum nos priuata cupiditate, huic negotio fauere. Non enim ob alias cauſas abuſus corrigi permiſimus, niſi propter gloriam Dei & Eccleſiæ ſalutem. Quare cum cognitionem Eccleſiæ ſemper flagitauerimus, nequaquam accuſari poſſumus tanquam ſeiuncti ab Eccleſia. Et omnes ſapientes principes vbiq; oramus, ne quid de nobis ſecus ſtatuant, ſine cognitione, quæ decet Eccleſiam Dei. Hæc petitio cum ſit æquiſsima, impetret à

Carit.

Carit. V. ne grauatim has nostras literas accipiat, quas de tranquillitate ciuitatis Metensis scribendas esse duximus. Cum enim nuper eò legatos nostros misissemus nullius priuatæ vtilitatis causa, sed tantum vt ciues ad concordiam hortaremur, & viam ostenderemus piam & salutarem, intelleximus quosdam inimicos ijs, qui doctrinam puriorem expetunt moliri, vt ad sua odia adiungant Carit. V. & auxilio Car. V. perterrefaciant aut opprimant honestos homines nobiles & plebeios, qui & sunt tranquilli & fideles, in omnibus ciuilibus officijs præstandis, nec aliud petunt, nisi vt habeant in aliquibus Ecclesijs doctrinam puram & vsum sacramentorum sincerum. Scimus autem Car. V. naturæ bonitate & voluntate ab iniusta asperitate abhorrere. Sed tamen calumniosis delationibus, interdum optimi ac mitissimi gubernatores incenduntur, vt non suæ moderationi sed alienis affectibus morem gerant. Promittunt ciues Metenses pro quibus scribimus, se in omnibus ciuilibus officijs omnia obedienter facturos esse, se nulla in re paci communi defuturos. Tantum Ecclesias suas recte constitui volunt. Id si impedietur primum gloria Dei leditur, deinde multa animarum & ciuitatis pericula sequuntur. Postquam sparsa est lux aliqua Euangelij, multos abusus iam intelligit populus, Hos si cogitur obseruare contra conscientiam, excutitur eis vera inuocatio Dei. Nam cum hæret metus in conscientia qui deponi non potest, fugit mens, non inuocat Deum. Quid est autem tristius & detestabilius quam impedire veram inuocationem Dei? Accidit etiam interdum vt in tali perturbatione animorum concipiantur, vel ab erronibus audiantur falsæ opiniones, vbi desunt boni concionatores qui publice

doceant,

doceant. Nocent autem prauæ opiniones & animabus & paci publicæ. Eccontra vero pia & ſalutaris doctrina etiam pacem ciuitatum munit. Conſtat enim doctrinam de omnibus ciuilibus officijs, in hac ipſa luce Euangelij magis illuſtratam eſſe, quam antea vnquam. Et quanquam optandum eſt omnes vera inuocatione & pijs moribus Deum colere, tamen hi qui doctrinam puriorem expetunt, non ſunt impedituri ceremonias cæterorum qui ſecus ſentiunt. Viciſsim æquum eſt non labefactari conſcientias horum, qui abuſus intelligunt & vitare cupiunt. Rogamus igitur Carit. V. & amanter & diligenter, ne ſe incitari ſinat contra partem ciuitatis, quæ Eccleſias recte conſtitui cupit, nec adiuuet eorum iracundiam, qui ciuilem ſanguinem haurire cupiunt. Nam hæc cauſſa qualiſcunqꝫ videtur, certe nec poteſt nec debet promiſcuis & multis ciuium cedibus dijudicari. Nec vero dubitamus quin Carit. V. pro ſua virtute digna bono principe, maxime deteſtetur ciuilem crudelitatem, & velit vicinam ciuitatem tranquillam eſſe. Sic autem retineri tranquillitas poteſt, Si neutra pars alteram vi impediat. Hæc mutua moderatio, maximeqꝫ ciuilis multis Germaniæ ciuitatibus ſalutaris fuit. In quibus paulatim veritate clarius illuceſcente, & diſſenſio mitigata eſt, & ſanatæ ſunt voluntates. In his locis ſi violenta conſilia initio tentata eſſent, omnia funditus perijſſent. Semper in ciuium diſſenſionibus, magis ſalutaria fuerunt mitia conſilia, quam violenta. Quare Car. V. pro ſua bonitate & ſapientia annitatur, vt tali moderatione conſulatur ſaluti ciuitatis Metenſis. Hæc vt ſcriberemus ad Car. V. non priuato affectu, ſed honeſtiſsimis & publicis cauſis adducti ſumus, vt honeſti & innocentes homines quorum multi pro-

pter

pter virtutem & facultates, patriæ magno præsidio atque ornamento sunt, Et vero timore Dei mouentur ad quærendam de Christo saluatore puram doctrinam, sint in tuto. Tales principum beneuolentia tuendi sunt. Ideo rogamus vt has nostras literas Car. V. in optimam partem accipiat. Nosque nostra officia caritati vestræ summa cum beneuolentia deferimus. Bene & fœliciter valeat Car. V. Datum 7. Nouemb. 1542.

REVERENDISSIMIS DOMINIS, EE REVERENDIS Patribus, Cardinalibus & Episcopis in Synodo Tridentina congregatis, S. D.

Reuerendissimi Domini, & Reuerendi Patres. Cùm Cæsarea Maiestas, Dominus noster Clementissimus, voluerit, vt ex Ecclesijs nostræ ditionis aliqui ad synodum mitterentur, noluimus eius voluntati deesse, præsertim cum & nos optemus veritatem illustrari propter gloriam Dei, & piam ac perpetuam in Ecclesijs totius orbis terrarum concordiam constitui, quæ duæ res omnibus hominibus maxime expetendæ sunt, præcipue vero ijs, quibus Deus gubernationem commendauit. Misimus igitur ad synodum hos tres viros, Erasmum Sarcerium, Valentinum Pacæum, & Philippum Melanchthonem, quorum & mores honestos esse, & studium pacis & publicæ concordiæ prædicari intelligimus. Hos vt benigne audiatis publice exponentes, quid de omnibus controuersijs communi consensu Ecclesiæ nostræ doceant, petimus. Ipsis etiam mandata dedimus, vt pie, placide, &

de, & ſine priuatis affectibus recitent & declarent doctrinam, quam exiſtimant vniuerſæ Eccleſiæ neceſſariam. Scitis autem pro veſtra excellenti ſapientia, hos veſtros conſeſſus intueri Deum iudicem, & vniuerſam Eccleſiam in cœlo & in terra expetere: primum vt gloria filij Dei vere illuſtretur, & ſauciæ conſcientiæ ſanentur, & vera eis inuocatio monſtretur: Deinde, vt talis concordia conſtituatur, in qua non ſtabiliantur veteres abuſus. Neq; enim grata Deo, neq; durabilis eſſe tranquillitas ſine veritate poteſt. Negari autem non poteſt, manifeſtos quoſdam errores & non leuia vicia in Eccleſiam irrepſiſſe, quæ diſsidijs huius temporis occaſionem præbuerunt. De his tantis rebus & audire vos Eccleſiarum querelas & remedia ſalutaria quærere, ſapientia veſtra dignum eſt. Oramus autem filium Dei dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt vulneribus Eccleſiæ veteribus & recentibus medeatur ipſe, ſicut Samaritanum illum ait ſaucio viatori opem tuliſſe, qua imagine cum ſeſe exprimeret, oſtendit ſe affici noſtris calamitatibus, & velle ſe nobis opitulari. Bene valete. Datæ Dreſdæ Idib. Ian. Anno M. D. LII.

Mauricius Dei Gratia Dux Saxoniæ,
Elector, Landgrafius Turingiæ,
Marchio Myſniæ, &c.

LIPSIAE
Excudebat Erneſtus Vœgelin
Conſtantienſis.
ANNO 1566.

